

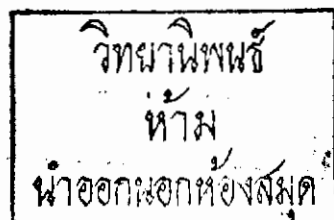
11

การวิเคราะห์วรรณกรรมศาสนาเรื่องกายนคร ฉบับจังหวัดพังงา

โดย

นางสาวพรทิพย์ วนรัฐกาล

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาค้นคว้าหลักสูตรปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต

สาขาวิชาจารึกภาษาไทย

ภาควิชาภาษาตะวันออก

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร

พ.ศ. 2536

AN ANALYSIS OF RELIGIOUS LITERARY WORK
ENTITLED KAYANAKHORN A VERSION OF PHANG-NGA

by

Pornthip Wanaratikarn

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment
of the Requirements for the Degree

MASTER OF ARTS

Department of Oriental Languages

Graduate School

SILPAKORN UNIVERSITY

1993

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร อนุมัติให้วิทยานิพนธ์เรื่อง "การวิเคราะห์
วรรณกรรมศาสนาเรื่องกายนคร ฉบับจังหวัดพังงา" เสนอโดย นางสาวพรทิพย์ วนวิธีกาล
เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาจารึกภาษาไทย

(ลงชื่อ).....

(ศาสตราจารย์ ดร. สันติ เล็กสุขุม)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

วันที่...๒๕...เดือน...พ.ค...พ.ศ...๒๕๖๕...

ผู้ควบคุมวิทยานิพนธ์

รองศาสตราจารย์ ประพนธ์ เรืองณรงค์

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

.....ประธานกรรมการ

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. จิรพัฒน์ ประพันธ์วิทยา)

วันที่...๕...เดือน...ม.ค...พ.ศ...๒๕๖๕...

.....กรรมการ

(พ.ท. วิโรจน์ ผดุงสุนทรารักษ์)

...../...../.....

.....กรรมการ

(รองศาสตราจารย์ ประพนธ์ เรืองณรงค์)

...../...../.....

หัวข้อวิทยานิพนธ์	การวิเคราะห์วรรณกรรมศาสนาเรื่องกายนคร ฉบับจังหวัดพังงา
ชื่อนักศึกษา	นางสาวพรทิพย์ วนวิจิตรกุล
สาขาวิชา	จาริกภาษาไทย
ภาควิชา	ภาษาตะวันออก
ปีการศึกษา	2536

บทคัดย่อ

วิทยานิพนธ์นี้มีจุดมุ่งหมายเพื่อศึกษาวิเคราะห์วรรณกรรมศาสนาเรื่องกายนคร ฉบับจังหวัดพังงา โดยศึกษาจากเอกสารสมุทไทยที่ชาวบ้านท้องถิ่นภาคใต้เรียกว่า "หนังสือบุค" พบที่วัดสุวรรณาวาส ตำบลบางทอง อำเภอท้ายเหมือง จังหวัดพังงา

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้แบ่งเนื้อหาเป็น 5 บท บทที่ 1 เป็นบทนำ กล่าวถึงความสำคัญของเรื่องที่วิจัย ความมุ่งหมาย วิธีการศึกษาและประโยชน์ที่ได้รับ บทที่ 2 เป็นการวิเคราะห์เปรียบเทียบวรรณกรรมศาสนาเรื่องกายนครฉบับต่าง ๆ ทั้งหมด 7 ฉบับ โดยศึกษาเปรียบเทียบถึงที่มา จุดมุ่งหมาย กลวิธีการประพันธ์ และ ศึกษาคุณค่าของเรื่องกายนครเชิงสังคม บทที่ 3 เป็นการวิเคราะห์คุณค่าด้านวรรณศิลป์ในวรรณกรรมศาสนาเรื่องกายนคร ฉบับจังหวัดพังงา บทที่ 4 เป็นการวิเคราะห์หลักธรรม ในเรื่องสำคัญทางพระพุทธศาสนา คือ ศีล-สมาธิ-ปัญญา บทที่ 5 เป็นบทสรุปและข้อเสนอแนะ สำหรับตัวอย่างเอกสารและการปริวรรต กายนครฉบับจังหวัดพังงา รวบรวมไว้ในภาคผนวก

ผลการวิจัยสรุปได้ดังนี้ วรรณกรรมศาสนาเรื่องกายนคร ฉบับจังหวัดพังงา ไม่ปรากฏชื่อผู้แต่ง สันนิษฐานว่าเอกสารนี้มีการคัดลอกต่อกันมา ผู้คัดลอกนั้นอาจเป็นพระภิกษุ คัดลอกในสมัยต้นรัตนโกสินทร์ จากการศึกษาเรื่องกายนครส่วนต่าง ๆ จะเห็นได้ว่าเรื่องนี้เป็นที่นิยม

อย่างแพร่หลาย เพราะเป็นเรื่องที่แต่งขึ้นเพื่อสั่งสอนหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา สะท้อนให้เห็นสภาพความเป็นไปของชีวิตที่เวียนว่ายอยู่ในวัฏสงสาร ผู้แต่งใช้กลวิธีการประพันธ์เพื่อสร้างอารมณ์ให้เกิดข้อคิดที่ตีแก่ผู้อ่าน จึงกล่าวได้ว่ากายนครเป็นวรรณกรรมที่มุ่งส่งเสริมวัฒนธรรมค่านิยม จิตใจให้ดียิ่งขึ้น ฉะนั้นการศึกษาวรรณกรรมเรื่องกายนครนี้ทำให้ผู้อ่านเห็นคุณค่าวรรณกรรมท้องถิ่นของไทย อันควรเผยแพร่ให้เป็นที่รู้จักกันสืบไป

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

Thesis Title   An Analysis of Religious Literary Work
                              Entitled Kayanakhorn a Version of Phang-Nga.

Name   Miss Pornthip Wanaratikarn

Concentration   Thai Epigraphy

Department   Oriental Languages

Academic Year   1993

ABSTRACT

The purpose of this thesis is to study a version of the religious literary work entitled Kayanakhorn of Phang-Nga Province by using the Thai manuscript popularly known in the southern Thai dialect as Nangsue[book] Bud which was found at Wat Suwannavas, Tambol Bang Thong, Thai Muang district, Pang-Nga province.

The thesis is divided into 5 chapters. The first chapter contains the following topics : The importance of the topic under this study, the purpose of the study, the method of the study and the expected benefit derived from the study. The second chapter deals with the comparison of seven versions of the Kayanakhorn by looking at them from the following points of view : The purpose of their composition, the style of their composition and the social value depicted in them. The third chapter deals with the analysis of the rhitorical value of the Kayanakhorn of Phang-Nga Province. The fourth chapter deals with the analysis of the important topics

of the Buddha's teaching, namely *Sīla* or the precepts on Moral conduct, *Samādhi* or the method to bring the mind under control and *Pañña* or the wisdom obtained as a result of the mind being brought under control. The conclusion and suggestion are in the fifth chapter. The specimen of the transliteration of the *Kayanakhorn* of Phang-Nga Province from southern Thai dialect to standard Thai is added to the thesis as its appendix.

From the study we find that the author of the *Kayanakhorn* of Phang-Nga Province is unknown and the work was handed down to us from early Bangkok period by means of manuscripts created by the scribes who probably were Buddhist monks. We also find that the book is extensively popular as it was composed for the purpose of inculcating the Buddha's teaching in the people. It also reflects how life in the transitory world is going on. The author effectively used his rhetorical skill to impress the readers and the listeners. This makes the *Kayanakhorn* a valuable work for spiritual upliftment of the mass. This study also helps make the people aware of the value of the local Thai literary work. It is thus worthy of publicity.

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จได้ด้วยความช่วยเหลือของผู้มีพระคุณหลายท่าน ผู้วิจัย
ขอกล่าวนามไว้ ณ ที่นี้ ด้วยความเคารพ และน้อมรำลึกถึงพระคุณเป็นอย่างสูง

พระครูวิจิตรวรณสาร รองเจ้าอาวาสวัดสุวรณาวาส จังหวัดพังงา ได้กรุณาให้ยืม
ต้นฉบับหนังสือบุญ และให้ความรู้ คำแนะนำเรื่องกายนคร

รองศาสตราจารย์ ประพนธ์ เรืองณรงค์ อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ได้กรุณาให้
คำแนะนำการเสนอโครงร่าง การเขียนวิทยานิพนธ์พร้อมทั้งให้คำปรึกษา และแก้ไขวิทยานิพนธ์

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.จิรพัฒน์ ประพันธ์วิทยา ได้กรุณาแก้ไข และแนะนำการ
ค้นคว้าเอกสารต่าง ๆ เพิ่มเติม

พ.ท. วิโรจน์ ผดุงสุนทรารักษ์ ได้กรุณาตรวจ แก้ไขการเขียนวิทยานิพนธ์ และ
ตรวจการปริวรรตต้นฉบับ

อาจารย์อัญญา จิตสุทธิญาณ ได้กรุณาตรวจการปริวรรตต้นฉบับ และขอบคุณอาจารย์
ทุกท่านในภาควิชาภาษาตะวันออก มหาวิทยาลัยศิลปากร

นอกจากนี้ผู้วิจัยขอขอบคุณทายาทอาจารย์วงศ์ เขาวนະกวี ที่มีอบุณยสมบัติสนับสนุนการทำ
วิทยานิพนธ์จำนวน 10,000 บาท และขอ น้อมรำลึกถึงพระคุณบิดา มารดา ผู้ให้ชีวิต และ
ครูบาอาจารย์ผู้ให้สติปัญญา รวมทั้ง พี่ น้อง และเพื่อน ๆ ที่ให้กำลังใจเสมอมาทำให้วิทยานิพนธ์
ฉบับนี้สำเร็จไปได้ด้วยดี

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย	ผ
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ (Abstract)	จ
กิตติกรรมประกาศ	ช
สารบัญ	ช
สารบัญตาราง	ฉ
สารบัญภาพ	ฐ
 บทที่	
1. บทนำ	1
ความสำคัญของเรื่องที่วิจัย	1
ความมุ่งหมายของการวิจัย	3
สมมติฐานในการวิจัย	3
ขอบเขตของการวิจัย	3
งานวิจัยและเอกสารที่เกี่ยวข้อง	4
วิธีการศึกษา	7
แหล่งข้อมูล	7
ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	7
ข้อตกลงเบื้องต้น	8
2. การวิเคราะห์เปรียบเทียบวรรณกรรมศาสนาเรื่องกายนครฉบับต่าง ๆ และคุณค่าเชิงสังคม	9
ที่มาและจุดมุ่งหมายในการแต่ง	9
ลักษณะคำประพันธ์	17

บทที่	หน้า
กลวิธีในการประพันธ์	26
โครงเรื่อง	26
ฉากและตัวละคร	33
โวหารภาพพจน์	53
สรุปการเปรียบเทียบวรรณกรรมศาสนาเรื่องกายนครฉบับต่าง ๆ	64
คุณค่าของเรื่องกายนครเชิงสังคม	68
คุณค่าทางสังคมและการปกครอง	68
คุณค่าทางวัฒนธรรมประเพณี	72
คุณค่าทางศาสนาและความเชื่อ	77
คุณค่าความรู้ในเรื่องต่าง ๆ	88
3 การวิเคราะห์คุณค่าด้านวรรณศิลป์ในวรรณกรรมศาสนาเรื่องกายนคร	
ฉบับจังหวัดพังงา	97
ผู้แต่ง, สมัยที่แต่ง, จุดมุ่งหมาย และธรรมเนียมในการแต่ง	98
วิเคราะห์คุณค่าด้านรูปแบบและเนื้อหา	106
เนื้อเรื่องและโครงเรื่อง	106
ฉากและตัวละคร	115
สำนวนโวหาร	131
วิเคราะห์คุณค่าด้านการใช้ภาษา	136
การใช้คำ	136
การใช้โวหาร	152
4 การวิเคราะห์ลักษณะในวรรณกรรมศาสนาเรื่องกายนคร	
ฉบับจังหวัดพังงา	176
ศีล	177
สมาธิ	184
ปัญญา	202

บทที่	หน้า
5 บทสรุปและข้อเสนอแนะ	232
บทสรุป	232
ข้อเสนอแนะ	236
บรรณานุกรม	237
ภาคผนวก ก	247
ตัวอย่างเอกสารภายนอก ฉบับจังหวัดพังงา	248
ภาคผนวก ข	250
ประวัติรศ.กายนคร ฉบับจังหวัดพังงา	251
ภาคผนวก ค	288
ศัพท์านุกรม	289
ประวัติการศึกษา	299

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

สารบัญตาราง

ตารางที่	หน้า
1 สรุปลักษณะคำประพันธ์	25
2 การเปรียบเทียบลักษณะโครงเรื่องของเอกสารทุกฉบับ	29
3 การเปรียบเทียบลักษณะโครงเรื่องเฉพาะเอกสารที่คล้ายคลึงกัน	30
4 การเปรียบเทียบความแตกต่างของโครงเรื่อง	31
5 การเปรียบเทียบเมืองกายนครจากเอกสารสมุดไทย	34
6 การเปรียบเทียบเมืองกายนครจากเอกสารตีพิมพ์	35
7 การเปรียบเทียบกำแพงและป้อมเมืองจากเอกสารตีพิมพ์	36
8 การเปรียบเทียบตัวละครจากเอกสารสมุดไทยและเอกสารตีพิมพ์	43
9 การเปรียบเทียบเรื่องราวกับสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ กายนคร ฉบับจังหวัดพังงา และ กายนคร ฉบับจังหวัดนครศรีธรรมราช ...	54
10 การเปรียบเทียบเรื่องราวกับสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ กายนคร ฉบับหอสมุดแห่งชาติ และ นครกาย	54
11 การเปรียบเทียบหีบสารมีนาวาจากกายนคร ฉบับแปลก สนธิรักษ์ และ กายนครคำกลอน	57
12 การเปรียบเทียบเรื่องราวกับคนจากกายนคร ฉบับจังหวัดพังงา และ กายนคร ฉบับจังหวัดนครศรีธรรมราช	61
13 การเปรียบเทียบคำที่ใช้ในบทประพันธ์จากกายนคร ฉบับหอสมุดแห่งชาติ และ นครกาย	64
14 การเปรียบเทียบคำที่ใช้ในบทประพันธ์จากกายนคร ฉบับหอสมุดแห่งชาติ และ กายนครคำกลอน	65

ตารางที่	หน้า
15 ลักษณะนิสัยตัวละครกายนคร ฉบับจังหวัดพังงา	122
16 เปรียบเทียบฤทธิ์พระสรรค์	155
17 การเปรียบเทียบเครื่องทรง, ราชรถ กับธรรมะ	158
18 ลักษณะนามธรรม และรูปธรรมของตัวละคร	161
19 การเปรียบเทียบสัมปชานกับความเพียรในเรื่องกายนคร	194
20 การเปรียบเทียบสมาธิ 3 ระดับ กับสมาธิที่พระเจ้าจิตรามังเกิดขึ้น	199
21 การเปรียบเทียบอริยสัจ 4 กับเหตุการณ์จากเรื่องกายนคร	204
22 การเปรียบเทียบองค์ประกอบปัจจุสมุปบาทกับเรื่องกายนคร	208
23 สรุปการเปรียบเทียบวรรณกรรมศาสนาเรื่องกายนคร ฉบับต่าง ๆ	233

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

สารบัญภาพ

ภาพที่	หน้า
1 ทศบารมีนาวา	59
2 แผนภูมิกายนคร	117
3 แผนภูมิตัวละครฝ่ายกุศล	127
4 แผนภูมิตัวละครฝ่ายอกุศล	130
5 แผนภูมิบุคคลผู้ส่งเสริมให้เกิดสมาธิ-ปัญญา	187
6 แผนภูมิปัจจัยสมุปบาท	215
7 แผนภูมิวิถีชีวิตของพระเจ้าจักราช	215
8 วัฏสงสาร	217
9 ภัยแห่งวัฏสงสาร	218
10 นิพพาน	228

บทที่ 1

บทนำ

ความสำคัญของเรื่องที่วิจัย

ดินแดนภาคใต้ของประเทศไทยในอดีตนั้นเคยเป็นเส้นทางค้าขายของพ่อค้าชาวอินเดีย จีน และประเทศต่าง ๆ ต่อมาชาวอินเดียได้เข้ามาตั้งรกรากตามเมืองท่าและได้เผยแผ่วัฒนธรรมที่สำคัญให้แก่ชาวพื้นเมืองคือ การเผยแผ่ศาสนาพุทธ และศาสนาฮินดู

ในปีพุทธศักราช 1800 เมื่ออาณาจักรสุโขทัยตั้งตัวขึ้นเป็นอิสระ ดินแดนทางภาคใต้ โดยเฉพาะจังหวัดนครศรีธรรมราชซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของอาณาจักรสุโขทัยนั้นมีความเจริญทางพระพุทธศาสนายิ่งนัก ดังจะเห็นได้จากศิลาจารึกหลักที่ 1 ของพ่อขุนรามคำแหง ด้านที่ 2 บรรทัดที่ 28 - 31 กล่าวว่า "พ่อขุนรามคำแหงกระทำไอยทานแก่มหาเถร สังฆราชปราชญ์เรียนจบปฏิภนไตรหลวงกว่าปู่ครูในเมืองนี้ ทุกคนลูกแต่เมืองศรีธรรมราชมา"¹ เมื่อพระพุทธศาสนาทางภาคใต้มีความเจริญรุ่งเรือง การดำเนินชีวิตของผู้คนจึงต้องมีความเกี่ยวข้องกับศาสนาซึ่งปรากฏออกมาในรูปลักษณะของประเพณี และวัฒนธรรม

แต่ศาสนานั้นเป็นเรื่องที่มีอิทธิพลเหนือจิตใจมนุษย์ เป็นต้นเหตุให้มีนิทานที่เกี่ยวกับเทพเจ้า สิ่งศักดิ์สิทธิ์ ตลอดจนเรื่องที่เป็นคติสอนใจสอนความประพฤติต่าง ๆ มีการเล่าสืบทอดกันมาหลายชั่วอายุคน ก่อนที่จะได้จารึกเป็นลายลักษณ์อักษร² เรื่องราวที่ได้จดบันทึกไว้นั้นย่อมเกิดจากความเชื่อ ความศรัทธา และด้วยความเชื่อทางศาสนาได้ปลูกฝังเรื่องราวของกฎแห่งกรรม สังสารวัฏ หลักธรรมต่าง ๆ ให้กับผู้คนทางท้องถิ่นภาคใต้

---

¹ จารึกสุโขทัย (กรุงเทพฯ : กรมศิลปากร, 2527), หน้า 13 - 14.

² กุหลาบ มัลลิกะมาส, คติชาวบ้าน (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2518), หน้า 99.

จึงได้เกิดวาทะที่รังสรรค์วรรณกรรมขึ้นด้วยใจศรัทธาคือพุทธศาสนาหลายเรื่องเช่น พระมาลัย
มหาชาติชาดก สุบินกุมาร สุทธิกรรม กายนคร คำานพระธาตุเมืองนครศรีธรรมราช
พระนิพพานโสตร์ เป็นต้น

ในจำนวนวรรณกรรมศาสนาภาคใต้ วรรณกรรมเรื่องหนึ่งมีเนื้อหาสาระเป็นที่น่าสนใจ
คือ เรื่องกายนคร เป็นเรื่องที่สามารถนำความสัมพันธ์ของพระพุทธศาสนากับวรรณกรรม
มาประสมประสานกันได้เป็นอย่างดี เนื่องด้วยผู้แต่งมองเห็นจุดมุ่งหมายอันลึกซึ้งของศาสนา
ที่มุ่งสอนให้คนประพฤติดี ละเว้นความชั่ว ทำจิตใจให้ผ่องใส มีจุดมุ่งหมายเดียวกับวรรณกรรม
ที่ต้องการกล่อมเกล่าจิตใจของผู้อ่านให้ละเอียดอ่อนประณีตและงดงาม ผู้แต่งได้นำเอาหลักธรรม
ในพระพุทธศาสนามาผูกเป็นเรื่องราวในเชิงอบรมสั่งสอน เพื่อให้ผู้อ่านเข้าถึงแก่นแท้ของศาสนา
อาศัยกลวิธีในการประพันธ์อย่างแยบยลโดยนำตัวละครจากหลักธรรมมาเขียนให้สนุกสนาน
สร้างเรื่องราวโดยใช้ภาพพจน์ให้ผู้อ่านเกิดความเพลิดเพลินใจ มีการแทรกเรื่องของกฎแห่ง
กรรม สังสารวัฏ และหลักธรรมคำสอนไว้เพื่อให้คนได้ประพฤติดีละเว้นความชั่ว รวมทั้งแฝง
ไปด้วยคุณธรรมในการดำเนินชีวิต

จากความสำคัญดังกล่าวจึงทำให้วรรณกรรมศาสนาเรื่องกายนคร มีคุณค่าแก่การศึกษา
อย่างยิ่ง และจากการที่ได้ศึกษางานวิจัยที่เกี่ยวกับวรรณกรรมศาสนานั้น พบว่าการศึกษาวิจัย
วรรณกรรมศาสนาทางภาคใต้มีปรากฏไม่มากนักถ้าเทียบกับวรรณกรรมศาสนาทางภาคเหนือ และ
ภาคอีสาน ดังนั้นผู้วิจัยจึงเห็นความสำคัญของการศึกษาวิเคราะห์วรรณกรรมศาสนาเรื่อง
กายนคร ฉบับจังหวัดพังงา ว่าเป็นการอนุรักษ์และเผยแพร่วรรณกรรมท้องถิ่นภาคใต้ ผู้วิจัย
จึงได้เลือกวรรณกรรมเรื่องนี้เป็นข้อมูลในการวิจัย

ความมุ่งหมายของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาความเป็นมา จุดมุ่งหมายในการแต่ง เนื้อเรื่องและแนวคิดเท่าที่ปรากฏจากเรื่องกายนคร
2. เพื่อศึกษาวิเคราะห์คุณค่าด้านคติธรรม หลักธรรมคำสอนในทางพุทธศาสนา คุณค่าทางด้านวรรณกรรมและคุณค่าเชิงสังคม
3. เพื่อศึกษาถึงความแตกต่างและความคล้ายคลึงกันของวรรณกรรมศาสนาเรื่องกายนครฉบับต่าง ๆ
4. เพื่ออนุรักษ์และเผยแพร่วรรณกรรมศาสนาเรื่องกายนคร ฉบับจังหวัดพังงา ให้คงอยู่และเป็นที่รู้จักโดยทั่วไป

สมมติฐานในการวิจัย

1. วรรณกรรมศาสนาเรื่องกายนคร ฉบับจังหวัดพังงา เป็นวรรณกรรมสำนวนภาคใต้ที่ได้รับอิทธิพลจากคำสอนทางพระพุทธศาสนามีเนื้อหาเชิงสั่งสอน
2. วรรณกรรมศาสนาเรื่องกายนคร เป็นวรรณกรรมดีเด่นด้านกลวิธีการสอน โดยการเปรียบเทียบและการดำเนินเรื่อง

ขอบเขตของการวิจัย

1. เอกสารที่ใช้ในการศึกษามีดังนี้
  - 1.1 กายนคร ฉบับวัดสุวรรณาวาส จังหวัดพังงา เป็นหนังสือบุคขาว ขนาด 13 X 39 X 3 เซนติเมตร อักษรไทย เส้นหมึก จำนวน 60 หน้า
  - 1.2 กายนคร ฉบับจังหวัดนครศรีธรรมราช เป็นหนังสือบุคขาว ขนาด 11.5 X 38 X 3 เซนติเมตร อักษรไทย เส้นหมึก จำนวน 117 หน้า (รวมพิมพ์ในหนังสือกายนครชุดวรรณกรรมมีเกียรติ อันดับ 4)
  - 1.3 กายนคร ฉบับหอสมุดแห่งชาติ มี 2 เล่ม คือ
    - กายนครเล่ม 1 เลขที่ 27 ฉบับหอสมุดแห่งชาติ หมวดวรรณคดี หมุกกลอนอ่าน เป็นหนังสือสมุดไทยขาว ขนาด 11.5 X 36 X 4 เซนติเมตร อักษรไทย เส้นหมึก จำนวน 74 หน้า

กายนกรเล่ม 2 เล่มที่ 28 ฉบับหอสมุดแห่งชาติ หมวควรณคดี
หมุกกลอนอ่าน เป็นหนังสือสมุดไทยขาว ขนาด 11.5 x 36 x 3.5 เซนติเมตร อักษรไทย
เส้นหมึก จำนวน 71 หน้า

1.4 กายนกร จากหนังสือบทเรียนสามรสของ แปก สนิธิรักษ์, ห้างหุ้นส่วน
จำกัดสื่อการค้า, 2515

1.5 กายนกร ของฉันท ชำวโละ, โรงพิมพ์มิตรนราการพิมพ์, 2529

1.6 กายนกรค่ากลอน พิมพ์ในงานฌาปนกิจศพนายเฮง ฉุนราชา,
โรงพิมพ์ไทยเขมม, 2520

1.7 นศกราย พิมพ์ในงานพระราชทานเพลิงศพพระครูอุดมศานาคุณ, โรงพิมพ์
องค์การสงเคราะห์ทหารผ่านศึก, 2520

2. ในการศึกษาและวิเคราะห์วรรณกรรมศาสนาเรื่องกายนกร ในด้านเนื้อหา
เชิงวรรณกรรมและวิเคราะห์หลักธรรมจากเรื่องนั้น จะศึกษาจากเอกสารกายนกร
ฉบับวัดสุวรรณาวาส จังหวัดพังงา เป็นฉบับหลัก กายนกรฉบับนครศรีธรรมราช และ
กายนกรฉบับหอสมุดแห่งชาติเล่ม 1, เล่ม 2 เป็นฉบับเปรียบเทียบกับฉบับหลัก ส่วนฉบับอื่น ๆ
จะใช้ประกอบในการวิจัย

งานวิจัยและเอกสารที่เกี่ยวข้อง

ปราณี ขวัญแก้ว⁴ ได้ศึกษาวรรณคดีชาวบ้านที่ปรากฏต้นฉบับเป็นหนังสือชุด เรื่อง
พระรถเมรี เรื่องหอยสังข์และเรื่องวันคาร ในตำบลร่อนพิบูลย์ ศึกษาลักษณะคำประพันธ์
แนวคิดของเรื่องที่เกี่ยวข้องกับหลักพระพุทธศาสนา แสดงกฎแห่งกรรม ผลบุญอันส่งผลของการ
ให้ทาน คุณค่าด้านสุนทรียะ โดยกล่าวถึงภาษาที่ใช้ การเรียบเรียงถ้อยคำ สำนวนสุภาษิต
คำนิยมต่าง ๆ ในสังคม วัฒนธรรมประเพณีทำให้เข้าใจถึงสภาพชีวิต สภาพสังคม ความเลื่อมใส
ในพระพุทธศาสนาตลอดจนวัฒนธรรมท้องถิ่น

⁴ปราณี ขวัญแก้ว, วรรณคดีชาวบ้านจาก"บุคค่า"ตำบลร่อนพิบูลย์ (เอกสารนิเทศ
การศึกษากรมการฝึกหัดครู ฉบับ 167, 2518)

อุดม หนูทอง⁵ ได้ศึกษาวรรณกรรมท้องถิ่นภาคใต้ประเภทนิทานประโลมโลก ได้แนวคิดจากเรื่องบุญบารมี ความวิริยะอุตสาหะ อารมณ์มนุษย์และเรื่องกรรม เป็นต้น แนวคิดต่าง ๆ เหล่านี้มีส่วนสำคัญในการหล่อหลอมพฤติกรรมและค่านิยมของคนในสังคมได้ ตั้งแต่โบราณมาให้อยู่ในทิศทางถูกต้อง นอกจากนั้นยังได้กล่าวถึงการสะท้อนความเป็นไปของสังคมยุคก่อนหลาย ๆ ด้าน เช่น การอบรมสั่งสอนด้านจริยธรรม ด้านรูปแบบความเป็นอยู่หรือความสัมพันธ์ด้านสังคม ประเพณี การละเล่นและความเชื่อต่าง ๆ นับว่านิทานประโลมโลกเป็นกระจกสะท้อนภาพอดีตของวิถีชีวิตได้ไว้มากเกือบสมบูรณ์ครบถ้วนทุกแง่มุม นิทานประโลมโลกได้เล่าเรื่องจากปัญญาสชาดก จากวรรณกรรมภาคกลางและสร้างเรื่องขึ้นเองหรือแต่งจากนิทานท้องถิ่น แต่จะโดยแนวใดก็ตามทุกเรื่องได้รับอิทธิพลแนวคิดจากพุทธศาสนามากที่สุด

ประทุม สุวรรณคังคะ⁶ ได้ศึกษามหาเวสสันดรด้านเนื้อหาเชิงวรรณศิลป์ การใช้คำโวหาร รสวรรณคดีและการศึกษาเชิงสังคม ความเชื่อตามหลักพุทธศาสนา ความเชื่อทางไสยศาสตร์ สะท้อนสภาพสังคมจากเรื่องเช่น ประเพณีต่าง ๆ

เฉลิม จันปฐมพงศ์⁷ ได้ศึกษาวิเคราะห์พระนิพนธ์นิพนธ์ฉบับที่ได้มาจากวัดท้ายเหมือง จังหวัดพังงา ศึกษาเรื่องราวด้านเนื้อหา ประเมินค่าเชิงสุนทรียภาพในแง่วรรณศิลป์และประโยชน์ที่ได้รับจากเรื่อง ศึกษาเปรียบเทียบพระนิพนธ์กับวรรณกรรมพุทธศาสนา และ

---

⁵อุดม หนูทอง, วรรณกรรมท้องถิ่นภาคใต้ประเภทนิทานประโลมโลก (โครงการศูนย์ส่งเสริมภาษาและวัฒนธรรมภาคใต้ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ สงขลา)

⁶ประทุม สุวรรณคังคะ, "การศึกษามหาเวสสันดรชาดก ฉบับฉันทน์ จากต้นฉบับวัดมัทนิมาวาส สงขลา," (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบัณฑิต สาขาวิชาจารึกภาษาไทย บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2526)

⁷เฉลิม จันปฐมพงศ์, "พระนิพนธ์นิพนธ์ : การศึกษาเชิงวิจารณ์" (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบัณฑิต สาขาวิชาจารึกภาษาไทย บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2526)

วรรณกรรมเชิงตำนาน ได้กล่าวถึงวรรณกรรมศาสนาว่า กวีที่สร้างขึ้นย่อมมีจุดมุ่งหมายคล้ายคลึงกันทั้งสิ้นคือ บันทึกเรื่องราวความเป็นมาของศาสนาตั้งแต่ประวัติศาสตร์ หลักธรรมคำสั่งสอน เหตุการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นรวมทั้งอิทธิบาท สุกท้ายก็มุ่งเพื่อการสั่งสอน

ธวัช ปุณโณทก⁸ กล่าวถึงความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับวรรณกรรมภาคใต้ และได้วิเคราะห์ กายนคร ฉบับจังหวัดนครศรีธรรมราช ว่ามีความแตกต่างไปจากฉบับภาคกลาง (ฉบับพิมพ์แจกในงานพระราชทานเพลิงศพพระครูอุดมศาสนาคุณ 2520) กายนคร ฉบับภาคกลางนั้นเป็นปรัชญาพุทธศาสนาว่าด้วยเมืองของร่างกายมีใจเป็นเจ้าเมืองภายหลังเสียเมืองแก่ท้าวมัจจุราช ส่วนฉบับจังหวัดนครศรีธรรมราช ตอนต้นเป็นการสอนธรรมะ ตอนที่สองเหมือนกับกายนครฉบับภาคกลาง ตอนที่สามพรรณนาถึงอวัยวะต่าง ๆ ของร่างกาย และได้กล่าวถึงตัวอย่างสำนวนจากเรื่อง เช่น ความเชื่อ แนวคิดของคนไทยกับปรัชญาพุทธศาสนา การสอนจริยธรรมและสอนปรัชญาพุทธศาสนา

ประทีป ชุมพล⁹ ได้จัดลักษณะเนื้อหาวรรณกรรมภาคใต้ออกเป็นประเภทต่าง ๆ กายนครคำภาพย้อยอยู่ในประเภทนิทานที่เอาโครงเรื่องไปจากวรรณกรรมภาคกลางแล้วนำไปประยุกต์ใหม่ด้วยสำนวนภาคใต้ กายนครคำภาพย้อยที่ได้กล่าวถึงนี้เป็นกายนคร ฉบับจังหวัดสงขลา ได้ศึกษาทำนองแต่งและเนื้อเรื่องโดยย่อ

⁸ธวัช ปุณโณทก, วรรณกรรมท้องถิ่น (กรุงเทพฯ : โอเคียนส์โตร์, 2525), หน้า 336 - 339.

⁹ประทีป ชุมพล, วรรณกรรมภาคใต้ (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ศึกษาสัมพันธ์, 2519), หน้า 121 - 127.

วิธีการศึกษา

การศึกษาค้นคว้าวรรณกรรมศาสนาเรื่องกายนกร ได้ดำเนินการดังนี้

1. สืบรวจเอกสารเรื่องกายนกรและเอกสารที่เกี่ยวข้อง โดยการรวบรวมข้อมูลจากเอกสารโบราณและเอกสารตีพิมพ์ต่าง ๆ
2. ปรับวรรคเอกสารโบราณและศึกษาเนื้อหาโดยละเอียด
3. ศึกษาวิเคราะห์ข้อมูลของเอกสารฉบับต่าง ๆ แล้ววิเคราะห์กายนกร ฉบับจังหวัดพังงา เชิงวรรณกรรมและวิเคราะห์หลักธรรมจากเรื่อง
4. เรียบเรียงผลการวิจัย บทสรุปและข้อเสนอแนะ

แหล่งข้อมูล

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับวรรณกรรมศาสนาเรื่องกายนกร ได้ค้นคว้าจากสถานที่ต่าง ๆ เช่น วัดสุวรรณवास อำเภอย้ายเหมือง จังหวัดพังงา, หอสมุดแห่งชาติ กรุงเทพฯ, หอสมุดกลางมหาวิทยาลัยศิลปากร กรุงเทพฯ, หอสมุดมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร กรุงเทพฯ, หอสมุดมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ กรุงเทพฯ, หอสมุดมหาวิทยาลัยรามคำแหง กรุงเทพฯ

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. ทำให้ทราบถึงความสำคัญของวรรณกรรมศาสนาเรื่องกายนกรและคุณค่าในค่านต่าง ๆ
2. ทำให้ทราบถึงคุณค่าของวรรณกรรมศาสนาห้องถิ่นภาคใต้ที่มีส่วนส่งเสริมความรู้ความเข้าใจในคำสอนทางศาสนา
3. ทำให้ทราบถึงความแตกต่างและความคล้ายคลึงกันของวรรณกรรมศาสนาเรื่องกายนกรฉบับต่าง ๆ
4. เป็นการอนุรักษ์และเผยแพร่วรรณกรรมศาสนาให้คงอยู่สืบไป อันจะเป็นประโยชน์ต่อผู้ที่สนใจศึกษาวรรณกรรมค่านนี้ต่อไป
5. ทำให้วรรณกรรมเรื่องนี้ได้เป็นที่รู้จักแพร่หลายต่อไปและเป็นการส่งเสริมการศึกษาวรรณกรรมศาสนาห้องถิ่นภาคใต้

ข้อตกลงเบื้องต้น

1. เอกสารที่ใช้ในการวิจัย

1.1 เกณฑ์ในการเลือกวรรณกรรมศาสนาเรื่องกายนกร ฉบับวัดสุวรรณาวาส จังหวัดพังงา เป็นฉบับหลักในการศึกษา

1.1.1 ปรากฏอยู่ในหนังสือบูชาที่มีต้นฉบับสมบูรณ์

1.1.2 เป็นวรรณกรรมที่มุ่งสั่งสอนโดยมีกลวิธีในการประพันธ์ที่น่าสนใจ

1.2 เกณฑ์การเลือกกายนกรฉบับต่าง ๆ

1.2.1 ปรากฏอยู่ในสมุดไทยมีต้นฉบับสมบูรณ์

1.2.2 จากเอกสารตีพิมพ์เรื่องกายนกรเท่าที่ปรากฏ

2. ตัวอย่างที่ยกมาประกอบการวิจัยจะใช้อักขรวิธีปัจจุบัน และแต่ละตัวอย่างจะบอกแหล่งที่มาไว้ตอนท้ายโดยมีลักษณะดังนี้

(กายนกร พังงา) - กายนกร ฉบับจังหวัดพังงา

(กายนกร นครฯ) - กายนกร ฉบับจังหวัดนครศรีธรรมราช

(กายนกร หอสมุดฯ) - กายนกร ฉบับหอสมุดแห่งชาติ

(กายนกร แปลก) - กายนกร ฉบับแปลก สนธิรักษ์, 2515

(กายนกร ฉันท) - กายนกร ฉบับฉันท ขำวิไล, 2529

(กายนกรค่ากลอน) - กายนกรค่ากลอน ฉบับโรงพิมพ์ไทยเซม, 2520

(นครกาย) - นครกาย ฉบับโรงพิมพ์องค์การสงเคราะห์ทหารผ่านศึก, 2520

3. ผู้วิจัยได้นำกายนกร ฉบับจังหวัดพังงา พิมพ์ไว้ในภาคผนวกเพียงส่วนเดียว

ภาคผนวก ก - ตัวอย่างเอกสารกายนกร ฉบับจังหวัดพังงา

ภาคผนวก ข - ปรีวรรตกายนกร ฉบับจังหวัดพังงา

ภาคผนวก ค - ศัพทานุกรม

บทที่ 2

การวิเคราะห์เปรียบเทียบวรรณกรรมศาสนาเรื่องกายนกร ฉบับต่าง ๆ และคุณค่าเชิงสังคม
ที่มาและจุดมุ่งหมายในการแต่ง

ที่มา

วรรณกรรมศาสนาเรื่องกายนกร ฉบับต่าง ๆ ที่ได้นำมาศึกษาเปรียบเทียบมีทั้งหมด
7 ฉบับ ได้จัดประเภทของเอกสารไว้ดังนี้

- เอกสารสมุดไทย - กายนกร ฉบับจังหวัดพังงา (กายนกร พังงา)
- กายนกร ฉบับจังหวัดนครศรีธรรมราช (กายนกร นครฯ)
- กายนกร ฉบับหอสมุดแห่งชาติ (กายนกร หอสมุด)
เอกสารตีพิมพ์ - กายนกร ฉบับแปลก สนธิรักษ์ (กายนกร แปลก)
- กายนกร ฉบับฉันท ชำวีไล (กายนกร ฉันท)
- กายนกรคำกลอน ฉบับโรงพิมพ์ไทยเข้มแข็ง (กายนกรคำกลอน)
- นครกาย ฉบับโรงพิมพ์องค์การสงเคราะห์ทหารผ่านศึก (นครกาย)

เอกสารสมุดไทย

กายนกร ฉบับจังหวัดพังงา

ต้นฉบับเป็นของพระครูวิจิตรวรณสาร วัดสุรวรณवास ตำบลบางทอง อำเภอท้ายเหมือง
จังหวัดพังงา เป็นหนังสือสมุดไทยชาวทางท้องถิ่นเรียกเอกสารประเภทนี้ว่า **"หนังสือบุคขาว"**
มีขนาด 13 x 39 x 3 เซนติเมตร อักษรไทย เส้นหมึก จำนวน 60 หน้า

พระครูวิจิตรวรณสารเล่าว่า บิดาของท่านเมื่ออุปสมบทได้เป็นครูสอนเด็กในวัดให้หัดเขียน
 ชักสวค¹ ปรุมาลา ปรุมา ก กา เมื่ออายุ 40 ปี จึงลาสิกขาบทแล้วได้นำหนังสือต่าง ๆ มาเก็บไว้
 ที่บ้าน ปัจจุบันเอกสารดังกล่าวนี้ เก็บไว้ที่วัดลุมพินี อำเภอท้ายเหมือง จังหวัดพังงา
 เนื่องจากพระครูวิจิตรวรณสาร มาอยู่ที่วัดลุมพินี จึงได้นำเอกสารดังกล่าวมาด้วย²
 เรื่องราวในเอกสารฉบับนี้ ได้กล่าวถึงความเป็นมาของเรื่องไว้ว่า เป็นการเทศนาของ
 พระพุทธเจ้าเกี่ยวกับเรื่อง กายนคร ดังนี้

๑ ภควา อันว่าองค์สมเด็จพระผู้มีพระภาคเป็นอันงาม วิหริติ พระองค์
 เสด็จอยู่ เขตวเน ในพระเชตุพลพุทธวิหาร อนาคตปิณฑโก แห่งอนาคตปิณฑิก
 มหาเศรษฐีสว่างถวาย อารมม ทรงพระปรารภซึ่งพระภิกษุทั้งหลายให้เป็นเหตุ
 กเถสิ จึงสำแดง อิมิ ธรรม เทศน์ ซึ่งพระธรรมเทศนา กายนคร...
 กายพระนคร ๗ เป็นใจความว่า...

กายนคร ฉบับจังหวัดนครศรีธรรมราช

ต้นฉบับเป็นของนายสะเทือน บุญชูวงศ์ ชาวบ้านเขาลำปะ ตำบลวังอ่าง อำเภอชะอวด
 จังหวัดนครศรีธรรมราช เป็นหนังสือมดขาว มีขนาด 11.5 x 38 x 3 เซนติเมตร
 อักษรไทย เส้นหมึก จำนวน 117 หน้า นายสะเทือนเล่าว่า ตนได้รับมรดกตกทอดมาจาก
 บิดา ปัจจุบันเอกสารดังกล่าวนี้เก็บไว้ที่ศูนย์วัฒนธรรมภาคใต้ สถาบันราชภัฏนครศรีธรรมราช³

¹การสอนหนังสือในสมัยก่อน พระภิกษุเริ่มสอนให้หัดเขียนและอ่าน นโม ก ข
 ทั้งอักษรไทยและขอม จากนั้นก็หัดให้แจกลูก เริ่มแม่ ก กา จนถึงเกย เพื่อให้ฝึกอ่านและเขียน
 จนสามารถเขียนได้บ้างแล้ว จึงสอนอ่านหนังสือจากสมุดข่อยที่เรียกว่า หนังสือมด
 การสอนอ่านขั้นนี้เรียกว่า **หัดสวค** หรือ **ชักสวค** (สถาบันทักษิณคดีศึกษา 2529 : 3447)

²สัมภาษณ์ พระครูวิจิตรวรณสาร, 13 ตุลาคม 2535.

³ศูนย์วัฒนธรรมภาคใต้, กายนคร, ชุติวรรณกรรมภักษ์ใต้ ฉบับที่ 4 (กรุงเทพฯ :
 กรุงเทพมหานครการพิมพ์, 2523), หน้า 2.

เอกสารฉบับนี้บางบรรทัดเขียนด้วยลายมือที่แตกต่างกัน ทำให้เข้าใจได้ว่า ผู้เขียน ไม่ใช่ผู้แต่งแต่เป็นผู้คัดลอกจากต้นฉบับเดิมอย่างแน่นอน ทั้งนี้ก็ปรากฏผู้ล่องลับไปแล้วของ เมืองนครศรีธรรมราชคือ ท่านขุนอาเทศคดี ซึ่งรอบรู้และสนใจเกี่ยวกับวรรณกรรมท้องถิ่นยืนยันว่า หนังสือสมุดเรื่องกายนคร เป็นหนังสือเก่าคร่ำคร่าที่ท่านเคยพบและเคยอ่านมาตั้งแต่ท่านเป็นเด็ก⁴ เรื่องราวจากเอกสารนี้ กล่าวถึงความเป็นมาของเรื่องไว้ว่า เป็นคำสั่งสอนของ พระพุทธเจ้า โดยกล่าวไว้ในตอนต้นของบทไหว้ครูดังนี้

๑ ข้าขอนอบนบ พระผู้ไถ่รพ จบทั่วธรณี
ท่านมาบอกไว้ เป็นคำบาลี ท่านเอ๋ยยินดี ต่อพระศาสดา
๑ เป็นคำสั่งสอน บอกไว้เป็นกลอน สอนราชประชา
ผู้ใดได้ฟัง ตั้งใจบูชา จงเร่งรักษา จำไว้ใส่ใจ

นอกจากนี้ยังปรากฏข้อความที่ทำให้ผู้อ่านทราบว่า เป็นเอกสารที่แปลมาจากต้นฉบับ ภาษาบาลี เมืองอังวะ ประเทศพม่าดังนี้

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

"ตามพุทธฎีกา คริสไปรคพระทาน มิได้สูญเปล่า
ย่อมเป็นแก่นสาร บาลีพม่า ท่านคัดออกมา
๑ให้เป็นคำไทย ถ้าผู้ใดเล่า เชื่อคุณพระเจ้า
ศรีวิคตศรัย จึงมาคิกอ่าน"

"หญิงชายก็เหมือนกัน ท่านจึงสรรหาเอามา แปลออกมาเป็นคำไทย
๑ท่านผู้ใหญ่ในอังวะ คิคชำระแปลออกมาไป ส่งให้แก่พวกไทย
ซึ่งอยู่ในกรุงแหะหนา"

"ฉบับนี้หนา มาแต่อังวะ ท่านคณะผู้ใหญ่
เป็นบาลีพม่า แปลมาเป็นไทย อย่าได้สงสัย ในพระศาสนา"

⁴ เรื่องเดียวกัน.

กายนกร ฉบับหอสมุดแห่งชาติ

ต้นฉบับเป็นของนายทองอยู่ จรรยากุล มอบให้หอสมุดแห่งชาติ กรุงเทพฯ เมื่อวันที่ 13 เมษายน 2468 จำนวน 2 เล่มดังนี้

กายนกรเล่ม 1 (เลขที่ 27) เป็นหนังสือสมุดไทยขาว ขนาด 11.5 x 36 x 4 เซนติเมตร อักษรไทย เส้นหมึก จำนวน 74 หน้า

กายนกรเล่ม 2 (เลขที่ 28) เป็นหนังสือสมุดไทยขาว ขนาด 11.5 x 36 x 3.5 เซนติเมตร อักษรไทย เส้นหมึก จำนวน 71 หน้า

เอกสารฉบับนี้ได้กล่าวว่า นายภูเป็นผู้แต่งเนื่องจากเห็นว่าร่างกายนั้นไม่จริงยั่งยืน จึงคิดผูกเรื่องเป็นนิทานกายนกร โดยกล่าวไว้ตอนต้นเรื่องดังนี้

เราผู้ประคองชีวิตคนอง	ขอประคองคุณใส่ไว้ในผม
ให้ประเสริฐเลิศล้ำด้วยคำคม	โดยอารมณ์รักชกภิปราย
จึงเริ่มเรื่องเมืองกายนกร	ชาวประชาราษฎร์สิ้นทั้งหลาย
จงครองความตามการะบิยาย	ว่าความตายนั้นจะมาทุกคราตรี
อนนายภูอยู่เรือเที่ยวค้าขาย	เห็นร่างกายไม่เที่ยงทุกสิ่งศรี
จึงคิดความตามใจในกาย	เอากายนี้ผูกเป็นนิทานไป

มีผู้กล่าวถึงนายภูไว้ว่า นายภูผู้แต่งสุภาษิตสอนหญิงคนนี้ เคยอุปสมบทเป็นภิกษุอยู่ที่ วัดสระเกศราชวรมหาวิหาร ในสมัยรัชกาลที่ 4 มีสมณศักดิ์เป็นพระธรรมทานาจารย์(ภู) ได้แต่งบทกวีไว้หลายเรื่องเท่าที่พบแล้วคือ

1. พระสมุทรคำกลอน
2. นครกายคำกลอน
3. นกกระเจาคำกลอน
4. สุภาษิตสอนหญิงคำกลอน⁵

---

⁵เทพ สุนทรสารทูล, ชีวประวัติพระสุนทรโวหาร (ภู ภูเรือหงส์) (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2533), หน้า 48.

เอกสารตีพิมพ์

กายนคร ฉบับแปลก สนธิวิรัช

ได้กล่าวถึงที่มาของเรื่องไว้ดังนี้

เรื่องกายนคร หรือ พระเจ้าจิตรราชได้เก็บความจากหนังสือเก่า ซึ่งท่านได้แต่งไว้
เป็นคำกลอน ไม่ทราบชื่อผู้แต่ง เห็นว่าเป็นเรื่องที่มีประโยชน์มากจึงได้เรียบเรียง
ขึ้นใหม่ โดยเอาเค้าเรื่องของเดิมเป็นหลักปรุงใหม่ให้อ่านเข้าใจง่าย และ
รู้เรื่องเกี่ยวกับตัวเรามากขึ้น เพราะพรรณนาเทียบกับโลก

กายนคร ฉบับฉันทน์ ขาววิไล

ได้กล่าวไว้ในคำนำเรื่องว่า กายนครฉบับนี้ผู้แต่งประพันธ์ร้อยกรองเป็นครั้งแรก และ
จากบทกลอนตอนต้นกล่าวว่า มีการดัดแปลงเรื่องราวตามเค้าเรื่องเดิมดังนี้

คำเป็นความตามเค้าสำเนา
เพื่อชักแจงแต่งข้อข้อประเด็น
รูปพรรณนามรรวมคำแถลง
แสดงจิตต์คิดชั่วมิอาจล้าย

แนะนำเทียบไว้ขึ้นให้เห็น
เมื่อได้เป็นเพื่อนคิดสะกิดใจ
คิดเปลี่ยนแปลงเป็นเรื่องเมืองอาศัย
ยังหลงไหลใฝ่พวงหลงโลกีย์

กายนคร คำกลอน

กล่าวถึงที่มาของเรื่องไว้ว่า มีการเปลี่ยนแปลงเรื่องราวจากเรื่องเดิมโดยการเพิ่มเติม
เปลี่ยนถ้อยคำให้ถูกต้องยิ่งขึ้น ดังคำกล่าวขึ้นต้นเรื่องดังนี้

...

มโนน้อมแทนบุปผาสุมามาลย์
นมีสการวิถนังสันทั้งสาม
จะเปลี่ยนแปลงแต่งความตามท่านอง
ซึ่งแต่งเป็นเวียงวังเมืองสังขาร

จะแถลงแต่งกลอนอักษรสาร

หัตถ์ประสานเหนือเศียรแทนเทียนทอง
โดยมีความเลื่อมใสมิได้หมอง
ให้ถูกต้องบทกลอนนครกาย
...

...	แต่ที่คิดปรับปรุงเพราะมุ่งหวัง
เพื่อให้เรื่องนี้อยู่จริง	ให้ผู้ฟังครึกครองในคลองธรรม
อันเค้าเรื่องนั้นก็อยู่ถาวร	แต่งกลอนล้วนเต็ม เชื่อไม่เป็นส่ำ
จึงคิดเพิ่มเติมแต่งแปลงถ้อยคำ	ให้แม่นยำถูกถ้วนกระบวนภาษา

นครกาย

ในค่านำเรื่องกล่าวว่า เอกสารฉบับนี้ได้คัดลอกเป็นภาษาปัจจุบันจากต้นฉบับที่เป็น
สมุดข่อยของ นายเต้ เขียวขจี

เมื่อศึกษาแล้วพบว่า มีลักษณะคล้ายคลึงกับกายนคร ฉบับหอสมุดแห่งชาติ โดยกล่าวถึง
ผู้แต่งชื่อ นายภู ซึ่งเห็นร่างกายไม่เที่ยงจึงผูกเรื่องราวเป็นนิทานขึ้นมา

๑ นายภูอยู่เรือเหี่ยวค้าขาย	เห็นร่างกายไม่เที่ยงทุกสิ่งศรี
จึงคิดความตามใจในกาย	เอากายนี้ผูกเป็นนิทานไป
จะขอล่าวราวเรื่องเมืองสังขาร	เป็นนิทานบันทึกพิสมัย
ในเรื่องนี้ที่จริงเราอุปไมย	ถ้าผู้ใดอ่านเล่นไม่เห็นความ

เรื่องกายนครฉบับต่าง ๆ ที่กล่าวมา พอสรุปถึงที่มาได้ดังนี้

1. ไม่ทราบที่มาแน่ชัด	คือ	กายนคร ฉบับจังหวัดพังงา
2. ทราบที่มา	คือ	กายนคร ฉบับจังหวัดนครศรีธรรมราช (จากเมืองอังวะ ประเทศพม่า)
3. แต่งขึ้นใหม่	คือ	กายนคร ฉบับหอสมุดแห่งชาติ นครกาย (ของนายภู)
4. แปลงของเก่า	คือ	กายนคร ฉบับแปลก สนธิรักษ์ กายนคร ฉบับฉันทน์ ขำวิไล กายนคร คำกลอน

จุดมุ่งหมายในการแต่ง

เรื่องกายนครนี้มีจุดมุ่งหมายคล้ายคลึงกันทุกฉบับคือ นำเรื่องราวของคำสอนทางพุทธศาสนา มาแต่งเป็นนิทานเพื่อเป็นข้อเตือนใจและอบรมสั่งสอนชาวบ้านให้ปฏิบัติตนเป็นคนดี รู้จักละกิเลสต่าง ๆ ให้หมดสิ้น เพื่อจุดมุ่งหมายสูงสุดคือ "นิพพาน" ดังจะแยกให้เห็นถึงจุดมุ่งหมายของเอกสารแต่ละฉบับดังนี้

เพื่อเทศนาอบรมสั่งสอน

๑ เป็นคำสั่งสอน	ผูกไว้ให้กลอน	สอนราชประชา
ผู้ใดได้ฟัง	ตั้งใจบูชา	จงเร่งรักษา
		จำไว้ใส่ใจ
(กายนคร นครา)		

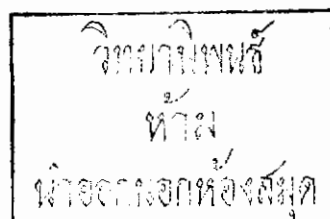
เทศนา อันว่าพระธรรมเทศนาของพระสัมมาสัมพุทธเจ้านี้ ย่อมนำมาซึ่งประโยชน์มหาชนสส แก่มหาชนทั้งหลายเป็นอันมาก ดูกรทายกสัปบุรุษทั้งหลาย ได้ฟังแล้วพึงนมัสการ กำหนดกฎหมายจำไว้เถิด จะเกิดผลเป็นอันมาก
(กายนคร พังงา)

เพื่อเป็นข้อคิดเตือนใจเกี่ยวกับชีวิต

ผู้ใดอ่านวรรณตรองในร่างกาย	อย่ามุ่งหมายว่าเรื่องนิทานชั้น
เรากล่าวไปให้เห็นเป็นอัสจรรย	ที่จริงนั้นเอ็นดูท่านผู้ฟัง
มิใช่วาดเป็นปราชญ์ฉลาดเลิศ	ปัญญาเกิดด้วยจิตที่คิดหวัง
เห็นชีวิตอันทรียเป็นอนิจจัง	ไม่หยุดยั้งล่วงไปทุกเวลา
(กายนคร หอสมุดฯ / นครกาย)	

เพื่อเป็นข้อคิดให้ไตร่ตรองเปรียบเทียบเรื่องราวของชีวิตกับหลักคำสอนทางศาสนา

ท่านผู้อ่านผู้ฟัง เชิญตั้งจิต	ไตร่ตรองคิดให้เห็นเป็นปัญญา
อย่าอ่านเล่นเป็นข้อพอเพลินตา	เพราะเหตุว่าบทกลอนนครกาย

011301

-3.ค.2537

เป็นแต่เทียบเปรียบ เรื่อง เมืองสมบัติ
ไม่ตรงความหลงตามค่านิยาย

ใช้กำหนดเป็นจริงสิ่งทั้งหลาย
ต้องคลาดหมายผลล้ำในธรรมา

(กายนคร คำกลอน)

เพื่อให้รู้เรื่องราวเกี่ยวกับชีวิตมากขึ้น

รู้เรื่องเกี่ยวกับตัวเรามากขึ้น เพราะพรรณนาเทียบกับโลก เมื่ออ่านเรื่องนี้
ก็นึกถึงตัวไปด้วย จะได้เข้าใจกลมกลืนกันไป

(กายนคร แปลก)

เพื่อให้ใจมันหมายไปถึงนิพพาน

อมรรคสี่ผลสี่ เราท่านทั้งนี้ มีทุกหญิงชาย
บารมีแสนกลับ ใจนั้นมันหมาย นิพพานเจ็ดคนาย แม้เฝ้าอยู่ยาวนาน

ขอให้เร่งภาวนา ทุกซงอนิจจา ฝ่าประตูนิพพาน

เปิดให้เข้าไป นิพพานเมืองแก้ว ล้ำเลิศอยู่แล้ว ดวงแก้วแวววาว

(กายนคร นครา)

เรื่องราวของเอกสารกายนคร แฉ่งไปด้วยคำสั่งสอนทางพระพุทธศาสนาที่ทำให้
เห็นภาพพจน์ได้อย่างชัดเจน อาจจะเป็นจุดมุ่งหมายของผู้แต่งอีกประการหนึ่งที่ต้องการให้เห็น
สภาพอันแท้จริงของปุถุชนที่ต้องมี เกิด แก่ เจ็บ ตาย เรื่องราวของกายนครทุกฉบับจึงมี
จุดมุ่งหมายที่สอดคล้องกันคือ เป็นคำเทศนาสั่งสอนเรื่องราวเกี่ยวกับชีวิต ซึ่งอาศัยหลักธรรม
ผูกเรื่องเป็นนิทานเปลี่ยนนามธรรมให้ปรากฏเป็นรูปธรรม ทำให้ผู้อ่านเข้าใจเรื่องราวต่าง ๆ
ได้อย่างชัดเจน ฉะนั้นเนื้อหาจึงสะท้อนสภาพความเป็นไปของชีวิตที่เต็มไปด้วยกิเลสต่าง ๆ
มากมาย ทั้งนี้เพราะมุ่งหวังที่จะกำจัดกิเลสเหล่านี้ให้หมดสิ้น เพื่อจะได้ไปสู่นิพพาน
อันเป็นจุดหมายสูงสุด

ลักษณะคำประพันธ์

ลักษณะคำประพันธ์ในเอกสารกายนครแต่ละฉบับ มีความแตกต่างกันไป ซึ่งปรากฏลักษณะคำประพันธ์ในรูปแบบร้อยแก้วและร้อยกรอง ดังจะกล่าวถึงเอกสารแต่ละฉบับ โดยจัดประเภทของเอกสารตามลักษณะคำประพันธ์ดังนี้

1. ประเภทร้อยแก้ว

ลักษณะคำประพันธ์ประเภทร้อยแก้วนั้นหมายถึง ความเรียงที่สละสลวย ไพเราะ เหมาะเจาะด้วยเสียงและความหมาย⁶ พระยาอนุนามราชชน กล่าวถึงความหมายของร้อยแก้วไว้ดังนี้

คำว่าร้อยแก้ว ซึ่งหมายความว่า แต่งหนังสือกันตามธรรมดา คือ ความเรียง ตรงข้ามกับคำว่า ร้อยกรอง ร้อยแก้วแปลตามพจนานุกรมว่าเอาถ้อยคำเข้าไปร้อยกับสิ่งที่มีค่าคือ แก้ว เมื่อแปลแล้วก็ไม่ทำให้ฉลาดไปกว่าเดิม เพราะไม่ทราบว่าจะไปในที่นี้หมายความว่าอะไร ไปได้ความภายหลังจากคำอธิบายของสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาดำรงราชานุภาพว่า ร้อยแก้ว หมายถึง หนังสือที่แต่งเนื่องในศาสนาเป็นทำนองร่ายยาวกลาย ๆ ที่ยกเอาคำบาลี ซึ่งเป็นตัวอรรถมาวางไว้ต้นวรรคหรือต้นประโยคเรื่อยไป เพราะฉะนั้นคำว่า แก้ว นี้จึงตรงกับรัตนในภาษาบาลี⁷

จากการศึกษาเอกสารกายนคร ฉบับจังหวัดพังงา พบว่าลักษณะคำประพันธ์ประเภทร้อยแก้วที่ใช้มีความไพเราะด้วยถ้อยคำ และมีความคล้องจองกันในการใช้คำอย่างสละสลวย

⁶ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2525 (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์อักษรเจริญทัศน์, 2526), หน้า 671.

⁷พระยาอนุนามราชชน, การศึกษาวรรณคดีแห่งวรรณศิลป์ (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, 2531), หน้า 11.

ดั่งตัวอย่าง

ราชาสาสน์ สุกวาท อันว่าสมเด็จพระมัจจุราช พระบาทได้ทรงเสวนาการ
ซึ่งราชาสาสน์นั้นแล้วพระองค์จึงตรัสสั่งทหาร อันมีนามปรากฏชื่อว่า ชรา นั้น
ให้ไปสู่มืองกายนคร ฝ่ายว่าชราทหารรับพระราชโองการนั้นก็พาบริวาร
ทั้งหลาย เข้าไปสู่มืองกายนคร จึงเข้าสู่สำนักแห่งชาติทหาร
ฝ่ายว่าชาติทหาร ก็ต้อนรับชราทหาร กับทั้งบริวารนั้นไว้ด้วยอาคมาใน
พระนคร ทโค ปฐุราย จับเค็มแต่นั้นไป อันว่าชราทหารกับชาติทหาร
ก็ชวนกันกระทำซึ่งพระนครนั้นให้คร่ำคร่าชำรุดทรุดลง ทุกวันทุกคืน
ที่ไหนไม่หักก็ให้หัก ที่ไหนไม่ทำลายก็ให้ทำลาย ที่ไหนยังบริบูรณ์ก็ให้
ทรุดโทรมไปที่นั้น กระทำให้เสียซึ่งรูปโฉม แห่งพระนครของพญาจักรราช

เอกสารกายนคร ฉบับแปลกล สนธิวัณษ์ ใช้รูปแบบคำประพันธ์ประเภทร้อยแก้วที่มีการ
ลำดับเรื่องราวไว้เป็นตอน ๆ เช่น กล่าวถึงบริเวณกายนคร, ภายในเมืองกายนคร,

มรณนคร ฯลฯ ดังตัวอย่าง

เมืองมรณนคร

กษัตริย์มัจจุราช เป็นผู้ครองนครนี้ อันนามว่ามัจจุราชนี้ได้ยินไปถึงไหน
ก็เป็นทีที่ครันคร้ามขามขยาคไปทั่วเพราะกษัตริย์มัจจุราช ลงได้โจมตีเมืองใด
เข้าแล้ว เมืองนั้นต้องย่อยยับทันที พระยามัจจุราชไม่มีรัก ไม่มีเกลียดใคร
ใครจะเอาเงินทองกอบโกยมาให้สักเท่าไร ๆ ก็ไม่ยินดี หรือใครจะไปอยู่
ที่ไหน ๆ ก็ไม่พินใจ้อมมือพระยามัจจุราชไปได้ . . .

กษัตริย์มัจจุราชคิดจะแผ่อำนาจไปคามหัวเมืองใหญ่ไฉย ได้ออกปรึกษา
กับเหล่าเสนาอำมาตย์ ซึ่งมีหลวงชรากับหลวงพยาธิเป็นมนตรีที่ปรึกษา
และเป็นทัพหน้าของกษัตริย์มัจจุราช ได้ปรึกษาถึงการจะไปโจมตี

เมืองกายนคร ให้จัดกำลังนักรบเข้าตีล้อม กำแพงให้พินาศ แล้วเข้าไป
จับหัวจัตตราชนมค่นำออกไปไว้นอกนคร

2. ประเภทร้อยกรอง

ลักษณะคำประพันธ์ประเภทร้อยกรองคือ ลักษณะของถ้อยคำที่เรียบเรียงเป็นระเบียบตามบัญญัติแห่งฉันทลักษณ์⁸ ซึ่งมีอยู่หลายประเภทดังจะได้กล่าวถึง ลักษณะคำประพันธ์ประเภทต่าง ๆ ที่ปรากฏในเอกสารกายนครดังนี้

2.1. คำประพันธ์ประเภทกลอนแปด

ตัวอย่าง กายนคร ฉบับหอสมุดแห่งชาติใช้รูปแบบคำประพันธ์ ประเภทกลอนแปด
ทั้งเล่ม 1 และ เล่ม 2

อแลเล็งเพ่งพิศดูนิคชอบ	ให้ประกอบราชกิจพิสมัย
ทรงพระนามตามระเบียบประเทียบไว้	ชื่อท้าวไทยจิตราราชราชา
สองนางอย่างยิ่งยอดกษัตริย์	ในจังหวัดราชวังเมืองสังขาร
ทรงพระนามตามอย่างอวิชา	มเหสีฝ่ายขวาพระทรงธรรม

ตัวอย่าง กายนครคำกลอน

อจิตตราพวงศน์รินทร์ผู้เป็นเกษ	ทรงพึงเหตุไหรามาทูลถวาย
ทรงรู้สีกนิภพวันพลันละอาย	ค่อยเลื่อมคลายจากคณหาอวิชา
ได้สศิระบอบเห็นชอบล้ำ	ทรงรับทำตามเหตุเทศนา
พลางเอื้อนอรรถถว้จนั่งสั่งเสนา	ให้ตรวจตรานักเรศร์เชคมณฑล

ตัวอย่าง นครกาย

อปางนั้นพระนรินทร์ผู้เป็นเกษ	ได้พึงเหตุชิตามาทูลถวาย
เสียวพระทัยไหวหวั่นให้พริ้งกาย	ค่อยเลื่อมคลายคณหาอวิชา
ได้สศิตรีภครองตามคลองธรรม	กระทำตามนางจิตต์เสนาหา
ได้จัดแจงแต่งพลโยธา	ทั้งศาสตราเสบียงจะเลี้ยงคน

⁸ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.2525, หน้า 671.

ตัวอย่าง กายนคร ฉบับฉันทน์ ขาววิไล ใช้ลักษณะคำประพันธ์ประเภทกลอนแปดในบางบทเท่านั้น

ปฐมบทพจน์พร้อมสนองพากย์	ลิขิตวากย์หวังไว้วิไลศรี
ชอกลับกล่าวเคঁความนามบุรี	ราชธานีทรงฤทธิ์จักรราชา
เถลิงราชรัฐมณฑลพลหาญ	วิจิตรปานเปรียบแคว้นแดนเวหา
กายนครสมรเหล่าชาวประชา	นคราถาวรนครกาย

2.2. คำประพันธ์ประเภทกาพย์

2.2.1. กาพย์สุราคนางค์ 28 ลักษณะคำประพันธ์ประเภทนี้ในเอกสาร

กายนคร ฉบับจังหวัดนครศรีธรรมราชนั้น เป็นคำประพันธ์หลักที่ใช้ในการดำเนินเรื่องราว คำประพันธ์ประเภทนี้กวีภาคใต้นิยมแต่งกันมาก และเรียกชื่อว่า "ราบ" เหตุผลที่เรียกเช่นนี้ เพราะมีวรรคละ 4 คำ เท่ากันทุกวรรค เมื่อใช้สวดอ่านก็มีท่วงทำนองราบเรียบ สม่่าเสมอ ไม่ขึ้น ๆ ลง ๆ อย่างกาพย์ชนิดอื่น กาพย์สุราคนางค์มีจังหวะกระชับและเร้าใจผู้ฟัง จนสามารถจดจำได้อย่างรวดเร็ว⁹ กวีภาคใต้จึงนิยมแต่งคำประพันธ์ประเภทนี้

ตัวอย่าง กาพย์สุราคนางค์ 28 จากเอกสารกายนคร ฉบับนครศรีธรรมราช

๑สมเด็จพระเจ้า	คือปิ่นปกเกล้า	ตรัสเทศนาไว้	
เมื่อพระพุทธองค์	ยังทรงวินัย	ย่อมโปรดสัตว์ให้	พ้นจากทุกข์
๑เป็นพระบรมครู	สั่งสอนให้รู้	ในพระธรรม	
บัดนี้พระองค์	ผู้ทรงศาสดา	เข้าสู่	นิพพาน

⁹สถาบันทักษิณคดีศึกษา, สารานุกรมวัฒนธรรมภาคใต้ พ.ศ.2529 เล่ม 8

(กรุงเทพฯ : อมรินทร์การพิมพ์, 2529), หน้า 3288.

ตัวอย่าง ภาพยสุราคนางค์ ลำนํ้า 28 จากเอกสารกายนศร ฉบับฉันทน์ ขาววิไล ใช้คำประพันธ์
ประเภทนี้สลับกับคำประพันธ์ประเภทอื่น ๆ

ขอเดชปกเกล้า แก่ตัวข้าเจ้า ทั้งสองหูกา ซึ่งเจ้านิเวศน์
ให้ข้าไคลคลา ถวายสารา แด่พระทรงธรรมา
เมื่อไม่สมมาค จะขอกราบบาท บทบงส่ายผัน กลับยังนศร
รีบจรจรัล เพื่อทูลเหวัน ให้ทรงแจ้งแจ้งา

2.2.2. ภาพยยานี ๑๑ ลักษณะคำประพันธ์ประเภทนี้มีแทรกอยู่เป็นบางตอน
ในเอกสารกายนศร ฉบับจังหวัดนครศรีธรรมราช เมื่อประพันธ์ด้วย ภาพยยานี ๑๑
จะขึ้นต้นประโยคไว้ด้วยอักษรขอมว่า ยานี, ยานีแล ๑๑

ดังตัวอย่าง ภาพยยานี ๑๑ จากเอกสารกายนศร ฉบับจังหวัดนครศรีธรรมราช

มหาวิทยานาลัยศิลปากร สงขลา

๑เราท่านทั้งนี้หนา	ความมรณาไม่เว้นใคร
เหียงแท้แน้แก่ใจ	อย่าสงสัยไปเลยหนา
อย่าคิดว่าบ่าวสาว	ยังมีเฒ่าแก่ชรา
บ่าวสาวอย่าสงกา	ครันถึงที่ตายเหมือนกัน
ออกส่าห์หาบุญไว้	ซึ่งความตายไม่เหียงหัน
หนุ่มแก่ตายเหมือนกัน	ทรัพย์สิ่งสินอย่าเจตนา
๑ร่างกายเรานี้ไซ้	พระศรีสไครว่าศาลา
คงจิตเรานี้หนา	มาอาศัยอยู่ในกาย

2.3. คำประพันธ์ประเภทโคลง

คำประพันธ์ประเภทโคลง ปรากฏในเอกสารกายนคร ฉบับฉันทน์ ขาววิไล เป็นคำประพันธ์ประเภทโคลง 4 สูกภาพ ที่ใช้สลับกับคำประพันธ์ประเภทอื่น ๆ ดังตัวอย่าง

เสียงพินเสียงพาทย์ก้อง	กังวาน พี่เฮย
ไปขาดประโคมขาน	ขับร้อง
บ่มสุขสุสนาน	นิรโรค
ลืมหุ่กเครื่องชุกช้อง	ชวนให้เหือกหาษา

2.4. คำประพันธ์ประเภทฉันทน์

ลักษณะคำประพันธ์ประเภทฉันทน์นี้ปรากฏเฉพาะเอกสารกายนคร ฉบับฉันทน์ ขาววิไล เท่านั้นและเอกสารฉบับนี้ปรากฏฉันทน์อยู่หลายประเภท ผู้วิจัยจึงได้ยกตัวอย่างคำประพันธ์ฉันทน์บางประเภทไว้ดังนี้

บทกวีวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์
อินทรวีเชียร ฉันทน์ ।।

๑ โศกเอ๋ยก็โศกจิตร	ละก็พิษวิสัยสาม
กลเอ๋ยก็กลกาม	กละแกลังกมลกวณ
๑ ลืมหุ่กเครื่องชุกช้อง	เพราะจรีตล่ำควนหวล
ยี่เอ๋ยก็ยี่ยวน	มนะเยี่ยงจะแคยัน

อินทริลลาค ฉันทน์ ।।

๑ โฉมฉายก็โคลคลา	ชิดาพาคระไคลพราง
ออกจากนิเวศน์วัง	ประคุดผู้พเนจร
๑ มาถึงสถานนั้น	ก็ว่าพรณสุพจนวอน
ขอพักพำนักรอน	ประสงศ์แรมณะราตรี

อุปชาติ ฉันท 11

อนามขานขานเรือก
 กุ่กองประทองเทือง
 อริปัญญสัน
 ปวงเหล่าประชากร

คฤห์ราชนครเมือง
 ถิระมันสถาวร
 บัมีผู้จะราญรอน
 นิรโศกเสมอกัน

ภุชงค์ปะยาตร์ ฉันท 12

อพระจิตรเจ้าพระจอมเมือง
 สติยแคว้นสถานกาย
 อประสมศัพทประสานเสียง
 เลมิคหลงเลมอไป

อุโฆษเพื่องอกฤษ์หลาย
 นิราศทุกขนิรามย์
 เสนาะเพียงสนิทใน
 บ่เหนแก่บ่แลตาย

วสันตคิล ฉันท 14

อค่อยคล้อยก็คล้อยคละคล้อย
 เกรียมกรมก็กรมกมลละเกรียม
 อล่องวาวทิวาอประภาค
 ฝากตัวและตนกมบะไหม้

ยุวน้อยมโนเกรียม
 คุจะแหลกหลายสลาย
 ชิริศกก็กุมารหมาย
 ณะกะหัดถิอาจารย์

2.5. คำประพันธ์ประเภทอื่น ๆ

จากเอกสารกายนคร ฉบับฉันท ขาววิไล พบว่ามีลักษณะคำประพันธ์กลอนกลบท และกลอนนิราศอยู่หลายประเภท จึงได้จัดลักษณะคำประพันธ์ที่แตกต่างไปจากคำประพันธ์ข้างต้น มายกตัวอย่างไว้พอสังเขปดังนี้

กลอักษรสังวาส

งามสามเสน่ห์เล่ห์รักฤทัยใน
 ที่นี้มั่งคั่งหวังฝากชีวิตรักมิตร
 สมศรีรักภักดิ์เจ้าเฝ้าโอบไ้ม้โหม

อ้ออ้างามจริงยิ่งเพพอุทัย
 จิตรคติไผเวียนเฝ้าภิรมย์ชม
 ขอชอุทิศมิได้แกลังแต่่งโถมโถม
 มนต์โหมมโศกเศร้าทุกเข้าเย็นา

กลยัทธิภักดิ์

เนลาตวงตวงโลกให้โศกโหม
 จวนจิตรจิตรภักดิ์สมคนช
 แสดงซ้อซ้อคิพิศคาร

ขึ้นขึ้นชู้จิตรพิศดูโถม
 มนต์ตรมตรอมถนอมรัน
 น่องพิศนี้สุดจะแจ้งสาร
 เหลือร่ำพรพริใจเห็นไม่วันวายา

กลตรีเพ็ชร

ปลูกแต่ชาชาชาักมลชม
 ช้างมั่งอนอ่อนอ่อนสมรพี
 ไม่รวางว่างร้างจะหมางไป

หัวทั้งสองแมนแมนมนัณาเหมือนโถม
 เหลือระบมบ่มบ่มมฤทัย
 คั่งมนี้นี้นี้แมกโถม
 สุกอาลัยร่ำว่าพรพความ

นิราศกายนคร

จะลับวีแรมไกลกายนคร
 ไข้ออกเอยเอยอยู่เหมือนคู่ยาก
 สุขเกษมเปรมปรีดิ์ศรีวิสัย

นิราศร้างห่างไกลใจทอดถอน
 ค้องจ่าจรจากลาล่วงคลาไคล
 ไม่คิดจากพราถอยน้อยจนใหญ่
 เหมือนร่วมไทรใบชิตที่มีคัมภีร์

ตารางที่ 1. สรุปลักษณะคำประพันธ์

เอกสาร	ลักษณะคำประพันธ์
เอกสารสมุดไทย	
กายนคร ฉบับจังหวัดพังงา	ร้อยแก้ว
กายนคร ฉบับจังหวัดนครศรีธรรมราช	กาพย์ยานี 11, กาพย์สุรางคนางค์ 28
กายนคร ฉบับหอสมุดแห่งชาติ	กลอนแปด
เอกสารตีพิมพ์	
กายนคร ฉบับแปลก สนธิรักษ์	ร้อยแก้ว
กายนคร ฉบับฉันทน์ ขำวิไล	กลอนแปด, โคลงสี่สุภาพ, ภุชงค์ประยาศร์ฉันทน์ 12, อินทวิเชียรฉันทน์ 11, กาพย์สุรางคนางค์ล้วน 28, อุปชาติฉันทน์ 11, สาลิณีฉันทน์ 12, อุเปนวิเชียรฉันทน์ 12, อุปฐิตาฉันทน์ 11, วสันตคิลกฉันทน์ 14, อินทวงส์ฉันทน์ 12, กลอักษรสังวาส, กลยัคคิวงษ์, กลตรีเพ็ชร, ร่ายคั่น, อินทวิเชียรฉันทน์แปลง, นิราศ
กายนครคำกลอน	กลอนแปด
นครกาย	กลอนแปด

กลวิธีในการประพันธ์

โครงเรื่อง

โครงเรื่องหมายถึง เหตุการณ์หลาย ๆ เหตุการณ์ประกอบด้วยปัญหาข้อขัดแย้ง¹⁰ โครงเรื่องจากเอกสารกายนครแต่ละฉบับนั้น มีลักษณะคล้ายคลึงกันบ้าง แตกต่างกันบ้าง จึงได้นำโครงเรื่องนั้นมาพิจารณาเปรียบเทียบ

การพิจารณาโครงเรื่อง จึงพิจารณาวิธีการเรียงลำดับความคิดหรือ การเรียงลำดับเหตุการณ์ในเรื่องว่า ผู้เขียนเริ่มต้นตรงส่วนใดของเรื่อง ต่อไปเป็นความคิดหรือเหตุการณ์ใด และจบเรื่องอย่างไร¹¹ จากเอกสารกายนครนั้นพบว่า มีเรื่องราวของนิทานเสริมอยู่ในเนื้อเรื่อง จึงได้กล่าวไว้เพื่อให้เห็นว่าเอกสารแต่ละฉบับมีความเหมือนและแตกต่างกันอย่างไร

กายนคร ฉบับจังหวัดพังงา

โครงเรื่อง 1. พระเจ้าจิตรราชครองเมืองกายนคร ถูกทหารสี่เหล่าของพญามัจจุราช

เข้ามาทำลายเมือง ทำให้พระเจ้าจิตรราชถูกจับ

2. พญามัจจุราชปล่อยพระเจ้าจิตรราชเป็นอิสระ เป็นผลให้พระเจ้าจิตรราช

สร้างเมืองใหม่ แล้วพญามัจจุราชก็มาทำลายอีก

3. พระเจ้าจิตรราชจึงปรึกษาพระสังฆราช โดยใช้พระขรรค์สามเล่ม

ทำลายอสุภะต่าง ๆ จนบรรลุเมืองนิพพานอันพ้นภัยจากพญามัจจุราช

นิทานเสริมในเรื่อง

ไม่มี

¹⁰กุหลาบ มลลิกะมาส, ความรู้ทั่วไปทางวรรณคดีไทย, พิมพ์ครั้งที่ 9 (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2533), หน้า 188.

¹¹วิภา กงกะนันท์, วรรณคดีศึกษา (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช, 2533), หน้า 83.

กายนคร ฉบับจังหวัดนครศรีธรรมราช

- โครงเรื่อง**
1. ท้าวจิตรราชครองเมืองกายนคร ต่อมานกทูตทหารของพระยามัจจุราช เข้ามาทำลายเมือง แล้วจับตัวท้าวจิตรราชไป
  2. พระยามัจจุราชปล่อยท้าวจิตรราชเป็นอิสระ ท้าวจิตรราชจึงสร้างเมืองใหม่ พระยามัจจุราชก็ส่งทหารมาทำลายอีก
  3. ท้าวจิตรราชจึงปรึกษาพระครู โดยใช้พระขรรค์สามเล่มทำลายอภุศลต่าง ๆ จึงเข้าสู่เมืองนิพพาน

นิทานเสริมในเรื่อง

1. กบ

กายนคร ฉบับหอสมุดแห่งชาติ

- โครงเรื่อง**
1. ท้าวจิตรราชครองเมืองกายนคร ต่อมามเหสีคนแรกของพระยามัจจุราช เข้าไปทำอุบายแล้วทำลายบ้านเมือง มเหสีคนที่สองของพระยามัจจุราช เตรียมไพร่พลจะไปตีเมืองกายนคร
  2. ท้าวจิตรราชเกิดนิมิตเห็นพระฤาษีให้แก่ปัญหาสองข้อ จึงนิมนต์พระเถระ เข้ามาเทศนาสั่งสอน

นิทานเสริมในเรื่อง

1. กายและจิต
2. ชายสืบนกกับยักษ์

กายนคร ฉบับแปลกล สนธิวัณ

- โครงเรื่อง**
1. พระเจ้าจิตรราชครองเมืองกายนคร ต่อมาทหารของมัจจุราชเข้ามาโจมตี กายนคร จนเมืองทรุดโทรมลง
  2. พระเจ้าจิตรราชเกิดนิมิตว่ามีผู้วิเศษมาถามปัญหาสองข้อ จึงให้พระสังฆราช ช่วยแก้ไขปัญหา จนได้สติขับไล่อภุศลต่าง ๆ

3. พระเจ้าจิตรราชเดินทางข้ามแม่น้ำใช้ปัญญาทำลายอกุศล เพื่อเดินทาง
ไปยังเมืองอมคมหานครที่มีจรัราชไปไม่ถึง

นิทานเสริมในเรื่อง

ไม่มี

กายนคร ฉบับพิมพ์ ชำวีไล

- โครงเรื่อง
1. ท้าวจิตรราชครองเมืองกายนคร เดินทางไปสู่ขอมเหลือีกเมืองหนึ่ง
เมื่อไม่สมหวังจึงเดินทางกลับ ได้พบกับยักษ์แต่ฤาษีมาช่วยไว้มอบแว่นวิเศษให้
  2. ท้าวจิตรราชจึงเดินทางไปสู่ขอมเหลืที่บ้านอื่นอีก และได้นำแว่นวิเศษ
มาช่วยเหลืจนสมหวังได้อภิเษก
  3. มีจรัราชยกทัพมาตีกายนคร ท้าวจิตรราชจึงพลัดพรากจากเมือง
แล้วระลึกถึงคำสั่งสอนของฤาษี จึงได้ตั้งจิตต่อไปภายหน้าจะไปให้ถึงนิพพาน

นิทานเสริมในเรื่อง มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

1. กุมาโรสกเศษฐ
2. ที่ฆาตุกุมาร

กายนครคำกลอน

- โครงเรื่อง
1. พระจิตราชครองเมืองนกรกาย พระยามีจรัราชใช้กลอุบาย
โจมนตีเมืองกายนคร
  2. พระจิตราชเกิดนิมิตว่ามีฤาษีมาถามปัญหาสองข้อ จึงนิมนต์พระสังฆราช
มาเทศนาสั่งสอน จนได้สติขับไล่อกุศลต่าง ๆ
  3. พระจิตราชเดินทางโดยใช้ปัญญาเป็นอาวุธทำลายอกุศลจนหมดสิ้น
เพื่อไปสู่เมืองอมคมหานคร

นิทานเสริมในเรื่อง

ไม่มี

นครกาย

โครงเรื่อง 1. ท้าวจิตรราชครองเมืองนครกาย ต่อมาแม่เหสีคนแรกของพระยามัจจุราช
เข้าไปทำอุบายในเมืองแล้วทำลายบ้านเมือง แม่เหสีคนที่สองของ
พระยามัจจุราชเตรียมไพร่พลจะไปตีเมืองกายนคร

นิทานเสริมในเรื่อง

1. กายและจิต

ลักษณะโครงเรื่องของเอกสารแต่ละฉบับพบว่ามีโครงเรื่องที่เหมือนกัน คล้ายคลึงกัน
และแตกต่างกัน โดยจัดประเภทของเอกสารไว้ดังนี้

ตารางที่ 2 การเปรียบเทียบลักษณะโครงเรื่องของเอกสารทุกฉบับ

เอกสาร ลักษณะโครงเรื่อง	เอกสารสมุดไทย		เอกสารตีพิมพ์				
	กายนคร พังงา	กายนคร นครฯ					
เหมือนกัน							
คล้ายคลึงกัน			กายนคร หอสมุดฯ	กายนคร แปลก		กายนคร คำกลอน	นครกาย
แตกต่างกัน					กายนคร ฉันท		

ลักษณะโครงเรื่องที่คล้ายคลึงกันนั้นปรากฏความแตกต่างในรายละเอียดบางส่วน ดังนี้

ตารางที่ 3 การเปรียบเทียบลักษณะโครงเรื่องเฉพาะเอกสารที่คล้ายคลึงกัน

กายนคร หอสมุดฯ	กายนคร แปลก	กายนครค่ากลอน	นครกาย
ดำเนินเรื่องราวมาถึง พระเถราเข้ามาเทศนา สั่งสอน แล้วจบเรื่อง ไว้เพียงเท่านี้	ดำเนินเรื่องราวจนถึง จุดจบของเรื่อง คือ พระเจ้าจิตรราช เดินทางไปยังเมือง อมตมหานคร	ดำเนินเรื่องราวจนถึง จุดจบของเรื่อง คือ พระเจ้าจิตรราชเดินทาง ไปสู่เมืองนิพพาน	ดำเนินเรื่องถึงมเหสี คนที่สองของมัจจุราช เตรียมไพร่พลจะไป ตีเมืองกายนคร แล้วจบเรื่องไว้เพียง เท่านี้

จากตารางข้างต้นจึงกล่าวได้ว่า กายนคร ฉบับหอสมุดแห่งชาติ, กายนคร ฉบับแปลก

สนธิรักษ์, กายนครค่ากลอน, และนครกายนั้นมีลักษณะโครงเรื่องที่คล้ายคลึงหรือค่อนข้าง
จะเหมือนกัน แต่จะมีข้อแตกต่างอันเนื่องจาก เอกสารในบางฉบับมีเรื่องราวไม่สมบูรณ์
เท่าที่ควรนัก

ผู้วิจัยจึงสันนิษฐานว่า กายนคร ฉบับหอสมุดแห่งชาติ และนครกายนั้น ต้นฉบับยังไม่
สมบูรณ์ เรื่องราวกายนครทั้ง 2 ฉบับนี้ น่าจะดำเนินเรื่องจนถึงจุดจบคือ นิพพาน เช่นเดียวกับ
เอกสารตีพิมพ์ กายนคร ฉบับแปลก สนธิรักษ์ และกายนครค่ากลอน

ลักษณะโครงเรื่องสามารถจัดประเภทของเอกสารที่เหมือนกัน คล้ายคลึงกันและ
เอกสารที่แตกต่างกัน มาเปรียบเทียบดังนี้

<p>กายนคร พังงา</p> <p>กายนคร นครฯ</p>	<p>กายนคร หอสมุดฯ</p> <p>กายนคร แปลก</p> <p>กายนครค่ากลอน</p> <p>นครกาย</p>	<p>กายนคร ฉันท</p>
<p>3. มัจจุราชจับตัวท้าวจิตรราช แล้วปล่อยให้สร้างเมืองใหม่ ต่อมามีจรรยาฆ่าตาย กายนครอีก</p>	<p>3. -</p>	<p>3. ท้าวจิตรราชพลัดพราก จากเมือง</p>
<p>4. ท้าวจิตรราชปรึกษา พระสังฆราช</p>	<p>4. ท้าวจิตรราชเกิดนิมิตเห็น ฤาษีถามปัญหา 2 ข้อ จึงให้พระสังฆราชเข้ามา เทศนาสั่งสอน</p>	<p>4. ท้าวจิตรราชระลึกถึงคำสั่งสอนของฤาษี</p>
<p>5. ท้าวจิตรราชทำพิธี เกิดพระขรรค์ 3 เล่ม ฆ่าตายอกุศลต่าง ๆ แล้ว ไปสู่เมืองนิพพาน</p>	<p>5. ท้าวจิตรราชเดินทางข้าม แม่น้ำ ใช้ปัญญาเป็นอาวุธ ฆ่าตายอกุศลต่าง ๆ แล้ว ไปสู่เมืองนิพพาน</p>	<p>5. ท้าวจิตรราชได้ตั้งจิต ต่อไปภายหน้าจะไป ให้ถึงนิพพาน</p>

จากเอกสารกายนคร 7 ฉบับ สามารถสรุปลักษณะโครงเรื่องได้ 3 ประเภท ดังตาราง ลักษณะโครงเรื่องของเอกสารทุกฉบับมีจุดจบเหมือนกัน จึงทำให้เอกสารกายนคร ทุกฉบับมีโครงเรื่องคล้ายคลึงกัน อาจจะมีรายละเอียดในการดำเนินเรื่องที่แตกต่างกันไปตามแต่ละฉบับ

ฉากและตัวละคร

ฉาก

ฉากหมายถึง สถานที่และเวลาที่เรื่องนั้น ๆ เกิดขึ้น¹⁴ เจื้อ สตะเวทิน ได้อธิบายความหมายของฉากไว้ 2 ประการดังนี้

1. หมายถึง สถานที่แห่งหนึ่งแห่งใดที่มีเหตุการณ์บังเกิดขึ้น โดยเกี่ยวข้องถึงตัวละครด้วย
2. หมายถึง บรรยายภาพหรือสิ่งแวดล้อมทั้งปวง ที่เป็นส่วนประกอบในเรื่องให้มี
ความเคลื่อนไหว¹⁵

ดังนั้นฉากจึงมีความหมายครอบคลุมทั้ง สถานที่ บรรยายภาพ สิ่งแวดล้อม และเวลาที่เรื่องราวต่าง ๆ ได้ดำเนินไป ลักษณะฉากที่ปรากฏในเรื่องกายานครแต่ละฉบับนั้น มีลักษณะคล้ายคลึงกัน คือจะกล่าวถึงฉากเมืองเป็นฉากเด่นของเรื่อง ส่วนฉากอื่น ๆ เช่น ฉากชนบทชนมไม้ ชนความงามของธรรมชาติต่าง ๆ ไม่ปรากฏในวรรณกรรมเรื่องนี้ เพราะวรรณกรรมเรื่องกายานครนี้ มุ่งที่จะส่งเสริมความรู้และแง่คิดในพระพุทธศาสนาที่ว่า ชีวิตนั้นไม่จีรังยั่งยืน = ลักษณะฉากที่บรรยายธรรมชาติ จึงปรากฏออกมาให้เห็นสภาพความเป็นจริงของชีวิต ดังบทกลอนในเอกสารนครกายกถาว่าไว้ว่า

ทั้งผู้ฟังบางคนก็ตั้งโศก	หมายประโยชน์ฟังเรื่องสนุกสนาน
ครั้นฟังไปก็ให้คิดว่าคาญ	ไฉนทานเรื่องราวโบราณมา
เดินดงพงไพรในหิมเวส	เราสังเกตเคยฟังมาหนักหนา
เข้าชนบทชนมไม้เป็นธรรมชาติ	ทั้งสิ่งหวั่นไหวในป่าพนาลี
น่าสนุกถึงทุกซีกก็คลายใจ	ยิ่งคิดไปยิ่งปลื้มทุกสิ่งศรี
เข้าชมสัตว์มีจิตในวาร	หน้ายินดีเที่ยวเล่นสำราญใจ

¹⁴กุหลาบ มลลิกะมาส, วรรณคดีวิจารณ์ (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2531), หน้า 110.

¹⁵เจื้อ สตะเวทิน, วรรณคดีวิจารณ์ (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์สุทธินิสารการพิมพ์, 2518), หน้า 88.

หนังสือนี้มีเคยไฉยินมา	สำคัญว่าเรื่องราวจะเป็นโฉน
ออกเดินคงพงป่าพนาลัย	จะชมณกชมไม้ก็ไม่มี
มาชมเขาเขากี้หักกระจัดกระจาย	จะชมไม้ไม้ก็ตายทั้งไพรสี
จะชมสัตว์สัตว์ก็ป่วยเป็นโรคลี	จะชมสระวารีกี่แห่งไป
ทั้งผักบุงแพงพวยก็ม้วยมอด	ตายตลอดแห่งสิ้นน้ำสงสัย
ไม่น่าฟังหนังสือนี้จึงไร	ไม่เข้าใจเรื่องราวที่กล่าวมา

(นครกาย)

ลักษณะฉากที่ปรากฏในเรื่องกายนครนี้ จึงมีความแตกต่างไปจากการบรรยายฉากในวรรณกรรมอื่น ๆ ฉากที่ปรากฏเป็นฉากเด่นของเรื่องคือ ฉากเมือง ซึ่งผู้วิจัยได้ศึกษาเปรียบเทียบการสร้างฉากของเอกสารแต่ละฉบับไว้โดยจัดประเภทเอกสารไว้ 2 ประเภท คือ เอกสารสมุดไทย และเอกสารตีพิมพ์ เพื่อสะดวกต่อการศึกษาเปรียบเทียบดังนี้

ตารางที่ 5 การเปรียบเทียบเมืองกายนครจากเอกสารสมุดไทย

กายนคร พังงา	กายนคร นครา	กายนคร หอสมุดฯ
เมืองกายนคร	เมืองกายนคร	เมืองนครกาย
ประตู่ 9 แห่ง	ประตู่ 9 แห่ง	ประตู่ 9 แห่ง
1. ทิพทวาร	1. ทิพวารบวร	1. ประตูชัยมุกทวาร
2. ทักขิณทวาร	2. ทักทวาร	2. ประตูอุจจา
3. โสศทวาร	3. โสศทรงชัย	3. บัสดาเว
4. โสศไวยทวาร	4. สู่หังสุทวาร	4. ทวารธัสสาประสาโท
5. มุขทวาร	5. มุขทวาร	5. โสศปะโส
6. ขานทวาร	6. ทักขิณทวารัง	6. จักขุทวาร
7. คงคาทวาร	7. กานไชยทวาร	7. -
8. คูณฑวาร	8. สุวรรณคงคาฤก	8. -
9. -	9. อุทวาร	9. -

กายนคร พังงา	กายนคร นครฯ	กายนคร หอสมุดฯ
ปราสาท 5 แห่ง 1. จักขุปราสาท 2. โสศปราสาท 3. ขวานปราสาท 4. ชิวหาปราสาท 5. กายปราสาท	ปราสาท 5 แห่ง 1. จักขุปราสาท 2. โมทปราสาท 3. โสศปราสาท 4. สิงคารปราสาท 5. มหาปราสาท	ปราสาท 5 แห่ง 1. กายปราสาท 2. - 3. ห้าปราสาทชัย 4. โสศปราสาท 5. จักขุปราสาท

ตารางที่ 6 การเปรียบเทียบเมืองกายนครจากเอกสารตีพิมพ์

กายนคร แปลก	กายนครค่ากลอน	นครกาย
เมืองกายนคร	เมืองนครกาย	เมืองนครกาย
ประตู่ 9 แห่ง 1. มุขทวาร 2. อุจจารทวาร 3. บัสดาวทวาร 4.) 5.) } ขวานทวาร 6.) 7.) } โสศทวาร 8.) 9.) } จักขุทวาร	ประตู่ 9 แห่ง 1. ประตู่ชัยมุขทวาร 2. ประตู่อุจจาระ 3. ประตู่บัสดาวะ 4.) 5.) } ขวานทวาร 6.) 7.) } โสศทวาร 8.) 9.) } จักขุทวาร	ประตู่ 9 แห่ง 1. ประตู่ชัยมุขทวาร 2. ประตู่อุจจาร 3. บัสดาเว 4. ทวารธัสสาประสาทโท 5. โสศปะโส 6. จักขุทวาร 7. - 8. - 9. -

กายนคร แปลก	กายนครค่ากลอน	นครกาย
ปราสาท 5 แห่ง 1. จักขุปราสาท 2. โสศปราสาท 3. ขานปราสาท 4. ชิวหาปราสาท 5. กายปราสาท	ปราสาท 5 แห่ง 1. จักขุปราสาท 2. โสศปราสาท 3. ขานปราสาท 4. ชิวหาปราสาท 5. กายปราสาท	ปราสาท 5 แห่ง 1. กายปราสาท 2. ขานปราสาท 3. ชิวหาปราสาทชัย 4. โสศปราสาท 5. จักขุปราสาท

จากเอกสารกายนคร ฉันท์ ไม่ปรากฏลักษณะเมืองกายนครดังกล่าว แต่กล่าวถึง
 กำแพงเมืองโดยมีความสอดคล้องกับกายนคร แปลก และกายนครค่ากลอน ฉากที่บรรยาย
 เมืองกายนครในเอกสารกายนคร แปลก กับกายนครค่ากลอนนี้ยังปรากฏบ่อนเมือง 4 บ่อน
 ทั้งกำแพงเมืองและบ่อนเมืองนี้ไม่ปรากฏในเอกสารสมุทไทย

ตารางที่ 7 การเปรียบเทียบกำแพงและบ่อนเมืองจากเอกสารตีพิมพ์

กายนคร แปลก	กายนคร ฉันท์	กายนครค่ากลอน
เมืองกายนคร กำแพง 4 ชั้น 1. ศโจ 2. มังสัง 3. นหารู 4. อัญฐิ	เมืองกายนคร กำแพง 4 ชั้น 1. ศโจ 2. โลมิกัง 3. มังสะ 4. อัญฐิ	เมืองนครกาย กำแพง 4 ชั้น 1. ศโจ 2. มังสัง 3. นหาโร 4. อัญฐิ

กายนคร แปลก	กายนคร ฉันท์	กายนคร คำกลอน
<p>บ้อมเมือง 4 บ้อม</p> <p>1. เกษา</p> <p>2. โลมา</p> <p>3. นชา</p> <p>4. หันตา</p>	-	<p>บ้อมเมือง 4 บ้อม</p> <p>1. เกษา</p> <p>2. โลมา</p> <p>3. นชา</p> <p>4. หันตา</p>

ความแตกต่างของเมืองกายนคร จากเอกสารต่าง ๆ นั้น พบว่าชื่อของสถานที่ มีความแตกต่างกันและความไม่สมบูรณ์ของชื่อสถานที่ก็ทำให้เอกสารแต่ละฉบับมีความแตกต่างกัน แต่พอสรุปได้ว่าลักษณะโครงสร้างของเมืองกายนคร มีรูปแบบที่เหมือนกันคือ มีประตู 9 แห่ง มีปราสาท 5 แห่ง ส่วนความพิเศษที่เอกสารบางฉบับมี คือ กำแพงและบ้อมเมือง ลักษณะการบรรยายฉากกายนคร ได้มีการบรรยายเรื่องราวไว้อย่างชัดเจน ดังจะได้ยกตัวอย่าง ลักษณะเมืองกายนครจากเอกสารบางฉบับดังนี้

นครนี้มีประตูอยู่เก้าแห่ง
 เข้าประตูอยู่ระวังให้นั่งยาม
 ประตูคันรับขนเอาของถวาย
 ชนนานามตามทวารประหานไว้
 ของถวายจ่ายแจกพวกชาวใน
 ชนวาโยให้ร้อนขนออกมา
 ชื่อประตูจวนน่าโสโครก
 ทวารสนามนามชื่อบัสสาเว

ท่านแต่งคนไว้ให้ไถ่ถาม
 ตะเกียงตามไฟแดงทุกแห่งไป
 แต่เข้าสายเย็นค่ำบิจจุสมัย
 ประตูชัยมุขทวารรา
 กินไม่ไหวเน่าบูดเสียหนักหนา
 ทวารราที่สองประคองเท
 บวิโรคแต่สัตว์ออกหย่าเหย
 สำหรับเพื่อน้ำดังลำธาร

(กายนคร หอสมุดฯ)

๑จักขุปราสาท	ท้าวเสด็จประพาส	ทอดพระเนตรอัครา
เสด็จปราสาท	แห่งหนึ่งเล่าหนา	ชื่อว่าโมหะ ปราสาทด้วยดี
๑โศคนีหนา	พระมหากษัตริย์	เสด็จมาเปรมปรีดิ์
ฟังเสียงปี่พาทย์	ระนาดดนตรี	สำเนียงเสียงสี สมายพระทัย
๑ยังแห่งหนึ่งเล่า	พระมหากษัตริย์เจ้า	ท้าวเสด็จเที่ยวไป
สระสงครคงคา	สำราญพระทัย	องค์พระภูวนัย สุขเกษมเปรมปรีดิ์
๑สิงคารปราสาท	สมเด็จพระบาท	เสด็จจรลี
ชื่อมหาปราสาท	แห่งหนึ่งโดยมี	สมเด็จพระพันปี เสด็จไปมีนนาน

(กายนคร นครา)

จากที่มีลักษณะคล้ายคลึงกัน จากเอกสารทั้งหมดพบเพียงจากเมืองกายนครเท่านั้น ส่วนจากอื่น ๆ ก็จะเป็นลักษณะเฉพาะของเอกสารแต่ละฉบับ

จากเมืองอมตมหานคร หรือนิพพาน ในเอกสารแต่ละฉบับนั้นมีการบรรยายจากที่แตกต่างกันไป แต่กายนคร ฉบับแปลก สนธิรักษ์ และกายนครค่ากลอน จะมีลักษณะคล้ายคลึงกันโดยกล่าวถึงสภาพเมืองนิพพานไว้ดังนี้

อมตมหานครนี้ มีศีลเป็นกำแพง มีปัญญาเป็นหอรบ อินทรีย์สังวรเป็นยาม
 เข้าประตู อัญฐานคิณมรรคเป็นทางในเมือง โพธิปักขิยธรรม 37
 เป็นคลัง ภาวนาเป็นยอดปราสาท พระสูตร พระวินัย พระปรมาภิ
 เป็นพระราชอาสน์ พระไตรลักษณ์เป็นห้องมรรคม พระวิมุตติญาณทัศนะ
 เป็นดวงประทีป เมตตาเป็นสระโบกขรณี กรุณาเป็นสายน้ำ มุทิตาอุเบกขา
 เป็นเนนทราย เมืองนี้เป็นที่อยู่ของพระอริยะ

(กายนคร แปลก)

มีพจนานุกรมพระนครนี้	สิ่งใดที่เป็นกำแพงกันแหล่งหล้า
ฝ่ายท่านผู้รู้สรรพวิสัย	กล่าวแก่ว่าคือคุณหนูประดัง
เป็นปราการกำแพงอันแข็งแรง	คอยป้องกันแน่นหนาทั้งหน้าหลัง
สมาธิเป็นทวารโอบรอบ	ปัญญาตั้งติดต่อดังหอรบ
ส่วนสังวรอินทรีย์มีคันเค้า	เป็นผู้เฝ้าทวารวังหวังสงบ
มัชฌิมาทางตรงแปดกองศรัทธา	เลิศลบลประเสริฐวิถิต่าง
พระโพธิปักขิยธรรมสามสิบเจ็ด	ท่านเปรียบเสร็จเรือนหลังทั้งยังฉาง
ภาวนาแก่นธรรมอันล้ำค่า	เปรียบเสาปราสาทสาขัยในเวียงวัง
เอาพระสูตรพระวินัยพระปริมาต	เป็นสันติค้ำอาสน์ลาดแต่งตั้ง
พระพุทฺธัง อนัตตา อนิจจัง	เป็นบัลลังก์ห้องสถิตยที่นิทร
ใช้พระวิมุตติญาณทัศนะ	เป็นดวงประทีปงามอร่ามจ้า
มโนปลงในองค์พระเมตตา	อุปมาสระสงรองศไทรินทร์
ชื่อสระโบกขรณีมีบุปผา	พระกรุณาเปรียบปานธารกระสินธุ์
มุกตาอุเบกขาเป็นอาภรณ์	เปรียบพื้นดินเนินทรายอันไพศาล

(กายนครค้ำกลอน)

ลักษณะการบรรยายจากนิพพานในเอกสารกายนคร ฉบับจังหวัดพังงา และ
ฉบับจังหวัดนครศรีธรรมราช จะมีลักษณะคล้ายคลึงกัน โดยกล่าวถึงเมืองนิพพานดังนี้

พระองค์ย้ายหน้าไปเมืองแก้ว อันกล่าวแล้วคือ พระนิพพาน อันเป็นนิवासฐาน
อันบรมล้ำเลิศประเสริฐยิ่งนักหนา ที่นั่นพระองค์ก็พ้นจากมือพญามัจจุราช
อันกล่าวคือ ความตาย พระองค์ย้ายหน้าไปเมืองแก้ว อันแล้วไปด้วย
กำแพงหนาแน่นได้เจ็ดชั้นมั่นคงยิ่งนักหนา

(กายนคร พังงา)

นิพพานนั้นใช่	สนุกนักหนา	๑ เป็นกำแพงแก้ว
เจ็ดชั้นเลิศแล้ว	ด้วยแก้วมุกดา	

(กายนคร นครา)

ลักษณะฉากที่กล่าวไว้ข้างต้นว่า การบรรยายฉากในเอกสารกายนครนั้น
มุ่งที่จะแสดงให้เห็นสภาพความเป็นจริงของชีวิต มีการบรรยายฉากเหล่านี้ไว้อย่างน่าสนใจ
ดังตัวอย่างจากเอกสารกายนครบางฉบับดังนี้

ฉากที่บรรยายสภาพต่าง ๆ ของธรรมชาติที่บังเกิดผลจากกองทัพมัจจุราช

ทรงรดยศยิ่งพริ้งพริ้ว	ตั้งเป็นจอมเจ้าดาวดึงส์
พอได้ฤกษ์เลิกพละโยธา	ร้องสัญญาให้สิ้นสนับไป
ทั้งแตรสังข์ตั้งเสียงสนับก้อง	ร้องกลองมโหรีทักพิลึกโหล
ความแฉวทางหว่างเขาลำเนาไพร	ภูเขาใหญ่สูงเยี่ยมเทียมเมฆา
ด้วยอำนาจมัจจุราชอันเรืองฤทธิ์	อาชญาสิทธิ์ยกให้เป็นยศฐา
แต่เขาใหญ่แล้วไปด้วยศิลา	ไม่คำนทานฤทธาทะลายลง
ก็ล่องลัดตัดทางออกกลางทุ่ง	แต่ผักบึงแพงพวยไม่เหลือหลง
ทั้งแผกคาหญ้าฮ้อและกอพง	ไม่ควางอยู่ได้คังไฟเลีย
เหี่ยมเกรียมกรอบกรับไหม้กับดิน	ทั้งมั่งหนองดอนดินก็สิ้นเสีย
ทั้งแรคซ้างกวางทรายเป็นง่อยเปลี้ย	ด้วยฤทธิ์เมียมัจจุราชกาจครัน
ทั้งห้วยหนองคลองบึงและบ่อน้ำ	ก็ยังซ้ำแห้งสิ้นทุกถิ่นฐาน
บรรดาสัตว์ปักษีสรรพในนั้น	ยังพลอยกันทนทุกขเวทนา

(กายนคร หอสมุดฯ)

ฉากที่บรรยายการเคลื่อนทัพของกองทัพมัจจุราช

พอได้ฤกษ์ยাত্রากองหน้าเคลื่อน	เสียงสะเทือนกึกก้องร้องกลองลั่น
ยิงปืนเปรี๊ยะเสียงกลบตะหลบควัน	โห่สนับครันครึกพิลึกนัก
ยกโยธารุดมาเหมือนวายุพัด	แนวพินาศล้มระเนนอ่อนเอนหัก
ทั้งสิงขรคลอนเคลื่อนเขยื้อนยัก	แทบว่าจักพังลงเป็นผงคลี
สุชาไหวหวั่นสะท้านปานพินาศ	ปักษาชาติหัดคืนรีบหนี
เหล่าค่างลิงสิงห์สัตว์ในปฐพี	ต่างวิ่งวิ่งด้วยตระหนกตื่นตกใจ

บึงบางบ่อห่อธารละหานหิน
 ผักทอดยอดคองคังนึ่งเพียงบรรลัย
 หลวง"ขรา"หัดนาชมพนัส
 เป็นทุกซังอนัตตาทุกประการ
 ลังโยธีคีเขตประเทศป่า
 ค่ายสุครุสูมิได้ใจวิญญาณ
 พล"ขรา"กำเริบรมไล่คุมเหง
 คีบ้านน้อยเมืองใหญ่ไล่คึกคัก
 พวกไพร่ได้ทีเที่ยวคันคว่ำ
 ได้สะเปียงเลียงไพร่กังใจบอง

แห้งเหือดสิ้นวารีหาไม่
 พฤษมน้อยใหญ่โบล่นผลพิการ
 ล้วนวิบัติอนิจจังในสังขาร
 แต่จิตพาลเห็นสนุกสุขสำราญ
 ชาวประชาใหญ่ไถ่ละห้อยหวล
 ต่างประมวณมอบกายาสามัคคี
 เห็นใคร เก่งยิ่งโถมเข้าโหมหัก
 คนกล้วนนักหนีตะพืดทั้งเงินทอง
 ขึ้นเคหาเก็บเอาทั้งเข้าของ
 ใ้ให้หุคกงทัพตั้งร้งรอไว้

(กายนครค่ากลอน)

บทกวีนิพนธ์ลายลักษณ์อักษร ส่วนนิพนธ์

การสร้างฉากในเอกสารกายนครทุกฉบับ มีการสร้างฉากโดยการเปรียบเทียบ
 สภาพะในร่างกายกับสถานที่ต่าง ๆ ในกายนคร การสร้างฉากเช่นนี้ผู้แต่งมุ่งหวังจะให้เห็น
 สภาพอันแท้จริงของชีวิต ฉากกายนครซึ่งเป็นฉากเด่นของเรื่องในเอกสารทุกฉบับมีความ
 คล้ายคลึงกัน ส่วนฉากเมืองนิพพานนั้นเอกสารแต่ละฉบับ กล่าวไว้แตกต่างกันแต่ยังคง
 ความหมายของ นิพพาน ที่กล่าวไว้ในศาสนาโดยเอกสารแต่ละฉบับได้สร้างฉากนิพพานนี้
 ตามความรู้สึกของผู้แต่ง โดยนำหลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนา มาสร้างเป็นสถานที่ต่าง ๆ
 ส่วนฉากอื่น ๆ ที่นามากกล่าวไว้พอสังเขปจากเอกสารบางฉบับนั้น เป็นฉากที่มีลักษณะการบรรยาย
 เพื่อมุ่งหวังสะท้อนความเป็นจริงของชีวิตและมีความสอดคล้องกับเรื่องราวในกายนคร

ตัวละคร

ตัวละครคือ บุคคลที่กวีสมมติขึ้นว่าทำเหตุการณ์นั้น ๆ หรือได้รับผลแห่งเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น¹⁶ ลักษณะตัวละครจากเรื่องกายนครทุกฉบับพบว่าตัวละครอยู่มากมาย เนื่องจากเรื่องกายนคร เป็นวรรณกรรมศาสนาที่น่าชื่อของหลักธรรมคำสอน มาสมมติเป็นตัวละครต่าง ๆ ในเรื่อง ตัวละครบางตัวไม่มีบทบาทมากนักแต่ตัวละครที่ปรากฏในเรื่อง ไม่ทำให้ผู้อ่านสับสนแต่อย่างใด เพราะชื่อตัวละครแต่ละตัวแสดงพฤติกรรมลักษณะนิสัยตามชื่อนั้น ๆ อยู่แล้ว เช่น

บิคา	ชื่อท้าวโมหะ	อุปนิสัย	เป็นผู้มีความหลง, ความเซลา, ความโง่
มารคา	ชื่อนางโลเกะ	อุปนิสัย	เป็นผู้มีความอยากได้ไม่รู้จักพอ

ลักษณะนิสัยต่าง ๆ เหล่านี้ ผู้วิจัยจะได้วิเคราะห์ในรายละเอียดต่อไปในบทที่ 3 ตัวละครที่ปรากฏในเอกสารกายนครทั้ง 7 ฉบับ พบว่ามีความเหมือนกันบ้าง แตกต่างกันบ้าง ตามลักษณะเรื่องราวแต่ละฉบับ เนื่องจากกายนครทั้ง 7 ฉบับนั้นเกิดขึ้นด้วยฝีมือทางกวีต่างยุคต่างสมัยกัน ถึงแม้ว่าจะใช้คำสั่งสอนทางศาสนา มาสมมติเป็นตัวละครเหมือนกันก็ตาม กวีแต่ละบุคคลย่อมผูกเรื่องราว ตัวละครต่าง ๆ ตามจุดมุ่งหมายของตนหรือความภูมิปัญญา จึงทำให้เอกสารกายนคร แต่ละฉบับมีลักษณะเฉพาะในตัวเอง

การเปรียบเทียบกายนคร ทั้ง 7 ฉบับ ได้จัดทำตารางเพื่อศึกษาเปรียบเทียบให้เห็นชัดเจนว่าตัวละครในเอกสารแต่ละฉบับมีความเหมือนหรือแตกต่างกันเพียงใดดังนี้

¹⁶วิทย์ ศิวะศรียานนท์, วรรณคดีและวรรณคดีวิจารณ์ (พระนคร : อักษรเจริญทัศน์, 1519), หน้า 86.

ตารางที่ 8 การเปรียบเทียบตัวละครจากเอกสารสมุดไทยและเอกสารตีพิมพ์

ตำแหน่ง	ตัวละคร	เอกสารสมุดไทย			เอกสารตีพิมพ์			
		กายนคร พังงา	กายนคร นครา	กายนคร หอสมุดฯ	กายนคร แปลก	กายนคร ฉันท	กายนคร คำกลอน	นครกาย
กษัตริย์	- ท้าวจิตรราช, พระจิตรราช, พระเจ้าจิตรราช, พระยาจิตรราช ฯลฯ	✓ ¹⁷	✓	✓	✓	✓	✓	✓
มเหสี	- นางอวิชา - นางคันทา	✓ -	✓ -	✓ ✓	✓ ✓	✓ ✓	- ¹⁸ ✓	✓ ✓
บิดา	- ท้าวโมหะ - ท้าวเวทนา	✓ -	✓ -	- -	- -	- ✓	- -	- -
มารดา	- นางโลกะ	✓	✓	-	-	-	-	-
พระสังฆราช, พระครู	- บัญญัตินทรีย์ - สมานนทรีย์	✓ ✓	✓ ✓	- -	- -	- -	- -	- -

¹⁷ ✓ หมายถึง ชื่อตัวละครที่ปรากฏในเอกสาร¹⁸ - หมายถึง ชื่อตัวละครที่ไม่ปรากฏในเอกสาร

ตำแหน่ง	ตัวละคร	เอกสารสมุดไทย			เอกสารตีพิมพ์			
		กายนคร พังงา	กายนคร นครฯ	กายนคร หอสมุดฯ	กายนคร แปลก	กายนคร ฉันท	กายนคร คำกลอน	นครกาย
พระสังฆเถร	- พระปัสสสิทธิเถร	-	-	✓	-	-	-	✓
พระสังฆราช, ปราชญ์มณี	- พระธรรมมณี	-	-	✓	✓	-	✓	✓
พระครู, พระเถร	- สมณะ, สมถกัมมัฏฐาน	-	-	-	✓	-	✓	-
	- วิปัสสนา	-	-	✓	✓	-	✓	✓
	- ขันติ	-	-	-	✓	-	✓	-
	- คบะ	-	-	-	✓	-	✓	-
พระชีคัน	- พระอนิจจัง	✓	-	-	-	-	-	-
	- พระทุกขัง	✓	-	-	-	-	-	-
	- พระอนัตตา	✓	-	-	-	-	-	-
ฤาษี, อัญญสมานา (เสนาบดี 3 เหล่า)	- พระปิตี	✓	-	-	✓	-	-	-
	- พระฉันทิ	✓	-	-	✓	-	-	-
	- พระวิริยะ	✓	-	-	✓	-	-	-
	- จอมมุนินทรชินศรีมุนีนารถ	-	-	-	-	✓	-	-
บุโรहित, อัญญสมานา (เสนาบดี 3 เหล่า)	- วิตก	✓	✓	-	✓	-	-	-
	- วิจาร	✓	✓	-	✓	-	-	-
	- อธิโมกข์	✓	✓	-	✓	-	-	-

ตำแหน่ง	ตัวละคร	เอกสารสมุดไทย			เอกสารตีพิมพ์			
		กายนคร พังงา	กายนคร นครา	กายนคร หอดมุดา	กายนคร แปลก	กายนคร ฉันท	กายนคร คำกลอน	นศรกาย
มหาดเล็ก, อัญมณีสมาณา (เสนาบดี 3 เหล่า)	- บัสดะ	✓	✓	-	✓	-	-	-
	- สัญญา	✓	✓	-	✓	-	-	-
	- เวทนา	✓	✓	-	✓	-	-	-
	- เจตนา	✓	✓	-	✓	-	-	-
	- เอกัคคตา	✓	✓	-	✓	-	-	-
	- มนสิการ	✓	✓	-	✓	-	-	-
	- อินทอินทรีย์	-	✓	-	-	-	-	-
	- มิจฉัตตะ	-	-	-	-	✓	-	-
โหร	- ชุนสัญญา	-	-	✓	-	-	-	✓
	- สติ	-	-	-	✓	-	✓	-
	- สัมปชัญญะ	-	-	-	✓	-	✓	-
	- วิทกวิจารณ์	-	-	-	-	✓	-	-
ขุนคลัง, พระคลัง	- มัจฉริยะ	-	-	✓	✓	✓	✓	✓
อำมาตย์ผู้ใหญ่, ทหาร	- หลวงโลภะ	-	-	✓	✓	-	✓	✓
	- หลวงโมหะ	-	-	✓	✓	-	✓	✓
	- หลวงโทสะ	-	-	✓	✓	-	✓	✓
	- หลวงโกรธา	-	-	✓	✓	-	✓	✓

ตำแหน่ง	ตัวละคร	เอกสารสมุทไทย			เอกสารตีพิมพ์			
		กายนคร พังงา	กายนคร นครฯ	กายนคร หอสมุดฯ	กายนคร แปลก	กายนคร ฉันท	กายนคร คำกลอน	นศกราย
อำมาตย์, เสนาบดี	- ชนปฐพี	-	-	✓	✓	-	✓	✓
	- ชนอาโป	-	-	✓	✓	-	✓	✓
	- ชนเคโซ	-	-	✓	✓	-	✓	✓
	- ชนวาโย	-	-	✓	✓	-	✓	✓
ขุนนาง, อำมาตย์, อภุศลเจตสิก (เสนาบดี 3 เหล่า)	- ชนโลกะ, นายโลกะ	✓	-	-	✓	-	-	-
	- ชนโหทะ, นายโหทะ	✓	-	-	✓	-	-	-
	- ชนโมหะ, นายโมหะ	✓	✓	-	✓	-	-	-
	- ชนอิริกะ, นายอิริกะ	✓	✓	-	✓	-	-	-
	- ชนทัญธิ	✓	✓	-	-	-	-	-
	- ชนวิจิจนา, นายวิจิจนา	✓	✓	-	✓	-	-	-
	- ชนสีลัพพปรามาส	✓	-	-	-	-	-	-
	- ชนกุฏกัจจะ, นายกุฏกัจจะ	✓	-	-	✓	-	-	-
	- ชนอุทธีจจะ, นายอุทธีจจะ	✓	-	-	✓	-	-	-
	- ชนถินะ, นายถินะ	✓	-	-	✓	-	-	-
	- ชนมัทธะ, นายมัทธะ	✓	-	-	✓	-	-	-
	- ชนมัจฉริยะ, นายมัจฉริยะ	✓	-	-	✓	-	-	-

ตำแหน่ง	ตัวละคร	เอกสารสมุดไทย			เอกสารตีพิมพ์			
		กายนคร พังงา	กายนคร นครา	กายนคร หอสมุดฯ	กายนคร แปลก	กายนคร ฉันท	กายนคร คำกลอน	นครกาย
เสนาบดี, โสภณเจตสิก (เสนาบดี 3 เหล่า)	- ชุนมานะ, นายมานะ	✓	✓	-	✓	-	-	-
	- นายอินตศัปปะ	-	-	-	✓	-	-	-
	- เจ้าพญาสัทธา, นายศรัทธา	✓	-	-	✓	-	-	-
	- เจ้าพญาสคติ, นายสคติ	✓	-	-	✓	-	-	-
	- พญาสมาธิ	✓	-	-	-	-	-	-
	- พญาหิรัโศตศัปปะ, นายโศตศัปปะ	✓	-	-	✓	-	-	-
	- เจ้าพญาโอโลหะ, นายโอโลหะ	✓	-	-	✓	-	-	-
	- เจ้าพญาโอหะ, นายโอหะ	✓	-	-	✓	-	-	-
	- เจ้าพญาโอโมหะ	✓	-	-	-	-	-	-
	- เจ้าพญาภายบัสสัทธิ นายภายบัสสัทธิ	✓	-	-	✓	-	-	-
	- เจ้าพญาจิตตบัสสัทธิ, นายจิตตบัสสัทธิ	✓	-	-	✓	-	-	-
	- เจ้าพญาภายลหุตา, นายภายลหุตา	✓	-	-	✓	-	-	-

ตำแหน่ง	ตัวละคร	เอกสารสมุดไทย			เอกสารตีพิมพ์			
		กายนคร พังงา	กายนคร นครฯ	กายนคร หอสมุดฯ	กายนคร แปลก	กายนคร รัตน์	กายนคร คำกลอน	นศรกาย
	- เจ้าพญาจิตตลหุตา นายจิตตลหุตา	✓	-	-	✓	-	-	-
	- เจ้าพญาภายกัมมัญญา นายภายกัมมัญญา	✓	-	-	✓	-	-	-
	- เจ้าพญาจิตกัมมัญญา นายจิตกัมมัญญา	✓	-	-	✓	-	-	-
	- เจ้าพญาภายปาคูญญา นายภายปาคูญญา	✓	-	-	✓	-	-	-
	- เจ้าพญาจิตตปาคูญญา นายจิตตปาคูญญา	✓	-	-	✓	-	-	-
	- เจ้าพญาภายมุตตา นายภายมุตตา	✓	-	-	✓	-	-	-
	- เจ้าพญาจิตตมุตตา นายจิตตมุตตา	✓	-	-	✓	-	-	-
	- เจ้าพญาภายชุกตา นายภายชุกตา	✓	-	-	✓	-	-	-
	- เจ้าพญาจิตตชุกตา นายจิตตชุกตา	✓	-	-	✓	-	-	-

ตำแหน่ง	ตัวละคร	เอกสารสมุดไทย			เอกสารตีพิมพ์			
		ภายนคร พังงา	ภายนคร นครฯ	ภายนคร หอสมุดฯ	ภายนคร แปลก	ภายนคร รัตน์	ภายนคร คำกลอน	นครกาย
ภคิตรีย์	- พญามัจจุราช, พระยามัจจุราช ฯลฯ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
มเหสี	- นางขรฯ	-	-	✓	-	-	-	✓
	- นางพยาธิ	-	-	✓	-	-	-	✓
ทหาร, แม่ทัพ, เสนาบดี	- ชาติ, ชาติทหาร	✓	✓	-	-	✓	-	-
	- ขรฯ, ขรพทหาร, หลวงขรฯ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
	- พยาธิ, พยาธิทหาร หลวงพยาธิ	✓	-	✓	✓	✓	✓	✓
	- มรณะ, มรณทหาร หลวงมรณะ	✓	✓	-	✓	-	✓	-

ลักษณะเครื่องหมาย (✓) ที่แสดงไว้ในตารางเพื่อแสดงถึงตำแหน่งและตัวละครที่ปรากฏในเอกสารฉบับต่าง ๆ เมื่อให้ตัวละครจากเอกสารสมุดไทยเป็นหลักในการเปรียบเทียบพบว่า

- กายนคร ฉบับจังหวัดพังงา และกายนคร ฉบับจังหวัดนครศรีธรรมราช ชื่อตัวละครค่อนข้างคล้ายคลึงกัน แต่ยังไม่ปรากฏในตารางว่ามีความแตกต่างกันบ้างในชื่อตัวละครบางประเภทที่ไม่ปรากฏในเอกสารอีกฉบับหนึ่ง

- กายนคร ฉบับจังหวัดพังงา และกายนคร ฉบับแปลก สนธิรักษ์ ชื่อตัวละครที่คล้ายคลึงกันนั้นจะปรากฏเฉพาะตำแหน่งเสนานที 3 เหล่า ส่วนชื่อตัวละครอื่น ๆ ของกายนคร ฉบับแปลก สนธิรักษ์ จะคล้ายคลึงกับกายนครคำกลอน

- กายนคร ฉบับหอสมุดแห่งชาติ และนครกาย มีเครื่องหมาย (✓) แสดงถึงตัวละครที่มีในเอกสารเหมือนกันทุกตัว

ตัวละครที่ปรากฏในเอกสารทั้ง 7 ฉบับนั้น สามารถจัดประเภทตัวละครสำคัญของเรื่องได้ดังนี้

ตัวละครหลัก : ท้าวจิตรราช, พญามัจจุราช
ตัวละครรอง : มเหสี, บิดา, มารดา, พระสังฆราช, ฤาษี,
 ทหารมัจจุราช, มหาดเล็ก, ขุนนางอำมาตย์, โจร,
 ขุนคลัง ฯลฯ

การจัดความสำคัญของตัวละครไว้ 2 ประเภทนี้ ได้ศึกษาจากเอกสารกายนครทั้ง 7 ฉบับ พบว่าตัวละครหลักของเรื่องปรากฏในเอกสารทั้ง 7 ฉบับ และเป็นตัวละครที่ดำเนินเรื่องราว ส่วนตัวละครรองนั้นเป็นตัวละครเสริมเรื่องราวให้น่าสนใจยิ่งขึ้น

ตัวละครหลักของเรื่องคือ "ท้าวจิตรราช" และ "พญามัจจุราช" เอกสารกายนครทั้ง 7 ฉบับ กล่าวถึงตัวละครทั้ง 2 นี้ไว้มีลักษณะคล้ายคลึงกันดังตัวอย่าง

กล่าวถึง "ห้าวจิตราข"

พระทรงฤทธิ์จิตตราขกระษัตรา
เป็นสุขบ้างทุกข์บ้างและว่างเฉย
อวิชชาค้นหาสองนารี
คอยยุยงสั่งฆ่าแต่คำผิด
ในฝ่ายกุศลคุณเป็นบุญธรรม
...

ห้าวจิตราขล่ออำนาจค้นหา
เผ้าคลอเคลียทั้งคู่ไม่คู่แคลน

ทรงเสวยเวทนาชั่วคาบปี
ตามคราวเคยเปลี่ยนระดูคู่กรุงศรี
พระสามีพิศวาสไม่ขาดวัน
ห่มห่อจิตหะยานไปใหญ่มหันต์
คอยเกียจกันเสียมิให้เข้าใกล้กลาย

อวิชชาสองศรีนี้เหลือแสน
ห่อนเคียดแค้นตามจิตเป็นนิรันดร์
(กายนคร คำกลอน)

พระปิตุรงค์ทรงฤทธิ์อิศรา
หลงไหลไปช่วยนางค้นหา
ทั้งโลโกโหมทะมาประคอง
พระทรงฤทธิ์ปิตุรงค์ก็หลงไหล
ไม่รู้เท่าเขาเลยพระราชา
ขอเคชะฝ่าละอองธุลีบาท
ขอพระองค์รำพึงถึงธานี
พระปิตุรงค์ได้ทรงกรุณา
ทั้งศาสตราอาวุธที่ว่องไว
ปิตุรงค์อย่าหลงค้นหา
ทั้งขุนนางน้อยใหญ่ในธานี
อย่าละเมอเพื่อเปล่านั้นเขารัก
แต่อยู่เดียวเปลี่ยวกายจนวายว้าง

ไม่จัดแจงโยธาไว้รับรอง
อวิชชาครอบงำเข้าซ้ำสอง
ล้วนพวกพ้องค้นหาอวิชชา
เขารักใคร่พระองค์เป็นหนักหนา
นางฉายากราบพูลไปทันที
พระจอมราชสันเกล้าเหนือเกศี
เกิดกุศลศึกฆ่าทำฉันทใจ
จัดทหารชาญกล้าไว้แก้ไข
จะได้ต่อสู้หมู่มุไร
จะชวนชักให้เสียบุรีศรี
จะล่อลวงพันปีให้หลงทาง
อาการหนักแล้วจะวางลงอาจนาง
นิราศร้างจากจรมนครกาย

(กายนคร หอสมุดฯ)

กล่าวถึง "พญามัจจุราช"

มัจจุราชา ทรงพระนามชื่อว่า พญามัจจุราช มหิทธิโก
ประกอบไปด้วยมหิทธิฤทธิ์เป็นอันมาก พญางองค์นี้ย่อมครอบงำ
เสียซึ่งสัตว์ทั้งหลายทั้งปวง คราบเท่าถึงพรหมโลกให้วินาศ
ให้อยู่ในอำนาจเหนือมือแห่งพระองค์

(กายนคร พังงา)

ร้ายกาจอาชวาทานุชานุกล้ำ
ใช้ทหารราญรุกเข้าคุกคาม
ถึงมีบุญวาสนาอาณาจักร
อันสิ่งของเงินทองจะกองให้

ว่าพันบนหาคนประกันตัว
ถึงมีฤทธิ์ศักดิ์วิชาดี

มัจจุราชมิได้หวาดพระทัยหวั่น
ทั้งมนุษย์เคร่งจันประหารไป

ไม่พุดจาซกัซไรไม่ได้ตาม
จะห้ามปรามผิดผ่อนไม่หย่อนใคร
ก็ไม่รักไม่ชอบอัธยาศัย
จะกราบไหว้วอนว่าให้ปราณี

ด้วยความกลัวหลบหลีกถึงเรือนหนี
จะต่อสู้รบรานประการใด

เข้าบุกบันจุดคร่าไม่ปราศัย
ไม่เว้นใครละใครทุกตัวตน

(นครกาย)

ลักษณะตัวละครจากกายนครทั้ง 7 ฉบับ สรุปได้ว่าเป็นการนำหลักธรรมคำสอนของ
พระพุทธเจ้ามาสมมติเป็นตัวละครแต่ละประเภท มีทั้งตัวละครที่ดีและไม่ดีโดยสร้างตัวละครที่ดี
ให้ปฏิบัติตนไปในแนวทางที่ดีจนจบเรื่อง เช่น ฤาษี, พระสังฆราช, ฯลฯ
และตัวละครที่ไม่ดีให้ปฏิบัติตนไปในแนวทางไม่ดีจนจบเรื่อง เช่น ชุนนาง, อำมาตย์,
เสนapati ฯลฯ ลักษณะการสร้างตัวละครเช่นนี้ มุ่งสั่งสอนให้เห็นความดีและความชั่ว
ได้อย่างชัดเจน

โวหารภาพพจน์

โวหารหมายถึง ชั้นเชิงหรือสำนวนแต่งหนังสือ หรือถ้อยคำที่เล่นเป็นสำนวน¹⁹

ภาพพจน์หมายถึง คำพูดที่เป็นสำนวนโวหารทำให้นึกเห็นเป็นภาพ²⁰

ดังนั้นโวหารภาพพจน์จึงหมายถึง สำนวน ถ้อยคำที่ทำให้เห็นเป็นภาพ ลักษณะถ้อยคำหรือสำนวนเช่นนี้ปรากฏอยู่ในเอกสารกายนครทั้ง 7 ฉบับ เนื่องจากเรื่องราวของกายนครมีความสอดคล้องกับหลักธรรมคำสอนซึ่งมีลักษณะเป็นนามธรรม เมื่อก็นำเรื่องราวมาประพันธ์เพื่อให้เข้าใจสภาพความเป็นจริงของชีวิต จึงมีการบรรยายเรื่องราวให้เป็นรูปธรรมเพื่อให้เห็นภาพได้ชัดเจน ลักษณะการบรรยายโดยเปรียบเทียบนี้ผู้วิจัยจัดประเภทโวหารภาพพจน์ที่ปรากฏในเอกสารกายนครทั้ง 7 ฉบับดังนี้

1. เปรียบเทียบเรื่องราวกับสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ

คนไทยส่วนใหญ่ประกอบอาชีพทางเกษตรกรรม จึงมีความผูกพันกับธรรมชาติอย่างลึกซึ้ง ดังนั้นเรื่องราวที่ยากต่อความเข้าใจเมื่อกวีได้นำสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติมาเปรียบเทียบย่อมทำให้ผู้ฟังหรือผู้อ่านมองเห็นภาพตามคำบรรยาย หรือพรรณนานั้นได้ชัดเจนยิ่งขึ้น ดังตัวอย่าง การขจัดอกุศลธรรมอย่างเด็ดเดี่ยวเป็นการ เปรียบเทียบฤทธิ์พระขรรค์กับการฟันยอดคันตาล

จิตใจอันเด็ดเดี่ยว เปรียบได้กับ ฤทธิ์พระขรรค์

อกุศลธรรมทั้งปวง เปรียบได้กับ คันตาล

เมื่อพระขรรค์ทำลายลงแล้วอกุศลธรรมทั้งปวงก็หมดสิ้นไป เหมือนกับคันตาลที่ไม่สามารถเจริญเติบโตต่อไปได้ ลักษณะโวหารภาพพจน์นี้ปรากฏอยู่ในเอกสารกายนคร ฉบับจังหวัดพังงา และฉบับจังหวัดนครศรีธรรมราช ดังนี้

¹⁹ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.2525, หน้า 753.

²⁰เรื่องเดียวกัน, หน้า 607.

ตารางที่ 9 การเปรียบเทียบเรื่องราวกับสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ กายนคร ฉบับจังหวัด
พังงา และกายนคร ฉบับจังหวัดนครศรีธรรมราช

กายนคร พังงา	กายนคร นครา
อุปไมยประจักษ์ว่าคันดาล อันบุคคล ประหารเสียซึ่งยอดขาดแล้ว ก็สามารถ ที่จะออกจำเริญขึ้นได้ฉับใดก็ดี อันว่าคันดาลนั้นมีอุปไมย เหมือนอกุศลธรรมทั้งปวง อันมิได้บังเกิด ขึ้นได้ ย่อมวินาศไปด้วยพระธรรม อันชื่อสมุจเฉตพหุด้วยประการดังนี้	จะฆ่าล้างอกุศล ซึ่งรักสกลเข้าอยู่ใน ท่านอุปมาไว้ เหมือนคันดาลนั้นแลหนา ๐ครั้นพ้นยอดเสียแล้ว บ่มีได้จะเป็นมา ก็สูญสิ้นสงสา ด้วยฤทธาพระธรรมชัย มาวินาศบ่ต้านทาน

สังขารของมนุษย์ที่ทรุดโทรมเสื่อมสลายลงไป เปรียบเทียบได้กับการถูกกองทัพ
พญามัจจุราชเข้าทำลาย กองทัพพญามัจจุราชนี้ไปถึงที่ใดทั้งคนไม้ ภูเขา ก็ถูกทำลายจน
หมดสิ้น ดังนั้นร่างกายมนุษย์ก็เช่นกันไม่สามารถต่อต้านฤทธิ์ของพญามัจจุราชได้ จากเอกสาร
กายนคร ฉบับหอสมุดแห่งชาติ และนครกาย กล่าวไว้ดังนี้

ตารางที่ 10 การเปรียบเทียบเรื่องราวกับสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ
กายนคร ฉบับหอสมุดแห่งชาติ และ นครกาย

กายนคร หอสมุดฯ	นครกาย
กระบวนทัพยกไปถึงไหนเล่า ก็โศกเศร้าถึงนั้นชั้นพฤษภา ตามแถวแนวเนนิวิธินา จะยกเทียบเปรียบปรายด้วยกายเรา	กระบวนทัพยกไปถึงไหนเล่า ก็โศกเศร้าถึงนั้นชั้นพฤษภา ตามแถวแนวเนนิวิธินา จะยกเทียบเปรียบปรายด้วยกายเรา

กายนคร หอสมุดฯ	นครกาย
อันเสนามัจจุราชร้ายกาจนัก ข่มเหงหักสว่น์ภูษา ทะลายรุกรุคโถมจนสิ้นเงา จะเปรียบเอาสังขารก็เหมือนกัน	อันเสนามัจจุราชร้ายกาจนัก ข่มเหงหักสว่น์ภูษาใหญ่ ทะลายรุกรุคโถมจนสิ้นไป จะเปรียบเอาสังขารก็ปานกัน

การเปรียบเทียบการต่อต้านทหารของมัจจุราช เหมือนกับป่าที่ถูกทำลายจากเอกสาร
กายนคร ฉบับจังหวัดนครศรีธรรมราช ดังตัวอย่าง

จะต่อต้านแห่งทหารมรณัง
คงราบเรียบเตียนไปดังไฟฟาง

คงคงป่าช้าเมื่อตัดถาง
มาเผาล้างฉนหายจนวายปรมาณ

(กายนคร นครฯ)

การเปรียบเทียบชีวิตเหมือนต้นไม้ใกล้ด้ง ย่อมเป็นข้อคิดอันดีในเชิงอบรมสั่งสอน
ดังคำพระพุทธองค์กล่าวว่า "ชีวิตไม่จีรังยั่งยืน" การเปรียบเทียบชีวิตที่ต้องดับสิ้นไป
เช่นเดียวกับต้นไม้ที่อยู่ใกล้ด้งก็ย่อมล้มลงไปตามกระแสน้ำ ลักษณะโวหารภาพพจน์เช่นนี้
ทำให้เกิดจินตนาการอย่างชัดเจน จากเอกสารกายนคร ฉบับฉันทน์ ขาววิไล กล่าวไว้ดังนี้

หลานเอ๋ยเราเที่ยงแท้หนาต้องลาลับ
ไม่ยาวยืนดังอยู่คู่ฟ้าดิน
เหมือนต้นไม้ใกล้ด้งรังจะล้ม
กระแสน้ำเชี่ยวพาพาที่ศรีสาคร

ชีวิตร์ดับกลับกลายหลายสิ้น
ก็จะกินที่พังไปกายนคร
จะถล่มจมอยู่ท่าหาหน
จะรีบจรเวียนวนให้พ้นไป

(กายนคร ฉันทน์)

การเปรียบเทียบคนตายเหมือนกับท่อนไม้ จากเอกสารกายนคร ฉบับจังหวัดนครศรีธรรมราช

ถ้าลมหายใจแล้ว

จักกลิ้งอยู่ดั่งท่อนไม้

คิดปลงให้ได้

จึงจะพ้นจากสังสาร

(กายนคร นครฯ)

การจำศีลให้ทานเหมือนการหว่านข้าวในนา จากเอกสารกายนคร ฉบับจังหวัดนครศรีธรรมราช

๑ จำศีลแล้วให้ทาน

เหมือนหว่านข้าวลงในนา

จะได้ไปรักษา

เป็นช่างหน้าเมื่อตายไป

(กายนคร นครฯ)

2. เปรียบเทียบเรื่องราวกับสิ่งของเครื่องใช้

การนำสิ่งของเครื่องใช้มาเปรียบเทียบในเรื่องนั้น มุ่งที่จะให้มีความสอดคล้องกับเรื่อง เช่นการบรรยายถึงเรือที่นำท้าวจิตรราชไปสู่นิพพาน การบรรยายสภาพเรือโดยให้ธรรมคำสอนเป็นส่วนประกอบเรือ ลักษณะการเปรียบเทียบเช่นนี้เป็นเรื่องที่ต้องการสะท้อนภาพออกมาให้เห็นว่า การไปสู่นิพพานจะต้องหลุดพ้นจากห้วงสังสารวัฏ ดังนั้นก็จึงได้เปรียบเทียบการเดินทางไปสู่นิพพาน โดยใช้เรือใบที่มีส่วนประกอบต่าง ๆ เป็นธรรมะแห่งการหลุดพ้น

ตัวอย่างการบรรยายเรือใบที่นำท้าวจิตรราชไปสู่นิพพาน จากเอกสารกายนคร ฉบับแปลก สนธิรักษ์ และกายนครคำกลอน (ดูภาพประกอบ ทศบารมีนาวา หน้า 59)

ตารางที่ ๑๑ การเปรียบเทียบทศบารมีนาวา จากกายนคร ฉบับแปลก สนธิรักษ์
และกายนครคำกลอน

กายนคร แปลก	กายนครคำกลอน
<p>เมื่อแต่งทศบารมีนาวาเสร็จแล้ว จึงให้วิริยะเป็นกองพลแวดล้อมไป เอา ศีล ทาน เป็นกองเสบียง สติเป็นคันหน เมตตาเป็นหางเสือ กรุณาเป็นสายสมอ มุทิตา อุเบกขา เป็นกรว้นชักสายใบ พระไตรลักษณ์ คือ อนิจจัง ทุกข์ อนัตตา เป็นเสากระโดง ปัญญาเป็นกลองสองหาง กายคตาสติ เป็นสายระโยง สมาธิเป็นที่ปรึกษา อนุสาสน 25 นาย เป็น ทหารรักษาพระองค์ ธรรมาสังกัปปะ เป็นผู้บังคับกองพล</p>	<p>ซึ่งนาวาที่จะพาให้พ้นภัย ใช้อื่นไกลคือทศบารมี เอาวิริยะปรารถนาเริ่มกุศล เป็นกองพลห้อมล้อมให้พร้อมที่ สละศีลทานการยินดี เป็นห้องที่อับเฉาข้าวเสบียง อนึ่งในชลธารกันดารสุข จัดบุรุษที่ชำนาญการหลีกเลียง สติเป็นนายท้ายไม่เอนเอียง รู้บายเบี่ยงเลี้ยวลัดคดทางเรือ อันเมตตาสามารถคอยवादคัค ท่านชี้ชัดเปรียบอย่างเหมือนหางเสือ กรุณาว่าสายสมอเจือ ในยามเมื่อลมหนักค่อยพักยัง มุทิตา อุเบกขา มาตั้งค่อ เป็นกรว้นชักสายใบคงใจหวัง เอาพระไตรลักษณ์ล้ำทรงกำลัง ขึ้นค่อคั้งกลางสำเภาเป็นเสากระโดง เอาปัญญาหยั่งเห็นเป็นเข็มกลอง ได้คู่สองทะเลกว้างเห็นทางโล่ง กายคตาเป็นฝ่ายสายระโยง เป็นห้องโถงสมาธิคำวิการณ</p>

กายนคร แปลก	กายนครค่ากลอน
	เอาขุนนางยี่สิบห้าที่สามารถ ไว้เคียงอาสน์เป็นฝ่ายนายทหาร เอาดวงจิตต์คิดชอบประกอบการ เป็นนางงานไต่บังคับกำกับพล

ลักษณะโวหารภาพพจน์ที่ยกตัวอย่างมาข้างต้นนั้น เป็นโวหารที่มีความคล้ายคลึงกันของเอกสารทั้ง 2 ฉบับ สำหรับเอกสารกายนคร ฉบับฉันทน์ ชาวไร่ ได้กล่าวถึงสำเนาใหญ่เปรียบเทียบกับสระใคร มีความสอดคล้องกับการบรรยายเรื่องที่น่าทึ่งจากราชไปสู่นิพพานจากเอกสารกายนคร ฉบับฉันทน์ ชาวไร่ กล่าวไว้ดังนี้

ที่พึ่งอื่นหมิ่นสมานไม่ปานเปรียบ

ท่านทั้งสามนามสระใคร

ลอยละล่องอยู่ในห้องสาคเรศ

ข้ามสงสารวันวัฏชาติชรา

จะมาเทียบเทียมพระนะห่อนได้

คือสำเภาลำใหญ่ในโลกา

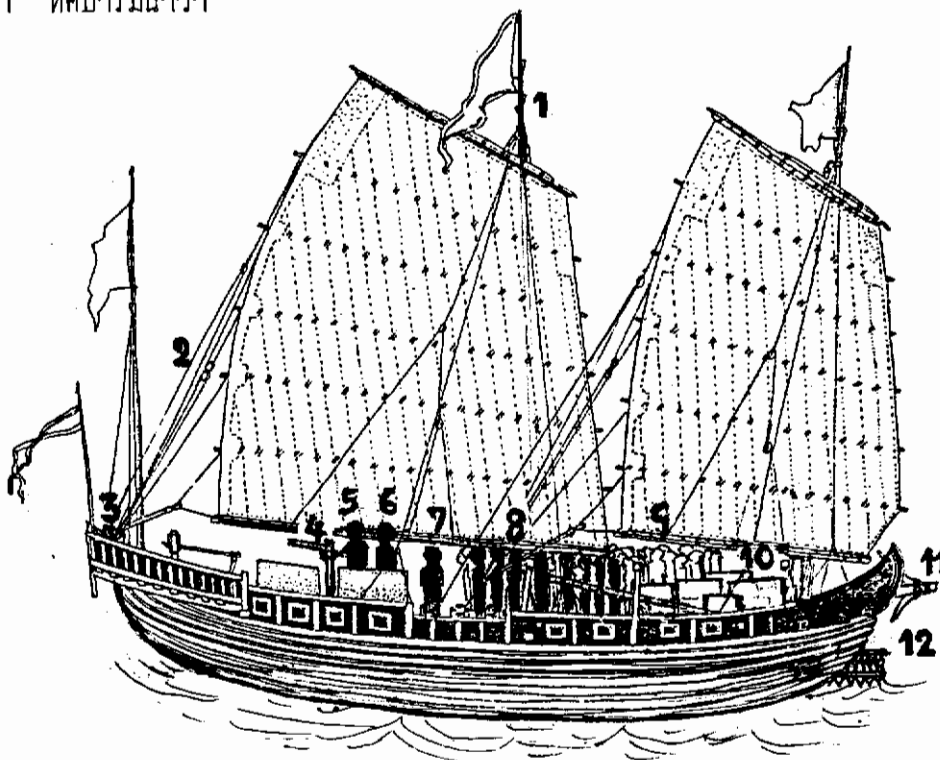
ให้สัตว์พันกลเขตรู่ฝั่งฝา

เป็นที่อาศัยเราเหล่านิกร

(กายนคร ฉันทน์)

ภาพที่ 1 ทศมามีนาวา

ภาพประกอบจากการบรรยายถึงเรือใบที่นำท้าวจิตรราชไปสู่พยาน จากเอกสาร
 กายนคร ฉบับแปลก สนธิวิกรม และกายนครคำกลอน

1. เสากระโคงเรือ	คือ	พระไตรลักษณ์ (อนิจจัง, ทุกขัง, อนัตตา)
2. สายระโยง	คือ	กายคตาสติ
3. กว้านชักสายใบ	คือ	มุกิตา, อุเบกขา
4. กล้องส่องทาง	คือ	ปัญญา
5. ต้นหน	คือ	สติ
6. ที่ปรึกษา	คือ	สมาธิ
7. ผู้บังคับกองพล	คือ	สัมมาสังกัปปะ
8. กองพล	คือ	วิริยะ
9. ทหารรักษาพระองค์	คือ	อนุสาสก 25 นาย
10. กองเสบียง	คือ	ศีลทาน
11. สายสมอ	คือ	กรุณา
12. หางเสือ	คือ	เมตตา

การเปรียบเทียบคนคดเหมือนงอนไถ เป็นการเปรียบเทียบให้เห็นลักษณะสิ่งของที่มีส่วนโค้งคดกับนิสัยของคนที่คดโกง จากเอกสารกายนคร ฉบับจังหวัดนครศรีธรรมราช กล่าวไว้ดังนี้

คนคดเป็นหลายอย่าง

लगคนคดเป็นงอนไถ

พระเจ้ามาตรัสตรัย

พ่อคดได้แลท่านอา

การเปรียบเทียบพระธรรมเป็นอาวุธใช้ขจัดมาร จากเอกสารกายนคร ฉบับฉันทชาวลี กล่าวไว้ดังนี้

ก็บัดนี้รู้ลับกลับนิพพาน

พระโสภาสจรัสไขอุทัยฉาน

ฝากพระธรรมคำสอนสุนทรไว้

คัมสังฆารจากเหล่าชาวประชา

เป็นอาวุธสุดประเสริฐเลิศเคหา

ให้หญิงชายได้รู้กระทำหนา

เป็นคทาป้องบัดขจัดมาร

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

3. เปรียบเทียบเรื่องราวกับคน

เรื่องราวในเอกสารกายนครทุกฉบับ มีส่วนวนโวหารเปรียบเทียบระหว่างกายของคนกับนิทานผูกเป็นเรื่อง ดังนั้นเรื่องราวทั้งหมดจึงเป็นการเปรียบเทียบเรื่องราวกับคน เช่น

การเปรียบเทียบกายนคร คือ ร่างกาย หัวจิตราษ คือ ดวงจิต ปรากฏในเอกสารกายนครทุกฉบับ ดังจะได้ยกตัวอย่างเอกสารกายนคร ฉบับจังหวัดพังงา และกายนคร ฉบับจังหวัดนครศรีธรรมราชดังนี้

ตารางที่ 12 การเปรียบเทียบเรื่องราวกับคน จากกายนคร ฉบับจังหวัดพังงา
และกายนคร ฉบับจังหวัดนครศรีธรรมราช

กายนคร พังงา	กายนคร นครฯ
อันว่าพระเจ้าจิคราชนั้น ใช้อื่นไกลเลย คือ กวางจิต ชีวิตของเรา และหากจะยกย่องขึ้นว่าได้เสวยราชสมบัติ อยู่ในกายนคร กายนคร นั้นคือว่า รูปกายแห่งเรา	อันห้าวจิครา พระเจ้าพรธนา ไม่ใช้อื่นไกล คือว่ากวางจิต เราท่านนี้ไซ้ กายนครหญิงชาย ใช้อื่นเลยหนา ๐คือร่างเราเล่า ทั้งหนุ่มทั้งเฒ่า ให้พิจารณา คือ พระทุกขัง อนิจจัง อนัตตา จึงพิจารณา ให้เห็นทุกข์ภัย

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

การใช้โวหารภาพพจน์เชิงเปรียบเทียบกับคนนี้ บางครั้งก็มุ่งให้แง่คิดเกี่ยวกับชีวิต
เช่น การเปรียบเทียบกายของคน คือ ศาลาที่ควงจิตมาอาศัยอยู่ ข้อคิดที่แฝงไว้เพื่อให้
รู้จักปลงชีวิต ความตาย คือ การออกจากศาลาเพื่อเดินทางต่อไป ถ้ามีทรัพย์อยู่มากมาย
ย่อมห่วงแหนศาลานั้น ลักษณะการใช้โวหารภาพพจน์เช่นนี้ เป็นสิ่งที่สะท้อนภาพอันแท้จริง
ของคนออกมาได้อย่างชัดเจน จากเอกสารกายนคร ฉบับจังหวัดนครศรีธรรมราช
กล่าวไว้ดังความว่า

๐ศาลานี้ไซ้

มิได้ของไปเลย

ถ้าผู้ใดหัวใจเฉย

เราท่านเอ๋ยทนเวทนา

๐คันทุนทั้งกำไร	จะได้ไปกินข้างหน้า
หนทางยากนักหนา	สิ่งลัศจรรย์ร้ายเป็นพันใจ
๐ถ้าใครมีทรัพย์มาก	จะได้ศาลาลัย
สบายที่อาศัย	เพราะเสบียงมากนักหนา
๐ถ้าว่าท่านผู้ใด	ทรัพย์นั้นไซ้ร่่มมากนักหนา
ครั้นออกจากศาลา	ทนลำบากยากเหลือใจ
๐ศาลานี้คือกาย	ท่านเปรียบไว้ในวินัย
เครื่องชีวิตดวงจิตใจ	เรานี้ไซ้ร่่มหึงชาย

(กายนคร นครา)

ครั้นออกจากศาลา	ทนลำบากยากเหลือใจ	
๐ศาลานี้คือกาย	ท่านเปรียบไว้ในวินัย	เครื่องชีวิตดวงจิตใจ
เรานี้ไซ้ร่่มหึงชาย		

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์ (กายนคร นครา)

การเปรียบเทียบผู้ที่ไม่มีความรู้เหมือนคนตาบอด และการตีบุตรเหมือนช่างตีหม้อ
เป็นการเปรียบกับบุคคลต่าง ๆ จากเอกสารกายนคร ฉบับฉันทน์ ขาววิไล

ไว้วิชาที่เหมือนว่าคนตาบอด	เขาจะคอยหมิ่นได้ให้พาเหียร
มีวิชาอยู่ในคนเมื่อจนเจียน	ก็พอเหียรพาคนให้หันไป
การคู่คำว่าตีมีในบุตร	ไซ้จะดูให้ชั่วช้านั้นหาไม่
เหมือนช่างหม้อคลุกคลีตีหม้อไป	ก็มีไซ้ตีให้แยกแตกร้าวราญ
ตีประสงคจิตต์จงจำนงรักดี	หวังให้จักควรร่ำราคาชาน
การคู่คำว่าตีมีอาการ	ก็เหนปานช่างนี้ ฉะนั้นนา

(กายนคร ฉันทน์)

การทำบาปกรรมเหมือนเงาคิดตามกาย จากเอกสารกายนคร ฉบับหอสมุดแห่งชาติ
กล่าวไว้ดังนี้

๑อันบาปกรรมเรา

เหมือนกับเงาคิดตามกาย

อันบาปสิ้นทั้งหลาย

ใช้จะมาสาปสูญไป

(กายนคร หอสมุดฯ)

การมีคุณธรรมเหมือนกับมีมงคลอยู่บนหัว จากเอกสารกายนครคำกลอน
กล่าวไว้ดังนี้

ด้วยใครมีคุณธรรมประจำจิตต์

ย่อมศักดิ์สิทธิ์เหมือนมงคลอยู่บนหัว

แม้อันตรายความตายมาถึงตัว

ก็ไม่กลัวภัยแพ้งมรณา

ลักษณะการบรรยายโดยใช้โวหาร จากเอกสารกายนครทั้ง 7 ฉบับ สรุปได้ว่า เอกสารกายนครทุกฉบับ ใช้โวหารเชิงเปรียบเทียบเพื่อสร้างภาพพจน์ให้ผู้อ่านเข้าใจเรื่องราวอย่างชัดเจนยิ่งขึ้น โดยจะเน้นการเปรียบเทียบเรื่องราวกับคนเป็นส่วนใหญ่ นอกจากนี้ยัง เปรียบเทียบเรื่องราวกับธรรมชาติบ้าง กับเครื่องมือเครื่องใช้บ้าง เพื่อโยงเรื่องราวให้มี ความสอดคล้องกับคำสั่งสอนที่แฝงอยู่ในเรื่อง อาจจะกล่าวได้ว่าเอกสารกายนคร มีความ โดดเด่นเรื่องการใช้โวหารภาพพจน์เชิงสั่งสอนเรื่องราวเกี่ยวกับชีวิตได้อย่างลึกซึ้ง และทำให้ผู้อ่านเข้าใจได้ง่าย สามารถนำข้อคิดต่าง ๆ เป็นคติสอนใจได้อย่างดี

สรุปการเปรียบเทียบวรรณกรรมศาสนาเรื่องกายนคร ฉบับต่าง ๆ

จากเอกสารสมุดไทย 3 ฉบับ คือ กายนคร ฉบับจังหวัดพังงา, กายนคร ฉบับจังหวัดนครศรีธรรมราช, กายนคร ฉบับหอสมุดแห่งชาติ พบว่าเอกสารกายนคร ฉบับจังหวัดพังงา และเอกสารกายนคร ฉบับจังหวัดนครศรีธรรมราช เป็นเอกสารที่คล้ายคลึงกันในด้านโครงเรื่อง, ฉาก, ตัวละคร และโวหารภาพพจน์ อาจจะกล่าวได้ว่าทั้ง 2 ฉบับนี้มาจากต้นฉบับเดียวกัน หรือมาจากแหล่งเดียวกัน ต่อมาได้มีการคัดลอกหรือเพิ่มเติมเรื่องราวต่าง ๆ เสริมลงไปในเรื่อง ทำให้เนื้อหาในแต่ละฉบับมีลักษณะโดดเด่นเฉพาะตัว แต่เค้าเรื่องเดิมยังคงอยู่

ส่วนเอกสารกายนคร ฉบับหอสมุดแห่งชาติ พบว่ามีความแตกต่างจากเอกสารสมุดไทยทั้ง 2 ฉบับข้างต้น แทนครกาย จากเอกสารตีพิมพ์มีลักษณะที่เหมือนกับ กายนคร ฉบับหอสมุดแห่งชาติ จะมีส่วนแตกต่างกันบ้างคือ เรื่องของคำที่ใช้ในบทประพันธ์

ตารางที่ 13 การเปรียบเทียบคำที่ใช้ในบทประพันธ์ จากกายนคร ฉบับหอสมุดแห่งชาติ

และนครกาย มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

กายนคร หอสมุดฯ	นครกาย
<p>ก็ล้วงลัดตัดทางออกกลางทุ่ง แต่ด้กบึงแพงพวยไม่เหลือหลง ทั้งแปกคาหน้ำอ้อและกอพง ไม่ดำรงอยู่ได้ดังไฟเสีย เหี่ยมเกรียมกรอมกรับไหม้กับดิน ทั้งบึงหนองนอนดินก็สิ้นเสีย ทั้งแรคซ่างกวางทรายเป็นง่อยเปลี้ย ด้วยฤทธิ์เมียมัจจุราชกาจกรัน</p>	<p>ก็ล้วงลัดตัดทางมากกลางทุ่ง แต่ด้กบึงแพงพวยไม่เหลือหลง ทั้งแปกคาหน้ำอ้อและกอพง ไม่ดำรงอยู่ได้ดังไฟเสีย เลี่ยมเกรียมกรองกลับไปกับดิน ทั้งบึงหนองนอนดินก็สิ้นเสีย ทั้งแรคซ่างกวางทรายเป็นง่อยเปลี้ย ด้วยฤทธิ์เมียมัจจุราชฉาดครัน</p>

ดังนั้นจึงกล่าวได้ว่าเอกสารทั้ง 2 ฉบับนี้ น่าจะมีการคัดลอกมาจากต้นฉบับเดียวกัน และได้เปลี่ยนแปลงไปตามสำนวนถ้อยคำของผู้คัดลอกในแต่ละฉบับ หรือฉบับใดฉบับหนึ่ง ได้คัดลอกเพิ่มเติมไว้ และอีกฉบับมีการเปลี่ยนแปลงไป จากการศึกษาภยานคร ฉบับหอสมุดแห่งชาติ พบว่ามีอยู่หลายฉบับที่มีเนื้อหาซ้ำกัน เช่น

- ภยานคร เล่ม 1 (เลขที่ 24) ฉบับนายประยูร อินบารุง
 ภยานคร เล่ม 1 (เลขที่ 24/1) ฉบับที่ซื้อจากนายวิลเลียม แกคนี้
 ภยานคร เล่ม 1 (เลขที่ 25) ฉบับเจ้าพระยามุขมนตรี (อวบ)
 ภยานคร เล่ม 1 (เลขที่ 26) ฉบับพระสมุห์เนยวัดพระทรงเมืองเพชรบุรี
 ฯลฯ

ทุกฉบับที่กล่าวมานี้มีเนื้อหาเหมือนกัน และผู้แต่งคนเดียวกันคือ นายภู เรืองราว ภยานคร ส่วนนายภูนี้ค่อนข้างจะแพร่หลาย ซึ่งผู้วิจัยได้ศึกษาภยานคร ฉบับแปลก สนธิรักษ์ และภยานครค่ากลอน พบว่าโครงเรื่อง, ฉาก, ตัวละคร มีความคล้ายคลึงกับ

ภยานคร ฉบับหอสมุดแห่งชาติ ดังที่ได้ศึกษาเปรียบเทียบไว้ข้างต้น เอกสารตีพิมพ์มีเนื้อหาค่อนข้างจะสมบูรณ์ แต่ผู้แต่งได้กล่าวไว้ต้นเรื่องว่ามีการนำเค้าเรื่องเดิมมาปรับปรุงใหม่

เอกสารภยานคร ฉบับหอสมุดแห่งชาติ และ ภยานครค่ากลอน มีความคล้ายคลึงกัน จะแตกต่างในเรื่องคำบางคำนี้

ตารางที่ 14 การเปรียบเทียบคำที่ใช้ในบทประพันธ์ จากภยานคร ฉบับหอสมุดแห่งชาติ และภยานครค่ากลอน

ภยานคร หอสมุดฯ	ภยานครค่ากลอน
สาวสนมกรมวังสิ้นทั้งปวง ทุกกระทรงเหนือไต้ในอารา ขึ้นเฝ้าเอาของทณถวาย เหลือหลายสูงศักดิ์นักหนา	สาวสนมกรมวังสิ้นทั้งปวง ทุกกระทรงเหนือไต้ในพารา คนขึ้นเฝ้าเอาของกองถวาย ออกเหลือหลาย ๆ มากนักหนา

กายนกร หอสมุดฯ	กายนกรคำกลอน
<p>พระทรงเคศเกษมศรีวิชัยศา เชื้อดือกัลยาทั้งสององค์ แค้นบรรดาวงศาคนาญาติ ของนางนารัตทั้งสองต้องประสงค์ จักแรงแข่งตั้งให้ดำรง เป็นคนตรงชื่อสัตย์ปฏิญาณ</p>	<p>พระทรงฤทธิ์จิตตราษกระษัตรา เชื้อวาทาสองนางไม่ห่างองค์ ทั้งพงศาพวกทั้งสองนางนาฏ คอยเฝ้ามาทูลให้พระทัยหลง แข่งตั้งที่ค้ำให้ดำรง นึกว่าตรงชื่อสัตย์ปฏิญาณ</p>

เอกสารกายนกรทุกฉบับ เมื่อศึกษาวิเคราะห์เปรียบเทียบแล้วสามารถจัดประเภทตามลักษณะเนื้อเรื่องได้ดังนี้

มหาวิทยาลัยศิลปากร ส่วนวนลิขสิทธิ์

1. เอกสารสำนวนภาคใต้ คือ กายนกร ฉบับจังหวัดพังงา และ กายนกร ฉบับจังหวัดนครศรีธรรมราช

2. เอกสารสำนวนภาคกลาง แบ่งเนื้อเรื่องเป็น 2 ส่วนวนคือ

2.1 กายนกร ฉบับหอสมุดแห่งชาติ

กายนกร ฉบับแปลก สนธิรักษ์

กายนกรคำกลอน และ นครกาย

2.2 กายนกร ฉบับฉันทน์ ขาววิไล

เอกสารสำนวนภาคใต้ทั้ง 2 ฉบับ มีเนื้อเรื่องคล้ายคลึงกัน แต่เอกสารสำนวนภาคกลางทั้ง 5 ฉบับนั้น กายนกรฉบับฉันทน์ ขาววิไล มีเนื้อเรื่องแตกต่างไปจากสำนวนภาคกลางฉบับอื่น ๆ

นอกจากนี้มีเอกสารกายนคร ส่วนวนาคกลาง ฉบับเจ้าจอมสมบุญในรัชกาลที่ 5 ปรากฏอยู่ในหอสมุดแห่งชาติ เนื้อเรื่องไม่สมบูรณ์มีเฉพาะเล่มที่ 4 ปรากฏว่ามีเนื้อหาแตกต่างไปจากเอกสารทุกฉบับข้างต้น สรุปเรื่องในเอกสารฉบับนี้ความว่า

กล่าวถึงสี่พี่เลี้ยง สู้รบกับพระยาจิกราช สู้พระยาจิกราชไม่ได้
ยอมอ่อนน้อมด้วย แล้วได้รักใคร่เป็นมิตรสนิทกัน สี่พี่เลี้ยงไปพบ
ตายาย ซึ่งเป็นภริยาถูกขับไล่ออกจากเมืองเกษมธานีแล้วออกติดตามหา
สัมมาทิฐิราชโอรส จนถึงสัมมาทิฐิราชโอรสกับม้าแก้วไปพักอยู่
ร่วมไพรกลางป่า ม้าแก้วนั้นพานางสัมมาอาชีโว ราชธิดาออกประพาสป่า
ได้พบกับสัมมาทิฐิราชโอรส ฯ

เนื้อหาเรื่องที่ปรากฏนี้มีความแตกต่าง ไปจากเอกสารที่ผู้วิจัยได้ศึกษาเปรียบเทียบไว้
จึงสรุปได้ว่า วรรณกรรมศาสนาเรื่องกายนครที่ปรากฏชื่อเรื่อง กายนครบ้าง นครกายนางนั้น
มีเรื่องราวที่แตกต่างกันไปในแต่ละฉบับ แต่เนื้อเรื่องของกายนครยังมีความเกี่ยวเนื่องกัน
ด้วยตัวละครหลักของเรื่องที่ยังคงดำเนินเรื่องสู่จุดหมายปลายทางคล้ายคลึงกัน และมี
จุดมุ่งหมายในการแต่งอันเดียวกันคือ ให้ข้อคิด ข้อปฏิบัติ ตามหลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนา

คุณค่าของเรื่องกายนครเชิงสังคม

คุณค่าของเรื่องกายนครเชิงสังคม กล่าวโดยรวมดังนี้

1. คุณค่าทางสังคมและการปกครอง

สังคม หมายถึง มนุษย์จำนวนหนึ่งร่วมแรงร่วมใจกันในอันจะประกอบกิจการงาน หรือคบหาสมาคมกันเป็นปกติประจำ เพื่อประโยชน์ส่วนใหญ่ในสิ่งที่ตนสนใจ²¹ ลักษณะทางสังคมจึงสามารถสะท้อนสภาพชีวิตของผู้คนในสังคมนั้น ๆ ได้เป็นอย่างดี รวมทั้งสภาพการเมือง การปกครองที่มีผลต่อการดำเนินชีวิตของคนในสังคม จากเรื่องกายนครสภาพสังคมที่เกิดขึ้นนั้น เป็นสภาพสังคมอันเลวร้าย บ้านเมืองไม่สงบสุข คนในสังคมประกอบกิจการงานไม่สุจริต ย่อมทำให้บ้านเมืองมีแต่ความวุ่นวาย ลักษณะเมืองกายนครนี้มีได้หมดคุณค่าในการศึกษาเชิงสังคม แต่สะท้อนสภาพความเป็นจริง และข้อคิดอันดีที่จะบังเกิดขึ้นต่อไป

ลักษณะทางสังคมและการปกครองในกายนคร ที่ส่งผลให้บ้านเมืองถูกทำลาย
กล่าวโดยสรุปได้ดังนี้

1.1 กษัตริย์ไม่สนใจในภารกิจบ้านเมือง เรื่องกายนครได้สะท้อนภาพ
ของกษัตริย์ที่มีแต่ความลุ่มหลงมึนเมา ไม่สนใจต่อภารกิจบ้านเมือง ดังความว่า

ท้าวจิตรราชทรงลุ่มหลงในนางคันทา นางอวิชาจนไม่ได้เสด็จออก
ตรวจตรานคร ทรงหมกมุ่นอยู่กับอบายมุข เช่น สุรา นารี
กับพวกพ้องที่เป็นพาล ไม่เป็นอันปฏิบัติราชกิจที่ถูกต้องที่ควรอันใดเลย
(กายนคร แปลก)

²¹ พระยาอนุนามราชชน, ชาติ - ศาสนา - วัฒนธรรม (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์
บรรณาการ, 2515), หน้า 67.

บัดนี้กายนกร ของพระภูวนัย มาครวาคะไป จงแจ้งกิจจา
 ๑. ท้าวจิตราราช มิได้ประพาศ แลดูเสยหนา
 ด้วยหลงอยู่แล้ว กับนางอวิชา ท้าวไม่ครวาคะว่า สิ่งหนึ่งสิ่งใด

(กายนกร นครฯ)

ลักษณะสังคมเมืองกายนกร ได้สะท้อนสภาพสังคม การปกครองในอดีตที่มัตริย์เป็น
 เจ้าชีวิต มีอำนาจสูงสุดในการปกครองเมื่อมัตริย์ไม่สนพระทัยในราชกิจและบ้านเมือง
 อันเป็นหน้าที่ที่พึงกระทำ ย่อมยังเกิดผลร้ายแก่เมืองและเป็นสาเหตุใหญ่อีกประการหนึ่งที่ทำให้
 เกิดเรื่องราวต่าง ๆ ตามมา

1.2 พระมเหสีมีอำนาจกระทำการใด ๆ ตามแต่ใจตน จากกายนกรกล่าวถึงมเหสี
 ที่มีแต่ความโลภในทรัพย์สินต่าง ๆ เมื่อมัตริย์ทรงลุ่มหลงแต่พระมเหสีโดยไม่สนพระทัย
 ในภารกิจต่าง ๆ ของบ้านเมือง ทำให้พระมเหสีมีอำนาจทำการใด ๆ ตามอำเภอใจ
 จากเรื่องกายนกรกล่าวถึง ความโลภของพระมเหสีดังนี้

มหาวิภวาทย์ศิลปาคริ์ สังขนิยสิทธิ
 อวิชาคณิหามเหสี ได้ครองที่นั่งในเป็นใหญ่หลวง
 สาวสนมกรมวังสิ้นทั้งปวง ทุกกระหวงเหนือไค้ในพารา

คนขึ้นเฝ้าเอาของกองถวายเป็น ออกเหลือหลายหลาก ๆ มากนักหนา
 พระทรงฤทธิจิตราราชกระบัตรา เชื่อวาจาสองนางไม่ห่างองค์

(กายนกร ค่ำกลอน)

ส่วยสาอากรขนอนตลาด	เทียวรุกรามภริเรียกเก็บเอาภาษี
เห็นอะไรของใครที่เขามี	ให้ยื่นคืออยากได้ทุกสิ่งอัน
ทำอุบายร้ายคิปรานีนัก	ให้เห็นรุกร่วมจิตคิดขยัน
ทำสนิหิตชอบประกอบกัน	ขอแบ่งปันชื่อของท้าวล่อลวง
ค้นหาวิชาทั้งสองศรี	อวิชาผู้ที่เป็นเมียหลวง
สาวสนมกรมวังสิ้นทั้งปวง	ทุกกระหวงเหนือไค้ในพารา
ขึ้นเฝ้าเอาของขนถวายเป็น	เหลือหลายสูงศักดิ์นักหนา
พระทรงเดชเกษมมัตริย์พัศดา	เชื่อดูกัลยาทั้งสององค์

(กายนกร หอสมุดฯ)

พระมเหสีของท้าวจิตรราชมีแต่ความโลภในทรัพย์สินต่าง ๆ เมื่อเห็นของผู้ใดก็
อยากได้เป็นของตน ดังนั้นจึงเรียกเก็บภาษีอากรต่าง ๆ จากราษฎรจนทุกคนได้รับความ
เดือดร้อน สภาพสังคมและการปกครองเช่นนี้เป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้กายนครไม่สงบ เกิดปัญหา
วุ่นวายจนถูกทำลาย

1.3 ชุนนาง อำมาตย์ เสนาบดี ไม่เหมาะสมจะบริหารบ้านเมือง
ลักษณะชุนนาง อำมาตย์ เสนาบดี อันเป็นตำแหน่งผู้บริหารบ้านเมืองที่ปรากฏจากเรื่องกายนคร
ได้สะท้อนภาพของคนดี และ คนไม่ดีในสังคม ลักษณะชุนนาง อำมาตย์ เสนาบดี
ไม่ดีไม่เหมาะสมจะบริหารบ้านเมืองในกายนครกล่าวไว้ดังนี้

มีอำมาตย์ผู้ใหญ่ 4 คน คือ หลวงโลโก หลวงโทโส หลวงโกโช
และหลวงโมโห หลวงโลโกกับหลวงโมโหทำหน้าที่รวบรวมสมบัติ
เข้าพระคลัง หลวงโทโสกับหลวงโกโชทำหน้าที่ตรึงพันแขง บุกรุกไม้คึดถอย
(ถวายนคร แปลก)

คนหนึ่งชื่อว่า ชุนโลกะ ๗ นื้อธิบายว่า โลกจะใคร่ได้ทรัพย์สินสมบัติ
ของทั้งปวง คนหนึ่งชื่อว่า ชุนโทสะ ๗ นื้อธิบายว่ากริ้วโกรธ
คนหนึ่งชื่อว่า ชุนโมหะ ๗ นื้อ ธิบายว่าเป็นคนลุ่มหลง
ชุนอหิริกะ ๗ นื้อธิบายว่ามีได้สะดุ้งตกใจกลัวแก่นบุญแลมบา

(ภายนคร พังงา)

ลักษณะของขุนนาง อำมาตย์ เสนาบดี ดังกล่าวบางคนได้สะท้อนภาพของผู้บริหารบ้านเมืองว่าเต็มไปด้วยความโลภ ความลุ่มหลง ไม่กลัวบาปบุญเมื่อผู้บริหารบ้านเมืองประพฤติตนเช่นนี้ ผู้คนในสังคมย่อมได้รับความเดือดร้อน บ้านเมืองไม่มีความสงบสุขที่เป็นเช่นนี้อาจจะมีผลสืบเนื่องมาจาก ภัยพิบัติซึ่งเป็นผู้ปกครองบ้านเมืองไม่เอาพระทัยใส่ในราชกิจ จึงทำให้ขุนนาง อำมาตย์ เสนาบดีเหล่านี้ใช้อำนาจหน้าที่เพื่อผลประโยชน์ส่วนตัว

1.4 คนในเมืองเห็นแก่ประโยชน์ส่วนตัวเป็นได้ศึกษาให้กับศัตรู เมืองกายนครเป็นเมืองใหญ่มีผู้คนอาศัยอยู่มากมาย ผู้ที่ทำให้สังคมเดือดร้อนย่อมเป็นคนไม่ดีที่เห็นแก่ประโยชน์ส่วนตัวโดยเป็นได้ศึกษาให้กับศัตรู ดังตัวอย่าง

ฝ่ายในกรุงรุ่งเรืองเป็นเมืองใหญ่	พลไกรคังคับสลับสลอน
ไพร่ผู้คมีสะพรั่งทั้งนคร	ราษฎรคามคินับหมื่นพัน
มีรูปร่างหลายอย่างทั้งเล็กใหญ่	ล้วนอาศัยอยู่เสรีจในเขตต์ขันฑ์
นามกรกิมิชาติกาจจกรรจ	เป็นท้าวกลั่นนายเหล่าเลยเข้าเคื่อน
แต่พวกนี้มีจิตเป็นมิจจา	ทั้งปากกลัทรชนท้าวบนเรือน
คบศัตรูเป็นมิตรจิตพันเพื่อน	เป็นครวัเรือนได้ศึกอีกทั้งนั้น
	(กายนครคากลอน)

ฝ่ายพวกนายกิมิชาติพยาธีร้าย	ฟังพิปรายหุคอยู่แลดูหน้า
นิทหมายมันสำคัญว่าโจรา	ลอบเข้ามาปล้นบุรินก็ยินดี
อยากประจวบคัคคนกล้าหาญ	เหลือเคนทานจะได้กินทุกถันที่
จึงพูดจาปราโศเป็นโมครี	ว่าเรานี้พวกตำรวจเค้นตรวจยาม
ก็ท้านนี้มีธุระจะไปไหน	จึงชักไชว์พวกเราเข้าไค่ถาม
หรือหากินในราตรีมีเนื้อความ	จงบอกตามจริงไปอย่าไค่กลัว
	(กายนครคากลอน)

สภาพสังคมและการปกครองในเมืองกายนคร สรุปได้ว่าเป็นเมืองที่เต็มไปด้วยความวุ่นวาย ขาดความสงบร่มเย็นที่เป็นเช่นนี้เพราะว่า กษัตริย์และพระมหาลี ซึ่งเป็นผู้ปกครองบ้านเมืองตลอดจนอำมาตย์ เสนาบดี ที่เป็นผู้ดูแลบริหารบ้านเมืองไม่เอาใจใส่ในหน้าที่แห่งตน หวังผลประโยชน์ส่วนตนมากกว่าส่วนรวม ผู้ถูกปกครองอันหมายถึง ผู้คนในกายนครนั้น มีความทุกข์ยากได้รับความเดือดร้อน จึงมีผู้คนในเมืองเป็นได้ศึกษาให้กับศัตรูเพื่อหวังผลประโยชน์ส่วนตนเช่นเดียวกัน ลักษณะสังคมเมืองเช่นนี้ย่อมแสดงให้เห็นว่าเป็นบ้านเมืองที่อ่อนแอ ผู้คนไม่สามัคคีกัน ทำให้ศัตรูภายนอกเข้ามาโจมตีเมืองอย่างง่ายดาย เมืองกายนครจึงถูกทำลายลงไปครั้งแล้วครั้งเล่า

2. คุณค่าทางวัฒนธรรมประเพณี

วัฒนธรรม หมายถึง ปัญญา ความรู้สึก ความคิดเห็นที่มนุษย์ถ่ายทอดหรือสืบทอดต่อกันไว้ และสื่งแสดงออกให้เห็นเป็นสื่งต่าง ๆ ที่มนุษย์สร้างขึ้นหรือค้ดแปลงปรับปรุงสื่งธรรมชาติ เพื่อประโยชน์แห่งวิถีชีวิตของคนในส่วนรวมตลอดจนกิริยาอาการที่แสดงออกเป็นนิสัยประพฤติ²²

จากลักษณะความหมายของวัฒนธรรม จะเห็นได้ว่าวรรณกรรมศาสนาเรื่องกายนคร เป็นเรื่องราวที่ปลูกฝังวัฒนธรรมทางจิตใจให้ดียิ่งขึ้น เรื่องกายนครแฝงไปด้วยข้อคิด คติธรรมทางพระพุทธศาสนา อันเป็นสื่งที่ทำให้เกิดความค้ดงามต่อสังคม และทำให้ผู้คนมีวัฒนธรรมทางจิตใจที่ดีงามได้แก่ ความรู้เรื่องบาปบุญต่าง ๆ การนำธรรมะมาใช้ในชีวิตประจำวัน เช่น สื่ล 5 และความมีใจเมตตา กรุณา เผื่อแผ่ผู้อื่นสื่งต่าง ๆ เหล่านี้ย่อมมีคุณค่าในการพัฒนาจิตใจมนุษย์ให้เป็นคนดี ดังตัวอย่างคำส้สอนที่กล่าวถึงจิตใจมนุษย์ไว้ว่า

๑ใจมีค้ใจบาป	ใจร้ายยุ่งหยาบ	ใจคค้ใจหาญ
ใจร้ายอกุศล	ก้จนอยู่นาน	ข้ามห้วงสงสาร
ไปประทุษร้าย	๑ใจนี้ค้คนก	นิพพานหาญหัก
มิได้เผยแผย	จะนำไปสู่	แต่ส่วนอบาย
เวียนเกิดเวียนตาย	เพราะใจกล	
๑ใจขึ้นใจชม	ใจเกลี้ยงใจกลม	ใจราบใจดี
ใจมทุศตา	กรุณาปรานี	ใจแผ่ไมคร
ในที่ศรัทธา		

(กายนคร นครา)

กาอบรมส้สอนจากกายนคร ช้ให้เห็นเรื่องราวแห่งความเป็นจริงในชีวิตของคน ที่มีเกิดแก่เจ็บตาย และอบรมจิตใจให้ประพฤติปฏิบัติในสื่งดีงาม

ด้วยวิสัยสามัญสรพสัศร์	ซึ่งอุปติมาเป็นกายห้ทั้งชายหญิง
ไม่ล่่วงพันมรณะอย่าประวิง	เพราะเป็นสื่งเกิดดับสำหรับกาย

²²เรื่องเดียวกัน, หน้า 65.

แม้จะคิดหนักหนีไม่ไหว
 จำต้องช่วยตนเอง เร่งชวนชวาย
 หาสิ่งกันเกิดแก่และเจ็บตาย
 โดยอุบายทางธรรมที่รำพัน
 คิดกำจัดศัตรูรากฉกัณห
 อวิชาชั่วโฉดโทรมหันธ์
 อันเป็นกิเลสมารชาฎณกรรจ์
 ให้สูญพันธุ์สิ้นเชื้อไม่เหลือเลย
 (กายนคร คำกลอน)

สรรพสัตว์ทั้งหลายเป็นอันมากก็พิจารณาเห็นแจ้งตามคลองพระธรรม
 ก็กำจัดเสียซึ่งอกุศลธรรมทั้งสาม คือ โลภะ โทสะ โมหะ อันเป็น
 ต้นเหตุแห่งอกุศลทั้งปวง ซึ่งเป็นปัจจัยแก่ ชาติ ชรา พยาธิ มรณะ
 (กายนคร พังงา)

การสอนจริยธรรมให้รู้คุณบิดา มารดา เป็นวัฒนธรรมพื้นฐานด้านจิตใจของคนใน
 สังคมไทยที่บรรพบุรุษได้อบรมสั่งสอนสืบต่อกันมา ให้ชนรุ่นหลังมีความกตัญญูต่อผู้มีพระคุณ
 กายนครกล่าวถึง การบวชเพื่อทดแทนคุณบิดามารดาค้างนี้

๑ ลูกเป็นตัวมา เพราะคุณมารดา มาเกิดคืนหัว
 เป็นใบสาชา กายารูปตัว พระคุณทูลหัว บิดามารดา
 ๑ ว่าเปรียบสิ่งใด บ่ได้เทียมเทียบ เปรียบคุณบุญญา
 พระธรรมดวงใจ จักให้บูชา แทนคุณมารดา ที่มาอุ้มชู
 ๑ จะบวชเป็นเณร เรียนธรรมจักเจน แทนบุญคุณครู
 ยกให้มารดา ที่รับรองอยู่ ท่านได้อุ้มชู ผู้เป็นมารดา
 ๑ บวชเป็นสงฆ์ ทรงศีลบรรจง เข้าเป็นอุปัชฌา
 ขอแทนพระคุณ บิดามารดา ที่รับรองมา ชั่วได้เป็นตัว
 (กายนคร นครา)

ลักษณะทางวัฒนธรรมที่ได้จากเรื่อง เป็นคำสั่งสอนอบรมจิตใจให้ดีงาม จึงปรากฏ
 วัฒนธรรมที่เป็นนามธรรม จะเป็นรูปธรรมก็ต่อเมื่อคนในสังคมนั้น ๆ ประพฤติปฏิบัติตนตาม
 คำสอนนั้น ๆ

จากวัฒนธรรมด้านจิตใจในเรื่องความกตัญญูต่อบิดา มารดา ที่แฝงอยู่ในเรื่องได้กล่าวถึง การบวชเพื่อทดแทนคุณบิดา มารดา วัฒนธรรมด้านจิตใจที่ดังกล่าวนี้นี้มีการสืบทอดต่อกันมาเป็น ประเพณี ปรากฏเฉพาะในกายนคร ฉบับจังหวัดนครศรีธรรมราช เพียงฉบับเดียวเท่านั้น ที่กล่าวถึงประเพณีไว้อย่างน่าสนใจดังนี้

2.1 ประเพณีการบวช

ประเพณีการบวชเป็นประเพณีเก่าแก่มีการสืบทอดกันมาช้านาน เนื่องจากการบวช เป็นการฝึกฝนให้ผู้ชายที่บรรลุนิติภาวะมีความรับผิดชอบในชีวิตตน ได้ศึกษาพระธรรมวินัย อันเป็นทางที่นำไปสู่สิ่งดีงาม แต่การบวชก็แฝงไปด้วยความเชื่อ ความศรัทธา เช่น การบวชเพื่อทดแทนคุณบิดา มารดา เชื่อว่าเมื่อ บิดา มารดา เสียชีวิตแล้วจะได้ขึ้นสวรรค์ และได้รับอานิสงส์ต่าง ๆ ความเชื่อที่แฝงอยู่ในประเพณีทำให้เกิดความศรัทธาและปฏิบัติสืบทอด ต่อกันมาจนถึงปัจจุบัน

จากกายนคร ฉบับจังหวัดนครศรีธรรมราช กล่าวถึงประเพณีการบวชเป็นสามเณรและ พระภิกษุจะได้อานิสงส์ต่าง ๆ ดังนี้

มหาวิทยลัยศิลปากร สงขลา

๐ถ้าว่าผู้ใด มีลูกชายไซ้ น้ำใจขึ้นมาน
พิทักษ์รักษา ใหญ่มาบ่นาน บวชเป็นพระเณร ไว้ในอาราม
๐ว่าเรียนเขียนอ่าน ด้วยน้ำใจงาม จะได้อานิสงส์
แปดกับ²³มากลาม ตั้งจิตพยายาม ถลองพลันทันใจ
๐ผู้ใดมีบุญ น้ำใจบริสุทธิ์ เคิบกล้าโคใหญ่
อายุนั้นได้ ยี่สิบโดยนัย ตั้งเนื้อตั้งใจ เลื่อมใสศรัทธา
๐ครบอุปสมบท ลูกพระศากยต ทรงบรรพชา
ว่าเรียนเขียนอ่าน หันพระศาสดา ไปรคญาติกา บิตุราษมาตุรงค์
๐ครั้นแล้วถลอง พร้อมญาติพี่น้อง นิมนต์พระฉันท
หมากพลูรูปเทียน กับปัจจัย หัน อานิสงส์นั้นได้ หกกับโดยตรง
(กายนคร นครา)

²³กับ : ระยะเวลาอันนานเหลือเกิน โบราณถือว่าโลกประลัยครั้งหนึ่งเป็นล้านกับหนึ่ง

2.2 ประเพณีเกี่ยวกับงานศพ

ความตายเป็นสิ่งที่สุดท้ายในชีวิตมนุษย์ เป็นภารกิจของญาติพี่น้องต้องจัดการกับศพ ผู้ตายตามประเพณี ประเพณีเกี่ยวกับศพของไทยมีขั้นตอนต่าง ๆ ตามธรรมเนียมปฏิบัติสืบทอดกันมา และขั้นตอนต่าง ๆ ของประเพณีงานศพได้แบ่งพิธีนากรรม คำสั่งสอนให้กับผู้ที่ยังมีชีวิตอยู่ กายนคร ฉบับจังหวัดนครศรีธรรมราช กล่าวถึงการมัตตราสัง ซึ่งให้ความรู้เป็นพิธีนากรรม โดยกล่าวถึง บ่วงทั้ง 3 ไว้ดังนี้

อบ่วงลูกผูกพันคอ	บ่วงทรัพย์สินผูกพันกาย
เราท่านทั้งหลาย	อย่าอนาถเร่งเร่งพิจารณา
...	
อบ่วงทรัพย์สินผูกมือไว้	เมื่อยังไม่สิ้นชีวา
ทรัพย์สินนั้นก็ย่อมมา	บริบูรณ์ไม่สิ้นหาย
ครั้นว่าสิ้นชีวา	ทรัพย์สินนั้นหาไม่สูญหลาย
เสียที่รักใคร่	ไม่มีได้ติดตามไป
อบ่วงเมียผูกติด	มีสิ่งสินสักรักรักใคร่
ไปไหนไปไม่ได้	ด้วยรักใคร่พันพันผูก
มันผูกพันติดไว้	ความอาลัยเป็นนันทนา
เพราะกรรมนั้นมั่งคั่ง	ทุกหญิงชายในโลกีย์

(กายนคร นครา)

จากพิธีนากรรมเรื่องบ่วงทั้ง 3 ที่มีมัตตราสังนี้ พระยาอนุমানราชชนกล่าวถึง คณาทรราช สังข์ เด็นคาถา "ปุตโต คีว" (คือเว ก็มี) หมายความว่า ห่วงลูกผูกคอ เด็นคาถา "ชน หตุเถ" หมายความว่า ห่วงทรัพย์สินผูกมือ เด็นคาถา "ภริยา ปาเท" หมายความว่า ห่วงภรรยาผูกติด เป็นความคิดเห็นของบุคคลสมัยหนึ่ง บางที่ย้ายที่คาถาเป็น "ปุตโต คีว, ชน ปาเท, ภริยา หตุเถ" ในโคลงโลกนิติว่า

มีบุตรบ่วงหนึ่งเกี่ยว	พันคอ
ทรัพย์สินผูกมาทาคลอ	หนังไว้
ภรรยาเยี่ยงบ่วงปอ	ริงรัด มือนา
สามบ่วงใครพันได้	จึงพันสังสาร ²⁴

การให้ความรู้เรื่องปรีชาธรรมในประเพณีเกี่ยวกับศพนี้ ยังมีข้อคิดทางพระพุทธศาสนาที่ว่า บ่วงที่มัดกายทั้ง 3 บ่วงนั้น จะผูกมัดผู้คนในโลกนี้ให้อยู่ในห่วงทุกข์ของสังสารวัฏ จะหลุดพ้นต่อเมื่อตัดบ่วงทั้ง 3 นี้ให้ขาด นับเป็นความเชื่อทางศาสนาที่แฝงอยู่ในปรีชาธรรมนี้

การกล่าวถึงประเพณีเกี่ยวกับศพ ย่อมเป็นภาพสะท้อนให้เห็นสังคมครั้งอดีตได้เป็นอย่างดี ความว่า

อีกทั้งเพื่อนบ้าน	พวกห้องลูกหลาน	ก็มาร่ำไร
ชวนกันจัดแจง	แต่งการศพใหม่	จึงหามออกไป
ป่าช้าบ้านนา		
อปลงศพเผาผี	ตามแยกตามมี	บังสุกุลกรรมฐาน
ครั้นครบเจ็ดวัน	ทว่าบุญให้ทาน	ตามแต่โบราณ
		คำพระดังสอน

การทว่าบุญครบ 7 วัน เป็นประเพณีเกี่ยวกับศพอีกประการหนึ่งที่คนไทยได้ปฏิบัติสืบต่อมา เป็นการทว่าบุญทำทานอุทิศส่วนกุศลให้ผู้ตาย ลักษณะวัฒนธรรมประเพณีเหล่านี้เป็นสิ่งที่สืบทอดต่อกันมาจนถึงปัจจุบัน เรื่องกายนครได้สะท้อนภาพอดีตให้เห็นวัฒนธรรมประเพณีต่าง ๆ อันเก่าแก่ของไทย

²⁴พระยาอนุนามราชชน, ประเพณีเก่าของไทย 5 ประเพณีเนื่องในการตาย (พระนคร : โรงพิมพ์อักษรนิติ, 2491, พิมพ์เนื่องในงานพระราชทานเพลิงศพนายช่วง สวัสดิ์บุรี (ขุนสวัสดิ์บุรีมัย), 2491), หน้า 64 - 65.

3. คุณค่าทางศาสนาและความเชื่อ

ศาสนาเกิดจากความเชื่อของมนุษย์ ศาสนาเป็นการแสดงออกของความเชื่อ จึงเป็นรูปธรรมคู่กับนามธรรม ดังนั้นความเชื่อและศาสนาเป็นอันเดียวกัน แตกต่างกันที่ ฝ่ายหนึ่งเป็นเรื่องเกี่ยวกับจิตใจ อีกฝ่ายหนึ่งเป็นเรื่องเกี่ยวกับร่างกาย²⁵

ดังนั้นการศึกษาค้นคว้าทางศาสนาและความเชื่อ ที่ปรากฏจากเรื่องกายนคร ได้แบ่ง ประเภทของความเชื่อเป็น 2 ประเภทดังนี้

3.1 ความเชื่อทางพระพุทธศาสนา

3.2 ความเชื่อสิ่งที่อยู่เหนือธรรมชาติ

3.1 ความเชื่อทางพระพุทธศาสนา

เรื่องราวทางพระพุทธศาสนา เป็นคำสั่งสอนอบรมให้ผู้คนปฏิบัติในสิ่งที่พึงปฏิบัติ รู้จักละกิเลสต่าง ๆ ดังนั้นจึงต้องแฝงไปด้วยความเชื่อเพื่อจูงใจให้หวังผลตอบแทนในสิ่งที่ตนกระทำไว้ เรื่องกายนครกล่าวถึงความเชื่อเมื่อประพฤติปฏิบัติตามคำสอนทางพระพุทธศาสนา ไว้ดังนี้

ถ้าทำไว้ดี

ครั้นสิ้นชีวิ

จะได้ความสบาย

เทวดาวยพร

สละนมากมาย

เทพทั่วทั้งหลาย

ร้องชมบุญญา

(กายนคร นครา)

อันความดีความชั่วของตัวแท้

นี้สุดแต่ตัวชอบจะก่อปรไไหน

ถ้าก่อปรดีก็เป็นศรีแก่ตัวไป

งามอยู่ไรแมนเหมือนดังเดือนดวง

ความดีนั้นชั้นประเสริฐ

ยิ่งแก้วเกิดนพแก้วจากเขาหลวง

ใครหรือใครจะฉกชิงวิ่งราวล่วง

ไม่ต้องห่วงนอนหวาดเฝ้าทุกวัน

(กายนคร ฉันท)

²⁵พระยาอนุมานราชชน, ชาติ - ศาสนา - วัฒนธรรม, หน้า 331.

ความเชื่อทางพระพุทธศาสนา เรื่องการทำความดีจะได้สบายในภายภาคหน้า
และการทำความดีเป็นศรีแก่ตนเอง เปรียบเสมือนของมีค่าที่อยู่กับตัวตลอดไป

การสั่งสอนให้ประพฤติปฏิบัติในศีล 5

เชิญท้าวไทยธิบดินทร์ทรงศีลห้า	แต่ปาณาแรกเริ่มเคิมประณม
ห้ามล่าสัตว์ตัดชีวิตคตินิยม	แล้วอบรมเมตตาคจิตศัคคิต่อไว้
อหินนาลิกขาสองค้องตามหลัก	ห้ามน้อลักทรัพย์ที่เขามิให้
สิกขาสามห้ามเมียเขาย่าเบาใจ	พระอย่าได้ก่อเวรามีจนजार
สิกขาสีห้ามว่จิมุสาวาท	อย่าประมาทกล่าวเท็จเหตุไฉน
สิกขาห้าห้ามสุราเมรัยการ	อย่าพองพานทำผิดกิจวินัย
รวมเป็นเบญจศีลสิกขาบท	เชิญทรงยศจำให้มันอย่าหวั่นไหว
เปรียบประคจเกราะแก้วอันแว่วไว	ผู้ใดใส่สรวมทรงเป็นมงคล

(กายนครคำกลอน)

ความเชื่อเรื่องการปฏิบัติในศีล 5 ซึ่งเป็นศีลธรรมชั้นพื้นฐานจากกายนครคำกลอน
เปรียบเทียบให้เห็นว่า ถ้าผู้ใดยึดมั่นประพฤติปฏิบัติศีล 5 สิ่งชั่วร้ายต่าง ๆ ไม่สามารถเข้ามา
ถึงตัวได้เปรียบเสมือนเกราะแก้ว ผู้ใดสวมเกราะแก้วจะเป็นมงคลแก่ตนเอง

การสั่งสอนให้มีศีล ทาน ภavana และกัจจอกุศลต่าง ๆ

จะเริ่มบำเพ็ญ ศีล ทาน ภavana จะหลีกให้ห่างจากอกุศล
จะระลึกถึงพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ และตั้งจิตลงสู่พระไตรลักษณ์
จะกัจจอกุศลวิชา ค้นหาให้ทันไป

(กายนคร แปลก)

ในทานศีลภavanaสามประเภท	ซึ่งเป็นเหตุให้จิตศัคคิต์เสถียร
อยู่ในหนทางตรงไม่วงเวียน	หันเบียดเบียนร้ายทั้งมวลซึ่งควรกลัว
ด้วยใครมีคุณธรรมประจำจิต	ย่อมศัคคิต์เหมือนมงคลอยู่บนหัว
แม้อันตรายความตายมาถึงตัว	ก็ไม่กลัวภัยแพ้แก่ภรรณา

(กายนครคำกลอน)

ความเชื่อเรื่องการกำจัดอวิชา ค้นหา ห้องรักษาผีให้ท่านและเจริญภาวนา เพื่อให้จิตใจมั่นคงหลีกห่างอกุศลต่าง ๆ และถ้ามีคุณธรรมศิริมงคลย่อมมีแก่ตนเอง

การสั่งสอนให้รู้จักปลงชีวิต

อันเราเกิดมา   ไม่แคล้วมรณา   ความแก่ชรา   เวทนาสามานย์
 อดถ้าใครคิดได้   อุดสาห์ชวนชวาย   พันบ่วงสงสาร
 จะให้ลุล่วง   พันจากบ่วงมาร   จะถึงนฤพาน   คงท่านกล่าวมา
 อมรณะนั้นเล่า   อันตัวของเรา   แก่เข้าชรา
 ย่อมจักมาถึง   ซึ่งความมรณา   เป็นเครื่องอนิจจา   เกิดมาแล้วตาย

(กายนคร นครา)

การสั่งสอนให้รู้จักการปลงชีวิตที่ว่า คนทุกคนเกิดมาต้องตายแต่ความเชื่อที่แฝงอยู่นั้นคือ เมื่อตายไปแล้วย่อมกลับมาเวียนว่ายตายเกิดอีกจะหลุดพ้นจากห้วงทุกข์นี้ได้ต้องไปถึง "นิพพาน"

ความเชื่อทางพระพุทธศาสนาบางเรื่องได้รับการปฏิบัติสืบทอดกันมา จนเป็นประเพณี เช่น การทำบุญ ด้วยความเชื่อว่าคนเราเกิดมามีความสุขไม่เท่ากันเพราะทำบุญไม่เท่ากัน จึงเกิดการทำบุญเพื่อหวังผลบุญต่อไปในชาติหน้า เรื่องกายนครกล่าวถึงความเชื่อของผลบุญไว้ดังนี้

อุปถุทธ²⁶ให้ท่าน   เครื่องบรรณาการ   ของกินนานา
 สาคหมอนบุลาต   ไว้ที่ศาลา   ครั้นแล้วชุดสระ   ใ้รน้ำอาศัย
 อดจะได้านิสงส์   ชุมทองบรรจง   พูนเกินมีนาน
 แปกหมั่นสัพัน   พวกลบวิวาร   เป็นสุขสำราญ   ฉลองพลันทันใด
 อดผู้ใดปลุกกุญ   น้ำใจบริสุทธิ์   ถวายแก่เจ้าไทย
 ให้แก่พระสงฆ์   ทรงศีลเลิศไกร   อานิสงส์นั้นไซ้   กับหนึ่งโดยหมาย

(กายนคร นครา)

²⁶หลา : ศาลา

ความเชื่อเรื่องผลบุญต่าง ๆ จากกายนครได้สะท้อนสภาพความเชื่อดั้งเดิมของคนไทยที่นับถือพุทธศาสนาว่า ชีวิตดำเนินไปเช่นไรย่อมเป็นไปตามผลบุญที่เคยกระทำมา เช่นนั้นผลบุญที่เคยกระทำมาในชาติก่อน ย่อมบังเกิดผลให้เป็นไปในชาตินี้จึงเกิดการหวังผลที่ดีในชาติหน้า แต่จุดหมายสูงสุดในพระพุทธศาสนา คือ นิพพาน จึงเป็นเหตุให้คนทั่วไปตั้งความปรารถนาไปสู่ นิพพาน และปฏิบัติสืบต่อกันมา เช่น การอธิษฐานเมื่อกรวดน้ำ ความว่า

แต่พระนิพพานนี้ต้องตั้งความปรารถนาก่อนจึงจะได้ เหตุดังนี้ไซ้
เราท่านทั้งปวง ถ้าจะทำทานการกุศลแล้วจงหลังหล่อน้ำ
ทักษิโณทกอธิษฐานว่า นิพพานมังโยโหตุ จงเป็นมังจัยแก่
พระนิพพานเถิด ปรารถนาดังนี้ก่อนจึงจะได้สมบัติในเมืองพระนิพพาน
(กายนคร พังงา)

ความเชื่อเรื่องนิพพาน เรื่องกายนครกล่าวถึงเมืองนิพพานตามมโนภาพของกวีไว้ดังนี้

พระนิพพานนั้น ร่มเย็นน่าซึ่งความสุขระรื่นชื่นบานยิ่งหนักหนา
ถ้าบุคคลใดเข้าไปในเมืองพระนิพพานแล้ว อันจะได้กลับมานั้นหาไม่ได้
ถึงว่าบุคคลมีกำลังเอา เชือกมาผูกท่ามกลางองค์แห่งบุรุษผู้นั้น
แล้วฉุดคร่าลากออกมา บุรุษผู้นั้นมิสามารถจะออกจากพระนครนิพพาน
นั้นได้ เหตุใดเหตุดังนี้พระนิพพานนั้นประกอบไปด้วยบรมสุขเป็นอันดี
(กายนคร พังงา)

ความเชื่อทางพระพุทธศาสนา สร้างศรัทธาให้ผู้คนในสังคมไทยประพฤติปฏิบัติตนในสิ่งดีงาม สืบทอดต่อ ๆ กันมา ในความเชื่อบางเรื่องนั้นอาจจะมิเจตนาเพื่อการอบรมสั่งสอนให้เกิดผลดีแก่ผู้ปฏิบัติ เรื่องกายนครได้แสดงให้เห็นถึงความเชื่อทางศาสนาได้อย่างชัดเจนดังกล่าวนี้นี้แล้ว

3.2 ความเชื่อสิ่งที่อยู่เหนือธรรมชาติ

ความเชื่อในเรื่องที่อยู่เหนือธรรมชาติเกิดจากความไม่รู้และความกลัวภายในจิตใจของมนุษย์ เรื่องกายนกรได้สะท้อนภาพความเชื่อของสังคมไทย ซึ่งบางเรื่องนั้นมีเหตุผลแฝงอยู่แต่บางเรื่องเป็นความเชื่อที่ไม่มีเหตุผล ดังจะยกตัวอย่างความเชื่อสิ่งที่อยู่เหนือธรรมชาติไว้ดังนี้

ความเชื่อเรื่องการเซ่นไหว้ผี

ความเชื่อเรื่องการเซ่นไหว้ผี เพื่อให้หายจากโรคร้ายต่าง ๆ เรื่องกายนกรกล่าวไว้ดังนี้

สององค์หิ้งองค์พระภูวนารถ	นี่ภพหลากหลายใจใครจะเหมือน
เรียกแพทย์หลวงเข้ามาแก้ก็เชะเชื่อน	ไม่คลายเคลื่อนโรคาพระสามมี
ให้ลงมกลองท้าวกล่าววสา	สองชายาเออฮอนับถือผี
บ้างจัดแจงแต่งตั้งเครื่องพลี	สังเวทที่เหวตามอารมณ
ทุกเข้าคำร่ำแต่บวงสรวง	เบิกไถ่วงสิ่งละคู่หัวหมุดต้ม
เรียกหมอนวดหมอยามาทุกกรม	ให้ระคมรักษาพยาบาล

(กายนกร คำกลอน)

ให้แพทย์หลวงมาพยาบาล พระโรคก็มีไค้ทุเลาลง

ให้หมอผี แม่มด มาทำการบัดรังความก็ไม่หาย

(กายนกร แปลก)

ความเชื่อเรื่องการเซ่นไหว้ผี เพื่อให้หายจากโรคร้ายต่าง ๆ ได้สะท้อนวิถีชีวิตของผู้คนในอดีต เมื่อการแพทย์ยังไม่เจริญผู้คนย่อมหาที่พึ่งจากสิ่งที่อยู่เหนือธรรมชาติ โดยการบวงสรวง การสังเวทสิ่งศักดิ์สิทธิ์ การให้หมอผี แม่มดบัดรังความ สิ่งต่าง ๆ เหล่านี้เป็นการสร้างกำลังใจให้กับผู้ป่วยและบุคคลใกล้ชิด ความเชื่อเช่นนี้ยังคงสืบทอดมาจนถึงปัจจุบัน

ความเชื่อเรื่องนิมิตก่อนตาย

คนไทยมีความเชื่อว่า เมื่อชีวิตดับลงแล้วจะไปตามวิถีทางของนิมิตสุดท้ายที่เห็น เรื่องกายนครไค้กล่าวถึง ความเชื่อเรื่องนิมิตก่อนตายว่าผู้กระทำความไม่ดีไว้ย่อมตกไปสู่อบายภูมิตามผลกรรมที่ตนได้กระทำไว้ ดังความว่า

๑ ท่านย่อมว่าไว้	จะมาแก้ไข	จัดเอาออกมา
แต่ในบาลี	คำภีร์แลหนา	อันคนจะมา
อให้เกิคนิรมิต	ตามแต่ในจิต	ท่านมาแก้ไข
ถ้าว่านิรมิต	จักขุเห็นไป	เห็นถ้ำเขาใหญ่
๑ จะเป็นอสุรกาย	มาเที่ยวชวนชวาย	อยู่ในเมืองผี
กว่าจะสิ้นกรรม	เพราะทำไม่ดี	หนทุกข์มากมี
๑ ถ้าว่าผู้ใด	จะใกล้บรรลัย	นิรมิตเห็นมา
จักขุทั้งสอง	เห็นแน่แลหนา	ดับจิตแล้วมา
๑ เป็นมณเฑียร	เอาชาติมา	กำเนิดด้วยไว้
ด้วยว่าเพราะบุญ	เกื้อหนุนมาไว้	จึงตกแต่งให้
		เราได้เกิดมา

(กายนคร นครา)

ความเชื่อเรื่องนิมิตก่อนตายนี้ เป็นความเชื่อดั้งเดิมของคนไทยปรากฏในหนังสือ ไตรภูมิพระร่วง ดังความว่า

ผู้สัตรีทั้งหลายนี้เมื่อจะใกล้ขาดใจตายนั้น ฝันว่าจะได้ไปตกนรก
 ผู้นั้นเห็นเปลวไฟ แลเห็นไม้จั่วเหล็ก เห็นฝูงผีถือไม้ค้อนมา
 ถีอหอกตามมาลากชักตัวไปแลฯ ฝันว่าตายจะได้ไปเกิดเป็น
 มนุษย์ได้แลฯ เห็นก้อนเนื้อแลฯ ฝันตายไปเกิดในสวรรค์ได้
 เห็นคันไม้กลบพุดกมเห็นเรือนทองเห็นปราสาทแก้วงามนักหนา
 เห็นฝูงเทวดาพ้อนรำเล่นฯ ฝันตายแลเป็นเปรตได้เห็นเกลบแล

ข้าวสาลีให้กระหายน้ำ ค่ายเห็นเลือดแล่นน้ำหนองแล
 ผิดตายและไปเกิดเป็นสัตว์ศิริจนาณ คือนกแลเนื้อฟานติก
 หมูหมา ไล่เห็นป่าแลต้นไม้ เห็นกอไผ่แลเชือกเขาแล
 อยากเยื่อเนื้อดิ๊กอันมีในป่าในบ้านแลฯ ผูกสัตว์ทั้งหลาย
 เมื่อจะโกสชาติใจตายและไปเอาปฏิสนธิแห่งอื่น
 แลเมื่อโกสจะชาติใจแลเกิดนั้นแลยังรำพึงในใจคนนั้นได้
 41 ควางจิตร จิงชาติใจตายจากนี้แล ฯ เอาปฏิสนธิ
 เกิดโพ้นา²⁷

ในธรรมบทเรื่องมัญญุทลิตี กล่าวว่าเมื่อมัญญุทลิตีใกล้จะดับชีวิตลงนั้น ได้เห็น
 พระพุทธเจ้าจิตใจเลื่อมใสจึงไปเกิดบนสวรรค์ ดังพุทธทวณะความว่า"มาณพนี้จักทำจิตให้
 เลื่อมใสในเราท่ากาลละแล้ว จักเกิดในวิมานทองสูง 30 โยชน์ ในดาวดึงส์เทวโลก
 มีนางอันพรเป็นบริวาร"²⁸

เรื่องราวของนิมิตต่าง ๆ ก่อนที่ชีวิตจะดับลงนั้นเป็นความเชื่อดั้งเดิมว่า นิมิตสิ่งใด
 ก็จะได้ไปเกิดในภุมินั้น จึงเป็นเหตุให้เกิดการปฏิบัติสืบต่อกันมาว่า ถ้าผู้ป่วยจะดับชีวิตลง
 จะต้องระลึกถึงพระรัตนตรัย พระอรหันต์ เพื่อภาวนาและระลึกถึงพุทธานุสสติเป็นอารมณ์
 สำหรับช่มทุกขเวทนาละความท่วงไຍในเบญจขันธ์ จะได้ดำเนินไปในทางสุคติ²⁹

²⁷ พระญาณิโทย, ไตรภูมิพระร่วง, พิมพ์ครั้งที่ 7 (นนทบุรี : เจริญอักษร
 การพิมพ์, 2515), หน้า 200.

²⁸ มหามกุฏราชวิทยาลัย, พระคัมภีร์มัญญุทลิตี ภาค 1, พิมพ์ครั้งที่ 3
 (พระนคร : โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2492), หน้า 39.

²⁹ กรมศิลปากร, ประเพณีเกี่ยวกับชีวิต (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์กรมสารบรรณทหารเรือ,
 2531. พิมพ์ในงานศพนางนวม สุวรรณอัฒม์ พฤษภาคม, 2513), หน้า 151.

ความเชื่อเรื่องการไม่พูดถึงสิ่งที่เป็นอัปมงคล

. . .	เอาแต่ผีมากล่าวตะบึงไป
ของพวกนี้อัปปริย ชาญอมตือ	จะเล่าหรือพูดจาอัชฌาศัย
ถ้าออกชื่อก็เห็นเป็นจิ้งไร	. . .
อย่าออกชื่อความตายนี้ร้ายนัก	เหมือนแข่งชักตัวคนหากล้าหาญ
เป็นलगปากหลากใจให้บันดาล	จึงคิดอ่านพูดจาออกชื่อตาย

(กายนคร หอสมุดฯ)

การพูดถึงเรื่องความตาย เรื่องผี เป็นสิ่งอัปมงคลการพูดเรื่องเช่นนี้ย่อมทำให้ผู้อื่นไม่สบายใจ จึงเกิดความเชื่อว่าการพูดเรื่องผี เป็นสิ่งไม่ดี พูดเรื่องความตายก็เหมือนสาปแช่งตัวเอง

ความเชื่อเรื่องไปงานศพกลับมาต้องชำระร่างกาย ด้วยกลัวว่าผีจะติดตัวมา

. . .	แต่ใครไปเผาผีแล้วกลับมา
ต้องอาบน้ำชำระซึ่งร่างกาย	ให้สบายจึงขึ้นบนเคหา
กลัวผีที่เผาจะติดมา	ผู้ใหญ่ว่าเยี่ยงอย่างทางโบราณ

(กายนคร หอสมุดฯ)

ความเชื่อเรื่องไปงานศพกลับมาบ้านต้องชำระร่างกาย ด้วยกลัวว่าผีจะติดตัวมาเป็นความเชื่อที่แฝงเหตุผลว่า เมื่อกลับมาบ้านให้ล้างหน้าและอาบน้ำเป็นการรักษาอนามัยของตน พระจรรยาและหลวงวิศาลธรรมกร กล่าวไว้ในหนังสือประเพณีเกี่ยวกับชีวิต เรื่องประเพณีงานศพ ความว่า "ที่ว่ามาถึงบ้านให้ล้างหน้า และ อาบหน้านั้นเป็นการรักษาอนามัยอย่างดี ถ้ายกขึ้นสู่ปัญหาธรรมก็คือให้ล้างความชั่วด้วยความดีนั่นเอง"³⁰

³⁰ เรื่องเดียวกัน, หน้า 167.

ความเชื่อเรื่องการชำระร่างกายเมื่อกลับจากงานศพ³¹ ความเชื่อนี้จะมาจากอินเดีย เนื่องจากประเพณีทำศพของชาวอินเดียนั้นเมื่อเผาศพแล้วญาติที่มาเผาศพจะลงไปอาบน้ำในแม่น้ำที่อยู่ใกล้ที่สุด เขาถือเป็นประเพณีเรียกว่า อุทกกรรม ญาติผู้ตายจะลงอาบน้ำหันหน้าไปทางทิศใต้ และ สวดมนต์บูชาพระปชาบดี โดยการเวียนน้ำบูชาเรียกชื่อผู้ตาย และปล่อยน้ำให้ไหลจากมือ ประเพณีนี้คนไทยได้ปฏิบัติเช่นเดียวกัน เมื่อเผาศพแล้วจะเป็นญาติหรือไม่ใช่ญาติจะล้างหน้า อาบน้ำ มีความประสงค์ไม่ให้ภาพนั้นติดตา ส่วนการเวียนน้ำบูชาพระปชาบดี ตรงกับการกรวดน้ำของไทยเป็นการแผ่ส่วนกุศลไปยังญาติมิตรที่ล่วงลับไป³²

ความเชื่อเรื่องคนตาย

ความเชื่อเรื่องคนที่ตายไปแล้วจะรู้ว่าตนเองตาย ดังนี้

อแลหาลูกเมีย	เขามาทิ้งเสีย	ไม่ติดตามไป
เขามาเที่ยวทอง	ร้องไห้ร่ำร้อง	ไม่เห็นหน้าใคร
อลูกวิ่งเล่นไป	สะกดท่อนไม้	ลุกขึ้นทันที
ครั้นแล้วก็เห็น	คืนมีดทันที	จึงแจ้งคดี
อควายเผาศพนั่น	มากล้นกลายพลัน	เป็นหลังคืนมา
จึงคิดถึงตัว	เร่งมาไศกา	ด้วยเอาชาติมา
		เป็นอสุรกาย

(กายนคร นครา)

³¹ การชำระร่างกายหลังพิธีเผาศพ เป็นธรรมเนียมที่ปฏิบัติกันในอินเดีย ดูเพิ่มเติมที่ A.L. Basham, The Wonder that was India, [London : Sidgwick & Jackson, 1967], P. 178.

³² สังข์ พัดโนทัย, ตามรอยบาทพระพุทธรูปของค์ เล่ม 5 (พระนคร : ห้างหุ้นส่วนจำกัดรวมสาส์น, 2508), หน้า 126 - 127.

ความเชื่อเรื่องคนตาย เรื่องกายนครได้สะท้อนความเชื่อในอดีตที่ว่าคนตายจะรู้ว่าตนเองนั้นตายเมื่อผ่ามือผ่าเท้า กลับเป็นหลังมือหลังเท้า ความเชื่อเช่นนี้มักจะทำให้เกิดประเพณีการแต่งตัวให้ผู้ตายโดยการกลับหน้ากลับหลัง พระยาอนุมานราชชน ได้กล่าวถึงการแต่งตัวผู้ตายในสมัยก่อนไว้ดังนี้

ตอนนุ่งผ้าแต่งตัวศพ คือใช้ผ้าขาวนุ่ง เอาชายพกไว้ข้างหลังแล้วสวมเสื้อขาว กลับให้ทางมีคุมไว้ข้างหลังเหมือนกัน แล้วเย็บตะเข็บแต่แขนมาหาเอวทั้ง 2 ข้าง ลางแห่งปลศลูกกระคุ่มเสื้อให้ขาดเสียเม็ด 1 ถ้าไม่สวมเสื้อ ใช้ผ้าขาวห่มเฉียงผ่าจากขวาไปซ้ายอย่างอุบาสกอุมาสิกา ลางที่ก็ว่าในเวลาอาบนํ้าศพต้องโกนผมศพด้วย ว่าเกรงสัตว์ที่อาศัยอยู่ในผมจะตายไปในขณะเอาศพไปเผา แต่ดูจะเป็นเรื่องแต่งให้เข้าชุดกับนุ่งขาวห่มขาวมากกว่า (ที่จริงน่าจะห่มเฉียงผ่าจากซ้ายไปขวา หรือห่มกลับข้างหน้าไปข้างหลัง ให้เข้าเรื่องกับนุ่งผ้ากลับหน้ากลับหลัง) นุ่งห่มอย่างนี้เสร็จแล้ว จึงนุ่งห่มความธรรมดาที่บอกที่ เรื่องนุ่งห่มสองหนอธิบายชนิดปริศนาธรรมว่า ที่นุ่งกลับครั้งแรกแปลว่าตาย ที่นุ่งใหม่ความธรรมดาแปลว่าเกิด หรืออธิบายว่า คนเราเกิดมาก็ต้องตาย ตายแล้วก็เกิดอีกหนทุกขเวทนาเวียนเกิดเวียนตาย อยู่ไม่รู้สิ้นสุด³³

ความเชื่อเรื่องการแต่งตัวให้ผู้ตายโดยกลับข้างหน้าข้างหลัง เพื่ออธิบายเป็นปริศนาธรรมว่า ตายและเกิด มีความสอดคล้องกับความเชื่อจากเรื่องกายนครที่ว่า ผ่ามือผ่าเท้า กลับข้างหน้าข้างหลัง เป็นมูลเหตุทำให้ผู้ตายทราบว่าตนเองตาย จึงเกิดความเชื่อต่าง ๆ เกี่ยวกับคนตายที่แฝงอยู่ในประเพณีงานศพ

³³ พระยาอนุมานราชชน, ประเพณีเนื่องในการเกิดและประเพณีเนื่องในการตาย, (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์สมาคมสังคมาศศรัแห่งประเทศไทย, 2505), หน้า 159 - 160.

ความเชื่อเมื่อตายไปแล้วจะเห็นนกกแสก

๑เห็นแค่ นกกแสก   บินมาร้องเรียก   รุ่งมาคกใจ
แลหาลูกเมีย   ก็ไม่เห็นใคร   พลันให้บรรลัย   ว่าควมรณา
๑เห็นแค่ฝูงผี   ฝูงนกมากมาย

(กายนคร นครา)

ความเชื่อเรื่องนกกแสก เป็นความเชื่อดั้งเดิมของคนไทยว่าถ้าได้ยินเสียงนกกแสกร้อง และบินผ่านบ้านใด บ้านนั้นจะมีคนตายจึงเรียกนกชนิดนี้ว่า นกผี เรื่องกายนครกล่าวไว้ว่า ผู้ที่ตายไปแล้วเห็นนกกแสกมาส่งเสียงร้องให้ตกใจจึงรู้ว่าตนเองตาย เป็นความเชื่อที่สืบทอด ต่อ ๆ กันมาจนถึงปัจจุบันว่า นกชนิดนี้เป็นสัญลักษณ์ของความตาย และเสียงร้องของนกกแสก ไม่เป็นสิริมงคลเหมือนเสียงของคนชั่ว ดังโคลงโลกนิติที่ว่า

อนกแสกสกุณโทษเค้า	กู่กา
ทิ้งหูตูดรูอีกลา	ล่อร้อง
เสียงประทุรภานุ	หินโหด
พังบ่เพราะหูพร้อง	คุจถ้อยทรชน ³⁴

เรื่องกายนครเป็นเรื่องที่ทำให้คุณค่าด้านศาสนา และ ความเชื่อ เพราะเรื่องกายนครนี้ มุ่งส่งเสริมหลักธรรมคำสอนตามหลักพระพุทธศาสนา และแผ่กระจายความเชื่อต่าง ๆ ไว้อย่างน่าสนใจ

³⁴ ประชุมโคลงโลกนิติ, พิมพ์ครั้งที่ 18 (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์บรรณาคาร, 2514), หน้า 152.

4. คุณค่าทางความรู้ในเรื่องต่าง ๆ

ความรู้ต่าง ๆ ที่แฝงอยู่ในเรื่อง กายนคร เป็นเรื่องราวที่ให้ประโยชน์แก่ผู้อ่าน บางเรื่องมีลักษณะเชิงสั่งสอน บางเรื่องให้ความรู้ ดังจะได้แยกประเภทความรู้ต่าง ๆ ที่แฝงอยู่ในกายนคร ดังนี้

4.1 การศึกษา

เรื่องกายนคร กล่าวถึงคุณสมบัติที่ดีของผู้ศึกษาเล่าเรียน ดังนี้

การศึกษาวิชาเรียนจงเพียรฝึก

อุสาห์ฝึกฝนคอยบ่นว่า

สุ. สดับตรับถ้อยคอยจกจำ

จิ. คือนำมาคิดพินิจรวน

เมื่อใจจิตระคิดมิได้ให้ใช้ ปุ.

อย่าเพ้อลุ่มวนเรहांเหวน

ปุ. คือถามข้อความตามกระบวน

แจ้งเศษส่วนก็จะพันทวนเวียน

ถ้ามากล้นพันวิสัยต้องใช้ ลิ.

เหลือสติจำได้ต้องใช้เขียน

ลิ. ลิขิตข้อความที่ร่ำเรียน

ถ้าหมั่นเพียรก็คงสมอารมณ์

(กายนคร ฉันท)

การสั่งสอนเรื่องการศึกษาเล่าเรียนให้ประสบความสำเร็จ ต้องมีคุณสมบัติของนักปราชญ์ ได้แก่ สุ. (สุค - การฟัง), จิ. (จินตะ - การคิด), ปุ. (ปุจฉา - การถาม), ลิ. (ลิขิต - การเขียน) คุณสมบัติทั้ง 4 ประการ เป็นความรู้ที่แฝงอยู่ในเรื่องกายนครเพื่อให้ข้อคิดอันดี แก่ผู้ศึกษาเล่าเรียน

4.2 การคบมิตร

การสั่งสอนเรื่องการเลือกคบคนที่ดี เช่นคำกล่าวที่ว่า "คบคนพาลพาลพาไปหาผิด คบบัณฑิตบัณฑิตพาไปหาผล" การคบคนพาลก็มีแต่จะทำให้ตนเดือดร้อน ดังคำกลอนที่กล่าวถึงคนพาลในกายนคร ดังนี้

อเสวนา จ พาลานํ ปณฺทิตานญฺจ เสวนาฯ

สมาคมชมชิตสนิพาล
โศคพาลพาหวัชว์รอนตัวตน
ฉะนันหนามบรรดาชาววิภูษะ
บัณฑิตแก้แค้นควรประชุม

ย่อมก่อการเสื่อมศักดิ์เสียมรรคผล
ต้องรื้อร่นแรงเริงเหมือนเพลิงรุ่ม
ควรสละหลักกลั้วการมัวสุม
จะพากันมีเพิ่มศรีวิจิราฯ

(กายนคร ฉันท)

ลักษณะคนพาลที่กล่าวไว้ผู้ใดคบหาสมาคมด้วยก็จะเป็นภัยแก่ตนเอง จึงมีคำสั่งสอน
ให้รู้จักตรึกตรองการคบมิตร ดังนี้

มิตรที่ดีนั้นมีอุปการะ
เห็นเพื่อนผิดพฤติกรรมก็คอยชี้แจง
คอยป้องกันภัยที่จะมีเกิด
เป็นที่พึ่งพำนักได้ไม่หน่ายไป
ร่วมสุขร่วมทุกข์คราวสุขเข่ง
รักมีจิตยึดยาวคราวกันดาร

อาจสละสุขให้ไม่หน่ายแทน
แนะนำแห่งโทษภัยให้กลับใจ
ภัยกำเน็จจรมาได้อาศัย
กิจสิ่งใดเกิดด้วยช่วยยกอุปการ
ไม่ว่าวันวันวายคล้ายสมาน
วิบัติกาลมีจางจะห่างไกล

. . .

มิตรเช่นนี้แหละชวนสมควรคบ
จะเจริญศรีสวัสดิ์สถาวร

จะพาสบสุขล้ำค้ำค่าสอน
จะนั่งนอนก็เป็นสุขไม่ทุกข์ใจ

. . .

สำเนาย่อข้อสมานการคบมิตร
คบเพื่อนดีก็เป็นศรีแก่ตัวไป
มิตรชั่วก็พาตัวมัวหมองศรี
นักพนันพันพัวพาตัวจน

รักษาศีตรอย่าให้เขวเลลไกล
แจกจ่ายโภกณณาหาสุคนธ์
คังคลูกเคส่ายาพิษผินสุสนธิ์
สมบัติคนนักเล่นไม่เห็นเย็น

(กายนคร ฉันท)

การสั่งสอนเรื่องการคบมิตรนี้ เป็นเรื่องที่แฝงอยู่ในกายนคร เพื่อเตือนสติให้รู้จัก
การคบมิตรที่ดี ย่อมบังเกิดผลดีแก่ตนเอง คำสั่งสอนในโคลงโลกนิติเกี่ยวกับคนพาลดังนี้

มิตรพาลอย่าคบให้	สนิทนัก
พาลใช้มิตรอย่ามัก	กล่าวไกล่
ครั้นคราวเคียดคุมชัก	เอาโทษ ใส่ना
รู้เหตุสิ่งใดไซ้	ล่อลึงกลางสนาม ³⁵

4.3 ความศรัทธา

การสั่งสอนเรื่องความศรัทธา เพื่อให้เข้ามาปฏิบัติกันอย่างถูกต้องเป็นศรัทธา
อย่างแท้จริง ดังนี้

ศรัทธาแท้จริงอยู่ในใจ	ดังนี้ได้เชื่อจริงว่าศรัทธา
จะแก้ไขศรัทธาไทยให้เห็นความ	หยาบหยามทางเห็นพระศาสนา
ยามตรึงสงกรานต์บูรณมา	ธรรมคาถาหญิงชายเขาทำทาน
แล้วชักชวนกันไปเที่ยวไหว้พระ	สถูปะพุทธรูปในวิหาร
พวกเหล่าโลนโจรไพรเป็นโจพาล	คิดอ่านกินเหล้าเมาสุรา
ไปล่อเลียนเคียดเอ็นให้วุ่นวาย	บ้างทำทนายชกตีแล้วร้องค่า
พวกหญิงชายก็อาายเป็นกรรมคา	สิ้นศรัทธาเป็นศรัทธาไทยเข้าใส่กัน
อีกอย่างหนึ่งตั้งใจไปไหว้พระ	ไปพบปะสิ่งของสินค้าชั้น
ก็ตั้งจิตศรัทธาใจผูกพัน	ไหว้พระนั้นก็ครองเป็นสองใจ
ทั้งลามกด้วยบุญด้วยมาช่วยซ้ำ	พูดจาอวดคือนิสัย
ซื้อสินค้ามาขายได้กำไร	แล้วร้องให้บุญท่านทั้งหญิงชาย
เป็นศรัทธาไทยไปแล้วนะท่านเอ๋ย	มาละเลยศรัทธาที่มุ่งหมาย
ยังศรัทธาแสนคือขีบ้าย	ทั้งหญิงชายมีมากอยู่ด้วยกัน

(กายนคร หอสมุดฯ)

³⁵เรื่องเดียวกัน, หน้า 25.

จะเห็นว่าความศรัทธาแท้จริงแล้ว เกิดขึ้นในจิตใจ ค่ำกลอนข้างต้นได้ยกตัวอย่าง ศรัทธา และศรัทธาไทยที่เกิดขึ้นว่า เมื่อถึงวันสงกรานต์ชักชวนกันทำบุญไหว้พระเป็นศรัทธา เมื่อคัมสุราแล้วร้องคำชกตักัน ความศรัทธาก็หมดสิ้นไปเป็นศรัทธาไทยแทน หรือตั้งใจไปไหว้พระ แต่คิดถึงแต่ประโยชน์ส่วนตนก็เป็นศรัทธาไทย เพราะละเลยต่อศรัทธาแท้จริง

คำสั่งสอนเรื่องความศรัทธา ย่อมให้ข้อคิดที่ดีว่า สิ่งใดถือว่าศรัทธา ถ้ามามากจนเกินไป อาจจะเป็นความมกมกมายที่ทำให้เกิดปัญหาอื่น ๆ ตามมาได้ ดังคำกลอนที่ได้กล่าวถึงศรัทธา มากจนเป็นความมกมกมาย ดังนี้

จะหาบุญกับขรวัเพื่อให้พอการ	ให้ชาวบ้านเขาถือทั้งกรุงศรี
รูปจะว่าศรัทธาเหลือแสนนี้	คือคนที่อวดอ้างว่าศรัทธา
เอามีคกริคนิ้วมือโลหิตไหล	แล้วหนีสำนัมนด้วยโวหา
จุฬไฟประทีปขวาลา	บูชาสรวเสริญกันว่าดี
เกินพุทธโอวาทประกาศไว้	สำคัญใจว่าคำพระชินศรี
ศรัทธาตายอชิบายว่ายังมี	บุรุษสตรีก็เหมือนกัน
น้อยศรัทธาหน้าจะหาได้	ไม่อาลัยชีวิตก็คิดขึ้น
เอาชีวิตบูชาเอาอัศจรรย์	ก็เหมือนกันกับเลือดออกบูชา

(กายนคร หอสมุดฯ)

ความศรัทธาที่เกิดจากการบูชาด้วยชีวิตและเลือด³⁶ เป็นความมกมกมายที่เกิดความเชื่อ ว่าเอาเลือดบนสำนัมนจุฬประทีปบูชาพระพุทธองค์ หรือเอาชีวิตบูชาเป็นสิ่งดี ความเชื่อเช่นนี้ มีใช้คำสอนของพระพุทธองค์

³⁶ การบูชาเทพด้วยชีวิตมนุษย์ และเลือด พบในหมู่ผู้นับถือลัทธิตันตระ [Tantra] นิกายกपालิกะ [Kāpālikas] ดูเพิ่มเติมที่ N.N. Bhattacharyya, History of the Tantric Religion [New Delhi : Monohar Publication, 1982], P. 267.

การสั่งสอนให้ความรู้เรื่องความศรัทธาที่ปรากฏในกายนครนี้ ได้อธิบายความศรัทธาที่แท้จริง กับความมมกาย ลักษณะเรื่องทีกล่าวข้างต้นนั้นยังปรากฏให้เห็นอยู่ในสังคมไทยปัจจุบัน อันเนื่องมาจากความไม่รู้ คิดว่าเป็นความศรัทธา แท้จริงแล้วเป็นความมมกาย

4.4 ความประหยัด

การสอนให้รู้จักความประหยัด เรื่องกายนครกล่าวไว้ดังนี้

เมื่อทรัพย์สารพัตน์เกิดเพราะกิจสอง	ก็ควรต้องทรัพย์สงวนควรสะสม
อย่าให้พรากพลัดพรายละลายจม	หมั่นประสมเล็กน้อยคอยเก็บงำ
อันผอยผ่นย่อยหยาดที่ละหยด	ถ้ายังอาจหยาดครคอยู่ร่ำว่า
ก็สามารถยังภาวนาที่กำยำ	ให้เกิดก้าน้ำส้นพันขึ้นมา
อัคคีน้อยจ้อยนิคเฝ้าคิดขึ้น	อาจยังพันรื้อบ้านรื้อนเคหา
ให้ถึงซึ่งย่อยยับอัปรา	อย่าถือว่าน้อยนินคคิคุณแคลน
ทรัพย์นี้เกิดได้ด้วยเหนื่อยยาก	ยิ่งลำบากยากลำบากระกำแสน
ไม่ควรเสียอย่าให้เสียในเขตรแดน	ที่ขาดแคลนคุณหมคประโยชน์คลายา

(กายนคร ฉันท)

การสอนเรื่องความประหยัด ให้แง่คิดที่ดีโดยการเปรียบเทียบเรื่อง หยคน้ำฝนที่หยดลงเรื่อย ๆ ก็เต็มภาชนะได้, ไฟเพียงเล็กน้อยสามารถลุกลามใหญ่โตได้ เช่นเดียวกับการเก็บออมเงินทอง เริ่มต้นเพียงเล็กน้อยต่อไปก็มากขึ้น และให้คติ อันที่ว่าอย่าได้คคิคุณเงินเพียงเล็กน้อยเพราะเงินทองทั้งหลายได้มาด้วยความยากลำบากควรใช้อย่างประหยัด ดังคำกลอนสุภาพคคิสอนหญิง ที่สอนเรื่องความประหยัดเป็นคคิสอนใจผู้คนมาจนถึงปัจจุบันถึงความ

"มีสิ่งพึงประจบให้ครบบาท	อย่าให้ขาดสิ่งของต้องประสงค์
จงมักน้อยกินน้อยค่อยบรรจง	อย่าจ่ายลงให้มากจะยากนาน" ³⁷

³⁷ สมเด็จพระยาคำรงราชานุภาพ, ชีวิตและงานของสุนทรภู่ (พระนคร : สำนักพิมพ์คลังวิทยา, 2506), หน้า 387.

4.5 การแพทย์

เรื่องราวทางการแพทย์โบราณยังไม่เจริญเท่าใดนัก การรักษาโรคต่าง ๆ จึงนิยมใช้สมุนไพร เรื่องกายนครไค้กล่าวถึง ยาแก้ขัดเบา (ปัสสาวะขัดข้อง) ไว้ดังนี้

ท่านหมอเข้านั่งเฝ้าแต่ปรุงไป	ตำผงไว้ใส่ขวดเป็นนักษัตร
บ้างใส่หม้อก่อไฟไม่รั้งรา	ก็คัมยาควันมิดเป็นหมอกไป
แก้ขัดเบาเอายอกสับประค	ปอกให้หมดเอาแต่อ่อนอย่าสงสัย
คินประสิวสารสับประสมไว้	ซึ่งให้ได้สิ่งละสองสิ่งดี
ใบชี้เหล็กแก้แต่มีดคัมกำมือ	ได้เชือดือมานักเป็นคักคี่ศรี
ก็คัมขึ้นรินมาไม่ช้าที่	พระภูมิจิตราชเสวยพลัน
(กายนคร หอสมุดฯ)	

ส่วนผสมของยาแก้ขัดเบา (ปัสสาวะขัดข้อง) กายนครไค้กล่าวไว้ดังนี้

ยอกอ่อนของสับประค	หนัก	2	สลึง
คินประสิว	หนัก	2	สลึง
สารสับ	หนัก	2	สลึง
ใบชี้เหล็กแก้		1	กำมือ

ส่วนผสมแต่ละชนิดของยาที่กล่าวมา มีคุณสมบัติช่วยรักษาโรคได้ดังนี้

สับประค มีเอนไซม์ย่อยโปรตีน นอกจากนี้ยังช่วยซ่อมแซมเนื้อเยื่อ
เป็นยาไทยใช้ขับปัสสาวะ³⁸

³⁸ พเยาว์ เหมือนวงษ์ญาติ, ตำรายาศาสตร์สมุนไพร (กรุงเทพฯ : เมติคัล มีเดีย จำกัด, 2529), หน้า 18.

คินประสิว พบว่าในตำราสมุนไพรของไทยมีการนำคินประสิวมาประกอบในตัวยา
บางชนิด ดังนี้

ยากินแก้ค้อยอก, หลังกอก, เหวยอก, เป็นยาระบายเส้นอ่อน ๆ

โพล   หน้า 4 บาท,   ข้า   หน้า 4 บาท

คินประสิว   หน้า 4 บาท,   ส้มมะขามเปียก   หน้า 4 บาท

ยาคำ   หน้า 4 บาท,   เกลือ   หน้า 4 บาท³⁹

สารส้ม และ ใบขี้เหล็ก พบว่าบางตำรานำสมุนไพรทั้ง 2 ชนิดนี้มาปรุงยา
แก้ขัดบัสสาวะ ดังนี้

ยอดขี้เหล็ก   7 ยอด,   เปลือกหอยแครง 5-7 เปลือก เหวไฟ

คันตะไคร้   3 คัน,   **สารส้ม**   หน้า 2 สลึง⁴⁰

ส่วนผสมของยาที่ปรากฏในกายนคณนี้ เป็นตำราที่แต่งอยู่ในเนื้อเรื่องคุณสมบัติของ
สมุนไพรบางชนิด สามารถนำมารักษาโรคได้

³⁹ พจนานุกรมยาวิพฤโยคะ รัตนรังสี, เพชรน้ำหนึ่งของโบราณจารย์, พิมพ์ครั้งที่ 3
(กรุงเทพฯ : โอเคียนส์โตร, 2534), หน้า 277.

⁴⁰ ตำรายาเกร็ด (พระนคร : ร.พ มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2498. พิมพ์ในงาน
ทำบุญอายุครบ 5 รอบปี ม.ร.ว บุษย์วัน พิณจันทคี มกราคม, 2498), หน้า 17.

การกล่าวถึงเด็กในครรภ์ได้สะท้อนความรู้ความเข้าใจ เรื่องการแพทย์สมัยโบราณ
ได้เป็นอย่างดี เรื่องกายนกรกล่าวถึงเด็กในครรภ์ไว้ดังนี้

ชาติทุกซ์ทุกซ์นี้มีแต่เคิม	เมื่อแรกเริ่มปฏิสนธิเป็นมหา
เท่าชนทรายจามรจรีที่กล่าวมา	โลหิตาเป็นสายละลายไป
ถึงเจ็ดครั้งคั้งมัน เป็นบิฐจะ	เกิดทุกขเวทนาไม่ปราศรัย
อุปมาดังหนองที่เกิดใน	บ่อคุดนั้นไซร้ก็ปานกัน
ทนหนาวเป็นเหตุด้วยคัมแคบ	นั่งในแนบผืนหน้าเข้าสันหลัง
ของมารคาทรมาอยู่ในครรภ์	เกิดด้วยกันกับรกเป็นรากมา
มือกอดคองอเข้าคังเขมัด	วิ่งรัดใส่ถุงไว้แน่นหนา
หศมาสพร้อมธาคุยาครา	ออกจากครรภ์มารคากันไป

(กายนกร หอสมุดฯ)

อเมื่ออยู่ในครรภ์	ทนทุกช้อยู่	มากพันคนนา
มานั่งของอยู่	ในครรภ์มารดา	ณพระพักตรา
ออันอาหารเก่า	รองอยู่ใต้เท้า	พึงเกลียดพึงชัง
เวทนาเหลือใจ	อยู่ในขุมทุกขัง	มือทั้งสองนั้น
อได้ลูกคางคน	ลำบากลำบาก	พันที่ปรมัย
เพาะ ⁴¹ ข้าวมารดา	มาตั้งอยู่ใน	บนศรีษะ
		ทนเวทนา

(กายนกร นครา)

ลักษณะของเด็กที่อยู่ในครรภ์ เรื่องกายนกรกล่าวไว้โดยละเอียดว่า นั่งยอง ๆ
หันหน้าไปทางกระดูกสันหลังของมารดา บ้างก็ว่ามีมือกอดอก บ้างก็ว่ามีมือกอดเข้า เหมือน
ถูกมัดอยู่ในถุงได้รับความทุกข์ยิ่งนัก เนื่องจากกระดูกของมารดาตั้งอยู่บนศรีษะ

⁴¹เพาะ : กระเพาะ

ความรู้เรื่องเด็กในครรภ์นี้ ตรงกับเรื่องไตรภูมิพระร่วง ดังความตอนหนึ่งว่า

แม่จะพึงกินเข้าไปอยู่เหนือกระหม่อมหัวกุมารนั้นอยู่ แลลำบากนักหนา
แต่อาหารอันแม่กินก่อนได้แลกุมารนั้นอยู่เหนืออาหารนั้น เบื้องหลังกุมารนั้น
ค่อหลังท้องแม่แลนั่งยองอยู่ในท้องแม่แลกำมือทั้งสอง คู้ตัวค่อตัวเข้าทั้งสอง
เอาหัวไว้เหนือหัวเข้า เมื่อนั่งอยู่ดังนั้นเลือดแลน้ำเหลืองย่อยลงเค็มคน
หยดทุกเมื่อแลทุกเมื่อ แลจุจดังถึงเมื่อฝนตกแลนั่งกำมือเข้าเข้าอยู่ใน
โพรงไม้นั้นแล⁴²

เรื่องราวเช่นนี้ได้สะท้อนความเชื่อทางศาสนาที่ว่า "การเกิดนั้นคือทุกข์"

วรรณกรรมศาสนาเรื่องกายนคร ได้สะท้อนคุณค่าของเรื่องเชิงสังคมในแง่สังคม
การปกครอง, วัฒนธรรมประเพณี, ศาสนา, ความเชื่อและเรื่องต่าง ๆ ได้อย่างชัดเจน
นับได้ว่าเป็นเรื่องที่มีคุณค่ายิ่งเรื่องหนึ่งที่ทำให้ข้อคิด ข้อปฏิบัติที่ดีงามแก่ผู้คนในสังคม

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

⁴²พระยาสิทธิไทย, ไตรภูมิพระร่วง, หน้า 74.

บทที่ 3

การวิเคราะห์คุณค่าด้านวรรณศิลป์ในวรรณกรรมศาสนาเรื่องกายนคร ฉบับจังหวัดพังงา

วรรณกรรม คือ ศิลปกรรมประเภทหนึ่ง¹ที่สื่อสารออกมาเป็นตัวอักษร ด้วยกลวิธี การประพันธ์รูปแบบต่าง ๆ เพื่อสร้างภาพพจน์ อารมณ์สะท้อนใจให้แก่ผู้อ่าน การใช้ความสามารถด้านการเรียบเรียงถ้อยคำ เพื่อสร้างภาพพจน์ให้ผู้อ่านเข้าใจเรื่องราวได้นั้นเป็นศิลปะ พระยาอนุมานราชชนน์ กล่าวถึงศิลปะไว้ว่า "ศิลปะ คือ อารมณ์สะท้อนใจผ่านสู่ความคิด และกำหนดขึ้นเป็นรูป หมายความว่า เมื่อเกิดอารมณ์สะท้อนใจแล้วก็ให้อารมณ์นี้ผ่านเข้าไป ในความคิด และกำหนดให้เกิดขึ้นเป็นรูปขึ้น"² การใช้ภาษาเพื่อให้เกิดอารมณ์สะท้อนใจนี้ เรียกว่า วรรณศิลป์ วรรณศิลป์เป็นศิลปะที่ต้องสัมผัสทางใจ ในหนังสือวรรณศิลป์ปริทัศน์ กล่าวถึง หนังสือที่มีวรรณศิลป์มีลักษณะดังนี้

- 1) ก่อให้เกิดจินตนาการ (imagination)
- 2) โน้มน้าวอารมณ์ (emotion)
- 3) เกิดความสุข (pleasure)
- 4) มีศีลธรรม (moral)
- 5) ไม่ตาย (immortal)³

---

¹หม่อมหลวงบุญเหลือ เทพยสุวรรณ, แนะแนวทางการศึกษาวิชาวรรณคดี (กรุงเทพฯ: ไทยวัฒนาพานิช, 2517), หน้า 7.

²พระยาอนุมานราชชนน์, การศึกษาวรรณคดีแง่วรรณศิลป์ (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, 2531), หน้า 20.

³ฉะบอบ โปษะกฤษณะ, วรรณศิลป์ปริทัศน์ (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์บรรณกิจ, ม.ป.ป.), หน้า 76 - 77.

การศึกษาวิเคราะห์คุณค่าด้านวรรณศิลป์ในวรรณกรรมศาสนาเรื่องกายนครนี้ เป็นการวิเคราะห์คุณค่าเรื่องราวที่ผู้แต่งได้สะท้อนความรู้สึกออกมาเป็นถ้อยคำ เพื่อให้ผู้อ่านเกิดอารมณ์สะเทือนใจและเกิดจินตภาพ ดังจะได้กล่าวถึงลักษณะทั่วไปของวรรณกรรมและการวิเคราะห์คุณค่าด้านวรรณศิลป์ดังนี้

- ผู้แต่ง, สมัยที่แต่ง, จุดมุ่งหมายและธรรมเนียมในการแต่ง
- วิเคราะห์คุณค่าด้านรูปแบบและเนื้อหา
- วิเคราะห์คุณค่าด้านการใช้ภาษา

ผู้แต่ง, สมัยที่แต่ง, จุดมุ่งหมายและธรรมเนียมในการแต่ง

ผู้แต่ง วรรณกรรมศาสนาเรื่องกายนคร ฉบับจังหวัดพังงา ไม่ปรากฏชื่อผู้แต่งแต่สันนิษฐานว่า ผู้แต่งเป็นพระภิกษุ ดังความตอนหนึ่งจากเรื่องที่ผู้แต่งใช้สรรพนามเรียกตนเองว่า "อาตมา" ดังนี้

๑. ที่นี้ อาตมาจะว่าด้วยฤทธิ์แห่งพระวรศทั้งสาม เล่มนี้ให้เข้าเนื้อเข้าใจ
เรื่องราวต่อกายนคร เป็นเรื่องมงคลปรนินิบัติ กล่าวถึงผู้แต่งดังนี้

ขอพระคุณทั้งสิ้นเป็นบิณฑก	ช่วยหยิบยกอันตรายให้หายสูญ
ขอสติปัญญาอนุกุล	ช่วยเพิ่มพูนตัวฉันชื่อ มณี

วรรณกรรมศาสนาเรื่องกายนคร ฉบับนี้ผู้วิจัยสันนิษฐานว่า เป็นเอกสารที่มีการคัดลอกสืบต่อกันมาจากเอกสารดั้งเดิม เรื่องกายนครและมงคลปรนินิบัติเป็นลายมือผู้คัดลอกคนเดียวกันจนจบ ตอนท้ายเรื่องเขียน วัน-เดือน-ปี ที่เขียนจบไว้ว่า " เขียนจบวัน ๓ ๙ ค่ำ บิดลู เอกศก ฯ " ฉะนั้นชื่อ มณี ที่ปรากฏเป็นเพียงชื่อผู้คัดลอกเท่านั้น

สมัยที่แต่ง

เอกสารกายนคร ฉบับจังหวัดพังงา เป็นหนังสือสมุดไทยขาว (บุคขาว) พบที่
วัดสุวรรณาวาส จากประวัติวัดกล่าวไว้ตอนหนึ่งว่า

วัดสุวรรณาวาสนี้ ประวัติความเป็นมาได้จากคำบอกเล่าของแก่คนเฒ่า
เล่ากันมาว่า วัดนี้ได้สร้างขึ้นราว พ.ศ. 2311 ต้นรัชสมัย
พระเจ้ากรุงธนบุรี . . .

ตามประวัติเดิมเล่าว่า ได้มีพระภิกษุท่านหนึ่งเดินทางผ่านมาบ้าน
ท่านเป็นอำมาตย์ผู้ใหญ่ของเมืองนครศรีธรรมราช ชื่อว่าอำมาตย์จร
มีความเบื่อหน่ายในงานราชการบ้านเมือง และการศึกษาสงคราม
จึงบวชเป็นภิกษุออกอุทกส์ นางฐิได้ถวายที่ดินพร้อมสิ่งก่อสร้าง
บ้านเรือนให้กับพระจร ต่อมาเจ้าเมืองนครศรีธรรมราชติดตาม

อำมาตย์จรมา และมีความเลื่อมใส จึงสร้างกุฏิ วิหาร ถวายเพิ่มเติม⁴

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์
พระครูวิจิตรวรณสาร ซึ่งเป็นเจ้าของต้นฉบับดังกล่าวนี้กล่าวว่า

วัดสุวรรณาวาสนี้แต่เดิมเป็นเรือนของแม่ฐิ มีโพรงอยู่หน้าบ้าน
แม่ฐิจึงอุทิศหน้าบ้านให้พระในสมัยนั้น ยังมีเจ้าเมืองนครศรีธรรมราช
ซึ่งมีอำมาตย์คนหนึ่งหนีมาที่วัดนี้ แม่ฐิให้สิทธิครอบครองแก่อำมาตย์
จึงได้ชื่อว่า วัดจร เมื่อเจ้าเมืองนครศรีธรรมราชทราบข่าว
พระจรรก็ติดตามมาแล้วสร้างวัดสร้างวาให้ พาพวกพลมาและ
ได้ขนหนังสือ จากนครศรีธรรมราชมาให้⁵

⁴ประวัติวัดจังหวัดพังงา (พังงา : พังงาการพิมพ์, 2520), หน้า 243 - 244.

⁵สัมภาษณ์พระครูวิจิตรวรณสาร, 13 ตุลาคม 2535.

จากประวัติและคำกล่าวข้างต้นนี้ อาจจะกล่าวได้ว่าเอกสารกายนคร ฉบับจังหวัด
พังงานี้ คงมีการคัดลอกมาจากฉบับดั้งเดิมของจังหวัดนครศรีธรรมราช สมัยที่แต่นั้น
ไม่สามารถสรุปได้ชัดเจน แต่เป็นที่ทราบกันมาช้านานแล้วว่าเมืองนครศรีธรรมราชเป็นเมือง
พระพุทธศาสนาที่เจริญรุ่งเรืองมาแต่ครั้งกรุงสุโขทัย ดังนั้นเรื่องราวที่เกี่ยวกับการเทศนา
สั่งสอนเช่นเรื่องกายนครนี้น่าจะมีการเทศนากันมาแต่ครั้งโบราณ

อย่างไรก็ตามเอกสารกายนคร ฉบับจังหวัดพังงานี้ ได้กล่าวถึง วัน-เดือน-ปี
ที่คัดลอกเรื่องราวไว้ในตอนจบเรื่อง คงมีการคัดลอกในสมัยต้นรัตนโกสินทร์ตอนต้น ปรากฏ
หลักฐานการคัดลอกไว้ดังนี้

จบมาต ๖๑ @๓๓- เขียนจบวัน ๓ + ๕ คำ ปีนุ เอกศก

เมื่อค้นจากปฏิทิน 250 ปี ไม่พบข้อมูลดังกล่าวจึงสันนิษฐานว่า มีการคัดลอกเรื่องราว
จนจบในวัน ๑ + ๕ คำ ปีนุ เอกศก ตรงกับวันอาทิตย์ที่ 2 เดือนสิงหาคม
พุทธศักราช 2372 (จุลศักราช 1191)⁶

---

⁶ คล้อย ทรงบัณฑิตย์, ปฏิทิน 250 ปี ตั้งแต่ พ.ศ. 2304 ถึง 2555, พิมพ์ครั้งที่ 3
(กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ลูก ส.ธรรมศักดิ์, 2509), หน้า 163.

จุดมุ่งหมายในการแต่ง

ในบทที่ 2 ได้กล่าวถึงจุดมุ่งหมายโดยทั่วไปของวรรณกรรมศาสนาเรื่องกายนคร ซึ่งเป็นจุดมุ่งหมายหลักของเรื่อง แต่เฉพาะกายนคร ฉบับจังหวัดพังงานี้ มีจุดมุ่งหมายย่อย ๆ ที่แฝงอยู่ในเนื้อเรื่องหลายประการ

จุดมุ่งหมายหลัก คือ เพื่อเทศนาสั่งสอนมีจุดมุ่งหมายย่อยแฝงไว้ในเรื่องดังนี้

1. ให้เห็นโทษของ ซาติ ชรา พยาธิ มรณะ

กายนคร เป็นเรื่องเทศนาสั่งสอนเพื่อมุ่งหวังให้เห็นโทษภัยของ การเกิด-แก่-เจ็บ-ตาย ที่ทำให้ผู้คนเวียนว่ายอยู่ในวัฏสงสาร ดังกล่าวไว้ในเรื่องตอนหนึ่งว่า

อันว่าสมเด็จพระศาสดาจารย์ อahrtuwa พระองค์หากชักมาแต่

คัมภีร์พระปรมัตถ์จัดเป็นกายและจิต ตรัสพระธรรมเทศนา

ปรารภนาเพื่อจะให้ภิกษุ และ ภิกษุณี อุบาสก และ อุบาสิกาทั้งปวง

เห็นโทษแห่งซาติ ชรา พยาธิ มรณะ อันน่าสลดเวียนว่ายอยู่ในวัฏสงสาร

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

2. ให้กำจัดอกุศลธรรมเพื่อบรรลุมรรคผล

การกำจัดอกุศลธรรมต่าง ๆ เป็นจุดมุ่งหมายที่สำคัญอีกประการหนึ่งของการเทศนา โดยแฝงอยู่ในเนื้อเรื่อง เพื่อบรรลุมรรคผลอันเป็นจุดมุ่งหมายสูงสุด ดังกล่าวตอนท้ายเรื่อง ดังนี้

ในกาลเมื่อจบพระธรรมเทศนา ภิกษุ แล ภิกษุณี แล สรรพสัตว์ทั้งหลาย

เป็นอันมาก ก็พิจารณาเห็นแจ้งตามคลองพระธรรม ก็กำจัดเสียซึ่ง

อกุศลธรรมทั้งหลายสาม คือ โลภะ โทสะ โมหะ อันเป็นต้นเหตุแห่ง

อกุศลทั้งปวง ซึ่งเป็นปัจจัยแก่ ซาติ ชรา พยาธิ มรณะ พิจารณาไป

ตามกระแสพระธรรมเทศนานั้น ก็บรรลุถึงมรรคผลนั้นต่าง ๆ

3. เพื่อหวังอานิสงส์ในการฟังเทศนา

การเทศนาเรื่องกายนคฺรนี้ มีจุดมุ่งหมายเพื่อการอบรมสั่งสอนแล้วยังกล่าวถึง การได้รับอานิสงส์จากการฟัง ดังความว่า

คุกรหายกสัปบุรุษทั้งหลาย ได้ฟังแล้วพึงนโมัสการ กำหนดกฎหมายจำไว้เถิด
จะเกิดผลเป็นอันมาก คือ อานิสงส์ฟังนั้นประการหนึ่ง คือ อานิสงส์จำไว้ได้
และจำเรวณั้นประการหนึ่ง อานิสงส์ที่ฟังได้แปลกัณท์ อานิสงส์ที่จำได้แล้ว
และจำเรวณั้นได้สืบทกัณท์ประสมเข้า จึงเป็นอานิสงส์ยี่สิบกัณท์
พึงศบค่างให้ไค้ซึ่งมณุญสมบัติ สวรรคสมบัติ พระนิพพานสมบัติ
แก่บุคคลผู้นั้นตามวาสนาบาปรมีที่มีมา

อานิสงส์ของการฟังเทศนานั้นสามารถจะรับทุกขภัยต่าง ๆ ได้

อันว่าอานิสงส์พระธรรมเทศนา ก็จะมีศบค่างให้ไค้ซึ่งความสุข

สันกาลช้านาน ประมาดไค้ถึงแปลกัณท์ ด้วยผลอานิสงส์แห่ง

พระธรรมนั้นสามารถที่จะจะรับเสีย ซึ่งทุกขภัยทั้งหลาย

จุดมุ่งหมายของเรื่องกายนคฺรนั้น ต้องการอบรมสั่งสอนให้ผู้คนประพฤติปฏิบัติตนตาม
คำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า ดังนั้นเรื่องราวจึงแฝงความรู้เรื่อง กายและจิต ไว้อย่างน่าสนใจ
และมีการนำเรื่องกายนคฺรไปใช้เป็นแบบฉบับในการประพฤติปฏิบัติการวิปัสสนากรรมฐาน
ดังคำกล่าวของพระครูวิจิตรวรณสารถึงเรื่องกายนคฺรฉบับนี้ว่า "เป็นหนังสือที่ได้เอามาเล่า
มาเทศน์ให้กับชาวบ้านฟังในวันเข้าพรรษา และเป็นหนังสือวิปัสสนากรรมฐาน เจริญสมาธิ
สร้างปัญญาให้กับผู้ศึกษา"⁷

นับได้ว่าเรื่องกายนคฺรนี้ มุ่งให้ความรู้แก่ผู้ศึกษาไม่ว่าจะเป็นพระสงฆ์ เพื่อการ
ฝึกปฏิบัติตามวิธีทางแห่งสงฆ์ และบุคคลทั่วไปทั้งผู้ชาย ผู้หญิง เด็กและผู้ใหญ่ ให้ข้อคิดอันดีงาม
ที่แฝงไว้ แก่บุคคลตามสถานภาพสติปัญญาที่ฟังจะรับได้

⁷สัมภาษณ์พระครูวิจิตรวรณสาร, 13 ตุลาคม 2535.

การลงท้ายเรื่อง

ตอนท้ายเรื่องผู้แต่งหรือผู้คัดลอก มักแจ้งจุดประสงค์ของการเขียนไว้และบอกวัน-เดือน-ปี ที่เขียนจบ

ในวรรณกรรมศาสนาเรื่องกายนคร ฉบับจังหวัดพังงา ได้แบ่งเรื่องไว้เป็น 2 ตอน
ตอนแรกเป็นการเทศนาเรื่องกายนคร ลงท้ายเรื่องไว้ดังนี้

อันว่าอานิสงส์พระธรรมเทศนา ก็จะได้แบ่งให้ได้ว่าซึ่งความสุขสันกาลช้านาน
ประมาณได้ถึงแปดกัณฑ์ ด้วยผลานิสงส์แห่งพระธรรมนั้น สามารถที่จะ
ระงับเสียซึ่งทุกข์ภัยทั้งหลาย ก็จะได้สวดยซึ่งบรมสุข เป็นอันเที่ยงแท้
แก่กะหนักหนา เอว ก็มีด้วยประการดังนี้ พระธรรมเทศนา
สมควรด้วยเวลา ๖๑ จบเท่านั้น ๖๑

ลักษณะการลงท้ายเรื่องเช่นนี้ เป็นการสรุปผลการฟังเทศนาเรื่องกายนคร ส่วนตอนที่
สอง เป็นเรื่องมงคลปรณิบัติ มุ่งสั่งสอนการประพฤติปฏิบัติคนในทางที่ดีงามได้ลงท้ายเรื่องไว้
ดังนี้

... เราท่านจงเร่งเอาใจใส่
อย่าประมาทพลาดพลั้งจงตั้งใจ จะได้ไปสู่สวน ๗ พิกพ
๖๑ จบมาต ๖๑ เขียนจบวัน ๓ + ๕ ค่ำ ปีฉลู เอกศก ๖๑

ลักษณะการเขียนเรื่องราวจนจบแล้ว ผู้แต่งหรือผู้คัดลอกมักจะลงท้ายเรื่องด้วย
วัน - เดือน - ปี ที่เขียนจบ เป็นธรรมเนียมปฏิบัติปรากฏในวรรณกรรมไทยรุ่นเก่า ๆ ที่ได้
กระทำต่อกันมาแต่โบราณ อันเป็นหลักฐานสำคัญยิ่งของเอกสารนั้น ๆ

การใช้เครื่องหมายต่าง ๆ

ลักษณะเครื่องหมายต่าง ๆ ที่ปรากฏในกายนคร มีดังนี้

1. ๑ เครื่องหมายพ้องมัน เป็นเครื่องหมายที่ใช้เขียนตอนค้นบท ดังตัวอย่าง

๑ ภควา อันว่าองค์สมเด็จพระผู้มีพระภาคเป็นอันงาม...

๑ จะขออภิวันท์ ทิดควา เคารพด้วยวาจ คังนโม...

2. ะ เครื่องหมายวิสรรชนีย์ ในบรรทัดหนึ่ง ๆ เมื่อเขียนข้อความแล้วยังมี
ช่วงที่ว่างอยู่ ก็ใช้เครื่องหมายวิสรรชนีย์เขียนไว้สุดบรรทัดให้ตรงกับข้อความอื่น ๆ
เพื่อความสวยงาม ดังนี้

. . . เอว เมตถา ก็มีอุปไมยเหมือนดังนั้น ะ

. . . แล้วพระองค์มีพระญาติสามพระองค์ ๆ หนึ่งประกอบด้วย ะ

. . . เียนอยู่ในอารมณ อองค์หนึ่งชื่อว่าพระฉันทิ ะ

3. ๗ เครื่องหมายอังกั่น หรือ กัศมานต์ เขียนเมื่อจบตอนดังนี้

พระธรรมเทศนา สิ้นควรด้วยเวลา ๗ จบเท่านี้ ๗

4. ๐ เครื่องหมายโคมุตร หรือ สุตรนารายณ์ เขียนเมื่อจบเรื่องของหนังสือ
แต่ละเล่ม ดังนี้

จะได้ไปสู่สวน ณ พิกพ ๗ จบมาค ๗ ๐

วิเคราะห์คุณค่าด้านรูปแบบและเนื้อหา

ผู้วิจัยได้แบ่งประเภทรูปแบบและเนื้อหา เพื่อการศึกษาวิเคราะห์วรรณกรรมศาสนา เรื่องกายนคร ไว้ 3 ประเภทดังนี้

1. เนื้อเรื่อง และ โครงเรื่อง
2. ฉาก และ ตัวละคร
3. สำนวนโวหาร

1. เนื้อเรื่อง และ โครงเรื่อง

เนื้อเรื่อง

พระพุทธเจ้าประทับ ณ เขตคฤณพุทธวิหาร ซึ่งมหาเศรษฐีได้สร้างถวาย พระองค์ทรงเทศนาแก่พระภิกษุเรื่อง กายพระนคร เป็นใจความว่า

กษัตริย์พระองค์หนึ่งเสวยราชสมบัติในกายนคร ทรงพระนามว่าพระเจ้าจิตรราช อัครมเหสีทรงพระนามว่า นางอริสาเทวี เป็นที่รักของพระเจ้าจิตรราชยิ่งนัก พระบิดาของพระเจ้าจิตรราชทรงพระนามว่า พระเจ้าโมหราช พระมารดาทรงพระนามว่า นางโลกเทวี กายนครนี้มีประตู 9 แห่ง ประตูทั้ง 9 แห่งนี้สำหรับชาวพระนคร เข้า-ออก ทำการงานทั้งปวง ในพระนครมีปราสาท 5 แห่ง พระเจ้าจิตรราชมีมหาดเล็ก 9 คน บุโรหิต 3 คน เป็นผู้ถวายคำแนะนำแก่พระองค์ พระองค์นับถือฤาษี 3 คนเป็นอาจารย์ และมีพระญาติวงศ์ฝ่ายพระบิดาพระมารดาทั้งหมด 14 คน ขุนนางเชื้อพระวงศ์ 14 คนนี้มีหน้าที่รักษาด่านในเมือง พระเจ้าจิตรราชยังมีเสนาบดีที่ปรึกษาอีก 19 คน และพระชัณ 3 รูป ทำหน้าที่สั่งสอนธรรมะ

กษัตริย์อีกพระองค์หนึ่งทรงพระนามว่า พญามัจจุราช มีอิทธิฤทธิ์มากมายทรงครอบครองสัตว์ทั้งหลายให้ตกอยู่ในอำนาจของพระองค์ พญามัจจุราชมีทหารอยู่ 4 เหล่าคือ ชาคิทหาร ชราทหาร พยาธิทหาร และ มรณทหาร กิตติศัพท์ของพระเจ้าจิตรราชล่วงรู้ไปถึงพญามัจจุราชว่า กายนครนั้นเป็นเมืองที่สนุกสนานยิ่งนัก พญามัจจุราชมีใจปรารถนาจะช่วงชิงพระนครแห่งนั้น แต่ทหารของพระเจ้าจิตรราชมีมากมายจึงต้องล่อลวงด้วยกลอุบาย โดยให้ทหารเข้าไปเป็นไส้ศึกในเมืองเพื่อจะรบเอาพระนครได้ง่ายขึ้น

เมื่อคำริเช่นนั้นแล้ว พญามัจจุราช มีพระราชโองการให้ชาตทหารไปสู่ภายนอก
ฝ่ายชาตทหารเมื่อไปถึงภายนอกแล้วก็เข้าไปสนิทสนมกับขุนนางทั้งหลาย และฝากตัวกับพระบิดา
พระมารดา พระอัครมเหสี เมื่อบุคคลทั้งปวงมีความกรุณาแล้วจึงถวายตัวกับพระเจ้าจิตรราช
พระเจ้าจิตรราชได้ปรึกษาปุโรหิตแล้วจึงรับชาตทหารเข้ามาเป็นข้าของพระองค์ และพระราชทาน
ยศศักดิ์แก่ชาตทหาร ส่วนชาตทหารนั้นก็ได้ทะนุบำรุงพระนครเพื่อให้เป็นที่ไว้เนื้อเชื่อใจ
พอได้โอกาสก็ส่งสารไปถวายพญามัจจุราชเพื่อค่าเนนการต่อไป พญามัจจุราชเมื่อทราบ
เรื่องราวภายในภายนอก จึงส่งทหารที่ชื่อชราทหารเข้าไปทำลายบ้านเมือง

ฝ่ายพระชีคันที่ชื่ออนิจจัง เข้าไปกราบทูลพระเจ้าจิตรราชว่า ศัตรูเข้ามาอยู่ในพระนคร
แล้วอย่าได้ประมาท พระองค์ก็ไม่ได้เกรงกลัวเพราะนางอวิชาได้ครอบงำพระองค์ไว้
เมื่อเห็นพระนครทรุดโทรมลงก็ไม่ได้ซ่อมแซม ฝ่ายทหารทั้ง 2 คือ ชาตทหาร และชราทหาร
ส่งข่าวไปยังพญามัจจุราชว่า พระเจ้าจิตรราชมีความประมาทให้ส่งทหารเข้ามาทำลายเมือง
พญามัจจุราชจึงส่งพยาธิตหาร และบริวารไปสู่ภายนอก แล้วชักชวนกันทำลายบ้านเมือง
ทำให้เกิดความวุ่นวายโดยปิดประตูไม่ให้คนเข้าออก ฝ่ายพระชีคันที่ชื่อ พระทุกขัง เข้าไป
กราบทูลพระเจ้าจิตรราชว่า พระนครเห็นจะถูกทำลายเสียแล้ว พระเจ้าจิตรราชจึงเสด็จ
ทอดพระเนตร แล้วทรงรำพึงว่าจะสู้รบกับพยาธิตหารได้อย่างไร เมื่อศัตรูเข้ามาอยู่ในเมือง
ด้วยเหตุที่รับชาตทหารนั้นเข้ามาเป็นไส้ศึก พระองค์ก็โศกเศร้ายิ่งนักส่วนชาวพระนครก็ตกใจ
กลัวทหารเหล่านั้น

พญามัจจุราชเมื่อทราบข่าวถึงความวุ่นวายภายในภายนอก จึงส่งมรรตทหารที่มี
ศักดิ์อาญาพมากไปจับตัวพระเจ้าจิตรราช ชาวเมืองจึงชวนกันออกจากภายนอก
ฝ่ายพญามัจจุราชเมื่อได้ตัวพระเจ้าจิตรราชมาแล้วก็ปล่อยให้ไปสร้างเมืองใหม่ จากนั้นก็ส่งบริวาร
ไปทำลายบ้านเมืองจับตัวพระเจ้าจิตรราชให้พลัดพรากจากพระนครหลายครั้งหลายหน ไม่สามารถ
จะตั้งพระนครให้มั่นคงได้ พระเจ้าจิตรราชจึงให้มหาดเล็กไปอาราธนาพระชีคันกับพระฤาษี
มาปรึกษากัน เพื่อหาหนทางให้พ้นภัยพญามัจจุราช พระชีคันกับพระฤาษีจึงอาราธนา
พระสังฆราชทั้ง 2 คือ บัญญัติทวีรย์ และ สมามินทวีรย์ มาปรึกษากันแล้วบังเกิดสมาธิในจิตใจ
ของพระเจ้าจิตรราช

ฝ่ายพระสังฆราช กับอำมาตย์ เห็นโทษของขุนนางทั้ง 14 คน ที่คบค้าสมาคม
กับพญามัจจุราชแล้วทำลายบ้านเมือง จึงกราบทูลพระเจ้าจิตรราชว่า พระองค์ทรงเชื่อถ้อยคำ

ของขุนนางที่เป็นพระญาติวงศ์ อีกทั้งพระบิดา พระมารดา พระอัครมเหสีที่เห็นชอบขุนนางทั้งหลาย พวกเขาล้วนมีแต่ความโลภ และเป็นผู้รับศรัทธาเข้ามาในกายนครเพื่อทำร้ายพระองค์ พระเจ้าจิตรราชได้ฟังเช่นนั้น จึงมีพระราชโองการให้ซักถามขุนนาง และ บุคคลต่าง ๆ ทหารได้ไปซักถามพระบิดา พระมารดา พระอัครมเหสี และ ขุนนาง 14 คน ทุกคนยอมรับความผิด พระเจ้าจิตรราชจึงให้พระยาเสนาบดีตั้งกองภูมพิทักษ์ขึ้น และ ฤาษีทั้ง 3 คน เป็นผู้อ่าน พระเวทคาถา

ด้วยบารมีของกษัตริย์จึงบังเกิดพระขรรค์ 3 เล่ม พระฤาษีจึงเชิญพระเจ้าจิตรราช ไปนำพระขรรค์ทั้ง 3 เล่ม ออกมา พระขรรค์ทั้ง 3 เล่มนี้มีฤทธิ์ต่าง ๆ กันไป สามารถ ประหารข้าศึกศัตรูให้วินาศลงได้ พระองค์ยื่นพระขรรค์ให้พระจิตตปัสสัทธิ ผู้มีจิตบริสุทธิ์ เอาพระขรรค์นี้ไปประหารอกุศลธรรมต่าง ๆ ให้หมดสิ้นไปจิตใจก็ผ่องใส พระสังฆราชทั้ง 2 เป็นผู้นำพระเจ้าจิตรราชไปสู่นิพพาน พระองค์ทรงเสด็จอาภรณ์ด้วยพระโพธิปักขิยธรรม 37 และธรรมต่าง ๆ ขึ้นสู่ราชรถมีม้าสินธพเป็นผู้ชักพระขรรค์มารถไปยังพระนิพพาน พระเจ้าจิตรราช ลอยไปกลางเวหา มีหมู่ทหารแห่ล้อมไปถึงเมืองพระนิพพาน ที่พญามัจจุราชไม่สามารถ ตามไปถึง เมืองพระนิพพานนี้มีกำแพง 7 ชั้น ถ้าบุคคลใด เข้าไปแล้วจะมีแต่ความสุข ไม่ต้องกลับมาเวียนว่ายตายเกิดอีก พระนิพพานนี้เป็นที่อยู่ของพระอรียเจ้า พระอรหันต์ ที่มีมากกว่าเมiectรายในพระมหาสมุทร พระเจ้าจิตรราชเสด็จไปในเมืองพระนิพพานที่ประกอบไปด้วยความสุขอันประเสริฐยิ่งนัก เมืองพระนิพพานนี้ถ้าไม่ได้ตั้งความปรารถนาก็ไปไม่ถึง ต้องตั้งความปรารถนาก่อนจึงจะได้สมบัติในเมืองพระนิพพาน

สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้นำเรื่องราวของ กาย และ จิต มาเทศนาให้เห็นโทษของ ขรา พยาธิ มรณะ ที่น่าสยดสยองทั้งหลายมาเวียนว่ายอยู่ในวัฏสงสาร เมื่อจบพระธรรมเทศนา ผู้ที่กำจัดอกุศลธรรมได้กับบรรลุมรรคผล ผู้ฟังจะได้อานิสงส์ด้วยผลบุญแห่งพระธรรมนั้น สามารถระงับทุกข์ภัยจะได้รับความสุขอันเที่ยงแท้ พระธรรมเทศนาก็จบเท่านี้

โครงเรื่อง

โครงเรื่องวรรณกรรมศาสนาเรื่องกายนคร ฉบับจังหวัดพังงา

1. พระเจ้าจิตรราชครองเมืองกายนคร ถูกทหาร 4 เหล่าของพญามัจจุราชเข้ามาทำลายเมือง ทำให้พระเจ้าจิตรราชพลัดพรากจากเมือง
2. พญามัจจุราชปล่อยพระเจ้าจิตรราชเป็นอิสระ เป็นผลให้พระเจ้าจิตรราชสร้างเมืองใหม่ แล้วพญามัจจุราชก็มาทำลายเมืองอีก
3. พระเจ้าจิตรราชจึงปรึกษาพระสังฆราช โดยใช้พระขรรค์ทำลายอกุศลกรรมต่าง ๆ แล้วเสด็จไปยังเมืองนิพพานอันพ้นภัยพญามัจจุราช

จากบทที่ 2 ได้กล่าวถึงการเปรียบเทียบโครงเรื่องของเอกสารแต่ละฉบับไว้พอสังเขป จะเห็นว่าโครงเรื่องกายนครนั้นเต็มไปด้วยปัญหาความขัดแย้งที่เกิดขึ้นระหว่างตัวละคร ในความหมายอันแท้จริง คือ ความขัดแย้งระหว่างจิตใจกับความตาย ซึ่งสามารถเกิดขึ้นได้ตามสภาพความเป็นจริงของวิถีชีวิตมนุษย์ ผู้แต่งได้ใช้วัตถุดิบในเรื่องของศาสนา และจินตนาการมาผสมผสานกันได้อย่างกลมกลืน เป็นการสร้างโครงเรื่องให้มีรูปแบบน่าสนใจ

ลักษณะโครงเรื่องในกายนครนี้ เป็นโครงเรื่องที่สร้างปัญหาหรือความขัดแย้งให้เกิดขึ้นระหว่างบุคคลที่อยู่กันคนละฝ่าย อาจกล่าวได้ว่าเป็นความขัดแย้งระหว่างตัวเอง กับคู่กรณี ดังจะได้ศึกษาวิเคราะห์รายละเอียดของโครงเรื่องโดยพิจารณาตามขั้นตอนดังนี้

1. การเปิดเรื่อง
2. ปัญหาเริ่มปรากฏ
3. การขยายตัวคลี่คลายของปัญหานั้น
4. ปัญหาได้รับการแก้ไข
5. การคลี่คลายเข้าสู่จุดจบ
6. จุดจบของปัญหา⁹

---

⁹เรื่องเดียวกัน, หน้า 103.

1. การเปิดเรื่อง

เรื่องกายนคร เริ่มต้นกล่าวถึงพระพุทธเจ้าได้แสดงเทศนาให้แก่พระภิกษุเป็น
เรื่องราวของกายนคร จึงเป็นการเปิดเรื่องแบบการเล่าเรื่องโดยกล่าวถึง เรื่องราวเป็น
ลำดับขั้นตอนดังนี้

- 1.1 กล่าวถึงเมืองที่ชื่อ กายนคร
- 1.2 กล่าวถึงผู้ปกครองกายนคร คือ พระเจ้าจิตรราช มีอัครมเหสี คือ นางอริษาเทวี
พระบิดา คือ พระเจ้าโมหราช พระมารดา คือ นางโลกเทวี
- 1.3 กล่าวถึงสภาพบ้านเมืองกายนคร มีประตู 9 แห่ง มีปราสาท 5 แห่ง
- 1.4 กล่าวถึงมหาดเล็ก 9 คน บุโรหิต 3 คน ฤาษี 3 คน ชุนนาง 14 คน
เสนาบดี 19 คน พระชีคัน 3 รูป เป็นบุคคลที่อยู่ใกล้ชิดพระเจ้าจิตรราช

สภาพการณ์ตอนเปิดเรื่องนี้ กล่าวถึงกษัตริย์ที่ปกครองกายนคร และผู้ใกล้ชิดพระองค์ว่า
เป็นบุคคลเช่นใด เพื่อทำให้ผู้อ่านเข้าใจสภาพภายในเมืองกายนครดียิ่งขึ้น เป็นการเปิดเรื่อง
เพื่อนำไปสู่ปัญหาที่ทำให้เกิดเรื่องราวต่อไป

2. ปัญหาเริ่มปรากฏ

- 2.1 กล่าวถึงกษัตริย์อีกเมืองหนึ่ง คือ พญามัจจุราชเป็นผู้ที่มีฤทธิ์อำนาจมาก
ทราบข่าวว่ามีเมืองชื่อ กายนคร เป็นเมืองที่มีแต่ความสุขสนุกสนานยิ่งนัก
- 2.2 พญามัจจุราชมีความปรารถนาจะไปโจมตีกายนคร

3. การขยายตัวคลี่คลายของปัญหา

เมื่อพญามัจจุราชได้ไตร่ตรองแล้วจึงใช้กลอุบายที่จะโจมตีกายนคร โดยส่งทหารเข้าไป
เป็นไส้ศึกในเมือง ดังนี้

- 3.1 พญามัจจุราชส่งทหารเข้าไปทำความสนิทสนมกับขุนนาง อำมาตย์ ในกายนคร จนเป็นที่เชื่อใจของพระเจ้าจิตรราช
- 3.2 พญามัจจุราชส่งรชาทหารเข้าไปอยู่กับชาตินหาร แล้วค่อย ๆ ทำให้นบ้านเมือง ทรุดโทรมลง
- 3.3 พญามัจจุราชส่งพยาธินหารเข้าไปทำลายบ้านเมือง
- 3.4 พญามัจจุราชส่งมรณทหารเข้าไปจับตัวพระเจ้าจิตรราช

4. การที่ปัญหาได้รับการแก้ไข

- 4.1 เมื่อกายนครถูกทำลาย พระเจ้าจิตรราชต้องพลัดพรากจากเมือง พญามัจจุราช พึงพอใจที่เห็นกายนครถูกทำลาย
- 4.2 พญามัจจุราชปล่อยพระเจ้าจิตรราชให้เป็นอิสระ
- 4.3 พระเจ้าจิตรราชนำบริวารของตนไปสร้างกายนครขึ้นอีก
- 4.4 พญามัจจุราชได้ส่งบริวารไปทำลายกายนครอีกหลายครั้ง

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

5. การคลี่คลายเข้าสู่จุดจบ

- 5.1 พระเจ้าจิตรราชต้องการพ่ายพญามัจจุราช จึงอาราธนาพระสังฆราช พระชีคัน ฤาษีมาปรึกษากัน
- 5.2 พระเจ้าจิตรราชได้รับคำแนะนำว่า ให้จัดทำพิธีเพื่อสร้างพระขรรค์ขึ้นมา 3 เล่ม แล้วทำลายอกุศลต่าง ๆ ด้วยพระขรรค์ทั้ง 3 เล่มนี้ จะได้เสด็จไปสู่เมืองนิพพาน

6. จุดจบของปัญหา

- 6.1 พระเจ้าจิตรราชได้กระทำความที่พระสังฆราชแนะนำโดยทำลายอกุศลต่าง ๆ จนหมดสิ้น
- 6.2 พระเจ้าจิตรราชเสด็จสู่เมืองนิพพาน อันเต็มไปด้วยความสุขยิ่งนัก และ เป็นเมือง ที่พ่ายจากพญามัจจุราช

ลักษณะโครงเรื่องกายนครนี้ จะเห็นได้ว่าลักษณะรูปแบบคล้ายคลึงกับวรรณกรรมทั่วไป โดยเริ่มกล่าวถึง การชมเมือง ต่อมาเริ่มสร้างปมปัญหาให้เกิดขึ้น โดยให้ตัวละครหลักของเรื่อง เป็นผู้ดำเนินเรื่องราว ผู้แต่งได้สร้างรูปแบบการเล่าเรื่องให้เป็นไปตามลำดับกาลเวลา เริ่มต้นจากปัญหาเล็ก ๆ ขึ้นไปเป็นลำดับ จนถึงจุดสุดท้ายของปัญหา และ การแก้ไขปัญหานั้น เป็นไปอย่างน่าสนใจ ลักษณะโครงเรื่องที่ปรากฏในกายนครเป็นกลวิธีการสร้างโครงเรื่องที่ดี กล่าวคือ

1. ความสัมพันธ์ระหว่างเหตุการณ์ต่าง ๆ ในเรื่อง

กวีได้นำเหตุการณ์ตามตัวละครมาเชื่อมโยงให้มีความสัมพันธ์ และ สอดคล้องกับการดำเนินเรื่อง โดยกล่าวถึงบ้านเมืองกายนคร และ ผู้คนที่มีความสนุกสนานสะดวกสบาย ซึ่งเป็นจุดเริ่มต้นที่ทำให้ พญามัจจุราชต้องการเมืองกายนครจนสามารถโจมตีกายนครได้ ลักษณะกลวิธีการดำเนินเรื่องเป็นไปเช่นนี้เพื่อเชื่อมโยงไปสู่จุดสำคัญของเรื่อง คือ การหลุดพ้นจากภัยพญามัจจุราช ลักษณะการสร้างเรื่องเป็นไปอย่างมีลำดับขั้นตอนที่มีความสัมพันธ์ต่อเนื่อง

กันจนจบ

2. มีข้อขัดแย้งที่น่าสนใจ

การสร้างข้อขัดแย้งขึ้นในเรื่องกายนครนั้น ผู้แต่งได้สร้างจินตนาการระหว่างชีวิตคนกับความตายให้เป็นรูปธรรมคือ พระเจ้าจิตรราช กับ พญามัจจุราช เป็นข้อขัดแย้งที่ทำให้ พญามัจจุราชใช้กลอุบายเพื่อครอบครองกายนคร การสร้างข้อขัดแย้งระหว่างตัวละครทั้งสอง ทำให้เรื่องราวต่าง ๆ ดำเนินไปพร้อมกับความเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของตัวละคร คือ เมื่อพญามัจจุราชโจมตีกายนคร โดยส่งทหารต่าง ๆ เข้ามาโจมตีกายนครได้ครั้งแล้วครั้งเล่า ทำให้พระเจ้าจิตรราชต้องหาหนทางแก้ไขโดยเริ่มเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของตนไปสู่หนทางที่ดีขึ้น สามารถแก้ไขข้อขัดแย้งอันเกิดจากพญามัจจุราชได้จนหมดสิ้น

ข้อขัดแย้งเช่นนี้ ถ้าเปรียบเทียบในวิถีชีวิตแห่งความเป็นจริงจะพบว่า เป็นความรู้สึกภายในจิตใจของคนที่ต้องการต่อสู้กับความตาย ดังนั้นหนทางที่จะหลุดพ้นจากวิถีชีวิต หลุดพ้นจากสังสารวัฏเพื่อไปสู่นิพพาน จะต้องกำจัดอวิชชาอันเกิดขึ้นในจิตใจให้ได้ นอกจากนี้ ความขัดแย้งอีกประการหนึ่งคือ การต่อสู้ของอำนาจจิตฝ่ายสูง กับ อำนาจจิตฝ่ายต่ำ หากเมื่อใดสามารถกำจัดอำนาจจิตฝ่ายต่ำได้ ก็สามารถหลุดพ้นจากความขัดแย้งใด ๆ โดยสิ้นเชิง

3. การสร้างความสนใจใคร่รู้เรื่องต่อไป

ลักษณะการผูกโยงโครงเรื่องของกายนคร เป็นไปอย่างมีลำดับขั้นตอน เช่น การใช้กลอุบายของพญามัจจุราชที่ส่งชาติทหารเข้าไปในเมืองกายนครเป็นพวกแรก แล้วส่งธรรพทหาร, พยาธิตหาร, มรณทหาร เข้าไปตามลำดับจนสามารถโจมตีกายนครได้สำเร็จ ลักษณะเรื่องโดยทั่ว ๆ ไปผู้สูญเสียเมืองต้องกอบกู้เมืองของตนกลับคืนมา แต่เรื่องกายนครกล่าวว่า พญามัจจุราชเมื่อได้กายนครมาแล้ว ก็ปล่อยพระเจ้าจิตรราชให้ไปสร้างเมืองใหม่ แล้วไปโจมตีเมืองอีกครั้งแล้วครั้งเล่า เมื่อคำนึงถึงเรื่องราวจึงเห็นว่าการผูกโยงโครงเรื่องสร้างความสนใจใคร่รู้เรื่องต่อไปว่า หนทางที่พระเจ้าจิตรราชจะสามารถต่อสู้ไม่ให้พญามัจจุราชมาโจมตีกายนครได้นั้นทำอย่างไร การสร้างเรื่องให้ชวนติดตาม จนถึงหนทางแก้ไขปัญหาโดยพระเจ้าจิตรราชได้เป็นผู้ทำให้เรื่องราวนั้นคลี่คลายไปในทิศทางที่ดี คือ การทำพิธีสร้างพระขรรค์เพื่อกำจัดอสูรต่าง ๆ อันหมายถึงบุคคลต่าง ๆ ในกายนครจนหมดสิ้น แล้วไปสู่เมืองนิพพาน

ลักษณะการสร้างความสนใจใคร่รู้เรื่องต่อไปของกายนครนี้ อาจจะไม่โดดเด่นเช่นวรรณกรรมประเภทอื่น ๆ ที่ผู้แต่งสามารถนำตัวละครต่าง ๆ มาผูกเรื่องราวให้ซับซ้อนยิ่งขึ้น แต่กายนครเป็นเรื่องเกี่ยวกับวิถีชีวิตของความเป็นจริง การสร้างจุดเด่นของเรื่องจึงเกิดขึ้นเพียงจุดเดียวเท่านั้น คือ ทำอย่างไรจะพ้นภัยจากพญามัจจุราชจึงแก้ไขปัญหาโดยสร้างความสัมพันธ์อันดีระหว่างชีวิต กับ คำสอนทางพระพุทธศาสนา ทำให้ผู้อ่านสามารถเข้าใจเรื่องราวของชีวิตได้อย่างชัดเจนยิ่งขึ้น

4. ความสมจริง

เนื้อเรื่องในกายนกรดำเนินไปอย่างสมเหตุสมผล จากเหตุที่เกิดขึ้นย่อมส่งผลตามมาดังเหตุและผลต่อไปนี้

- (เหตุ) พญามัจจุราชต้องการกายนกร
- (ผล) พญามัจจุราชใช้กลอุบายส่งทหารเข้าไปโจมตีกายนกร
- (เหตุ) พญามัจจุราชโจมตีกายนกรได้สำเร็จครั้งแล้วครั้งเล่า
- (ผล) พระเจ้าจิตรราชหาหนทางแก้ไขเพื่อพ้นภัยจากพญามัจจุราช

ขั้นตอนการดำเนินเรื่องอาจจะกล่าวได้ว่า กายนกรเป็นเรื่องที่ตั้งใจได้สะท้อนสภาพความเป็นจริงของชีวิต จึงทำให้เรื่องราวที่มีความสมจริง การที่พญามัจจุราชส่งทหารเข้าไปในกายนกร จนพระเจ้าจิตรราชต้องสูญเสียเมืองไปนั้นเป็นลักษณะการดำเนินเรื่องให้มีความสอดคล้องกับชีวิตของบุคคลที่ต้องมี เกิด-แก่-เจ็บ-ตาย อันเป็นธรรมดาของสังขารหรือกายนกร แต่เรื่องราวที่สะท้อนออกมาให้เห็นนั้น คือ พระเจ้าจิตรราชต้องการหลุดพ้นจากห้วงทุกข์เหล่านี้ การแก้ไขปัญหาก็ดำเนินไปในทิศทางของหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนา ที่กล่าวถึง "นิพพาน" เพื่อการหลุดพ้นจากห้วงทุกข์ เหตุการณ์ต่าง ๆ ในเรื่องกายนกรจึงมีความสมเหตุสมผลในการดำเนินเรื่องจนถึงจุดจบของปัญหา

2. ฉากและตัวละคร

ฉาก

ฉากโดยทั่วไป คือ สถานที่และสิ่งแวดล้อมต่าง ๆ นอกจากนั้นฉากยังหมายถึง อารมณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นจากประสาทสัมผัสทั้ง 5 คือ รูป รส กลิ่น เสียง สัมผัส¹⁰ ลักษณะฉากที่แสดงการรับรู้ทางอารมณ์นี้ ปรากฏในเรื่องกายนครโดยผู้แต่งนำความรู้สึกลึกต่าง ๆ มาสร้างฉากเพื่อทำให้เรื่องราวมีความสมจริง และ มีความสัมพันธ์กับตัวละครที่ดำเนินเรื่อง ลักษณะฉากที่ปรากฏมีดังนี้

ฉากเมืองกายนคร

การสร้างฉากเมืองกายนคร ผู้แต่งได้สร้างฉากโดยการเปรียบเทียบอวัยวะต่าง ๆ ในร่างกายมนุษย์ให้เป็นฉากเมืองกายนคร ดังตัวอย่าง

อันว่าเมืองกายนครนั้น นวทวาร มีประตูอยู่เก้าแห่ง

ประตูแห่งหนึ่งชื่อว่า ทิพทวาร ประตูแห่งหนึ่งชื่อว่า ทักขิณทวาร

ประตูแห่งหนึ่งชื่อว่า โสศทวาร ประตูแห่งหนึ่งชื่อว่า โสศไวยทวาร

ประตูแห่งหนึ่งชื่อว่า มุขทวาร ประตูแห่งหนึ่งชื่อว่า ขานทวาร

ประตูแห่งหนึ่งชื่อว่า คงคาทวาร ประตูแห่งหนึ่งชื่อว่า คูทวาร ๆ นี้

สำหรับชาวพระนครล้มตาย อันเครื่องอสุจิควรจะนำออกไปประตูเคียนนี้แล

อันว่าประตูทั้งเก้านี้คือว่า ทวารทั้งเก้า คือ จักขุทั้งสอง หูทั้งสอง

ทวารทั้งหกนี้คู่กัน ยังอีกทวารทั้งสามนั้น คือ ปาก ๑ ทวารหนัก ๑

ทวารเบา ๑ จึงเป็นคำรบเก้าด้วยกัน ประตูทั้งเก้านี้สำหรับ

ชาวพระนครเข้าออกจะได้ทำการทั้งปวง

¹⁰ เจื้อ สตะเวทิน, วรรณคดีวิจารณ์ (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์สุทธินิสารการพิมพ์, 2518), หน้า 88.

การกล่าวถึงทวารทั้งเก้าซึ่งหมายถึงช่องตามร่างกายทั้ง 9 ช่อง ได้แก่
 ตา 2, หู 2, จมูก 2, ปาก 1, ทวารหนัก 1, ทวารเบา 1¹¹ ที่ปรากฏเป็นประตูเมือง
 กายนครนั้นมีเพียง 8 ประตูดังนี้

ทิพทวาร	}	-	ตา 2
ทักษิณทวาร			
โสศทวาร	}	-	หู 2
โสศไวยทวาร			
มุขทวาร		-	ปาก 1
ฆานทวาร		-	จมูก 1
คงคทวาร		-	ทวารเบา 1
คูลทวาร		-	ทวารหนัก 1

ฉากภายในเมืองกายนคร มีปราสาท 5 แห่ง จากเรื่องกายนครกล่าวถึงปราสาท 5 แห่ง

คังนี้ มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

ในพระนครนั้นมีปราสาท 5 แห่ง เป็นที่เสด็จอยู่แห่งพระมหากษัตริย์เจ้า
 ปราสาทแห่งหนึ่งชื่อ จักขุปราสาท สำหรับพระมหากษัตริย์เสด็จไป
 ทอดพระเนตรซึ่งสิ่งทั้งปวง ปราสาทแห่งหนึ่งชื่อ โสศปราสาท ๆ หนึ่ง
 เป็นที่ท้าวเธอเสด็จไปฟังเสียงทั้งปวง เป็นต้นว่าดุริยางค์ และดนตรี
 ปราสาทแห่งหนึ่งชื่อว่า ฆานปราสาท เป็นที่พระมหากษัตริย์เสด็จไปทรง
 สุนทรสน อันเป็นที่บำรุงกายให้สบายพระทัย ปราสาทแห่งหนึ่งชื่อว่า
 ชิวหาปราสาท เป็นที่พระมหากษัตริย์เสด็จไปเสวยซึ่งสุทธาโภชนาอันวิเศษ
 มรรจงถวาย ปราสาทแห่งหนึ่งชื่อว่า กายปราสาท เป็นที่พระมหากษัตริย์
 เสด็จไปทรงซึ่งเครื่องราชกกุธภัณฑ์ทั้งห้า

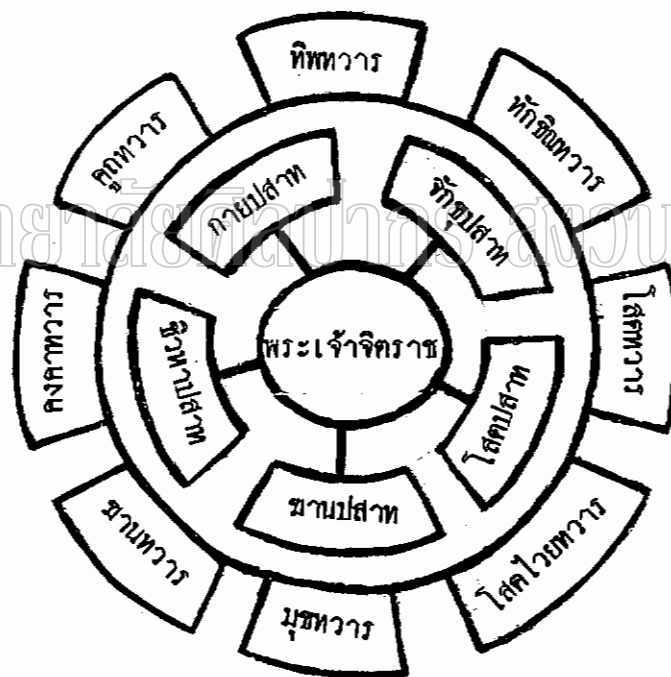
¹¹ ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2525, หน้า 378.

ปราสาท 5 แห่งนี้ เป็นการสร้างฉากเพื่อเปรียบเทียบกับความรู้สึกต่าง ๆ ทางประสาทสัมผัส ดังนี้

จักขุประสาท	-	สัมผัสทางตา
โสตประสาท	-	สัมผัสทางหู
ฆานประสาท	-	สัมผัสทางจมูก
ชีวาประสาท	-	สัมผัสทางลิ้น
กายประสาท	-	สัมผัสทางกาย

ลักษณะฉากภายในกายนคร สามารถเขียนเป็นแผนภูมิได้ดังนี้

ภาพที่ 2 แผนภูมิกายนคร

การสร้างฉากกายนคร มีลักษณะพิเศษต่างไปจากการสร้างฉากเมืองโดยทั่ว ๆ ไป เพราะฉากกายนครแท้จริงแล้ว คือ สังขารหรือร่างกายมนุษย์ ผู้แต่งจึงนำสภาวะในร่างกายที่รับรู้อารมณ์ความรู้สึกต่าง ๆ มาสร้างเป็นฉากโดยกล่าวอ้างอิงไปถึงความสำคัญของฉากนั้นว่ามีความสัมพันธ์กับบ้านเมือง หรือตัวละครอย่างไร การสร้างฉากกายนครได้นำทั้งรูปธรรม คือ ทวารทั้งเก้ามาสร้างเป็นประตูเมือง และนามานุกรม คือ ประสาทสัมผัสทั้งห้า มาสร้างเป็นฉากปราสาท

ความสำคัญของฉากประตูเมือง และ ปราสาทนี้เป็นจุดเริ่มต้นที่ผู้แต่งได้สร้างภาพให้ผู้อ่านเข้าใจกายนครได้ดียิ่งขึ้น ไม่ว่าจะเป็นฉากประตูเมืองที่กล่าวถึง ความสะดวกสบายของชาวเมืองซึ่งสามารถออกไปทำการงานใด ๆ ได้ ผู้แต่งให้ความสำคัญแก่ฉากปราสาททั้ง 5 แห่งยิ่งนักเพราะฉากปราสาทเป็นฉากที่บ่งบอกถึงความสุขสบายของพระเจ้าจักราชที่สามารถเสด็จไปทอดพระเนตรสิ่งต่าง ๆ พังคนตรี หรือ เสวยอาหารอันวิเศษในปราสาทได้ และฉากเหล่านี้จึงเป็นส่วนเสริมเนื้อเรื่องให้เด่นชัด และ เพื่อสร้างเรื่องราวต่อไป

ฉากกองทัพบ

เป็นฉากกองทัพบที่นำพระเจ้าจักราชไปสู่นิพพาน ดังความ

พระองค์ก็ขึ้นสู่รุดแก้วกล่าวคือ พระธรรมทั้งหลายแปดหมื่นสี่พัน
พระองค์เสด็จนั่งในรัตนบัลลังก์พระที่นั่งแก้ว อันประดับประดาไปด้วย
เนาวรัตน์ทั้งหลายเก้ายประการ คือ พระเนาวโลกุตรธรรมทั้งเก้า
คือ มรรคสี่ ผลสี่ พระนิพพานหนึ่ง จึงเป็นพระเนาวโลกุตรธรรมทั้งเก้า
และราชรถนั้นพระองค์เทียบไปมาสินธุชาติ...

หรือ

ฝ่ายว่าพระเจ้าจักราช พระองค์ก็เลื่อนลอยไปในท่ามกลางเวหา
มีหมู่โยธาทั้งหลายเป็นยศบริวาร ก็แห่ล้อมไปในเบื้องบนซ้าย
แลเบื้องขวา เบื้องหน้า แล เบื้องหลัง ตราบเท้าถึงเมืองแก้ว
อันกล่าวแล้วคือ พระนิพพาน อันเป็นนิวาสฐานอันบรมล้ำเลิศ
ประเสริฐยิ่งนักหนา

ฉากรุดแก้ว และ กองทัพบนี้เป็นฉากที่กล่าวถึงความยิ่งใหญ่ของการเดินทางไปสู่เมืองนิพพาน รุดแก้วที่ประทับก็มีความงดงามประดับประดาไปด้วยแก้ว 9 ประการ หมายถึง ธรรมแห่งการหลุดพ้น คือ มรรค 4 ผล 4 นิพพาน 1 และมีหมู่โยธาแห่ล้อมไปทั่วทุกทิศ เพื่อนำพระเจ้าจักราชไปสู่เมืองนิพพาน

ฉากเมืองนิพพาน

การสร้างฉากเมืองนิพพานในกายนครนี้ ผู้แต่งได้สร้างให้มีลักษณะเหมือนจริง
 วิภา กงกะนันท์ กล่าวถึงการสร้างฉากประเภทนี้ไว้ว่า "ผู้อ่านจะพบความเหมือนจริงในฉาก
 วรรณคดีไทยโบราณบางประเภท เช่น วรรณคดีพุทธศาสนา ... ผู้รจนามุ่งสร้างความตื่นตะลึง
 ทางอารมณ์มากกว่ามุ่งบันทึกความเป็นจริงของสิ่งแวดล้อมทางกายภาพ"¹² ในกายนครได้กล่าว
 เมืองนิพพานไว้ดังนี้

เป็นเมืองที่มีกำแพง 7 ชั้น

พระองค์บ่ายหน้าไปเมืองแก้ว อันแล้วไปด้วยกำแพงหนาแน่น
 ได้เจ็ดชั้นมั่นคงยิ่งนักหนา มุจจुरาชา พญามัจจुरาชนัน
 ไม่สามารถที่จะคิดตามเบียดเบียนพระองค์ได้

เป็นเมืองที่มีแต่ความสุข

อันว่าบุคคลผู้ใด ถ้าแม้ว่าเข้าไปในเมืองพระนิพพานแล้ว
 โล บุกโล อันว่าบุคคลผู้ใด จะหลงอยู่ด้วยสมบัติทั้งปวง
 ในเมืองพระนิพพาน เหตุว่าพระนิพพานนั้น ร่มเย็น น่านมาซึ่ง
 ความสุขระรื่นชื่นบานยิ่งนักหนา

. . .

ครั้งนั้นพระเจ้าจิตรราชบรมกษัตริย์ พระองค์เสด็จเข้าไปใน
 เมืองพระนิพพาน ประกอบไปด้วยบรมสุขโอฬารวิภา
 ล้ำเลิศประเสริฐยิ่งนักหนา

¹²วิภา กงกะนันท์, วรรณคดีศึกษา, หน้า 115.

เป็นเมืองอันเป็นที่อยู่ของบุคคลต่าง ๆ ดังนี้

เป็นที่อยู่แห่งพระอริยเจ้า แลพระปัจเจกโพธิเจ้าทั้งปวง
 แลพระพุทธรูป พุทธมารดา และพระอรหันตาศิณาสวเจ้า
 ทั้งหลายแต่ปางก่อน อันล่วงเข้าสู่พระนิพพานไปแล้ว
 มากกว่าเมืงทรายในท้องพระมหาสมุทรทั้งสี่นั้นอีก

เป็นเมืองที่หลุดพ้นจากการเวียนว่ายในสังสารวัฏ

ถ้าบุคคลผู้ใดเข้าไปในเมืองพระนิพพานแล้ว อันจะได้กลับมานั้น
 หามิได้ ถึงว่าบุคคลมีกำลังเอาเชือกมาผูกท่ามกลางแห่งบุรุษ
 ผู้นั้นแล้วฉุดคร่าลากออกมา บุรุษผู้นั้นมีสามารถจะออกจาก
 พระนครนิพพานนั้นประกอบไปด้วยบรมสุขเป็นอันดี

. . . .

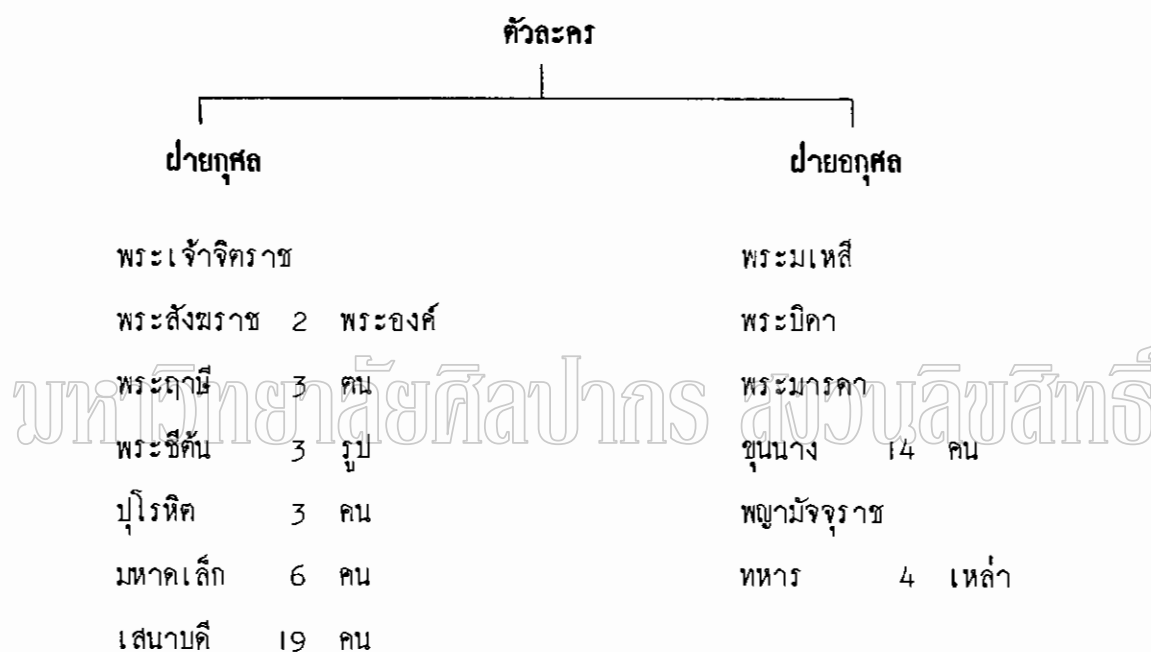
บุคคลผู้ใดเข้าไปสู่เมืองพระนิพพานแล้ว อันจะได้เวียนไปเวียนมา
 เอาชาติกำเนิดอีกนั้นหามิได้ ด้วยว่าพระนิพพานนั้นเป็นที่สุดแห่งชาติ

ฉากเมืองนิพพานเป็นฉากสุดท้ายของเรื่อง และเป็นสิ่งสำคัญสูงสุด ผู้แต่งได้กล่าวถึง
 เมืองพระนิพพานในด้านความรู้สึกทางจิตใจมากกว่าการยึดติดที่วัตถุหรือสถานที่นั้น การกล่าวถึง
 ฉากเมืองพระนิพพานนี้จึงไม่ได้สร้างภาพเมืองเด่นชัดเท่าใด แต่เป็นการสร้างความรู้สึก
 ที่ตั้งมั่นด้านจิตใจให้แก่ผู้อ่าน ดังพุทธภาษิตที่ว่า

"นิพพานํ ปรมิ สุขํ" (พระนิพพานเป็นสุขอย่างยิ่ง)

ตัวละคร

ตัวละครที่ปรากฏในกายนครมีเป็นจำนวนมาก ตัวละครต่าง ๆ เช่น ชุนนาง อำมาตย์ เสนาบดี ฯลฯ ลักษณะอุปนิสัยมีความแตกต่างกันไป การดำเนินเรื่องมีความเกี่ยวข้องกับตัวละครเหล่านี้ ผู้แต่งได้กล่าวถึงตำแหน่ง และชื่อตัวละครควบคู่กัน เพื่อไม่ให้เกิดความสับสน ลักษณะอุปนิสัยของตัวละครในกายนครปรากฏจากชื่อเฉพาะ ซึ่งสามารถแบ่งประเภทตัวละครเป็น 2 ฝ่าย คือ ฝ่ายกุศล และ ฝ่ายอกุศล ดังนี้

การสร้างตัวละครทั้ง 2 ฝ่าย เป็นการสร้างแบบบุคลาธิษฐาน คือ ตัวละครไม่ได้เป็นมนุษย์ แต่ผู้แต่งกำหนดบทบาท และ พฤติกรรมไว้ราวกับว่าเป็นมนุษย์ โดยการนำสิ่งที่เป็นนามธรรมมากล่าวเป็นรูปธรรม ลักษณะนิสัยตัวละครในเรื่องกายนคร จะแสดงพฤติกรรม เช่นเดียวกับความหมายของชื่อทางธรรม ดังจะได้กล่าวเป็นตารางต่อไปนี้

ตารางที่ 15 ลักษณะนิสัยตัวละคร กายนคร ฉบับจังหวัดพังงา

ตัวละคร	ลักษณะนิสัย	ความหมายทางธรรม ¹³
ฝ่ายกุศล		
พระเจ้าจิตรราช (กษัตริย์)	เป็นผู้มีความอดทน มีจิตใจ เข้มแข็ง เด็ดเดี่ยว	ธรรมชาติที่รู้อารมณ์ , สภาพที่นึกคิด, ความคิด, ใจ
ปัญญินทรีย์ } สมามินทรีย์ } (พระสังฆราช)	เป็นผู้มีปัญญา เป็นผู้มีสมาธิ	อินทรีย์ คือ ปัญญา หรือ อโมหะ (ความรู้เข้าใจ) อินทรีย์ คือ สมาธิ ได้แก่ เอกัคคตา (ความมีอารมณ์ เป็นอันเดียว)
พระปิติ } พระฉันทะ } พระวิริยะ } (พระฤาษี)	เป็นผู้ซื่อซาบ และ เย็นอยู่ อยู่ในอารมณ์ เป็นผู้คับซึ่งอกุศลธรรมทั้งปวง เป็นผู้มีความเพียร	ความปลานปล้มในอารมณ์, อิมใจ ความพอใจในอารมณ์ ความเพียร
พระอนิจจัง } พระทุกขัง } พระอนัตตา } (พระชีคัน)	เป็นผู้ไม่ประมาทใน กุศลธรรมทั้งปวง	ความไม่เที่ยงแท้แน่นอน ความเป็นทุกข์ ความไม่มีตัว ไม่มีคน ปราศจากแก่นสารที่เที่ยงแท้

¹³ พระราชวรมณี [ประยูร ปยุตโต], พจนานุกรมพุทธศาสตร์ฉบับประมวลธรรม, พิมพ์ครั้งที่ 4 (กรุงเทพฯ: คำนวณการพิมพ์, 2528), หน้า 88 - 329.

ตัวละคร	ลักษณะนิสัย	ความหมายทางธรรม
วิตก	(บุโรหิต)	ความศรัทธาธรรม
วิจารณ์		ความครอง หรือ พิจารณา อารมณ์
อริโมกซ์		ความปลงใจ หรือ บัใจ ในอารมณ์
นายผัสสะ	(มหาดเล็ก)	ความกระหม่อมอารมณ์
นายสัญญา		ความหมายรู้อารมณ์
นายเวทนา		ความเสวยอารมณ์
นายเจตนา		ความจงใจต่ออารมณ์
นายเอกัคคตา		ความมีอารมณ์เป็นอันเดียว
นายมนสิการ		ความกระทำอารมณ์ไว้ในใจ, ใส่ใจ
เจ้าพญาสีหราช		ความเชื่อ
เจ้าพญาสตี		ความระลึกได้, ความสำนึก พร้อมอยู่
พญาสมาธิ		ความตั้งจิตมั่น

ตัวละคร	ลักษณะนิสัย	ความหมายทางธรรม
พญาหิรัโศตอัปปะ	เป็นผู้เกรงกลัวบาป	ความละอาย และ สะดุ้ง กลัวต่อบาป
เจ้าพญาอโสภา	เป็นผู้ไม่โลภ	ความไม่โลภ
เจ้าพญาอโหสะ	(เสนาบดี) เป็นผู้ไม่มีโทสะ	ความไม่คิดประทุษร้าย
เจ้าพญาอโมหะ	เป็นผู้ไม่มีความลุ่มหลง	ความไม่หลง
เจ้าพญากายปัสสัทธิ	เป็นผู้มีกายอันผ่องแผ้ว	ความสงบแห่งกองเจตสิก
เจ้าพญาจิตปัสสัทธิ	เป็นผู้มีจิตอันผ่องแผ้ว	ความสงบแห่งจิต
เจ้าพญากายสุหุตา	เป็นผู้มีกายอันเบา	ความเบาแห่งกองเจตสิก
เจ้าพญาจิตสุหุตา	เป็นผู้มีจิตอันเบา	ความเบาแห่งจิต
เจ้าพญาภิกขุภิกขุตา	เป็นผู้มีกายอันเลื่อมใส	ความควรแก่งานแห่ง กองเจตสิก
เจ้าพญาจิตภิกขุภิกขุตา	เป็นผู้มีจิตอันเลื่อมใส	ความควรแก่งานแห่งจิต
เจ้าพญาภิกขุปาคุญญตา	เป็นผู้มีกายอันเร็ว	ความคล่องแคล่วแห่ง กองเจตสิก
เจ้าพญาจิตภิกขุปาคุญญตา	เป็นผู้มีจิตอันเร็ว	ความคล่องแคล่วแห่งจิต
เจ้าพญาภิกขุภุตา	เป็นผู้มีกายอันอ่อน	ความอ่อน หรือ นุ่มนวล แห่งกองเจตสิก
เจ้าพญาจิตภิกขุภุตา	เป็นผู้มีจิตอันอ่อน	ความอ่อนหรือนุ่มนวลแห่งจิต
เจ้าพญาภิกขุชุกตา	เป็นผู้มีกายอันชือตรง	ความชือตรงแห่งกองเจตสิก
เจ้าพญาจิตภิกขุชุกตา	เป็นผู้มีจิตอันชือตรง	ความชือตรงแห่งจิต

ตัวละคร	ลักษณะนิสัย	ความหมายทางธรรม
ฝ่ายอภุศล		
นางอวิชาเทวี (พระมเหสี)	มีความโลภ, เห็นแก่ตัว คบค้าสมาคมกับศัตรู	ความไม่รู้ ไม่เห็นตาม ความเป็นจริง
พระเจ้าโมหราช (พระบิดา)	เป็นผู้มีแต่ความลุ่มหลง	ความหลง
นางโลกเทวี (พระมารดา)	เป็นผู้มีความโลภ	ความอยากได้, ความโลภ
ขุนโลกะ	เป็นผู้มีความโลภ, อยากได้ ทรัพย์สินสมบัติทั้งปวง	ความอยากได้, ความโลภ
ขุนโทสะ	เป็นผู้มักโกรธ	ความคิดประทุษร้าย
ขุนโมหะ	เป็นผู้ลุ่มหลง	ความหลง
ขุนอิทธิกะ	เป็นผู้ไม่ระงับสติใจกลัว ในบุญ และ บาป	ความไม่ละอายต่อบาป
ขุนทิฐิ	เป็นผู้ถือผิดเป็นชอบ	ความเห็นผิด
ขุนวิจิจิจนา	(ขุนนาง) เป็นผู้มักสงสัยในบุญและบาป	ความคลางแคลงสงสัย
ขุนสิลพพคปรามาส	เป็นผู้มักลบหลู่ผู้มีพระคุณ ทั้งบุญ และ บาป	ความถือมั่น
ขุนกุกกัจจะ	เป็นผู้ฟุ้งซ่าน	ความเคืองรำคาญใจ
ขุนอุทัจจะ	เป็นผู้มีความประหม่า	ความฟุ้งซ่าน
ขุนถีนะ	เป็นผู้มีความขมเขม	ความหคู้
ขุนมิทระ	เป็นผู้มักง่วงนอน	ความง่วงเหงา

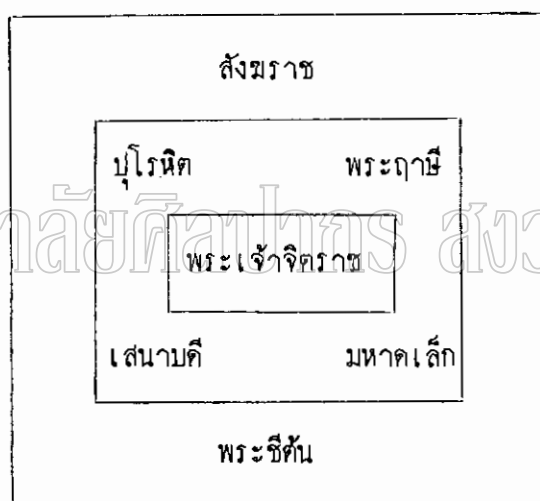
ตัวละคร	ลักษณะนิสัย	ความหมายทางธรรม
ขุนมัจฉริยะ	เป็นผู้มีความตระหนี่	ความตระหนี่
ขุนมานะ	เป็นผู้ถือเนื้อถือตัว	ความถือตัว
พญามัจจุราช (กษัตริย์)	เป็นผู้ชอบทำลาย และ มีความเฉลียวฉลาดไปด้วย กลอุบาย	ความตาย
ชาติทหาร	(ทหาร)	การเกิด
ชราทหาร		ความแก่
พยาธิทหาร		ความเจ็บไข้ไม่สบาย
มรณทหาร		ความตาย

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

การสร้างตัวละครต่าง ๆ นี้ผู้แต่งได้นำหลักกรรมทางศาสนาามาสมมติเป็นตัวละคร เพื่อเชื่อมโยงเรื่องราวไปสู่จุดหมายสูงสุด ตัวละครต่าง ๆ ไม่มีความสำคัญหมดทุกตัว แต่จะมีตัวละครหลัก คือ พระเจ้าจิตรราช และ พญามัจจุราช เป็นตัวละครที่ดำเนินเรื่องราว ส่วนตัวอื่น ๆ เป็นตัวเสริมเรื่องราวทางธรรมะให้มีความสมจริงในชีวิตมนุษย์

การนำหลักกรรมทางศาสนาามาจัดประเภทตัวละครนี้น่าสนใจอย่างยิ่ง เนื่องจากผู้แต่งได้ให้ความสำคัญกับตัวละครแตกต่างกันไปตามตำแหน่งที่ปรากฏในเรื่อง ซึ่งจะได้กล่าวถึงความสัมพันธ์ของตัวละครทั้ง 2 ฝ่ายดังนี้

ภาพที่ 3 แผนภูมิตัวละครฝ่ายกุศล

พระเจ้าจิตรราชเป็นตัวละครเพียงตัวเดียวที่มีลักษณะความสมจริง เช่น บุณชน โดยใช้ลักษณะความเป็นจริงในชีวิต สร้างตัวละครให้มีนิสัยเปลี่ยนแปลงตามสภาพแวดล้อม จากพฤติกรรมของพระเจ้าจิตรราชพบว่า เมื่ออวิชาครอบงำทำให้พระองค์ได้รับความทุกข์ ต่อมาจึงได้กำจัดอกุศลธรรมให้หมดสิ้น พระเจ้าจิตรราชจึงมีการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมไปในทิศทางที่ดี

ตัวละครฝ่ายกุศลบริวารพระเจ้าจิตรราชเป็นตัวละครที่ผู้แต่งได้นำ เจตสิกซึ่งเป็นธรรมที่ประกอบด้วยจิต, สภาวะธรรมที่เกิดดับพร้อมกับจิตมีอารมณ์ และ วัตถุที่อาศัยเดียวกันกับจิต¹⁴ มาสมมติเป็นตัวละครดังนี้

บุโรหิต, พระฤาษี, มหาคเล็ก คือ อัญญสมานาเจตสิก (เจตสิกที่มีเสมอกันแก่จิตพวกอื่น คือ ประกอบเข้าได้กับจิตทุกฝ่ายทั้งกุศล และ อกุศล มิใช่เข้าได้แต่ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งพวกเดียว)¹⁵

เสนามตี คือ โสภณเจตสิก (เจตสิกฝ่ายดีงาม)¹⁶

การสมมติตัวละครแวดล้อมพระเจ้าจิตรราช เป็นธรรมอันประกอบด้วยจิตฝ่ายกุศล ตัวละครทุกตัวมีพฤติกรรมที่ตีตั้งแต่ต้นจนจบเรื่อง ยกเว้นตัวละครตำแหน่งบุโรหิต มีพฤติกรรมเปลี่ยนแปลงจากจิตที่เป็นฝ่ายอกุศลเป็นกุศล ดังนี้

ตอนชาติทหารเข้ามาในเมืองกายนคร

ฝ่ายว่าพระเจ้าจิตรราช พระองค์จึงปรึกษากับด้วยบุโรหิตทั้งปวงว่า
ท่านทั้งสามจะเห็นเป็นประการใด ควรจะรับไว้หรืออย่ารับไว้
ฝ่ายว่าบุโรหิตผู้ปรึกษานั้นก็เป็นคนโลเล ถ้าว่าพวกช้างไนน์มาก
ก็เข้าช้างพวกช้างนั้น จึงกราบทูลว่า มหาราช ช้างแต่พระองค์
ผู้ประเสริฐเสวยล้อมสมัครเข้ามาเป็นข้าของพระองค์แล้ว
ก็ควรที่จะรับไว้ได้เป็นกำลังกระทำราชการ

¹⁴พระราชนิพนธ์ [ประยูร ปยุตโต], พจนานุกรมพุทธศาสตร์ฉบับประมวลธรรม, หน้า 325.

¹⁵เรื่องเดียวกัน.

¹⁶เรื่องเดียวกัน, หน้า 327.

ตอนพระเจ้าจิตรราชตัดอกุศลกรรมทั้งปวง

ครั้งนั้นบุโรหิตอันชื่อวีกนนั้น ก็รำพันไป ๆ จึงเห็นโทษแห่งบุคคลทั้งหลาย อันเป็นอกุศลแท้จริง ฝ่ายว่าบุโรหิตอันชื่อวิจารนั้น ก็ครีคริกนิกในอารมณ์ ของอาตมา โดยอันละเอียดก็เห็นพร้อมกันกับด้วยวีกนนั้น อันว่าบุโรหิตอันชื่อว่า อธิโมกษนั้นเล่า ท่านย่อมมีสติอารมณ์อันดียิ่งนัก อาจสามารถจะนำการไปสู่พระนิพพานได้

พระชีตัน คือ ไตรลักษณ์ (เป็นลักษณะ 3 ประการ แห่งสังขารธรรมทั้งหลาย คือ อนิจจตา, ทุกขตา, อนัตตา)¹⁷

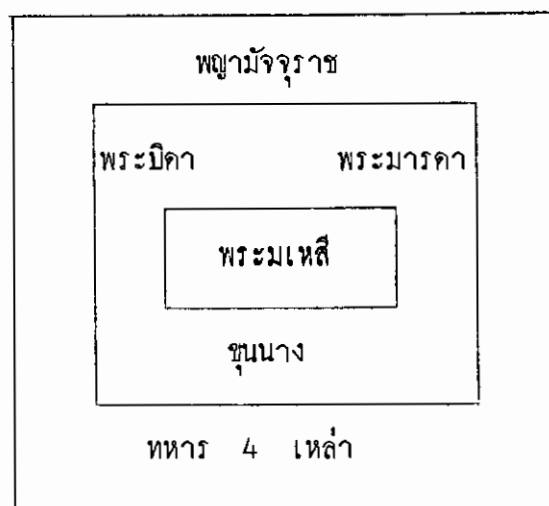
พระสังฆราช คือ อินทรีย์ (สิ่งที่เป็นใหญ่ในการทำกิจของตน คือ ทำให้ธรรมอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องเป็นไปตามตนในกิจนั้น ๆ ในขณะที่เป็นไปอยู่นั้น)¹⁸

การสมมติตัวละครพระชีตัน กับ พระสังฆราชซึ่งเป็นฝ่ายกุศลนี้ มีความสัมพันธ์กับ พระเจ้าจิตรราช เมื่อพระองค์ตัดอกุศลกรรมทั้งปวงแล้ว พระชีตันเป็นตัวละครที่ทำให้ พระเจ้าจิตรราชเข้าใจชีวิตยิ่งขึ้นว่า สรรพสิ่งทั้งหลายย่อมเป็นไปตามธรรมชาติ ส่วนพระสังฆราชเป็นตัวละครที่ผู้แต่งได้ใช้หลักธรรม คือ บัญญัตินทรีย์ (ผู้มีปัญญา) และ สมาธินทรีย์ (ผู้มีสมาธิ) เป็นผู้ชี้แนะแนวทางให้พระเจ้าจิตรราชไปสู่จุดหมายอันพึงปรารถนา

¹⁷ เรื่องเดียวกัน, หน้า 315.

¹⁸ เรื่องเดียวกัน

ภาพที่ 4 แผนภูมิฝ่ายอกุศล

พระมเหสี คือ อวิชา (ความไม่รู้ทุกข์, ไม่รู้สภาพความเป็นจริงของชีวิต)
เป็นตัวละครที่ผู้แต่งได้สมมติให้เป็นผู้ใกล้ชิดกับพระเจ้าจักราช และ เป็นตัวละครสำคัญของ
ฝ่ายอกุศลธรรมที่ทำให้พระเจ้าจักราชได้รับความทุกข์

พระบิดา, พระมารดา, ขุนนาง คือ อกุศลเจตสิก (เป็นเจตสิกฝ่ายอกุศล)

พญามัจจุราช และ ทหาร 4 เหล่า คือ สังสารวัฏ

ตัวละครฝ่ายอกุศลนี้ผู้แต่งได้ให้จุดสำคัญอยู่ที่ พญามัจจุราช ซึ่งเชื่อมโยงไปสู่ตัวละครอื่น ๆ
เพื่อให้เรื่องมีความเหมาะสมกับสภาพความเป็นจริงของชีวิต แต่ต้นเหตุที่ทำให้เกิดความทุกข์
ต่าง ๆ คือ อวิชา ผู้แต่งได้นำหลักธรรมข้อนี้ไว้ในตำแหน่งพระมเหสี ซึ่งมีความใกล้ชิดกับ
พระเจ้าจักราช จากเรื่องกายนครนี้จะเห็นว่า การหลุดพ้นภัยพญามัจจุราชต้องกำจัดอกุศลธรรม
ทั้งปวง หมายถึง พระมเหสี, พระบิดา, พระมารดา, ขุนนาง จึงจะพ้นภัยเพื่อไปสู่นิพพาน
ตรงกับหลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนา คือ "วัฏฏะที่รัดรั้งเราอยู่ ทำให้ชีวิตเราหมุนเวียน
อยู่ในสังสารนี้ ส่วนสำคัญที่สุดอยู่ที่ อวิชา อันเป็นกิเลสวัฏฏะ ถ้าตัดอวิชาขาดหมดแล้ว
เราก็หลุดพ้นจากวงเวียนของวัฏฏะ ไม่ต้องเวียนว่ายตายเกิด ไม่ต้องทุกข์อีกต่อไป"¹⁹

¹⁹พิทุร มลิวัลย์ (เรียบเรียง), ปฏิจลสมุปปาต, พิมพ์ครั้งที่ 3 (กรุงเทพฯ :
รุ่งเรืองสาส์นการพิมพ์, 2521), หน้า 48 - 49.

3. สารัตถะ

สารัตถะ คือ ทัศนะที่ผู้แต่งแสดงให้เห็นถึงธรรมชาติอย่างใดอย่างหนึ่ง (หรือหลายอย่าง) ของมนุษย์ เป็นทัศนะที่ผู้แต่งมองความเป็นไปของโลกแล้วนำมาแสดงให้ประจักษ์แก่ผู้อ่าน²⁰

ดังนั้นสารัตถะจึงเป็นข้อคิดที่ผู้แต่งต้องการสื่อสารมาสู่ผู้อ่านเรื่องราว ในกายนครเป็นวรรณกรรมศาสนาที่มุ่งสั่งสอนให้ผู้อ่านเข้าใจหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา ความคิดที่ผู้แต่งถ่ายทอดออกมานั้นจึงเป็นสังขารมซึ่งสะท้อนสภาพความเป็นไปของชีวิตมนุษย์เป็น เรื่องราว สารัตถะสำคัญนี้จึงมีจุดมุ่งหมายเป็นข้อคิดสำคัญของเรื่อง

การพิจารณาให้เห็นสารัตถะของวรรณกรรมศาสนาเรื่องกายนครนี้ ได้พิจารณา ประเมินคุณค่าด้วยหลักเกณฑ์จากหนังสือวรรณคดีวิจารณ์ ดังนี้

- สารัตถะนั้นมีลักษณะสมจริงต่อสภาพสังคมของมนุษย์เพียงใด ทำให้ผู้อ่าน ได้เข้าใจมนุษย์ และ พฤติกรรมของมนุษย์ได้กว้างขวางลึกซึ้งเพียงใด
- ผู้แต่งสามารถแสดงลักษณะอันเป็นธรรมชาติของมนุษย์ได้ชัดเจนแจ่มแจ้ง หรือคลุมเครือ หรือให้ความเข้าใจยังไม่ชัดแจ่มเพียงพอ
- สารัตถะนั้นเป็นไปในทางสร้างสรรค์ ส่งเสริมยกระดับจิตใจ หรือ กระทบในอุดมการณ์ของมนุษย์เพียงใด หรือช่วยให้บังเกิดความรู้ ความเข้าใจในชีวิต และ โลกเพียงใด²¹

สารัตถะมีความสมจริงต่อสภาพสังคมมนุษย์เพียงใด

เรื่องราวจากกายนคร ได้สะท้อนสภาพสังคมของมนุษย์ออกมาได้เพียงบางส่วนเท่านั้น แต่ก็ยังเป็นสภาพสังคมของมนุษย์ที่ผู้อ่านสามารถพบเห็นได้ในชีวิตประจำวัน ซึ่งแสดงให้เห็นถึงความสมจริงในเรื่องที่ผู้แต่งได้ถ่ายทอดออกมา เช่น

²⁰ กุหลาบ มัลลิกะมาส, วรรณคดีวิจารณ์, หน้า 107.

²¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 108 - 110.

ในสังคมย่อมมีบุคคลหลายประเภท มีทั้งคนดี และคนไม่ดี ดังตัวอย่าง

คนหนึ่งชื่อว่า เจ้าพญาอโละะ ๆ นี้ อธิบายว่า มิได้โลก
 คนหนึ่งชื่อว่า เจ้าพญาอโทะสะ ๆ นี้ แปลว่า หาโทะสะมิได้
 คนหนึ่งชื่อว่า พญาโมทะะ ๆ นี้ อธิบายว่า หาความลุ่มหลงมิได้
 คนหนึ่งชื่อว่า เจ้าพญาภายบัสสัทธิ ๆ นี้ แปลว่า มีกายอันผ่องแผ้ว
 คนหนึ่งชื่อว่า เจ้าพญาจิตตบัสสัทธิ ๆ นี้ แปลว่า มีจิตอันผ่องแผ้ว

หรือ

คนหนึ่งชื่อว่า ชุนโละะ ๆ นี้ อธิบายว่า โลกจะใคร่ได้ทรัพย์สินสมบัติของทั้งปวง
 คนหนึ่งชื่อว่า ชุนโทะสะ ๆ นี้ อธิบายว่า กริ้วโกรธ
 คนหนึ่งชื่อว่า ชุนโมทะะ ๆ นี้ อธิบายว่า เป็นคนลุ่มหลง
 คนหนึ่งชื่อว่า ชุนอิทธิกะ ๆ นี้ อธิบายว่า มิได้สะอึกสะอื้นกลัวแก่บุญแลบาป
 คนหนึ่งชื่อว่า ชุนทิฏฐิ ๆ นี้ อธิบายว่า ถือฝึกเป็นชอบ

มหาวิชิยาจารย์ที่สถาปนาธรรมสงวนลิขสิทธิ์

ลักษณะบุคคลต่าง ๆ ในกายนครนี้ มีทั้งดี และ ไม่ดี เป็นลักษณะที่สะท้อนภาพสังคมของมนุษย์ การเสนอเรื่องราวเช่นนี้เพื่อให้ผู้อ่านได้ไตร่ตรองถึงบุคคลต่าง ๆ ในสังคมที่ปะปนกันทั้งดี และ ไม่ดี อันเป็นวิสัยธรรมดาของมนุษย์ในสังคมที่ผู้แต่งมองเห็น เพื่อเป็นข้อเตือนใจให้รู้จักการเลือกคบบุคคล

สารัตถะแสดงลักษณะอันเป็นธรรมชาติของมนุษย์เพียงใด

สารัตถะที่แสดงให้เห็นถึงลักษณะธรรมชาติของมนุษย์ในกายนครนี้ บ่งปรากฏเด่นชัดในเนื้อเรื่องเพราะผู้แต่งมีเจตนาจะแสดงให้เห็นวิถีชีวิตของมนุษย์ ซึ่งเป็นการเปรียบเทียบโดยใช้ร่างกาย และ จิตใจ เป็นสื่อในการถ่ายทอดเรื่องราว

ธรรมชาติของมนุษย์ย่อมเกิด-แก่-เจ็บ-ตายเป็นไปตามวิถีชีวิต ในทางพระพุทธศาสนา ถือว่า ชีวิตทุกชีวิตเวียนว่ายอยู่ในวัฏสงสาร ดังนั้นหลักธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้าจึงมุ่งปฏิบัติให้พ้นจากวัฏสงสารนี้ การศึกษาหลักธรรมคำสอนมีหลายรูปแบบ ในกายนครก็เป็นวิถีทางอีกรูปแบบหนึ่งที่มุ่งแสดงลักษณะธรรมชาติของมนุษย์ออกมาให้เห็น เพื่อการปฏิบัติตนให้หลุดพ้นจากอกุศลธรรมทั้งปวง ผู้แต่งจึงได้กล่าวถึง ความดี และความชั่วในคัมภีร์ออกมาเป็นบุคคลต่าง ๆ เพื่อให้ข้อคิดอันเป็นลักษณะธรรมชาติของมนุษย์ไว้ดังนี้

เมื่อจิตใจ อันหมายถึง พระเจ้าจิตราหมีความประมาท หลงใหลกับอกุศลธรรม
สิ่งเลวร้ายต่าง ๆ จึงบังเกิดขึ้น

พระองค์ก็นิ่งเสียจะได้คิดอ่านการพระนครต่อไปนั้นหาไม่ได้
ตั้งแต่จะชมชานหลงใหลไปด้วยพระอัศรมเหสีไปนั้นอย่างเดียว
ฝ่ายว่าทหารทั้งสองอันมาอยู่เป็นไส้ศึกนั้นก็ส่งข่าวสารไปถวายแก่

พระยามัจจุราช ในสารนั้นว่าขอพระราชทาน บัดนี้พระเจ้าจิตราห
มีความประมาทอยู่แล้ว ขอพระองค์จงส่งทหารทั้งปวงมาเกิดในกาลบัดนี้

เรื่องกายนคร มีความสมจริงต่อสภาพจิตใจมนุษย์ คือ สภาพจิตใจของมนุษย์ย่อมเปลี่ยนแปลงไปตามสภาพแวดล้อม เมื่ออยู่ใกล้ชีวิตใดย่อมเปลี่ยนแปลงตามบุคคลผู้นั้น ดังคำกล่าวที่ว่า "คบคนพาล พาลพาไปหาผิด คบบัณฑิต บัณฑิตพาไปหาผล" พระเจ้าจิตราหเมื่อถูกอวิชาครอบงำก็หลงใหลจนเกิดความวิบัติขึ้น ต่อมาได้ปรึกษาพระสังฆราชจึงหลุดพ้นจากภัยต่าง ๆ เป็นลักษณะที่ผู้แต่งได้สื่อมายังผู้อ่านให้เข้าใจถึงจิตใจมนุษย์ที่ยังมีกิเลสต่าง ๆ ครอบงำจิตใจอยู่เมื่อหลุดพ้นจากสิ่งเหล่านี้จึงพ้นจากความทุกข์

การแสดงลักษณะธรรมชาติของมนุษย์ที่ตระหนี่ในทรัพย์สินต่าง ๆ เรื่องกายนครได้กล่าวถึงบุคคลเหล่านี้โดยให้คำจำกัดความได้อย่างชัดเจนว่า "คนชั้ตระหนี่แม้ว่าจะมีทรัพย์สินของมากมายสักเท่าใดก็ยังว่าน้อย" ผู้แต่งได้อธิบายธรรมชาตินิสัยของมนุษย์ที่มีความตระหนี่ไม่ทำบุญทำทานไว้ดังนี้

ขุนมัจฉิริยะนี้เป็นคนตระหนี่ทรัพย์ เป็นคนขี้คิดขี้ตั้งหน้างเหนียว
จะหาบุญกัลลจะหมก จะให้ทานกัลลจะสิ้น ถ้าแม้ว่าจะหาบุญ
เมื่อไร ก็คิดถอยหน้าถอยหลัง คิดแล้วคิดเล่ามีใครจะทำได้เลย

. . .

คนขี้ตระหนี่แม้ว่าจะมีทรัพย์สิ่งมากมายสักเท่าใดก็ยังว่าน้อย
ว่าช้ายังจนช้ายังไม่มี คนขี้ตระหนี่มักอย่างนี้แต่ปากนั้นหากพูดไป
ว่าไปแม้ว่าทำได้ ทรัพย์สิ้นเงินทองช้ายจะบุญให้ทานให้ถึงดี
ได้แต่ปากหากว่าดังนี้ เมื่อทรัพย์ของตัวมีอยู่แล้วยังมีอาจะ
เอาออกทำได้ มีแต่ว่าจะคิดหวังแทนหน่วงเหนี่ยวเอาไว้
แต่หวังไว้ ๆ ดังนั้นจนตัวนั้นตายลงเมื่อใดก็ไปตัวเปล่ามือเปล่า
ทรัพย์ที่หวังไว้เขาชวนกันแย่งอยู่อีกที

เรื่องราวของร่างกาย และ จิตใจ ที่ผู้แต่งแสดงลักษณะของมนุษย์ออกมาเป็นการ
เชื่อมโยงไปสู่แก่นของเรื่อง คือ ต้องการให้ผู้อ่านเห็นลักษณะของมนุษย์ที่เป็นไปในโลกนี้
ผู้แต่งจึงแต่งข้อคิดทางหลักธรรมคำสั่งสอน เพื่อให้ผู้อ่านได้ตระหนักถึงความทุกข์ และความ
อันแท้จริงในชีวิต

สารัตถะเป็นในทางสร้างสรรค์เพียงใด

สารัตถะที่ปรากฏดังกล่าวมานั้น จะเห็นได้ว่าเป็นไปในทางสร้างสรรค์เพื่อช่วย
ยกระดับจิตใจผู้อ่านให้เป็นไปในสิ่งที่ดีงาม เช่น

การปฏิบัติหน้าที่ใด ๆ เรื่องกายนครกล่าวถึง การมีปัญญาสมาธิ เพื่อจะให้งานนั้น
บังเกิดผลที่ต้องการ

อันว่ากาลจะให้สำเร็จ ซึ่งกิจทั้งปวงนั้นก็อาศัยเพราะ**ปัญญาสมาธิ**
ถ้าแลปัญญาสมาธิมิได้บังเกิดแล้ว อันจะให้สำเร็จซึ่งกิจทั้งปวงนั้นหาไม่ได้

การให้ข้อคิดเรื่องการทำจิตอกุศลธรรม อันหมายถึง กิเลสที่อยู่ในจิตใจของมนุษย์ ให้หมดสิ้นไป เพื่อไปสู่จุดหมายสูงสุดทางพระพุทธศาสนา คือ นิพพาน

เมื่อพระชรรค์บังเกิดขึ้นในสันดาน ประหารซึ่งอกุศลธรรมสิ้นสุดแล้ว
น้ำพระทัยท้าวเชอฆ้องแผ้วเป็นอันดี กิริยาว่าพระสังฆราช และ
พระภิกษุ และ ฤาษี กับมหาคเล็กอันสนิททั้งสิบสี่คน และเจ้าพญา
พระ หลวง ทั้งสิบเก้าคนนั้น จึงชวนกันมาเชื้อเชิญ
สมเด็จพระเจ้าจิตรราช ให้ออกจากเมืองกายนคร ฝ่ายว่า
พระสังฆราชเจ้าทั้งสอง ๑ จึงถวายพระพรว่า มหาราช
คุณบริพัตรพระราชสมภารผู้ประเสริฐ มาเกิดมาเราจะไปสู่เมืองแก้ว
กล่าวคือ พระนิพพาน

หรือ

กัจจายซึ่งอกุศลธรรมทั้งหลายสามคือ โภคะ โสสะ โมหะ
อันเป็นต้นเหตุแห่งอกุศลทั้งปวง ซึ่งเป็นปัจจัยแก่ชาติ ชรา
พยาธิ มรณะ พิจารณาไปตามกระแสพระธรรมเทศนานั้น
ก็บรรลุถึงมรรคผลเหล่านั้นต่าง ๆ คือพระโสดาพระสกิทาคา
พระอนาคา และพระอรหันต์ ตามวาสนาแห่งตนแลตน

สาระสำคัญของเรื่องนี้ผู้แต่งมุ่งจะแสดงสภาพความเป็นไปของชีวิต การให้ข้อคิด
ให้ความรู้ แนวทางในการดำรงชีวิต นับได้ว่าเป็นคุณค่าที่สำคัญยิ่งโดยแฝงหลักธรรมคำสอน
ที่จะนำมาเป็นแนวทางปฏิบัติตนให้รู้จักละกิเลสต่าง ๆ เพื่อเข้าสู่โลกุตระธรรม หรือโมกขธรรม
คือ ความหลุดพ้นจากกิเลสทั้งปวง สิ่งเหล่านี้เป็นสาระที่สร้างสรรค์ให้ผู้อ่านประพาศปฏิบัติ
ตน ทั้งร่างกาย และจิตใจในสิ่งที่ตั้งงาม

วิเคราะห์คุณค่าด้านการใช้ภาษา

1. การใช้คำ

แม้เรื่องกายนกรผู้แต่งได้ประพันธ์เป็นร้อยแก้วก็ตาม แต่การเลือกสรรคำมาใช้ในเรื่องมิได้ด้อยคุณค่าไปกว่าคำประพันธ์ประเภทร้อยกรองแต่ประการใด เนื่องจากถ้อยคำที่ผู้แต่งนำมาใช้สร้างเรื่องนั้น มีความสละสลวยให้ความหมายอย่างลึกซึ้ง ลักษณะการใช้ถ้อยคำในความเรียงนั้นพระยาอนุমানราชชน ได้ให้ทรรศนะไว้ในหนังสือการศึกษาวรรณคดีแห่งวรรณศิลป์ ตอนหนึ่งว่า

ข้าพเจ้าเห็นว่าคำกลอนในหนังสือต่าง ๆ มาอ้างเป็นตัวอย่างเพื่ออธิบายเรื่องวรรณคดี แต่ไม่มีตัวอย่างเป็นความเรียง ดูประหนึ่งว่าหนังสือวรรณคดีจะต้องเป็นคำกลอนทั้งหมด ไม่ใช่เช่นนั้นข้าพเจ้าก็ได้กล่าวมาแล้วว่า ถ้อยคำซึ่งแสดงได้ไพเราะงดงาม ทำให้เกิด

ความรู้สึกเป็นอารมณ์สะเทือนใจ แม้แต่งเป็นความเรียงก็เป็นวรรณคดีได้เหมือนกัน²²

จะเห็นได้ว่าการใช้คำในเรื่องกายนกรนี้ มีการเลือกสรรคำมาใช้ได้อย่างเหมาะสมกับเรื่องราวเพื่อสร้างความเข้าใจอันดีงามให้แก่ผู้อ่าน จะได้กล่าวถึงการใช้คำประเภทต่าง ๆ ในกายนกรดังนี้

- 1.1 การใช้คำภาษาถิ่นได้
- 1.2 การใช้คำเรียกชื่อตัวละคร
- 1.3 การเล่นคำที่มีเสียงคล้องจองกัน
- 1.4 การเล่นคำประเภทต่าง ๆ

²²พระยาอนุমানราชชน, งานนิพนธ์ชุดสมบูรณ์ หมวดวรรณคดี เล่มที่ 3 เรื่อง การศึกษาวรรณคดีแห่งวรรณศิลป์ (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, 2531), หน้า 32.

1.1 การใช้คำภาษาถิ่นใต้

วรรณกรรมภาคใต้ส่วนใหญ่จะมีการใช้คำภาษาถิ่นทั้งด้านเสียง และ ความหมาย ของคำปรากฏอยู่เป็นจำนวนมาก แต่การใช้คำภาษาถิ่นใต้ที่ปรากฏในเรื่องกายนครนี้ ส่วนใหญ่ จะเป็นการใช้คำจากสำเนียงพูดของท้องถิ่นใต้ ส่วนคำศัพท์เฉพาะถิ่นนั้นปรากฏอยู่น้อย การใช้เสียงหรือสำเนียงภาษาถิ่นใต้ในการเขียนวรรณกรรมนี้ ย่อมให้อรรถรสอย่างลึกซึ้ง หากผู้อ่านอ่านด้วยภาษาถิ่นใต้ ถ้อยคำต่าง ๆ ที่ผู้แต่งใช้ประพันธ์ย่อมมีจังหวะ ลีลา ผสมผสาน กันไป คงจะได้กล่าวถึงตัวอย่างการใช้สำเนียงภาษาถิ่นใต้ดังนี้

- สระเสียงยาวในภาษาถิ่นใต้ เป็นสระเสียงสั้นในภาษาไทยกลาง เช่น

(ที่ - ที่, ชิง - ชิง, วิเศษ - วิเศษ)

เป็นที่พระมหากษัตริย์เสด็จไป

เสวยซึ่งสุทธาโภชนาอันวิเศษ

บันจงถวาย

เป็นที่พระมหากษัตริย์เสด็จไป

เสวยซึ่งสุทธาโภชนาอันวิเศษ

บรรจงถวาย

(จิง - จิง)

จิงสำแดง อิมังขรรมะเทศะนัง

จิงสำแดง อิมิ ขมม เทศน์

(ฟุง - ฟุง, เถิง - ถิง)

กเฟื่องฟุงขจายจรแรงมาเถิง

ก็เฟื่องฟุงขจายจรแรงมาถึง

(แวันวาย - เว้นวาย)

แต่เบียดเบียนเวียนกระทำกัน

คังนี้มีแวันวาย

แต่เบียนเวียนกระทำกัน

คังนี้มีเว้นวาย

(ทรมาน - ชมชาน)

ตั้งแต่จะ**ทรมาน**หลงไหลตั้งแต่จะ**ชมชาน**หลงไหล

(หลุมหลง - ลุ่มหลง)

ขุนโมโห ๆ นี้ อะธิบายว่าแปลค
หลุมหลงขุนโมโห ๆ นี้ อธิบายว่าเป็นคน
ลุ่มหลง

- เสียงควบกล้ำบางคำในภาษาถิ่นใต้ เกิดขึ้นเนื่องจากเสียงที่ตามหลัง สระอา
ย่อมมี ตัว ม ตามเสมอ ดังตัวอย่างเสียงควบกล้ำที่ปรากฏในกายนคร

(สำเมจร - สำเร็จ)

ได้**สำเมจร**การตั้งความปรารถนาแล้วได้**สำเร็จ**การตั้งความปรารถนาแล้ว

(คำมริ - คำรี)

พระองค์ทรง**พร**คำมริในน้าพรไทยพระองค์ทรง**พร**คำรีในน้าพระทัย

(บ่ามรุง - บำรุง)

อันเป็นที่**บ่ามรุง**กายให้สบายพิระไทยอันเป็นที่**บำรุง**กายให้สบายพระทัย

(ท้ามลาย - ห่าลาย)

หมัน เข้าที่ไหนดกที่นั่น**ท้าม**ลายหมัน เข้าที่ไหนดกที่นั่น**ห่า**ลาย

(ก้ามล้ง - ก่าล้ง)

กควนที่จะรับไว้ได้แปล**ก้าม**ล้งก็ควนที่จะรับไว้ได้เป็น**ก่า**ล้ง

กะห่าราชการ

กะห่าราชการ

- การใช้คำศัพท์เฉพาะภาษาถิ่นได้

เมื่อเมืองมาขำมรุกชุตหราชอาณาจักร
ลงนี้แล้ว ควนแหละพรมมิได้
ทอดพระเนตรคูน้างเลย

เมื่อเมืองมาขำมรุกชุตหราชอาณาจักร
ลงนี้แล้ว ควนแหละพรมมิได้
ทอดพระเนตรคูน้างเลย

พริ้ว - เป็นคำวิเศษณ์ หมายถึง อย่างไร, ยังไง เช่น
พริ้วไฉ่ (รู้สึกยังงัยชอบกล), พันพริ้ว (เป็นอย่างไร)²³

การใช้คำภาษาถิ่นได้ในเรื่องกายนคร เป็นศิลปะการใช้ภาษาของวรรณกรรมท้องถิ่น
ที่ผู้แต่งได้นำถ้อยคำ สำเนียง และ คำเฉพาะถิ่นมาใช้ โดยภาษาที่ใช้ถ่ายทอดสำเนียง
ภาษาถิ่นนั้นมีความใกล้เคียงกับเสียงพูด เมื่ออ่านแล้วพบว่า ถ้อยคำที่ใช้มีความกลมกลืนกันไป
อย่างสละสลวย และ เป็นคำที่ผู้แต่งใช้เพื่อสื่อความหมายออกไปสู่ผู้อ่านได้อย่างชัดเจน

²³สถาบันทักษิณคดีศึกษา มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, พจนานุกรมภาษาถิ่นใต้ 2525
(กรุงเทพฯ : กรุงสยามการพิมพ์, 2525), หน้า 190.

1.2 การใช้คำเรียกชื่อตัวละคร

ตัวละครสำคัญของเรื่อง คือ พระเจ้าจิตรราช และ พญามัจจุราช มีตำแหน่งเป็น พระมหากษัตริย์ปกครองเมืองแต่ละเมือง ดังนั้นการใช้คำเรียกชื่อจึงมีความหมายในเชิงยกย่อง การเรียกชื่อ พระเจ้าจิตรราช, พญามัจจุราช มีความหมายเชิงยกย่องดังนี้

การนำหน้าชื่อด้วยคำว่า "สมเด็จพระ" ซึ่งเป็นคำยกย่อง หมายความว่า ยิ่งใหญ่ หรือ ประเสริฐ (มักใช้ประกอบหน้าชื่อฐานันดรศักดิ์โดยกษัตริย์ หรือกษัตริย์)²⁴ ดังตัวอย่าง

"สมเด็จพระเจ้าจิตรราชได้เสวยราชสมบัติอยู่ในเมืองกายนคร"

"สมเด็จพระมหากษัตริย์มีเสนาบดี เป็นที่ปรึกษาข้อราชการบ้านเมือง"

"อันว่าสมเด็จพระพญามัจจุราช"

การใช้สรรพนามแทนชื่อ พระเจ้าจิตรราช และ พญามัจจุราช เช่น "พระองค์, พระองค์ผู้ประเสริฐ, พระบาท" ดังตัวอย่าง

"ครั้งนั้นพระเจ้าจิตรราชบรมกษัตริย์ พระองค์ได้ทรงฟังแห่งชนทั้งหลาย"

"มหาราช ข้าแต่พระองค์ผู้ประเสริฐ เชาลีย่อมสมัครเข้ามาเป็น
ข้าของพระองค์แล้ว"

"อันว่าสมเด็จพระพญามัจจุราช พระบาทได้ทรงเสวนาการ
ซึ่งราชสาสน์นั้นแล้ว พระองค์จึงตรัสสั่งทหาร"

²⁴ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2525, หน้า 772.

สรรพนามที่พระสงฆ์ใช้เรียกแทนชื่อพระเจ้าจักราชมีดังนี้

บทิทร หมายถึง พระองค์ท่าน (โดยมากเป็นคำที่พระสงฆ์ใช้แก่เจ้านาย)²⁵

บทิทรพระราชสมภาร หมายถึง สรรพนามที่พระสงฆ์เรียกพระมหากษัตริย์²⁶

บางครั้งก็ใช้คำขยายสรรพนามว่า "ผู้ประเสริฐ" หลังคำสรรพนามเพื่อแสดงความยกย่องแก่บุคคลนั้น ดังตัวอย่าง

"ขอ**บทิทร**จงทรงทราบพระทัยกาลบัดนี้เถิด"

"ข้าแต่**บทิทรผู้ประเสริฐ**"

"มหาราช คุณ**บทิทรพระราชสมภารผู้ประเสริฐ** เหตุไฉนพระองค์มานิ่งเสียได้"

การใช้คำเรียกชื่อพระเจ้าจักราช มีลำดับขั้นตอนของความเปลี่ยนแปลงไปตามเรื่อง คือ เมื่อยังดำรงตำแหน่งเป็นพระมหากษัตริย์ คำยกย่องต่าง ๆ ยังคงยึดติดอยู่กับทางโลก เช่น

"ฝ่ายว่า**พระมหากษัตริย์** ครั้นได้ฟังเสวนาการฟัง"

(พระมหากษัตริย์ หมายถึง พระเจ้าแผ่นดินผู้ยิ่งใหญ่)

"เป็นที่**ห้าวเธอ**เสด็จไปฟังเสียงหึงปวง"

(ห้าวเธอ หมายถึง ผู้เป็นใหญ่, พระเจ้าแผ่นดิน)

²⁵ เรื่องเดียวกัน, หน้า 454.

²⁶ เรื่องเดียวกัน.

เมื่อพระเจ้าจิตรราชสามารถจัดออกุศลกรรมต่าง ๆ ได้จนหมดสิ้น สรรพนามที่ใช้เรียกชื่อพระเจ้าจิตรราชก็เปลี่ยนแปลงไปเป็นคำที่แสดงความหมายเชิงยกย่องในทางธรรมดังตัวอย่าง

**"พระแก้ว ก็ทรงเกราะเพชรสำหรับราชาภาพ กล่าวคือ
พระจุพรหมวิหารทั้งสี่"**

(แก้ว เป็นคำที่ใช้เรียกสิ่งที่มีค่า สิ่งที่มีค่า สิ่งที่รัก และ สิ่งที่ดี)²⁷

"ฝ่ายว่าพระโพธิสัตว์ อันทรงพระนามชื่อพระเจ้าจิตรราช"

(โพธิสัตว์ หมายถึง ผู้ที่จะได้ตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้า)²⁸

การใช้คำเรียกชื่อตัวละคร แสดงให้เห็นถึงรูปคำต่าง ๆ ที่สื่อความหมายเชิงยกย่องบุคคลนั้นว่ากล่าวได้อย่างเหมาะสมกับเรื่องราว และมีการเปลี่ยนแปลงคำที่ใช้เรียกชื่อตัวละครไปตามบทบาทของตัวละคร ย่อมทำให้การสื่อความหมายในเรื่อง และ ตัวละครนั้นผสมกลมกลืนกันได้เป็นอย่างดี

---

²⁷ เรื่องเดียวกัน, หน้า 118.

²⁸ เรื่องเดียวกัน, หน้า 596.

"พระองค์จึงเสด็จไปเสียบซึ่งพระนคร ทอดพระเนตรเล็งแลดู

ก็เห็นประจักษ์แจ่มแจ้งแก่จักขของพระองค์

ที่นั่นก็มาทรงสังเวชเสวยทุกขเวทนาถึงนักหนา"

"ในกาลครั้งนั้นอันว่าพญาจितราช

ก็มาพลัดพรากจากพระนครของพระองค์แล้ว

อันว่าทหารทั้งสี่นั้น ก็นำมาสู่สำนักพญามัจจุราช"

"ครั้งนั้นสมเด็จพระเจ้าจितราช พระองค์ก็พาบวิوارทั้งหลาย

ไปเที่ยวหาถิ่นฐานที่อยู่อีกเล่า"

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

การใช้เสียงสระที่คล้องจองกัน หมายถึง การใช้สระ และ मात्रาตัวสะกดเดียวกัน อยู่ใกล้ชิดติดกัน เป็นศิลปะการเรียบเรียงคำอีกประการหนึ่งทำให้บทประพันธ์นั้นมีความไพเราะ ด้วยจังหวะของท่านองเสียงที่ผู้แต่งได้ประพันธ์เรื่องโดยใช้กลวิธีการประพันธ์หลายรูปแบบผสมผสานกันไป ลักษณะการใช้เสียงสระที่คล้องจองกันปรากฏในกายนครโดยไม่มีกฎเกณฑ์บังคับ แต่ปรากฏให้เห็นอยู่เสมอในแต่ละวรรค มีทั้งเสียงสระในวรรคเดียวกันบ้าง ต่างวรรคกันบ้าง เป็นการสร้างท่วงทำนองของร้อยแก้วให้เป็นไปอย่างราบรื่น มีจังหวะ และการดัดเสียงกันอย่างสมดุล

ลักษณะการใช้เสียงสระที่คล้องจองกันในกายนครมีทั้งภายในวรรคเดียวกัน และ ต่างวรรคกัน ย่อมทำให้ภาษาในบทประพันธ์มีความไพเราะ ดังตัวอย่าง

"เมืองมาฆารุคทรคทรคร่าคร่าลงณะนี้แล้ว"

"ครั้นถึงก็เข้าไปสู่หาซึ่งทหารทั้งหลายสามหมู่ ซึ่งมาอยู่ก่อนนั้น

ก็หักหา รณรุม บุกบัน ชวนกัน เข้าปิดปากประตูทั้งเก้าแห่งนั้นเสีย "

"อันว่าพระขรรค์ทั้งสาม นี้อาจสามารถ จะประหารซึ่งข้าศึก

ศัตรูหมู่ อริณราช ให้ วินาศ ขาด เค็ด กระเด็น คืน สิ้น ชีวิ

มรณัง เอวัง ก็มี ด้วย ประการ ดังนี้ "

"ทราบเท่าถึงพรหมโลกให้ วินาศ ให้ อยู่ ใน อำนาจ เหนือ มือ แห่ง พระองค์

พญามัจจุราชนี้ มี ทหาร อยู่ สี่ เหล่า เณรยวณลาศไป ด้วย ปัญญา พาที มี ฤทธิ์

อำนาจ สามารถ จะ ยัง ข้าศึก ทั้ง หลาย ให้ พ่าย แพ้ "

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

" ทั้งนี้ จะ โทษ ใคร เพราะ ใจ ของ อาคมา เอง

มารับซึ่งชาติทหารนั้นไว้ จึง เป็น ได้ ศึก ขึ้น ใน พระนคร ดังนี้

และศัตรูทั้งปวง จึง ล่วง เข้ามา ได้ มา อาศัย ซึ่ง ชาติ ทหาร นั้น ให้ เป็น เหตุ "

" ครั้นนั้นอันว่าพระ ชีคัน กับ คน ทั้ง หลาย อัน มา ประชุม กัน อยู่ ใน

สถานที่นั้น ก็ ชวน กัน ถวาย พระพร แก่ พระมหากษัตริย์ "

" ถ้าพระองค์ทรงพระราช สัทธา กระทำ ทาน เมื่อ ใด ก็ ทุล หัด ชัก ไว้

เมื่อนั้นว่าขอพระราชทาน ทรัพย์ ใน ห้อง พระ โกธ พระ คลัง

จะ สิ้น ไป พระองค์ อย่า ได้ กระทำ ทาน เลย "

จากตัวอย่างข้างต้นจะเห็นได้ว่า การเน้นเสียงปรากฏอยู่เกือบทุกวรรคของ บทประพันธ์ ลักษณะของบทร้อยแก้วเช่นนี้มีสัมผัส และ จังหวะลีลาอยู่ในตัวเอง ในหนังสือ พระธรรมเทศนาพระราชนิพนธ์ของสมเด็จพระปรมานุชิตชิโนรสทรงนิพนธ์นั้น พระยาอนุมานราชชนได้กล่าวถึงถ้อยคำในหนังสือนี้ว่า เป็นความเรียงที่ห่างจากความเรียงตามธรรมดา เพราะมีเสียงสัมผัสในที่บางแห่ง เลือกสรรแสดงคำที่ไพเราะสละสลวย ถ้าอ่านเป็นท่อนองให้มีจังหวะลีลา เน้นเสียงหนักเบาให้เหมาะสม ก็เป็นคำกลอนแต่เราไม่เรียกว่าคำกลอน เพราะไม่ได้แต่งตามแบบที่กำหนดเป็นรูปไว้ หนังสือธรรมเทศนาจึงเป็นร้อยแก้ว²⁹

คำกล่าวถึงร้อยแก้วของหนังสือธรรมเทศนานี้ย่อมสร้างความเข้าใจอันดีถึงลักษณะคำประพันธ์ในเรื่องกายนคร ที่มีจังหวะลีลาผสมผสานกันได้อย่างลงตัว เป็นการสร้างภาพพจน์ตามเรื่องด้วยถ้อยคำนั้น ๆ

ลักษณะของบทประพันธ์ประเภทร้อยแก้วของกายนครนี้ บางตอนมีสัมผัสคล้ายกับบทร้อยกรองประเภทร่าย ดังจะยกตัวอย่างไว้ดังนี้

พระองค์ก็ทรงพิพญาอาภรณ์	กาญจนะจอนหุกรรเจียกจอนพาหุ	
รักเกล้าสะอื้นทอง	สร้อยสังวาลกรองกระหนก	รักอกโอบพระอังสา

การเน้นเสียงพยัญชนะ และ เสียงสระ ที่ปรากฏในกายนครมีการผสมกลมกลืนกันไปเป็นศิลปะการเรียบเรียงถ้อยคำ เพื่อทำให้คำประพันธ์นั้นมีความไพเราะมีจังหวะลีลา สะท้อนความรู้สึกต่าง ๆ ได้เป็นอย่างดี

²⁹ พระยาอนุมานราชชน, งานนิพนธ์ชุดสมบูรณ์ หมวควรรณคดี เล่มที่ 3 เรื่อง การศึกษาวรรณคดีแห่งวรรณศิลป์, หน้า 33.

1.4 การเล่นคำประเภทต่าง ๆ

การเล่นคำ เป็นวาทะ³⁰ใช้คำ หรือ ความคิดเล่นโวหาร³¹ของผู้แต่งที่ต้องการนำคำต่าง ๆ เช่น คำซ้อน, คำซ้ำ มาประพันธ์ให้มีความสัมพันธ์กับเรื่องราว เพื่อให้เกิดความไพเราะ และ สร้างภาพพจน์ให้แก่ผู้อ่านด้วยถ้อยคำที่ผู้แต่งเลือกสรรมา ลักษณะการเล่นคำที่ปรากฏในกายนครมีดังนี้

คำซ้อน คือ คำที่มีคำเดียวสองคำ ซึ่งมีความหมาย หรือ เสียงคล้ายกันใกล้เคียงกัน หรือเป็นไปในทำนองเดียวกันซ้อนเข้าคู่กัน³² ลักษณะคำซ้อนที่ปรากฏในกายนคร คือ

คำซ้อนที่มีเสียง และ ความหมายคล้ายคลึงกัน เช่น

- บุคคลทั้งหลายย่อมกลัวเกรงยิ่งนัก ออกชื่อว่ามรณหารแล้วก็ย่อมหลบหลีกหนีไป
- ควรจะส่งสารด้วยพระเจ้าจิตรราชเป็นกำลัง แต่พลัดพรากจากพระนครหลายครั้ง
- สามารถจะชักซึ่งพระธรรมรัตน์ ให้เลื่อนลอยไปยังพระนิพพาน

คำซ้อนที่มีเสียงต่างกัน ความหมายคล้ายคลึงกัน เช่น

- ปากนั้นหากพูดไป ว่าไป แม้ว่าเข้าได้ทรัพย์สินเงินทอง
- ถึงว่าบุคคลมีกำลัง เขาเชือกมาผูกท่ามกลางองค์แห่งบุรุษนั้นแล้วบุคคลว่าลากออกมา

³⁰การใช้วาทะ โทบาย หรือ อุปมาแห่งการเลือกใช้ถ้อยคำอันมีความหมายเชิงศิลปะ (เจื้อ สตะเวทิน, 2518 : 107)

³¹เจื้อ สตะเวทิน, วรรณคดีวิจารณ์ (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์สุทธินิสารการพิมพ์, 2518), หน้า 108.

³²บรรจบ พันธุเมธา, ลักษณะภาษาไทย (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2520), หน้า 81.

การเล่นคำประเภทคำซ้อนในบทประพันธ์ ผู้แต่งได้ใช้ความรู้ความสามารถนำคำต่าง ๆ มาจัดเรียงถ้อยคำได้อย่างโดดเด่น เพื่อเน้นข้อความนั้น ๆ ให้สละสลวย บางถ้อยคำก็มีความสอดคล้องกันไปกับคำใกล้เคียง ดังตัวอย่างการเล่นคำประเภทนี้ที่ปรากฏในกายนคร

- การใช้คำซ้อนเพื่อสัมผัสกับคำใกล้เคียง

"จะถึงซึ่งสภาวะท่าลายเสียเที่ยงแท้แน่มักหนา"

"จึงมีกระทูลง ชักถามซึ่งชนทั้งปวง"

- การใช้คำซ้อน 2 คำ มาชิดกัน

"ให้เรานี้มีควมั่วหล่มหลงไปด้วยถ้อยคำ"

"มีแต่ว่าจะคิดหวงแทนห้วงเหนียวเอาไว้"

"คั้งแต่ว่าจะชมชวนหลงไหลไปด้วยพระอัคมเหสี"

- การใช้คำซ้อน 3 คำ มาชิดกัน

ครั้นถึงก็เข้าไปสู่หาซึ่งทวารทั้งหลายสามหมู่ ซึ่งมาอยู่ก่อนนั้น

ก็หักหาญรณรุกมุกบันชวนกัน เข้ามีคปากประตูทั้งเก่านั้นเสียให้มิดชิด

การเล่นคำโดยใช้คำซ้อนมาประกอบในคำประพันธ์จากตัวอย่างข้างต้น จะเห็นได้ว่าเป็นการเน้นถ้อยคำนั้น ๆ ให้ชัดเจนขึ้น โดยการใช้คำซ้อนที่มีความหมายคล้ายคลึงกัน อยู่ชิดกัน ย่อมสร้างภาพพจน์ของเรื่องให้สมจริงยิ่งขึ้น

คำซ้ำ คือ คำที่พูดซ้ำกันด้วยเสียงของคำ และ รูปคำ เป็นการซ้ำเพื่อเพิ่มพียงค์ เข้าให้เต็มคำอย่างหนึ่ง กับทำให้คำนั้นมีความหมายแรงขึ้น หรือ ลดหย่อนลงก็ได้อย่างหนึ่ง³³ ลักษณะการซ้ำคำนี้ กุหลาบ มัลลิกะมาส กล่าวถึงผลที่ได้รับจากการกล่าวซ้ำคำคือ ได้ผลในการเล่นคำให้มีเสียงไพเราะ และ ยังได้ผลในด้านการเน้นหรือย้ำความนั้นให้ชัดเจน กระหนักยิ่งขึ้นเป็นการสร้างเอกภาพเน้นความนั้น³⁴ จะเห็นได้ว่าการใช้คำซ้ำย่อมส่งผลกระทบต่อถ้อยคำ และ ข้อความให้เป็นไปตามลักษณะของการซ้ำคำนั้น ในกายนครปรากฏคำซ้ำอยู่หลายประเภทดังนี้

- การซ้ำชื่อบุคคลโดยการใช้น้อยมาก (๓) เพื่อกล่าวย้ำถึงบุคคลนั้น

คนหนึ่งชื่อว่า **ขุนโกละ** ๆ นื้อธิบายว่าโลกจะใคร่ได้ทรัพย์สินสมบัติของทั้งปวง

คนหนึ่งชื่อว่า **ขุนโทสะ** ๆ นื้อธิบายว่ากริ้วโกรธ

คนหนึ่งชื่อว่า **ขุนโมหะ** ๆ นื้อธิบายว่าเป็นคนลุ่มหลง

- การซ้ำคำใดคำหนึ่งโดยเฉพาะ เพื่อเน้นข้อความนั้นทำให้ผู้อ่านรู้สึกไตร่ตรองเรื่อง ที่ผู้แต่งได้ย้ำความ เช่น

"ถ้าแม้ว่าจะหาบุญเมื่อไร ก็คิดถอยหน้าถอยหลัง
คิดแล้วคิดเล่า มิใคร่จะทำได้เลย"

"เขาถูกทรัพย์ออกมานับอ่าน แค่นับไปนับมาคิดแล้วคิดอีก"

"ด้วยทรัพย์นี้ยังน้อยนักน้อยหนาเห็นจะไม่พอ"

³³ พระวรเวทย์พิสิฐ, หลักภาษาไทย (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2534, พิมพ์เนื่องในวโรกาสสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาสยามบรมราชกุมารี ทรงมีพระชนมายุครบ 3 รอบ), หน้า 103.

³⁴ กุหลาบ มัลลิกะมาส, วรรณกรรมไทย (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัย รวมคำแหง, 2518), หน้า 171.

- การซ้ำคำเดียวกันแต่ความหมายต่างกัน เช่น

พระองค์ทรงพระมหามงกุฏ³⁵อันเป็นมิ่งมงกุฏ³⁶แห่งพระอริยเจ้าทั้งหลาย

การซ้ำคำในรูปประโยคที่น่าสนใจอีกประการหนึ่ง คือ การซ้ำถ้อยคำเดิมบางคำ เพื่อให้ประโยคที่ซ้ำนั้นมีความสมดุล และ เป็นลักษณะพิเศษซึ่งผู้วิจัยเห็นว่าเป็นรูปแบบเฉพาะที่ปรากฏอยู่ในกายนคร ดังตัวอย่าง

ก็ชวนกันกระทำซึ่งพระนครนั้น ให้คร่ำคร่าช้ำรุตทรุดลงทุกวันทุกคืน

ที่ไหนไม่หักก็ให้หัก ที่ไหนไม่ทำลายก็ให้ทำลาย

ที่ไหนยังบริบูรณ์ก็ให้ทรุดโทรมไปทีนั้น

กระทำให้เสียรูปโฉมแห่งพระนครของพญาจักราช

หรือ

พระสังฆราชทั้งสองนั้น ชื่อ บัญญัติทรัพย์ กล่าวคือบัญญัตินั้นพระองค์หนึ่ง

ชื่อ สมาริณทรัพย์ กล่าวคือสมาริณนั้นพระองค์หนึ่ง

นอกจากนี้ยังนำข้อความเดียวกันมาใช้ซ้ำในประโยคต่าง ๆ ดังนี้

คนหนึ่งชื่อว่า ขุนทินะ ๆ นี้ อธิบายว่ามันให้ขมเขา

คนหนึ่งชื่อว่า ขุนมิทธะ ๆ นี้ อธิบายว่ามันขมก็ให้หวานอน

คนหนึ่งชื่อว่า ขุนมัจฉริยะ ๆ นี้ อธิบายว่าเป็นคนขี้ตระหนี่

คนหนึ่งชื่อว่า ขุนมานะ ๆ นี้ อธิบายว่าถือเนื้อถือตัว

³⁵พระมหามงกุฏ (มงกุฏ : เครื่องสวมพระเศียรโดยเฉพาะพระเจ้าแผ่นดิน)

³⁶มิ่งมงกุฏแห่งพระอริยเจ้า หมายถึง เป็นสิริมงคลสูงสุดของผู้บรรลุนิพพาน
(มงกุฏ : สูงสุด, ยอดเยี่ยม)

การเล่นคำที่ปรากฏในเรื่องกายนคร นอกจากการเล่นคำซ้ำ คำซ้อนแล้วยังปรากฏการนำคำกริยา, คำวิเศษณ์ ที่มีความหมายคล้ายคลึงกัน และ แตกต่างกันมาจัดเรียงด้วยคำให้สอดคล้องต่อเนื่องกันไปในข้อความดังนี้

- การเล่นคำกริยาแสดงอาการที่มีความหมายเดียวกัน หรือ ใกล้เคียงกัน
อย่างมีลำดับตามความเป็นจริง และมีระดับน้ำหนักของคำเรียงกันได้อย่างสละสลวย เช่น

"ชาวพระนครทั้งหลายของพระยาจิตราชนั้นก็พากัน
สะคุ้งคกใจกลัว ซึ่งทหารนั้นยิ่งนักหนา"

"ทอดพระเนตรนัยเนตร เล็งแลดูก็เห็นประจักษ์แจ้งแก่จักขุ"

"ก็ครีตริกนิกในอารมณ์ของอาตมา"

"ให้ระส่ำระสายหักแยกแตกทำลาย"

บทกวีที่กล่าวถึงการเล่นคำที่ปรากฏในเรื่องกายนคร สงวนลิขสิทธิ์

- การเล่นคำวิเศษณ์ที่มีความหมายตรงกันข้าม เช่น

จะส่งทหารของเราไป ให้เป็นข้าใช้สอยสนธิให้เป็นไส้ศึก

รู้ต้นลึกลนามบางหนักเบา แล้วกาลใน

ที่กล่าวมาข้างต้นนั้น จะพบว่าในคำประพันธ์ร้อยแก้วของกายนคร มีการเล่นคำไว้อย่างน่าสนใจ เพื่อสร้างอารมณ์ให้ผู้อ่านคล้อยตามเรื่องราว การเล่นคำต่าง ๆ เป็นการสร้างอรรถรสทางภาษาอีกรูปแบบหนึ่งที่ผู้แต่งต้องการสื่อสารไปถึงผู้อ่าน ให้เป็นไปอย่างสมจริง และมีจังหวะลีลาของถ้อยคำที่ช่วยผสมผสานให้เรื่องนั้น ๆ มีลักษณะเฉพาะตัว

2. การใช้โวหาร

โวหารเป็นศิลปะการใช้ภาษาอย่างหนึ่งที่จะช่วยให้เกิดมโนทัศน์ หรือ จินตภาพได้ชัดเจน กว้างขวางกว่ากล่าวอย่างตรงไปตรงมา เพราะการใช้ภาษานั้น คือ การใช้ภาษาเปรียบเทียบ สรรพสิ่งต่าง ๆ ทั้งรูปธรรม และ นามธรรม³⁷ การใช้โวหารเปรียบเทียบย่อมทำให้ผู้อ่าน ได้รับภาพพจน์ และ รสที่เกิดจากการบรรยาย ดังนี้

2.1 การใช้โวหารให้เกิดภาพพจน์

การใช้โวหารในกายนครนี้ เป็นการใช้อย่างมีศิลปะเพื่อสร้างภาพพจน์ และจินตนาการให้แก่ผู้อ่าน ผู้แต่งได้เรียบเรียงถ้อยคำด้วยวิธีการหลายรูปแบบดังนี้

2.1.1 อุปมาอุปไมย

อุปมา หมายถึง สิ่งหรือข้อความที่ยกมาเปรียบ³⁸

อุปไมย หมายถึง สิ่งหรือข้อความที่พึงเปรียบเทียบกับสิ่งอื่นเพื่อให้เข้าใจแจ่มแจ้ง³⁹

อุปมาอุปไมย เป็นการเปรียบเทียบสิ่งหนึ่งเหมือนอีกสิ่งหนึ่ง เพื่อให้เห็นภาพ และ โน้มน้าวใจให้รู้สึกคล้อยตามเรื่องราว

โดยปกติข้อความที่ยกขึ้นกล่าวเปรียบเทียบบนนั้นอาจเป็นเรื่องไกลตัว จึงยากที่ผู้ฟัง จะเข้าใจ มีการยกสิ่งที่พบเห็นบ่อย ๆ มาเปรียบเทียบกับเพื่อให้เข้าใจชัดเจนยิ่งขึ้น ลักษณะการใช้ อุปมาอุปไมย ในเรื่องกายนคร จะใช้ถ้อยคำที่ขึ้นต้นว่า "อุปมาฉันใด อุปไมย (เหมือน, ประดุจ)" ดังตัวอย่าง

³⁷ วิชา กงกะนันท์, วรรณคดีศึกษา (กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนาพานิช, 2523),

หน้า 37.

³⁸ ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2525, หน้า 914.

³⁹ เรื่องเดียวกัน.

กล่าวถึงปุโรหิต 3 คน

มีปุโรหิตอยู่สามคน ๆ หนึ่งชื่อว่า วิตก คนหนึ่งชื่อว่า วิจาร
 คนหนึ่งชื่อว่า อธิโมกษ ปุโรหิตทั้งสามคนนี้ย่อมสั่งสอนพระองค์มิได้ขาด
 ปุโรหิตที่ชื่อวิตกนั้นอธิบายว่า รู้วิตกไปในการทั้งปวง ปุโรหิตที่ชื่อวิจารนั้น
 อธิบายว่า ระลึกตริกในกิจการทั้งปวง ลักษณะแห่งคนทั้งสามนี้
 จะได้เหมือนกันนั้นหามิได้ เสียยุธยาปิ แม้อันว่า อุปมาอันใด
 อุปมาเหมือนบุคคลที่ช้องแลระฆัง เมื่อคั้นนั้นเป็นลักษณะแห่งวิตก
 ครั้นช้องแลระฆังนั้นลือเสียงดังขึ้นนั้น เป็นลักษณะแห่งวิจาร
 วิจารนี้ละเอียดกว่าวิตก เอว เมาะ ตุถา ก็มีอุปมาเหมือนดังนั้น
 อธิโมกษนั้นย่อมจะให้ตั้งมั่นอยู่ในกุศล และ อกุศลทั้งปวง

การอุปมาอุปไมยได้กล่าวถึง อุปนิสัยของบุคคลจากความหมายชื่อตัวละครดังนี้

วิตก หมายถึง ความตริกอารมณ์
 วิจาร หมายถึง ความตรอง หรือ พิจารณาอารมณ์
 อธิโมกษ หมายถึง ความปลงใจ หรือ บัณฑิตใจในอารมณ์⁴⁰

ลักษณะนิสัยของปุโรหิตทั้ง 3 คนมีลักษณะละเอียดอ่อนเกินกว่าจะอธิบายความหมายได้ ผู้แต่ง
 จึงเปรียบเทียบให้เห็นลักษณะบุคคลดังนี้

วิตก เป็นผู้รู้วิตกสิ่งทั้งปวง อุปมาอุปไมยเหมือน การตีฆ้อง และ ระฆัง
 วิจาร เป็นผู้ระลึกตริกตรองในสิ่งทั้งปวง มีความละเอียดอ่อนกว่าวิตก
 อุปมาอุปไมยเหมือน เสียงฆ้อง และ ระฆัง
 อธิโมกษ เป็นผู้ตั้งมั่นอยู่ในกุศล และ อกุศลทั้งปวง

⁴⁰ พระราชนิพนธ์ [ประยุทธ์ ปยุตโต], พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม,
 หน้า 326.

กล่าวถึงพระขรรค์ที่ชื่อว่า ตังคปหาน

มีอุปมาฉันใด ก็มีอุปไมยประคุดังกล่อม⁴¹ อันแหวกเสียดึง
จอกและแทน จอกและแทนนั้น**อุปไมยเหมือน**ราชศัตรู
กล่าวคือ อุกุศลธรรมทั้งปวง อันว่ากล่อมนั้น**อุปมาเหมือน**
พระขรรค์ อันสามารถที่จะกำจัดเสียดึงศัตรูทั้งปวง

พระขรรค์ที่ชื่อว่า วิกขัมภนปหาน

มีอุปมาฉันใด อุปไมยเหมือนศิลาอันทับพญากรรมคาวา
พญานั้นถ้าทับอยู่แล้ว ก็จะต้องถึงวินาศนิมิต
พญานั้น**อุปไมยเหมือน**ศัตรู กล่าวคืออกุศลธรรมทั้งปวง
ศิลานั้น**อุปไมยเหมือน**พระขรรค์อันเป็นฉกฝ่ายข้างกุศล

พระขรรค์ที่ชื่อว่า สมุจเฉตปหาน

มีอุปมาฉันใด อุปไมยเหมือนจักรแก้วของบรมจักรพัทธราชา
อันประกอบไปด้วยฤทธิ์ต่าง ๆ แต่ไปในทวีปใหญ่ทั้งสี่
มีทวีปน้อยสองพันเป็นบริวาร ย่อมให้อยู่ในอำนาจทั้งสิ้น
อันว่าพระขรรค์เล่มนี้อาจสามารถจะตัดเสียดึงราชศัตรูทั้งปวง
ยถา และ**มีอุปมาฉันใด อุปไมยประคุดังว่า**คันดาล
อันบุคคลประหารเสียดึงยอกขาดแล้ว ก็มิอาจสามารถที่จะงอกจำเริญ
ขึ้นได้ ฉนใดก็ดี อันว่าคันดาลนั้นมี**อุปไมยเหมือน**อกุศลธรรมทั้งปวง

การเปรียบเทียบฤทธิ์พระขรรค์ทั้ง 3 เล่มนี้ ย่อมทำให้ผู้อ่านเกิดความเข้าใจ
ได้อย่างลึกซึ้งยิ่งขึ้น จึงสรุปเป็นตารางดังนี้

⁴¹ กล่อม : หม้อน้ำ

ตารางที่ 16 เปรียบเทียบฤทธิ์พระขรรค์

อุปไมย	อุปมา
พระขรรค์ที่ชื่อ ทหังคปทาน ศัตรู	กล่อมซึ่งแหวกจอกและแหน จอกและแหน (อกุศลธรรมทั้งปวง)
พระขรรค์ที่ชื่อ วิกขัมภนปทาน ศัตรู	ศิลาซึ่งทับหญ้า หญ้า (อกุศลธรรมทั้งปวง)
พระขรรค์ที่ชื่อ สมุจเฉตปทาน การตัดศัตรูทั้งปวง	จักรแก้วของบรมจักรพัทธราชา คันดาลที่บุคคลพ้นยอดขาดแล้ว

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

ฤทธิ์พระขรรค์ทั้ง 3 เล่มนี้ เปรียบกับสิ่งที่เห็นโดยทั่วไป ย่อมทำให้ผู้อ่านเข้าใจง่าย และสามารถเปรียบเทียบฤทธิ์พระขรรค์ได้ว่ามีฤทธิ์ที่จะกำจัดศัตรูได้เพียงใด พระขรรค์ที่ชื่อ สมุจเฉตปทาน เปรียบเสมือนจักรแก้ว สามารถกำจัดศัตรูทั้งปวงได้จนหมดสิ้นเช่นเดียวกับการพ้นยอดคาลขาดลงแล้ว คันดาลหมายถึงอกุศลธรรมไม่สามารถเจริญงอกงามได้

การเปรียบเทียบฤทธิ์พระขรรค์ชื่อ สมุจเฉตปทาน ว่าเหมือนจักรแก้วของบรมจักรพัทธราชานั้นเป็นความเชื่อดั้งเดิมปรากฏอยู่ในเรื่องไตรภูมิพระร่วง ดังนี้

ยังมีงจักรแก้วอันหนึ่งชื่อว่าจักรรัตนะแล ประดับด้วยแก้วทั้ง 7 ประการแล มีก้านได้พัน 1 อยู่รอบคุ่มนั้นคุ่มงามนักหนา แลจมอยู่ในห้องพระมหาสมุทร โดยลึกได้ 84,000 โยชน์ ...

เหนือจักรแก้วนั้นมีราชสีห์ทอง 2 ตัวนี้ประดับด้วยแก้วลัศคพิชรัตนะ แลมีแสงทองงามนักหนา เมื่องจักรแก้วนั้นหันไปเบื้องบนอากาศแลดูพราयงาม ดังไกรสีห์สองตัวนั้นเหาะ และ ห้วยหน้าออกมาแห่งชายงจักรแก้วนั้น จุจดังเข้าขับเข้าแหกเอาฝูงช้างศึกนั้นแลฯ ...

แลงจักรนั้นหากเป็นเอง แลเกิดสำหรับบุญท่านผู้เป็นพระญาณมหาจักรพรรดิราชเจ้า นั้นแล ... ท่านเป็นผู้เป็นพระญาผู้เจ้านายของเรานี้จะได้เป็น มหาบรมจักรพัทธราชธิดาแล บัดนี้ปราบทวีปได้ทั้ง 4 ทวีปนี้แล้ว⁴²

พระขรรค์ที่ชื่อ สมุจเฉตพหวนในกายนครได้อุปมาอุปไมยไว้ว่า "ประกอบไปด้วย ฤทธิต่าง ๆ แด่ไปในทวีปใหญ่ทั้งสี่ มีทวีปน้อยสองพันเป็นบริวาร" ในไตรภูมิพระร่วงกล่าวถึง

ทวีปใหญ่ 4 ทวีป ดังนี้

ทิศเหนือ	อัครภูทวีป
ทิศใต้	ชมพูทวีป
ทิศตะวันออก	บูรพวิเทหะ
ทิศตะวันตก	อมรโคยาน

สำหรับทวีปน้อยสองพันนั้น ในไตรภูมิพระร่วงได้กล่าวไว้ตอนหนึ่งว่า

คนอันเกิดในแผ่นดินชมพูทวีปนี้ เขาห่อมนไปเกิดในแผ่นดิน 3 อันนั้นเลย ฝูงคนอันอยู่ในแผ่นดินใหญ่ ๆ 3 อันนั้นก็ดี แลคนอันอยู่ในแผ่นดินเล็ก ๆ ทั้ง 2 พันก็⁴³

⁴²พระญาณไทย, ไตรภูมิพระร่วง, หน้า 95 - 103.

⁴³เรื่องเดียวกัน, หน้า 93.

การเปรียบเทียบฤทธิ์พระขรรค์ให้เหมือนจักรแก้วนี้ ถ้าผู้อ่านเข้าใจเรื่องราวของ จักรแก้วลึกลับซึ่งเพียงใด ย่อมเข้าใจความหมายของฤทธิ์พระขรรค์ลึกลับซึ่งเพียงนั้น ฤทธิ์พระขรรค์อันเหมือนจักรแก้วนี้มีฤทธิ์มากมายจึงสามารถแผ่อ่านาใจไปทั่ว 4 ทวีปใหญ่ และ ทวีปน้อยอีกสองพัน

2.1.2 อุปลักษณ์

อุปลักษณ์ คือ การเปรียบเทียบทวนองเดียวกับอุปมา แต่ด้วยการกล่าวว่าสิ่งหนึ่ง เป็นอีกสิ่งหนึ่ง จึงมีความหมายลึกซึ้งกว่าอุปมา⁴⁴ ในหนังสืออสังการศาสตร์เรียกโวหาร ประเภทนี้ว่า "รูปกมฺ" คือ อสังการที่กล่าวอุปมา และ อุปไมยเป็นสิ่งที่หนึ่งสิ่งเดียวกัน เพราะมีลักษณะเหมือนกัน จะกล่าวคำที่หมายถึงอุปมาและอุปไมยรวมเข้าเป็นสมาสหรือไม่รวม ก็ได้⁴⁵ ลักษณะการใช้อุปลักษณ์นี้ส่วนใหญ่จะใช้คำว่า คือ, เป็น เปรียบเทียบข้อความนั้น

ให้ความหมายลึกซึ้งยิ่งขึ้น การใช้โวหารประเภทอุปลักษณ์ที่ปรากฏในกายนคร เช่น

อันว่าพระเจ้าจิตรราชนั้นใช้อื่นไกลเลย คือ ดวงจิตชีวิตของเรา

และหากจะยกย่องขึ้นว่าได้เสวยราชสมบัติอยู่ในกายนคร

กายนครนั้นคือว่ารูปกายแห่งเรา

การกล่าวเปรียบเทียบ พระเจ้าจิตรราช คือ ดวงจิต, กายนคร คือ รูปกาย เป็นการคลี่คลายเรื่องราวให้กระจ่างแจ้งขึ้น เป็นกลวิธีที่ผู้แต่งได้กล่าวสรุปไว้ด้วยโวหาร แบบอุปลักษณ์

⁴⁴ กุสุมา รัชมนณี, การวิเคราะห์วรรณคดีไทยตามทฤษฎีวรรณคดีสันสกฤต (กรุงเทพฯ : มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์, 2534), หน้า 26.

⁴⁵ วาคุภฏ, อสังการศาสตร์, แปลโดย ป.ส. ศาสตรา (ม.ป.ท., 2504. พิมพ์ในงานฌาปนกิจศพ คุณหญิงรีว เกษตรศิริวัณรักษ์ พุทธศักราช 2504), หน้า 26.

นอกจากนี้ยังเปรียบเทียบเครื่องทรงของพระเจ้าจิตรราชกับธรรมะด้วย ดังนี้

พระองค์ที่ทรงทิวาอาภรณ์ กาญจนจอนหุกรรเจียกจอนพาทู
 รัตเกล้าสะอึงทอง สร้อยสังวาลกรองกระหนก รัตอกโอบพระอังสา
 กล่าวคือ โพธิปักขิยธรรมสามสิบเจ็ด ก็ย่อมเป็นเครื่องประดับกาย
 ของพระองค์ คือ พระสติปัญฐานสี่ อหิขิบาทสี่ สัมมปปชานสี่
 อินทรีย์ห้า พละห้า โพชนงค์เจ็ด พระอัฐฐังคิกรมรรคแปด จึงเป็น
 พระโพธิปักขิยธรรมสามสิบเจ็ด พระองค์ทรงเสร็จแล้วก็สอดใส่
 พุทธามรงศ์ทั้งสิบนิ้ว กล่าวคือ สิกขาบทสิบประการ

การเปรียบเทียบเครื่องทรง, ราชรถ กับธรรมะต่าง ๆ เพื่อนำพระเจ้าจิตรราชไปสู่
 เมืองนิพพาน โดยใช้โวหารแบบอุปลักษณ์ ดังจะได้กล่าวสรุปเป็นตารางดังนี้

ตารางที่ 17 การเปรียบเทียบเครื่องทรง, ราชรถ กับธรรมะ

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

เครื่องทรง, ราชรถ	ธรรมะ
ทรงทิวาอาภรณ์ ดังนี้ กาญจนจอนหุกรรเจียกจอนพาทู รัตเกล้าสะอึงทอง สร้อยสังวาลกรองกระหนก รัตอกโอบพระอังสา ชำมรงศ์ (ใส่ทั้งสิบนิ้ว)	โพธิปักขิยธรรม 37 ประกอบไปด้วย พระสติปัญฐานสี่, อหิขิบาทสี่ สัมมปปชานสี่, อินทรีย์ห้า พละห้า, โพชนงค์เจ็ด มรรคแปด สิกขาบทสิบประการ

เครื่องทรง, ราชรถ	ธรรมะ
พระมหามงกุฎ	ศีลสองร้อยยี่สิบเจ็ด
เกราะเพชร	พรหมวิหารสี่ คือ เมตตา, กรุณา, มุทิตา, อุเบกขา
พระขรรค์	สมุจเฉตปหาน
รถแก้ว	พระธรรมแปดหมื่นสี่พัน
รัตนบัลลังก์พระที่นั่งแก้วประดับด้วย เนาวรัตน์เก้าประการ	พระเนาวโลกุตรธรรมทั้งเก้า คือ มรรคสี่, ผลสี่, นิพพานหนึ่ง
ม้าสินธพ	พระจุฬารัตนุสุมิตตทั้งสี่ คือ ปาดิโมกขสังวรศีล, อินทริยสังวรศีล ปัจฉิมสังวรศีล, อาชีวรรัตนศีล

2.1.3 บุคลาธิษฐาน

บุคลาธิษฐาน เป็นการสมมติขึ้นให้มีกิริยาอาการเหมือนคน เช่น สิ่งต่าง ๆ ที่ไม่ใช่คน หรือไม่มีตัวตน (นามธรรม) สมมติขึ้นเป็นคนทำกิริยาอาการอย่างคน⁴⁶ คำว่าบุคลาธิษฐาน มักใช้ในการเทศนาเป็นการแสดงธรรมะชี้แจงแสดงความต่าง ๆ เพื่อให้ผู้ฟังเข้าใจเรื่องราวต่าง ๆ ทางศาสนามากยิ่งขึ้น

ลักษณะตัวละครปรากฏในเรื่องกายนคร พบว่ามีการสมมติจากนามธรรม เช่น จิตใจ, ความโลภ, ความตาย ฯลฯ เพื่อให้เป็นบุคคล เป็นลักษณะโวหารประเภทบุคลาธิษฐาน และเป็นไปในทำนองการเทศนา ดังนี้

การสมมติจิตใจหรือดวงจิต เป็นพระเจ้าจิตรราช

วันหนึ่งพระเจ้าจิตรราชบรมกษัตริย์ พระองค์ได้ทรงฟังซึ่งถ้อยคำพระชีตัน

ถวายพระพรดังนั้น พระองค์ก็มาพบนพระทัยยิ่งนักหนา

ประกอบไปด้วยความทุกข์เป็นกำลัง พระองค์จึงเสด็จไปเยี่ยมซึ่งพระนคร

ทอดพระเนตรเล็งแลดูก็เห็นประจักษ์แจ่มแจ้งแก่จักขุของพระองค์

ที่นั่นก็มาทรงพระสังเวชเสวยทุกข์เวทนายิ่งนักหนา

การสมมติจิตใจซึ่งเป็นนามธรรมให้เป็นรูปธรรมคือ พระเจ้าจิตรราช ผู้แต่งได้สร้าง อากัปกิริยาต่าง ๆ ให้ปรากฏเช่นเดียวกับคนทำให้เห็นภาพอย่างชัดเจน

⁴⁶ ภูหลวง มัลลิกะมาส, วรรณคดีวิจารณ์, หน้า 128.

การสมมติความตาย เป็นพญามัจจุราช

ครั้งนั้นยังมีพระมหากษัตริย์พระองค์หนึ่ง มัจจุราชา ทรงพระนาม
ชื่อว่า พญามัจจุราช มหิทธิโก ประกอบไปด้วยมหิทธิฤทธิ์เป็นอันมาก
พญาคอนนี้ย่อมครอบงำเสียซึ่งสัตว์ทั้งหลายทั้งปวง

การใช้โวหารประเภทบุคลาธิษฐานนี้ ย่อมทำให้ผู้อ่านเข้าใจเรื่องได้ลึกซึ้งชัดเจน
ยิ่งขึ้น เช่น การกล่าวถึงความตายก็เปรียบให้เป็นพญามัจจุราช มีชีวิตเช่นเดียวกับมนุษย์
และจะเห็นได้ว่าในเรื่องกายนครนี้ผู้แต่งจะสมมติให้ตัวละครที่เป็นนามธรรมปรากฏเป็นรูปธรรม
ทุกตัว ดังปรากฏตามตาราง

ตารางที่ 18 ลักษณะนามธรรมและรูปธรรมของตัวละคร

นามธรรม	รูปธรรม
จิตใจ, ดวงจิต	พระเจ้าจิตรราช (กษัตริย์)
ความไม่รู้	นางอวิชาเทวี (พระมเหสี)
ความหลง	พระเจ้าโมหราช (พระบิดา)
ความอยากได้	นางโลกเทวี (พระมารดา)
การกระทบ	นายฉัสสะ
ความจำ	นายสัญญา
ความรู้สึกลึก	นายเวทนา
ความตั้งใจ	นายเจตนา
ความมีอารมณ์เป็นอันเดียว	นายเอกัคคตา
การกำหนดไว้ในใจ	นายมนสิการ

นามธรรม	รูปธรรม
ความคิด	วิตก
ความทรง	วิจารณ์
ความปลงใจ	อธิโมกข์
ความปลานปล้ม	พระปิต
ความพอใจ	พระฉันทะ
ความเพียร	พระวิริยะ
ความอยากได้	ขุณโณกะ
ความคิดประทุษร้าย	ขุณโทสะ
ความหลง	ขุณโมหะ
ความไม่ละอายต่อบาป	ขุณหิริกะ
ความเห็นผิด	ขุณทิฏฐิ
ความสงสัย	ขุณวิจิกิจฉา
ความถือมั่น	ขุณสีลพัคคปรามาส
ความเคียดแค้นใจ	ขุณกุกกุจจะ
ความพึงชำน	ขุณอุทริจจะ
ความทศนุ	ขุณถีนะ
ความง่วงเหงา	ขุณมิทระ
ความตระหนี่	ขุณมัจจริยะ
ความถือตัว	ขุณมานะ

(ปุโรหิต)

(พระฤาษี)

(ขุนนาง)

นามธรรม	รูปธรรม
ความเชื่อ	เจ้าพญาสัทธา
ความระลึกได้	เจ้าพญาสติ
ความตั้งมั่นแห่งจิต	พญาสมาธิ
ความละเอียดเกรงกลัวบาป	พญาหิริโอตตปปะ
ความไม่โลภ	เจ้าพญาอโลภะ
ความไม่คิดประทุษร้าย	เจ้าพญาโทสะ
ความไม่หลง	เจ้าพญาโมหะ
ความสงบแห่งกาย	เจ้าพญากายปัสสัทธิ
ความสงบแห่งจิต	เจ้าพญาจิตตปัสสัทธิ (เสนาบดี)
ความเบาแห่งกาย	เจ้าพญากายลหุตา
ความเบาแห่งจิต	เจ้าพญาจิตตลหุตา
ความเหมาะแก่การงานแห่งกาย	เจ้าพญากายกัมมัญญตา
ความเหมาะแก่การงานแห่งจิต	เจ้าพญาจิตตกัมมัญญตา
ความคล่องแคล่วแห่งกาย	เจ้าพญากายปาคุญญตา
ความคล่องแคล่วแห่งจิต	เจ้าพญาจิตตปาคุญญตา
ความนุ่มนวลแห่งกาย	เจ้าพญากายมธุตา
ความนุ่มนวลแห่งจิต	เจ้าพญาจิตตมธุตา
ความขี้อ่อนแห่งกาย	เจ้าพญากายชุกตา
ความขี้อ่อนแห่งจิต	เจ้าพญาจิตตชุกตา

นามธรรม	รูปธรรม
ความไม่เที่ยง	พระอนิจจัง
ความไม่ทุกข์	พระทุกขัง
ความไม่ใช่ตัวใช้ตน	พระอนัตตา
ความรู้เข้าใจ	ปัญญินทรีย์
ความมีอารมณ์เป็นอันเดียว	สมาธินทรีย์
ความตาย	พญามัจจุราช
การเกิด	ชาติทหาร
ความแก่	ชราทหาร
ความเจ็บไข้	พยาธิทหาร
ความตาย	มรณทหาร

กายนคฺร เป็นวรรณกรรมศาสนาที่ผู้แต่งนำหลักธรรมคำสอนมาสมมติเป็นตัวละครที่มีชีวิต เป็นกลวิธีการสอนอย่างหนึ่งที่ใช้ศิลปะการสร้างเรื่องจากนามธรรมให้เป็นรูปธรรม ทำให้ผู้อ่านเข้าใจเรื่องราวชีวิตว่า จิตใจมนุษย์นั้นมีทั้งส่วนที่เป็นกุศล และ อกุศล การละกิเลสต่าง ๆ ได้นั้นย่อมทำให้เกิดความสุขในการดำเนินชีวิต

การศึกษานามธรรมจากรูปธรรม และ นามธรรม ดังกล่าวเพื่อให้พ้นจากความทุกข์ จะต้องมีความตั้งใจที่สงบ ดังคำกล่าวของพระอาจารย์ฝั้น อาจาโร ในพระธรรมเทศนา ตอนหนึ่งว่า

เรียกร่องสัตว์ทั้งหลายมาคูดุกรรม ก็ดูรูปกรรม นามกรรมของเราเองนะ
 รูปกรรมก็อักษราพรางกายของเรา นามกรรมก็ดวงใจของเราเรามาดู
 ธรรมนี้เป็นกุศลธรรม หรืออกุศลธรรม หรืออัปยาคธรรม
 เราต้องรู้จัก กุศลธรรมคือความสุข อกุศลธรรมคือความทุกข์
 อัปยาคธรรมสุขก็ไม่ใช่, ทุกข์ก็ไม่ใช่, ตีก็ไม่ใช่,
 ชั่วก็ไม่ใช่ ปฏิเสธทั้งหมด
 เพราะฉะนั้นเมื่อเราทั้งหลายต้องการความพ้นทุกข์ต้องรู้ว่ามันพ้นที่จิตสงบ
 เมื่อจิตของเราสงบแล้วมันก็พ้นตรงนั้นเอง
 เพราะฉะนั้นให้พากันทำจิตของเราให้แน่วแน่นลงไป กำหนดผู้รู้เอาไว้
 ผู้รู้นั้นไม่ใช่สุข ไม่ใช่ทุกข์ ไม่ใช่ดี ไม่ใช่ชั่ว ผู้รู้คือพุทธะ
 ให้เราถึงพุทธสภาวะ ธรรมสภาวะ สังขสภาวะ
 ได้สภาวะที่พึงอย่างแน่วแน่นจริงแจ้งประจักษ์ลงไป
 ไม่มีสภาวะอื่นจะยิ่งไปกว่านี้⁴⁷

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

---

⁴⁷นี้ อาจารย์เถระ, พระธรรมเทศนา (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ชวนพิมพ์
 พิมพ์เนื่องในอนุสรณ์งานศพพระอาจารย์มั่น อาจารย์เถระ, 2520), หน้า 129 - 130.

2.2 การใช้โวหารให้เกิดอรรถรส

การใช้สำนวนถ้อยคำเพื่อสร้างเรื่องราวขึ้นมา นั้น ย่อมทำให้เกิดรสแห่งวรรณกรรม อันเป็นอารมณ์ที่เกิดขึ้นเพราะความสะเทือนใจ ในวรรณคดีสันสกฤตได้กล่าวถึง "รส" 9 อย่างดังนี้

ศุภฤตารส	คือ	รสแห่งความรักใคร่
วีรรส	คือ	รสแห่งความเพียร
กรุณารส	คือ	รสแห่งความโศก
หาสุยรส	คือ	รสแห่งความขบขัน
อหฤตรส	คือ	รสแห่งความประหลาดใจ
ภยานกรส	คือ	รสแห่งความกลัว
เรอาหุรรส	คือ	รสแห่งความโกรธ
พิภคสุรส	คือ	รสแห่งความเกลียดชัง
ศานูครส	คือ	รสแห่งความไม่ปรารถนาสิ่งใด ⁴⁸

อาจจะกล่าวได้ว่า รสที่เกิดขึ้นจากเรื่องนั้นเป็นความรู้สึกของมนุษย์ที่เกิดขึ้น เมื่อผู้แต่งเสนอเรื่องราวออกมาผู้อ่านย่อมได้รับความรู้สึกดังกล่าวนั้น นั่นคือรสทางวรรณกรรม จึงเป็นผลกระทบโดยตรงที่ผู้อ่านได้รับ ในวรรณกรรมศาสนาเรื่องกายนคร อรรถรสที่ผู้อ่านได้รับมีดังนี้

⁴⁸ วาคุภฏ, อสังการศาสตร์, หน้า 37 - 40.

ศฤงคารรส คือ รสแห่งความรักใคร่ เป็นปฏิกิริยาทางอารมณ์ของตัวละครที่เกิดจากความรัก จากเรื่องกายนครสะท้อนความรู้สึกของตัวละคร คือ พระเจ้าจิตรราช และ นางอริษาเทวี ในรูปของความลุ่มหลงซึ่งผู้แต่งได้แสดงผลของความรัก ความลุ่มหลงไว้ดังความว่า

พระองค์จะได้พำนักพระทัยมาครว่าน้อยหนึ่งหาบมิได้
 เหตุว่าอยู่ในอำนาจพระอัศรมเหสี รักใคร่อยู่ในพระอัศรมเหสี
 เป็นกำลัง มีอาจสามารถที่จะไปทัศนากการคู้ซึ่งพระนครนั้นได้
 เหตุทั้งนี้ไซ้ เพราะนางอริษาผู้เคียวหากครอบงำหน่วงเหนี่ยวไว้

...

วันนั้นพระองค์เสียมิได้ เสด็จทอดพระเนตรดูพระนครก็เห็นจริง
 เหมือนถ้อยคำพระชีคั่นนั้นแล้ว พระองค์ก็นิ่งเสียจะได้คิดอ่าน
 การพระนครต่อไปนั้นหามิได้ ตั้งแต่จะชมชานหลงไหลไปด้วย

พระอัศรมเหสีไปนั้นอย่างเดียว

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

ความรักของพระเจ้าจิตรราชที่มีต่อนางอริษา ทำให้พระองค์ตั้งอยู่ในความประมาทจนต้องพลัดพรากจากเมือง เรื่องกายนครนี้สะท้อนเรื่องราวของความรักที่ทำให้เกิดความทุกข์ตรงกับพุทธโอวาทที่ว่า "ทีใดมีรักที่นั่นมีทุกข์"

วีรธ คือ รส (ความรู้สึก) แบบนักรบ, นักสู้ ความรู้สึกนี้มีอุคสาหะ คือ ความมีจิตใจแน่วแน่มั่นคงเป็นพื้นฐาน (สถายีภาวะ) มี 3 ประการ คือ

1. ความรู้สึกเหมือนนักสู้ในสงคราม (ยุทธวีร)
2. ความรู้สึกกล้าในการทำหน้าที่อันชอบธรรม (ธรรมวีร)
3. ความรู้สึกกล้าที่เกิดจากความสงสาร (ทยาวีร)⁴⁹

ความรู้สึกของพระเจ้าจิตรราชที่มีจิตใจแน่วแน่มั่นคงแบบนักรบตอนที่ พญามัจจุราช รุกรานบ้านเมืองของพระเจ้าจิตรราชครั้งแล้วครั้งเล่า พระเจ้าจิตรราชได้ปรึกษากับพระสังฆราช เพื่อให้พ้นภัยจากพญามัจจุราช จึงกระทำความเพียรเพื่อให้พ้นภัยจากวิญสสาร โดยการกำจัด อกุศลธรรมทั้งปวง ดังความว่า

ฝ่ายว่าพระเจ้าจิตรราช พระบาทก็ยืนพระชรรค์อันมีฤทธิ์นั้นให้แก่

พระจิตตปัสสัทธิ พระจิตตปัสสัทธินี้แปลว่ามีจิตอันผ่องแผ้ว

ประคุน้ำแก้วอันบริสุทธิ์เป็นอันดี ว่าคุณของท่าน ๆ จงเอาพระชรรค์เล่มนี้

ไปประหารผลาญเสียซึ่งบิดา มารดาแห่งเรา อันมีนามชื่อ

โมหราช กับทั้งมารดาอันชื่อนางโลกเทวี ท่านจงฆ่าเสียเถิด

อย่าไว้มันเลย ไซ้แต่เท่านั้นท่านจงฆ่าเสียซึ่งอัคมะเลสของเรา

อันมีนามชื่อว่า นางอวิชา นางอวิชาคนนี้อย่ามิให้โทษแก่เรานี้หนักหนา...

อันว่าขุนนางทั้งหลายสิบสี่คน อันเป็นเชื้อพระวงศ์แห่งเรานั้น

ไอ้คนเหล่านี้มันย่อมชักนำข้าศึกเข้ามา ท่านจงประหารผลาญเสีย

ให้สิ้นทั้งสิบสี่คน

⁴⁹Kana, P V , Sāhityadarpaṇa (Delhi : Motilal Banarsidass , 1974), pp. 118 - 119.

จากข้อความทั้งพระบิดา พระมารดา พระอัครมเหสี ตลอดจนขุนนางต่าง ๆ
ส่วนเป็นการสมมติสิ่งที่เป็นอกุศลธรรมทั้งสิ้น และบุคคลที่ผู้แต่งสมมติขึ้นมานั้นต่างเป็นผู้อยู่
ใกล้ชิดเหมือนกับอกุศลธรรมต่าง ๆ ที่อยู่ในจิตใจมนุษย์

ดังนั้นการกระทำความเพียรเพื่อกำจัดอกุศลธรรม การประหารอกุศลธรรมด้วย
พระธรรมเป็นการเปรียบเทียบให้ทราบถึง การฝึกปฏิบัติธรรม หรือ เป็นการต่อสู้ภายในจิตใจ
เพื่อกำจัดอกุศลธรรมต่าง ๆ ให้หมดสิ้นไปจนบรรลุถึงนิพพาน ขั้นตอนการฝึกปฏิบัติ หมายถึง
ความเพียรทางธรรมจึงแฝงอยู่ในเนื้อเรื่อง เป็นการสร้างรสทางวรรณกรรมในด้านความเพียร
ความกล้าในทางที่ติงามทำให้สามารถข่มบังคับจิตใจของตนให้ต่อสู้เอาชนะศัตรูได้จนหมดสิ้น
ถึงความตอนหนึ่งว่า

อันว่าพระเจ้าจิตรานั้นใช่อื่นไกลเลย คือ ดวงจิตชีวิตของเรา

และหากจะยกย่องขึ้นว่าได้เสวยราชสมบัติอยู่ในกายนคร

กายนครนั้นคือว่ารูปกายแห่งเรา . . .

อันว่าบิดามารดา และพระอัครมเหสี กับขุนนางสืบสืบนั่นเล่า

แต่ส่วนเป็นฝ่ายอกุศลทั้งสิ้น . . .

ในกาลครั้งนั้น ราชา สมเด็จพระมหารัชมังคลาจารย์เมื่อพระธรรม

บังเกิดขึ้นในสันดานประหารซึ่งอกุศลธรรมสิ้นสุดแล้ว

น้ำพระทัยห้าวเฮอร์รองแฉ่วเป็นอันดี

กรพาวาส คือ รสแห่งความโศก ที่ปรากฏในกายนครเป็นความโศกเศร้าของ
พระเจ้าจิตรราช เมื่อเห็นสภาพบ้านเมืองของตนถูกทหรรพญามัจจุราชนำลายลงไป
กังวลว่า

วันนั้นพระเจ้าจิตรราชบรมกษัตริย์ พระองค์ได้ทรงฟังซึ่งถ้อยคำ
พระชีคัน ถวายพระพรดังนั้นพระองค์ก็มาพบนพระทัยยิ่งนักหนา
ประกอบไปด้วยความทุกข์เป็นกำลัง พระองค์จึงเสด็จไปเสียบซึ่ง
พระนคร ทอดพระเนตรเล็งแลดูก็เห็นประจักษ์แจ้งแก่จักขุของพระองค์
ที่นั่นก็มาทรงพระสังเวชสวดยทุกขเวทนายิ่งนักหนา

หรือ

ทั้งนี้จะโทษใครเพราะใจของอาตมาเอง มารับซึ่งชาติทหารนั้นไว้
จึงเป็นไล่ศึกขึ้นในพระนครดังนี้ และศัตรูทั้งปวงจึงล่วงเข้ามาได้
มาอาศัยซึ่งชาติทหารนั้นให้เป็นเหตุ จึงได้มาเบียดเบียนกระทำร้าย
พระนครของอาตมาให้จุลาจลไปทั้งนี้ เมื่อคิดไป ๆ ก็ทรงพระโสมนัส
ในพระทัยนี้หนักหนา ด้วยว่าไม่เห็นบุคคลผู้ใดที่จะต้านต่อไพร่ที่บังเกิดขึ้น
ในพระนครนี้ได้ในการครั้งนี้

ความโศกเศร้าที่เกิดขึ้นนี้แสดงออกเพียงความรู้สึกในใจของตัวละครเท่านั้น คือ
ความเศร้าสลัดใจ ความเสียใจและความทุกข์ใจ ย่อมสะท้อนความรู้สึกโศกเศร้ามาสู่
ผู้อ่านให้คล้อยตามตัวละครที่กำลังมีความทุกข์

อภุคฺคส คือ รสแห่งความประหลาดใจ ลักษณะการเกิดสนี่เป็นปฏิกิริยาทางอารมณ์ที่เกิดจากการรับรู้ภาวะน่าพิศวง ปรากฏในกายนครตอนที่พระเจ้าจิตรราชมีพระราชโองการให้เจ้าพระยาสิทธิธากองกุงทฺพิธิเพื่อกำจัดอกุศลธรรม พระณีน่านพระเวทคาลา บังเกิดพระขรรค์ 3 เล่ม ท่ามกลางพิธินั้น ดังความว่า

ฝ่ายว่าเจ้าพระยาสิทธิธากองกุงทฺพิธิ
 งามรับสั่ง พระณีน่านสามพระองค์นั้นจึงอ่านพระเวทคาลา
 ค่ายเคชะวาสนาบาภิรมหากษัตริย์ ผลก็บังเกิดขึ้นทันที
 อันว่าพระขรรค์ทั้งสามเล่มก็บังเกิดขึ้นท่ามกลางกองกุงทฺพิธิในกาลนั้น

เมื่อพระขรรค์ทั้ง 3 เล่ม บังเกิดขึ้นแล้วพระณีน่านจึงทูลพระเจ้าจิตรราชให้เข้าไปสู่กองกุงทฺพิธินั้น เพื่อนำพระขรรค์ออกมา ดังความว่า

บัดนี้พระขรรค์ชัยบังเกิดขึ้นแล้ว ขอเชิญพระองค์เสด็จเข้าไปสู่
 กองกุงทฺพิธิ จงหยิบเอาพระขรรค์ชัยทั้งสามเล่มนั้นเกิด
 ราชา ฝ่ายว่าพระมหากษัตริย์ พระองค์ได้ทรงฟังพระณีน่าน
 ถวายพระพรดังนั้น พระองค์เสด็จพระราชดำเนินเข้าไปสู่
 กองกุงทฺพิธิแต่จะร้อนพระองค์มาครว่าน้อยหนึ่งหามิได้
 พระองค์ก็หยิบพระขรรค์ชัยทั้งสามเล่มได้ค้ำน้ำพระทัยของพระองค์ปรารภ

พฤติกรรมของตัวละครในตอนนี้ได้สร้างอารมณ์ให้ผู้อ่านเกิดความแปลกใจ เพราะความร้อนจากกองไฟมิได้ทำอันตรายต่อพระเจ้าจิตรราชเรื่องนี้ได้แฝงหลักความเป็นจริงในชีวิตว่าเมื่อความศรัทธาบังเกิดขึ้นในจิตใจแล้ว ย่อมเกิดอาชุขสามารถประหารอกุศลธรรมต่าง ๆ ได้จนหมดสิ้น เช่นเดียวกับพระเจ้าจิตรราชเมื่อเชื่อในกุศลจึงเกิดความศรัทธา บังเกิดพระขรรค์ทั้ง 3 เล่มได้ค้ำใจปรารภเพื่อประหารอกุศลธรรมให้หมดสิ้นไป

ภยานกรส คือ รสแห่งความกลัว ลักษณะการเกิดรสนี้ปรากฏจากปฏิกิริยาของผู้คน เมื่อได้ยินชื่อทหาร ของพญามัจจุราช ดังความว่า

มรณทหารคนนี้มีศักดิ์คาอาญาภาพเป็นอันมาก อาจสามารถที่จะปราบปราม
ให้วินาศไปทุกหนแห่ง บุคคลทั้งหลายย่อมเกรงกลัวยิ่งนัก
ออกชื่อวามรณทหารแล้วย่อมหลบหลีกหนีไป ถึงมาครว่าจะหลบหลีก
หนีไปอยู่ในสถานที่ใด ๆ ก็ดีก็ไมพ้นเงื้อมมือแห่งมรณทหารเลย

ความกลัวของพระเจ้าจิตรามีได้แสดงออกมาชัดเจนนัก แต่พฤติกรรมที่แสดงออกมา
ทำให้ผู้อ่านทราบได้ เนื่องจากพญามัจจุราชโจมตีกายนครครึ่งแล้วครึ่งเล่า จนพระองค์
ไม่สามารถต่อต้านภัยได้ ด้วยความเกรงกลัวภัยพญามัจจุราชพระองค์จึงได้อาราธนาพระชีตัน
พระสังฆราชมาปรึกษาหารือกัน ดังความว่า

ข้าแต่พระผู้เป็นเจ้าทั้งหลาย บัดนี้ข้าพเจ้ามีสวามิภักดิ์
จึงให้มหาดเล็กไปอาราธนาพระผู้เป็นเจ้าทั้งหลายมา
ช่วยปรึกษากันใครจะเห็นเป็นประการใดบ้าง
อิทานิ กาลบัดนี้จะคิดอย่างไรดี จึงจะพ้นจากเหนื้อมือ
พญามัจจุราชได้ ขอพระผู้เป็นเจ้าช่วยคิดอ่านให้ในกาลนี้เถิด
ครั้งนั้นอันว่าพระชีตันกับคนทั้งหลาย อันมาประชุมกัน
อยู่ในสถานนั้น ก็ชวนกันถวายพระพรแก่พระมหากษัตริย์ว่า
มหาราช ข้าแต่บพิตรพระราชสมภารผู้ประเสริฐ
พระองค์จงใช้ให้บุคคลผู้ใดผู้หนึ่ง ออกไปอาราธนา
พระสังฆราชทั้งสองพระองค์ให้เข้ามาในสถานที่นี้เถิด

เราทรส คือ รสแห่งความโกรธ รสนี้ในบทนิพนธ์ของไทยเรียกว่า "บทแค้น" คือ บทที่ก่อให้เกิดความแค้นแก่ผู้ฟัง เป็นเรื่องตรงข้ามกับบทรัก เมื่อรักกันก็มีความรื่นรมย์ ครั้นรักสลายไปก็กลายเป็นแค้น⁵⁰ เป็นปฏิกิริยาของตัวละครที่เกิดจากการรับรู้จึงเกิดอารมณ์โกรธขึ้น ลักษณะที่แสดงออกมาในกายนครนี้ เป็นคำพูดของตัวละครที่สามารถสื่อสารได้ว่ามีความโกรธบุคคลต่าง ๆ ที่เป็นโลโก้ให้กับศัตรู

พระเจ้าจิตรราชมีพระราชโองการให้ผู้ใกล้ชิดไปชักถาม พระมิตา พระมารดา พระอัครมเหสี และ ชุนนาง เรื่องการคบคิดเอาศัตรูเข้ามาในบ้านเมือง นายเอกคคตา และ จิตตอชุกคตา รับพระราชโองการแล้วชักถามคนทั้งปวงดังความว่า

บัดนี้ตัวท่านเป็นถึงมิตา มารดา ทั้งนางอริษาเทวีนี้เล่าก็เป็นถึง
พระอัครมเหสี เป็นที่รักใคร่ในพระองค์ยิ่งนัก ชื่อนี้หนึ่งอันว่า
ขุนทั้งหลายสืบสืบนี้เล่า แต่ล้วนเป็นพระญาติพระวงศ์ทั้งสิ้น
พระมหากษัตริย์เจ้าทรงพระกรุณาโปรด พระราชทานซึ่งพระเกียรติยศ
ให้ทุก ๆ คน เหตุใดจึงมิได้รักษาพระมหากษัตริย์ให้เป็นยุคเป็นธรรม
บ้างเลย ย่อมแนะนำกราบทูลแต่จะให้เป็นที่โทษ คิดอ่านสิ่งไรก็ไม่เป็น
ประโยชน์แก่พระมหากษัตริย์เจ้าเลย มีแต่จะคบคิดพาเอาศัตรู
เข้ามาไว้ในพระนคร ให้กระทำร้ายพระมหากษัตริย์เจ้านี้ด้วยเหตุอันใด
ท่านจงว่าไปให้แจ้งในกาลบัดนี้

รสแห่งความโกรธนี้แสดงออกจากคำพูดของ นายเอกคคตา และ จิตตอชุกคตา ที่มี ความเคืองแค้นที่บุคคลใกล้ชิดกลับกลายเป็นผู้ที่เข้ามาทำร้ายพระเจ้าจิตรราชเอง ผู้อ่าน สามารถเข้าใจความรู้สึกแห่งความโกรธของตัวละครได้เป็นอย่างดีจากสำนวนถ้อยคำดังกล่าว

⁵⁰ แยม ประพันธ์ทอง, พระคัมภีร์สุโขทัย, พิมพ์ครั้งที่ 2 (พระนคร : โรงพิมพ์รุ่งเรืองธรรม, 2512), หน้า 337.

ศานุกรส คือ รสแห่งความไม่ปรารถนาสิ่งใด เป็นความสงบใจ เป็นปฏิกิริยาที่เกิดจากการรับรู้ภาวะความสงบ⁵¹ เป็นรสที่เกิดขึ้นอย่างชัดเจนในเรื่องกายนคร ซึ่งเป็นจุดหมายสูงสุดของเรื่อง ในคัมภีร์สุโขธาลังการกล่าวถึงรสนี้ว่า "ศานุกรส เป็นรสที่สำคัญและเป็นที่สุดของบรรดการทั้งหลาย กล่าวโดยสภาวะอันสูงสุดในพระธรรมคำสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเล่าสมธรรมชาติเท่ากับสันติซึ่งมีความหมายถึง พระนิพพานทีเดียว"⁵²

รสแห่งความสงบอันเกิดจากการสละความรู้สึกรัก, โกรธ ต่าง ๆ จนหมดสิ้นนี้ ในกายนครกล่าวถึง เมื่อพระเจ้าจิตรราชกำจัดอกุศลธรรมแล้วพระสังฆราชก็นำเสด็จไปสู่เมืองนิพพาน ดังความว่า

ครั้งนั้นสมเด็จพระเจ้าจิตราชบรมกษัตริย์ ครั้นพระปัญญา สมาธิ
บังเกิดขึ้นในกายแล้ว พระองค์จึงพิจารณาเห็นซึ่งธรรมทั้งหลาย
แจ้งประจักษ์ตลอดไปดังพระทัยปรารถนา ...

ฝ่ายว่าพระเจ้าจิตรราช พระองค์ก็เลื่อนลอยไปในท่ามกลางเวหา
มีหมู่โยธาทั้งหลายเป็นบริวาร ก็แห่ล้อมไปในเบื้องซ้าย
แลเบื้องขวา เบื้องหน้าแลเบื้องหลัง ครามเท่าถึงเมืองแก้ว
อันกล่าวแล้วคือ พระนิพพาน อันเป็นนิवासฐานอันบรมล้ำเลิศ
ประเสริฐยิ่งนักหนา

⁵¹ กุสุมา ภิรมณ์, การวิเคราะห์วรรณคดีไทยตามทฤษฎีวรรณคดีสันสกฤต, หน้า 151.

⁵² แย้ม ประพัฒน์ทอง, พระคัมภีร์สุโขธาลังการ, หน้า 272.

การใช้โวหารให้เกิดอรรถรสจากวรรณกรรมศาสนาเรื่องกายนครนี้ สามารถสร้างความรู้สึกต่าง ๆ ให้ผู้อ่านคล้อยตามเรื่องราวได้อย่างซาบซึ้ง ฉะนั้นรสแห่งวรรณกรรมจึงมีความสำคัญที่ผู้แต่งมุ่งหวังให้ผู้อ่านได้รับอรรถรสต่าง ๆ เหล่านี้ หรือ ให้ข้อคิดจากถ้อยคำที่แฝงอยู่ในเรื่อง และ หนังสืออสังการศาสตร์ กล่าวเปรียบเทียบความสำคัญของ "รส" ไว้ว่า "ถึงแม้ว่าจะสุกดี ถ้าขาดเกลือแล้วอาหารไม่อร่อยฉันใด ภาพยนตร์ปราศจาก รส ก็ไม่อร่อยฉันนั้น"⁵³

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

---

⁵³ วาคุภฏ, อสังการศาสตร์, หน้า 37.

การวิเคราะห์หลักธรรมในวรรณกรรมศาสนาเรื่องกายนคร ฉบับจังหวัดพังงา

วรรณกรรมศาสนาเรื่องกายนครนี้ มุ่งเสนอข้อคิดด้านหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา โดยสมมติชื่อตัวละครให้ตรงกับหลักธรรม และดำเนินเรื่องไปตามวิถีชีวิตของมนุษย์ คือ การเวียนว่ายตายเกิด แต่หลักธรรมทางพระพุทธศาสนามุ่งหวังให้ผู้ปฏิบัติหลุดพ้นจากวัฏสงสาร เรื่องราวในกายนครจึงสะท้อนหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาออกมาจากนามธรรมเป็นรูปธรรม เพื่อสร้างจินตภาพให้ผู้อ่านเข้าใจชีวิตได้อย่างดี

พระพุทธองค์กล่าวถึงการปฏิบัติตนให้หลุดพ้นจากวัฏสงสารเพื่อบรรลุมรรค ผล นิพพาน ว่าควรปฏิบัติตนในทางสายกลาง (มัชฌิมาปฏิปทา) คือ อริยมรรค โดยการเจริญวิปัสสนา กรรมฐาน ให้มีศีล สมาธิ ปัญญา และหลุดพ้นจากทุกข์ทั้งปวงซึ่งอาจจะสรุปเป็นไตรสิกขาใน โอวาทปาติโมกข์ ได้แก่

1. การไม่ทำชั่วทั้งปวง (ศีล)
2. การบำเพ็ญความดี (สมาธิ)
3. การทำจิตใจให้ผ่องใส (ปัญญา)

การวิจัยเรื่องนี้จะศึกษาวิเคราะห์โดยเน้นหลักธรรมแห่งการหลุดพ้นอันเป็นหลักธรรม ระดับสูงทางพระพุทธศาสนาเรียกว่า อริยมรรค ซึ่งมีองค์ 8 ประการคือ ปัญญาอันเห็นชอบ ๑, คำริชอบ ๑, เจรจาชอบ ๑, ทำการงานชอบ ๑, เลี้ยงชีวิตชอบ ๑, ทำความเพียรชอบ ๑, ตั้งสติชอบ ๑, ตั้งใจชอบ ๑¹

---

¹สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาวชิรญาณวโรรส, นวโกวาท (กรุงเทพฯ : มหามงกุฎราชวิทยาลัย, 2527), หน้า 42.

มรรคเป็นข้อปฏิบัติให้ถึงความดับทุกข์ ดังนั้นจึงจัดองค์มรรคทั้ง 8 เพื่อศึกษาวิเคราะห์
กับกายนศร ดังหัวข้อต่อไปนี้

1. ศีล (เจรจาชอบ 1, ทำการงานชอบ 1, เลี้ยงชีวิตชอบ 1)
2. สมาธิ (ทำความเพียรชอบ 1, ตั้งสติชอบ 1, ตั้งใจชอบ 1)
3. ปัญญา (เห็นชอบ 1, คำวชอบ 1)

1. ศีล

ศีล หมายถึง การประพฤติปฏิบัติถูกต้องตามหลักทั่ว ๆ ไป คือ ไม่เป็นการทำให้ผู้อื่น
เดือดร้อน ไม่ทำตนให้เดือดร้อนในการเกี่ยวเนื่องกันอยู่เป็นสังคมมนุษย์² องค์มรรค 3 ข้อ
ที่อยู่ในชั้นศีล หรือเรียกว่า "ศีลสิกขา" เป็นข้อปฏิบัติและหลักความประพฤติที่ค้ำจุนทางกาย
ทางวาจา ประกอบด้วย เจรจาชอบ (สัมมาวาจา), ทำการงานชอบ (สัมมากรรม),
เลี้ยงชีวิตชอบ (สัมมาอาชีวะ)

การจำกัดความ สามารถแยกประเภทขององค์มรรค 3 ข้อ เป็นระดับโลกียะ และ
โลกุตระ ซึ่งปรากฏความหมายตามหลักฐานในคัมภีร์ มีดังนี้³

เจรจาชอบ (สัมมาวาจา)

ระดับโลกียะ

"ภิกษุทั้งหลาย สัมมาวาจาเป็นไฉน ? นี้เรียกว่า สัมมาวาจา คือ

²พุทธทาสภิกขุ, หลักพระพุทธศาสนา (พระนคร : โรงพิมพ์อักษรสาสน์, 2500)
หน้า 71.

³พระราชวรมุนี [ประยุทธ์ ปยุตโต], พุทธธรรม, พิมพ์ครั้งที่ 5 (กรุงเทพฯ :
โรงพิมพ์รุ่งวัฒนา, 2526), หน้า 167.

มฺุสํวาทา	เวรมณี	เจตนาจกเว้นจากการพุทเท็จ
ปิสฺุณาย วาจา	เวรมณี	เจตนาจกเว้นจากวาจาส่อเสียด
มฺุสําย วาจา	เวรมณี	เจตนาจกเว้นจากวาจาหยาบคาย
สมฺุณฺุปลาปา	เวรมณี	เจตนาจกเว้นจากการพุทเพ้อเจ้อ "

ระดับโลกุตตระ

สัมมวาทาที่เป็นโลกุตตระได้แก่ "ความมก ความเว้น ความเว้นชาต
เจตนาจกเว้นจากวจิตฺุททั้ง 4 ของท่านผู้มีจิตเป็นอริยะ มีจิตไว้
อาสวะ มีอริยมรรคเป็นสุมังคิ⁴ กำลังจำเริญอริยมรรคอยู่"

ทำการงานชอบ (สัมมากัมมันตะ)

ระดับโลกียะ

มหาวิทยาลัยศิลปากร สอนวิชานี้

"ภิกษทั้งหลาย สัมมากัมมันตะเป็นไฉน ? นี้เรียกว่าสัมมากัมมันตะ คือ
ปาณาติปาตา เวรมณี เจตนาจกเว้นจากการคัศรอนชีวิต
อาทินันทานา เวรมณี เจตนาจกเว้นจากการเอาของที่เขาไม่ได้ให้
กาเมสุมิจฺุณาจรา เวรมณี เจตนาจกเว้นจากการประพฤติดิ
ในกามทั้งหลาย"

ระดับโลกุตตระ

สัมมากัมมันตะ ที่เป็นโลกุตตระได้แก่ "ความมก ความเว้น
ความเว้นชาต เจตนาจกเว้นจากกายุททั้ง 3 ของท่าน
ผู้มีจิตเป็นอริยะ"

---

⁴สุมังคิ หมายถึง ความพร้อมเพรียงกัน

เลี้ยงชีวิตชอบ (สัมมาอาชีวะ)

ระคับโลกียะ

"ภิกษุทั้งหลาย สัมมาอาชีวะเป็นไหน ? นี้เรียกว่าสัมมาอาชีวะ
คือ อริยสาวกละมิจนาอาชีวะเสีย หาเลี้ยงชีพด้วยสัมมาอาชีวะ"

ระคับโลกุตตระ

สัมมาอาชีวะที่เป็นโลกุตตระได้แก่ "ความมก ความเว้น
ความเว้นขาด เจตนางดเว้นจากมิจนาอาชีวะของท่าน
ผู้มีจิตเป็นอริยะ"

ศีลที่พระพุทธองค์จำแนกไว้เพื่อการประพฤติปฏิบัติตนของฆราวาส ได้แก่ ศีล 5, ศีล 8
เรื่องกายนครนี้ไม่ปรากฏศีลธรรมพื้นฐานของฆราวาสไว้อย่างตรงไปตรงมา แต่แฝงอยู่ในเรื่อง
อันเป็นรากฐานในการปฏิบัติธรรมขั้นสูงต่อไป

ศีลสำหรับสามเณร และพระภิกษุ คือ ศีล 10 และ ศีล 227 เป็นศีลที่ปรากฏอยู่ใน
เรื่องกายนครอย่างชัดเจน ผู้แต่งให้ความสำคัญแก่ศีลเหล่านี้เปรียบเสมือนเครื่องประดับ
ตกแต่งกายของพระเจ้าจิตรราช เพื่อไปสู่เมืองนิพพาน ดังจะได้ยกตัวอย่างศีลประเภทต่าง ๆ
ดังนี้

ศีล 10 หรือ ทศศีล พระพุทธองค์มุ่งหมายให้ผู้ปฏิบัติไม่ติดข้องอยู่กับครอบครัว เพื่อ
การปฏิบัติพรหมจรรย์อย่างสมบูรณ์ ผู้แต่งเรื่องกายนครได้นำศีล 10 มาเปรียบเทียบกับ
เครื่องประดับ คือ ชำมรงค์ที่พระเจ้าจิตรราชทรงประดับไปสู่เมืองนิพพาน ความว่า

พระองค์ทรงเสร็จแล้ว ก็สอดใส่**พุทธชำมรงค์หึงสนิ้ว**

กล่าวคือ **สิกขาบทสิบประการ** อัน...(เป็น)ศีลแห่งสามเณร

พุทธชำมรงค์ที่พระเจ้าจิตรราชสวมใส่ 10 นิ้ว คือ สิกขาบทสิบประการ หรือ คีล 10 หมายถึงข้อปฏิบัติดังต่อไปนี้

1. งคเว้นจากการฆ่าสัตว์
2. งคเว้นจากการลักทรัพย์
3. งคเว้นจากการเสพกาม
4. งคเว้นจากการพูดเท็จ
5. งคเว้นจากการดื่มสุรา
6. งคเว้นจากการฉันอาหารในเวลาวิกาล
7. งคเว้นจากการร้องรำทำเพลง และคุมโหรสพต่าง ๆ
8. งคเว้นจากการใช้น้ำหอม และเครื่องประดับตกแต่งร่างกาย
9. งคเว้นจากการนั่งและนอนบนที่นั่ง ที่นอนสูงใหญ่
10. งคเว้นจากการรับเงินและทอง

คิล 227 เป็นข้อปฏิบัติของพระภิกษุที่กล่าวไว้ในพระปาฏิโมกข์ เรื่องกายนครได้กล่าวเปรียบเทียบ คีล 227 คือ พระมหามงกุฏของพระเจ้าจิตรราช เมื่อพระองค์ทรงอาภรณ์เครื่องประดับเพื่อเสด็จเมืองนิพพาน ความว่า

พระองค์ทรงพระมหามงกุฏ อันเป็นมิ่งมงกุฏแห่งพระอริยเจ้าทั้งหลาย
กล่าวคือ คีลสองร้อยยี่สิบเจ็ด

ความหมายของพระมหามงกุฏ หรือ คีล 227 ข้อ นั้นเป็นคิลที่พระพุทธองค์ทรงบัญญัติไว้สำหรับพระภิกษุเกี่ยวกับ ข้อปฏิบัติด้านความเป็นอยู่ในชีวิตประจำวัน บริหารเครื่องใช้ สังฆกรรม และระเบียบวิธีการต่าง ๆ รวมไปถึงบทกำหนดโทษ

ศีลที่กล่าวมาข้างต้น คือ ศีล 10 ซึ่งเป็นศีลสำหรับสามเณร และ ศีล 227 สำหรับพระภิกษุนี้ในภิกษุเปรียบเทียบกับส่วนประกอบของเครื่องประดับกายของพระเจ้าจักราช คือ ขำมรงค์ และพระมหามงกุฏ ความหมายของเครื่องประดับเหล่านี้คือหลักปฏิบัติขั้นศีลของผู้ปฏิบัติตามหลักธรรม เพื่อประโยชน์สุขของบุคคลแต่ละสถานภาพอันจะนำไปสู่ความสงบสุข และการปฏิบัติธรรมขั้นสูงต่อไป

ศีลที่เป็นข้อปฏิบัติขั้นพื้นฐานของพระภิกษุ พระพุทธองค์บัญญัติไว้เรียกว่า ปาวิสุทธิศีล หมายถึง ศีลที่เป็นเครื่องให้บริสุทธิ์ หรือความประพฤติดีบริสุทธิ์ที่จัดเป็นศีล⁵ เรื่องภิกษุเปรียบเป็นพาทนะนำพระเจ้าจักราชไปสู่นิพพาน ความว่า

ราชรถนั้นพระองค์เทียบไปม้าสินธพชาติ อันกล่าวคือ

พระจตุรวิสุทธิศีลทั้งสี่ คือ ปาติโมกข์สังวรศีลหนึ่ง

อินทรีสังวรศีลหนึ่ง บัณฑิตสันนิทาสีลหนึ่ง

อาชีวะวิสุทธิศีลหนึ่ง สามารถจะชักซึ่งพระธรรมรถนั้น

ให้เลื่อนลอยไปยังนิพพาน

ปาวิสุทธิศีล 4 เป็นกฎระเบียบที่กำกับความประพฤติของพระภิกษุเพื่อการปฏิบัติธรรมขั้นสูงต่อไป ผู้แต่งเรื่องภิกษุเห็นความสำคัญของปาวิสุทธิศีล 4 ที่จะเป็นพาทนะนำทางไปสู่จุดหมายสูงสุดคือ นิพพาน ดังนั้นจะกล่าวถึงข้อปฏิบัติในปาวิสุทธิศีล 4 ดังนี้

ปาวิสุทธิศีล 4

1. ปาฏิโมกข์สังวร สारวมในพระปาฏิโมกข์ เว้นข้อที่พระพุทธเจ้าห้ามทำตาม
ที่พระองค์อนุญาต

---

⁵พระราชาวิสุทธิโมลี [ทองดี สุรเตโช], หลักธรรมสำหรับพัฒนาธรรมจริยา (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์การศาสนา, 2526), หน้า 25.

2. อินทรีย์สังวร   ส้ารวมอินทรีย์ 6 คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ไม่ให้ยินดี
                                  ยินร้ายในเวลาเห็นรูป ฟังเสียง คมกลิ่น ลิ้มรส ถูกต้อง
                                  โภถูพระ ฐุธรรมารมณด้วยใจ
3. อาชีวปาริสุทธิ   เลี้ยงชีวิตโดยทางที่ชอบ ไม่หลอกลวง
4. ปัจจยปัจจเวกขณะ   พิจารณาเสียก่อนจึงบริโภคปัจจัย 4 คือ จีวร บิณฑบาต
                                  เสนาสนะ และเภสัช ไม่บริโภคด้วยคันหา⁶

กฎระเบียบสำหรับการประพฤติปฏิบัติของพระภิกษุ คือ วินัย หรือ ข้อปฏิบัติพื้นฐาน
 สำหรับพระภิกษุที่เรียกว่า ปาริสุทธิศีล 4 นี้ เรื่องกายนครเปรียบเทียบกับม้าสินธพชาติ
 ที่จะนำพระธรรมไปสู่นิพพาน

ความสำคัญของม้าสินธพชาติ เปรียบเสมือนพาหนะนำพระเจ้าจักราชจากโลกียะไปสู่
 โลกุตตระ ซึ่งเป็นจุดหมายสูงสุด จากเรื่องปฐมสมโพธิกถาได้กล่าวถึง พญาม้ากัณฐกะ
 ที่พระพุทธองค์ใช้เป็นพาหนะเสด็จจากโลกียะไปสู่โลกุตตระ ความว่า
 เมื่อพระมหาบุรุษเสด็จไปใกล้พญาอัศวราช จึงยกพระหัตถ์ขวา
 ปรามาสกายกัณฐกะสินธพ แล้วตรัสว่า คู่ก่อนพ่อกัณฐกะมโนมัย
 ท่านจงพาอาตมาไปให้ตลอดในราตรีเดี๋ยวนี้ อาตมาจะได้
 ครัสเป็นองค์พระศรีสรวเพชญ์พุทธเจ้า จะได้ชนข้ามเวไนยสัตว์
 ในมนุษยโลกกับทั้งเทวโลก ให้พ้นจากจตุโอฆสงสาร
 บรรลุถึงฉั้งนิพพานในครั้งนี้⁷

พญาม้ากัณฐกะที่กล่าวถึงนี้ มีลักษณะคล้ายคลึงกับการเปรียบเทียบม้าสินธพชาติ
 เป็นพาหนะนำทางไปสู่นิพพาน

⁶ สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาวชิรญาณวโรรส, นวโกวาท, หน้า 38 - 39.

⁷ สมเด็จพระปรมาณูชิตชินโนรส, พระปฐมสมโพธิกถา (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์
 ธรรมบรรณาการ, 2526), หน้า 92.

การประพฤติปฏิบัติในชั้นศีล เป็นความรับผิดชอบขั้นพื้นฐานของบุคคลแต่ละสถานภาพ การปฏิบัติตนตามองค์มรรคชั้นศีลนี้ เป็นสิ่งจำเป็นในการปฏิบัติให้เข้าถึงจุดหมายสูงสุดของ พระพุทธศาสนา จากหนังสือพุทธธรรมกล่าวสรุปวัตถุประสงค์ของการประพฤติปฏิบัติในชั้นศีล ไว้อย่างชัดเจน ดังนี้

ในพุทธธรรมการรักษาศีลตามความหมายที่ถูกต้อง คือ
การฝึกอบรมในทางความประพฤติ เริ่มแต่เจตนาที่จะ
ละเว้นความชั่วอย่างนั้น ๆ จนถึงประพฤติกว้างขวางต่าง ๆ
ที่ตรงข้ามกับความชั่วนั้น ๆ

ในพุทธธรรมการประพฤติปฏิบัติในชั้นศีล มีวัตถุประสงค์เฉพาะ
คือ เพื่อเป็นบาทฐานของสมาธิ กล่าวคือเป็นระบบ
การฝึกอบรมบุคคลให้มีความพร้อม และความสามารถ
ที่จะใช้กำลังงานของจิตให้เป็นประโยชน์อย่างมากที่สุด

ในทางที่จะก่อให้เกิดปัญญา และนำไปสู่ความหลุดพ้น
หรืออิสรภาพสมบูรณ์ในที่สุด⁸

⁸ พระราชวรเมธี [ประยุทธ์ ปยุตฺโต], พุทธธรรม, หน้า 175.

2. สมาธิ

สมาธิ หมายถึง จิตตั้งมั่น หรือ ภาวะที่จิตแน่วแน่ต่อสิ่งที่กำหนด⁹ เป็นการฝึกปฏิบัติ ความหลักธรรมขั้นที่ 2 เพื่อให้จิตนั้นมีความพร้อมที่จะทำการงานทางจิต ท่านพุทธทาสภิกขุ กล่าวถึงสมาธิว่า "สมาธิ ได้แก่ การที่ผู้ใดสามารถบังคับจิตใจของตัวเองไว้ได้ในสภาพที่จะใช้ให้เป็นประโยชน์มากที่สุดตามที่ตนต้องการ"¹⁰ เพื่อป้องกันปัญหาที่จะคัดอกุศลธรรมทั้งปวง

สมาธิ เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า "จิตตสิกขา" แปลว่า สิ่งที่ต้องศึกษา หรือ อบรมในทาง บังคับจิต หรือเกี่ยวกับจิต, จัดเป็นสิกขาข้อที่ 2 ต่อจากศีลสิกขา¹¹ มีองค์มรรค 3 ข้อ ที่พระพุทธองค์กล่าวไว้ในส่วนสมาธิ คือ ความเพียรชอบ (สัมมาวายา), ตั้งสติชอบ (สัมมาสติ), ตั้งใจมั่นชอบ (สัมมาสมาธิ)

ความเพียรชอบ (สัมมาวายา) องค์มรรคข้อนี้ มีค่าจำกัดความแบบพระสูตร ดังนี้

ภิกษุทั้งหลาย สัมมาวายาเย เป็นไฉน ? นี้เรียกว่า สัมมาวายาเย
คือ ภิกษุในธรรมวินัยนี้

- 1) สร้างฉันทะ พยายาม ระคมความเพียร คอยเฝ้าจิตไว้ มุ่งมั่น เพื่อ (ป้องกัน) อกุศลธรรมอันเป็นบาปที่ยังไม่เกิด มิให้เกิดขึ้น
- 2) สร้างฉันทะ พยายาม ระคมความเพียร คอยเฝ้าจิตไว้ มุ่งมั่น เพื่อละอกุศลธรรมอันเป็นบาปที่เกิดขึ้นแล้ว
- 3) สร้างฉันทะ พยายาม ระคมความเพียร คอยเฝ้าจิตไว้ เพื่อ (สร้าง) กุศลธรรมที่ยังไม่เกิดให้เกิดขึ้น

⁹ พระราชวรมณี [ประยุทธ์ ปยุตฺโต], พุทธธรรม, หน้า 197.

¹⁰ พุทธทาสภิกขุ, หลักพระพุทธศาสนา, หน้า 72.

¹¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 74.

4) สร้างฉันทะ พยายาม ระคมความเพียร คอยเฝ้าจิตไว้ มุ่งมั่น
เพื่อดำรงอยู่ไม่เลือนหาย เพื่อปัญญาภาพ เพื่อความโพบูลย์เจริญ
เต็มเปี่ยมแห่งกุศลธรรมที่เกิดขึ้นแล้ว¹²

ความเพียรชอบที่พระพุทธองค์กล่าวไว้ในพระสูตร เพื่อสร้างสมาธิ คือ ความเพียร
4 ประการ ได้แก่ ความเพียรอันเกิดจากการป้องกันอกุศลธรรม, ความเพียรอันเกิดจาก
การกำจัดอกุศลธรรมที่เกิดขึ้นแล้ว, ความเพียรอันเกิดจากการสร้างกุศลธรรม และ
ความเพียรอันเกิดจากการรักษาอกุศลธรรมที่เกิดขึ้นแล้ว ความเพียรทั้ง 4 ประการนี้ เป็นการ
ฝึกปฏิบัติให้จิตตั้งมั่นต่อสิ่งที่กำหนดเพื่อบังเกิดสมาธิและปัญญา

การตั้งสติชอบ (สัมมาสติ) เป็นองค์มรรคอยู่ในหมวดสมาธิ มีคำจำกัดความแบบ
พระสูตร ดังนี้

ภิกษุทั้งหลาย สัมมาสติเป็นไฉน? นี้เรียกว่า สัมมาสติ คือ
ภิกษุในธรรมวินัยนี้

- 1) พิจารณาเห็นกายในกาย มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ
กำจัดอภิชณา และโทมนัสในโลกเสียได้
- 2) พิจารณาเห็นเวทนาในเวทนาทั้งหลาย มีความเพียร มีสัมปชัญญะ
มีสติ กำจัดอภิชณา และโทมนัสในโลกเสียได้
- 3) พิจารณาเห็นจิตในจิต มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ
กำจัดอภิชณา และโทมนัสในโลกเสียได้
- 4) พิจารณาเห็นธรรมทั้งหลาย มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ
กำจัดอภิชณา และโทมนัสในโลกเสียได้¹³

¹²พระราชนวณฺเฑี โประยุทฺธ ปยุตฺโต, พุทฺธธรรม, หน้า 178 - 179.

¹³เรื่องเดียวกัน, หน้า 182.

การตั้งสติชอบเป็นการระลึกอยู่ในอารมณ์ที่เป็นกุศล พิจารณาอารมณ์อันเป็นที่ตั้งมั่น
แห่งสติ 4 ประการ คือ พิจารณากาย, เวทนา, จิต และ ธรรม การมีสติสัมปชัญญะพิจารณา
สภาพความเป็นจริงในชีวิต ซึ่งหาแก่นสารยังยึดมั่นไม่ได้นั้นเป็นหนทางแห่งการดับทุกข์ทั้งปวง

การตั้งใจมั่นชอบ (สัมมาสมาธิ) เป็นภาวะที่จิตแน่วแน่ต่อสิ่งที่กำหนด คือ เอกัคคตา
เป็นภาวะที่จิตมีอารมณ์เป็นหนึ่งกับสิ่งที่กำหนด ในพระสูตรต่าง ๆ เจาะจงถึงฌาน 4 ได้แก่

1. ปฐมฌาน (ฌานที่ 1) มีองค์ประกอบ 5 คือ วิตก วิจาร์ นิติ สุข เอกัคคตา
2. ทุติยฌาน (ฌานที่ 2) มีองค์ประกอบ 3 คือ นิติ สุข เอกัคคตา
3. คติยฌาน (ฌานที่ 3) มีองค์ประกอบ 2 คือ สุข เอกัคคตา
4. จตุตถฌาน (ฌานที่ 4) มีองค์ประกอบ 2 คือ อุเบกขา เอกัคคตา¹⁴

การตั้งใจมั่นชอบเป็นการตั้งมั่นของจิตในอารมณ์ของสมถกัมมัฏฐาน หรือ วิปัสสนา
กัมมัฏฐาน ผู้ที่เข้าถึงภาวะสมาธิขั้นฐานนี้ เป็นผู้ปฏิบัติเพื่อเข้าถึงความหลุดพ้นด้วยปัญญา

องค์มรรคทั้ง 3 ข้อ ในหมวดสมาธินี้เป็นการรวมจิตใจให้เป็นหนึ่งด้วยองค์ประกอบของ
ความเพียร ความมีสติ จึงบังเกิดสมาธิเพื่อปฏิบัติหน้าที่ของจิตใจอันพึงปรารถนา เรื่องกายนค
นี้สมาธิเป็นส่วนสำคัญอย่างยิ่งที่ผู้แต่งแต่งไว้ในเนื้อเรื่องเพื่อให้พระเจ้าจิตรราชหลุดพ้นจาก
อกุศลธรรมทั้งปวง

เรื่องราวของสมาธิไม่ว่าจะเป็น ความเพียร การตั้งสติ การตั้งใจมั่น ผู้แต่งเรื่อง
กายนคนำส่วนต่าง ๆ เหล่านี้มีมาผสมผสานกันในเนื้อเรื่อง โดยแบ่งเป็น 2 ส่วน ดังนี้

2.1 บุคคล

2.2 สถานการณ์

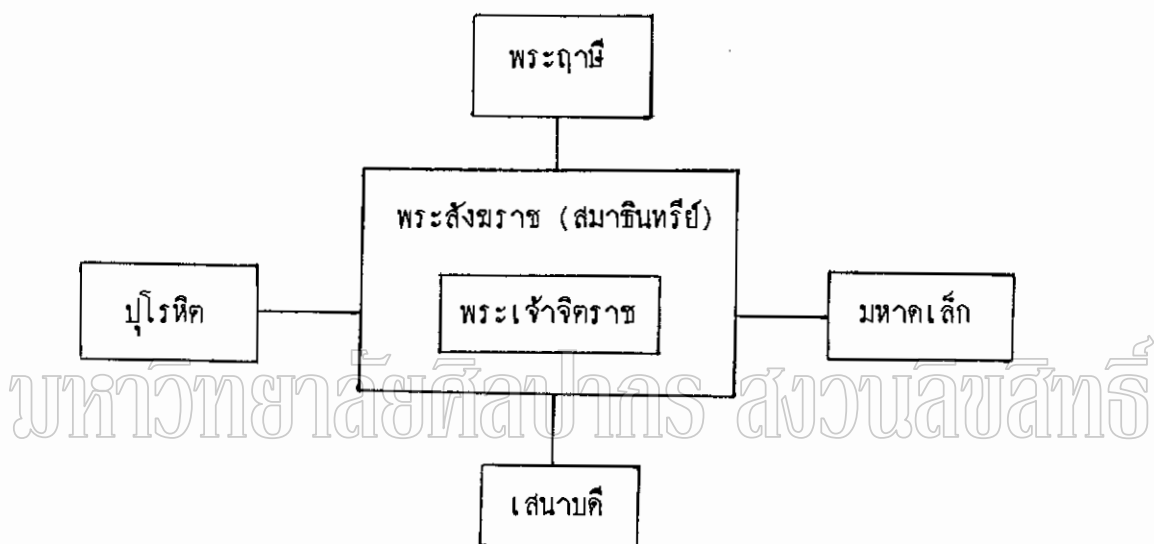
¹⁴ เรื่องเดียวกัน, หน้า 199.

2.1 บุคคล

บุคคลต่าง ๆ ที่มีความสัมพันธ์กับสมาธิอาจจะกล่าวได้ว่าเป็นส่วนหนึ่งของสมาธิที่บังเกิดขึ้นในจิตใจของพระเจ้าจิตรราช เป็นบุคคลใกล้ชิดกับพระองค์ส่งเสริมให้เกิด สมาธิ - ปัญญา เพื่อหลุดพ้นจากห้วงทุกข์ ดังแผนภูมิต่อไปนี้

ภาพที่ 5 แผนภูมิบุคคลผู้ส่งเสริมให้เกิดสมาธิ - ปัญญา

พระสังฆราชเป็นบุคคลซึ่งเป็นตัวแทนของสมาธิเด่นชัดที่สุดในเรื่อง เนื่องจาก การกำหนดให้พระสังฆราชเป็นผู้ชี้แนะแนวทางการไปสู่นิพพาน พระเจ้าจิตรราชย่อมบังเกิด สมาธิในจิตใจ

พระสังฆราชชื่อ สมาชิทริย์ เป็นส่วนหนึ่งของอินทรี 22 (สิ่งที่ใหญ่ในการทำกิจของตนคือ ทำให้ธรรมอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องเป็นไปตามตนในกิจนั้น ๆ ในขณะที่เป็นไปอยู่นั้น) สมาชิทริย์ (อินทรี คือ สมาชิ ได้แก่ เอกัคคตา)¹⁵ เรื่องกายนกรกล่าวถึงสมาชิทริย์ไว้ดังนี้

สมาชิทริย์ กล่าวคือ สมาชินั้นพระองค์หนึ่ง
ท่านทั้งสองนี้ถ้าท่านมาถึงกาลเมื่อใดแล้วจะปรกษา
ให้สำเร็จถึงความปรารถนาในกาลเมื่อนั้น

จากข้อความข้างต้น กล่าวถึง "ท่านทั้งสอง" ในที่นี้หมายถึง ปัญญา และ สมาชิ พระสังฆราชที่ชื่อ ปัญญทริย์ จะได้กล่าวต่อไปในชื่อปัญญา พระสังฆราชที่ชื่อ สมาชิทริย์ นี้ เมื่อไปสู่กายนกรทำให้พระเจ้าจิตรราชบังเกิดสมาชิขึ้น ดังความ

ฝ่ายว่าสมเด็จพะเจ้าจิตรราชนั้น ครั้นพระสมาชิบังเกิดขึ้นแล้ว

พระองค์ก็พิจารณาเห็นแจ้งในน้ำพระทัย

พระฤาษี, บุโรหิต, มหาคเล็ก และเสนาบตี เป็นตัวละครอยู่ในส่วนของสมาชิ เรื่องกายนกรสมมติให้บุคคลเหล่านี้แวดล้อมพระเจ้าจิตรราช และส่งเสริมพระองค์ให้พ้นภัยจากพญามัจจุราช ถ้าเปรียบเทียบทางธรรมบุคคลเหล่านี้ คือ เจตสิก เป็นธรรมที่ประกอบด้วยจิต, สภาวธรรมที่เกิดดับพร้อมกับจิต มีอารมณ์และวัตถุที่อาศัยเดียวกันกับจิต อากาโรและคุณสมบัติต่าง ๆ ของจิต มีดังนี้

¹⁵ พระราชวรมณี [ประยูรช ปรยุโต], พจนานุกรมพุทธศาสตร์, หน้า 315.

อัญญสมานาเจตสิก 13 คือ เจตสิกที่มีเสมอกันแก่จิตพวกอื่น คือ ประกอบเข้าได้กับ จิตทุกฝ่ายทั้งกุศล และ อกุศล มิใช่เข้าได้แต่ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง

1. สัมผัสจิตตสาธารณเจตสิก 7 คือ เจตสิกที่เกิดทั่วไปกับจิตทุกดวง ดังนี้

- 1.1 ผัสสะ (ความกระทบอารมณ์)
- 1.2 เวทนา (ความเสวยอารมณ์)
- 1.3 สัญญา (ความหมายรู้อารมณ์)
- 1.4 เจตนา (ความจงใจต่ออารมณ์)
- 1.5 เอกัคคตา (ความมีอารมณ์เป็นอันเดียว)
- 1.6 ชีวิตินทรีย์ (สถานะที่เป็นใหญ่ในการรักษานามธรรมทั้งปวง)
- 1.7 มนสิการ (ความกระทำอารมณ์ไว้ในใจ, ใส่ใจ)¹⁶

อารมณ์ที่เกิดขึ้นกับจิตทั้ง 7 ประการ เกิดขึ้นกับจิตทุกดวงทั้งฝ่ายกุศล และ อกุศล
เรื่องกายนกรกำหนดตัวละครตำแหน่งมหาดเล็กไว้โดยนำอารมณ์ที่เกิดขึ้นกับจิตประเภท
สัมผัสจิตตสาธารณเจตสิก มากล่าวไว้ 6 คน ดังนี้

- นายผัสสะ (เป็นผู้จับถือในสิ่งต่าง ๆ อันละเอียด และ หยิบ)
- นายเวทนา (เป็นผู้ชักชวนให้กษัตริย์มีความสุข และ ความทุกข์)
- นายสัญญา (เป็นผู้รู้ความสำคัญของสิ่งต่าง ๆ)
- นายเจตนา (เป็นผู้ปรณนิบัติรักษากษัตริย์)
- นายเอกัคคตา (เป็นผู้มีชีวิตรัตติ)
- นายมนสิการ (เป็นผู้จดจำมิให้ลืม มิให้หลง)

¹⁶ เรื่องเดียวกัน, หน้า 325 - 326.

"มหาดเล็กทั้งหลายนี้ เธอ¹⁷ใช้สอยอยู่มิได้ขาด เป็นมหาดเล็กข้างที่ของพระองค์" ข้อความนี้เป็นตอนหนึ่งจากเรื่องกายนคร ที่กล่าวถึงบทบาทของมหาดเล็กว่าเป็นบุคคลใกล้ชิดกับพระเจ้าจิตรราช เปรียบเสมือนธรรมอันประกอบในจิตใจมนุษย์ เข้าได้กับจิตทุกฝ่ายทั้งกุศลและอกุศล

มหาดเล็กที่ชื่อเอกคคตา (ความมีอารมณ์เป็นอันเดียว) เป็นผู้ที่มีบทบาทสำคัญในส่วนสมาธิ เนื่องจากเรื่องราวได้กำหนดให้นายเอกคคตาไปอาราธนาพระสังฆราชทั้ง 2 พระองค์ เข้ามาในกายนคร ความว่า

นายเอกคคตานี้ อธิบายว่ามีจิตอารมณ์อันเดียว
จึงมีพระราชาโองการตรัสว่า คุณรายนายเอกคคตา ท่านจงไป
อาราธนาพระสังฆราชเจ้าทั้งสองพระองค์ ให้เข้ามา
ยังพระนครแห่งเรากาลบัดนี้

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์
การอธิบายความหมายมหาดเล็กในทางธรรมนั้น อาจจะกล่าวได้ว่าเป็นเจตสิกที่เกิดขึ้นกับจิตทุกดวง เมื่อจิตเริ่มเข้าใจสภาพความเป็นจริงต้องการพ้นจากความทุกข์จึงบังเกิดสมาธิ มหาดเล็กเป็นเพียงตัวแทนของอารมณ์เมื่อมีอารมณ์เป็นอันเดียวกับจิตก็บังเกิดสมาธิ คล้ายกับว่ามหาดเล็กเหล่านี้ได้ไปอาราธนา สมาธิ - ปัญญา ด้วยพระราชาโองการของพระเจ้าจิตรราช อันหมายถึงจิตใจนั่นเอง

¹⁷เธอ : พระเจ้าจิตรราช

2. ปกิณณกเจตสิก 6 คือ เจตสิกที่เรียกรายแพร่กระจายทั่วไป เกิดกับจิตได้ทั้งฝ่ายกุศล และ อกุศล แต่ไม่แน่นอนเสมอไปทุกดวง

- 2.1 วิตก (ความตรึกอารมณ์)
- 2.2 วิจาร (ความตรองหรือพิจารณาอารมณ์)
- 2.3 อธิโมกข์ (ความปลงใจหรือปักใจในอารมณ์)
- 2.4 วิริยะ (ความเพียร)
- 2.5 ปีติ (ความปลื้มปิติในอารมณ์, อิ่มใจ)
- 2.6 ฉันทะ (ความพอใจในอารมณ์)¹⁸

อารมณ์ที่เกิดขึ้นกับจิตสามารถเกิดขึ้นได้ทั่วไปทั้งฝ่ายกุศล และ อกุศล แต่เกิดขึ้นไม่แน่นอนเสมอไป เป็นภาวะทางอารมณ์ที่ละเอียดอ่อน เรื่องกายนตรกกำหนดชั่วละครจาก ปกิณณกเจตสิก เป็นบุคคลสำคัญในตำแหน่งบุโรหิต และ พระฤาษี ดังนี้

บุโรหิต 3 คน ดังนี้

- วิตก (เป็นผู้วิตกในกิจการทั้งปวง)
- วิจาร (เป็นผู้ระลึกตรึกในกิจการทั้งปวง)
- อธิโมกข์ (เป็นผู้ตั้งมั่นในกุศล และ อกุศลทั้งปวง)

พระฤาษี 3 คน ดังนี้

- พระวิริยะ (เป็นผู้มีความเพียร)
- พระปีติ (เป็นผู้ซบซาย และ เย็นอยู่ในอารมณ์)
- พระฉันทะ (เป็นผู้ดับซึ่งอกุศลธรรมทั้งปวง)

¹⁸พระราชนิพนธ์ [ประยุทธ์ ปยุตฺโต], พจนานุกรมพุทธศาสตร์, หน้า 326.

พระฤาษีเป็นผู้แสดงองค์มรรคข้อแรกในหมวดสมาธิ คือ ความเพียร (สัมมาวายามะ) ได้ชัดเจนที่สุด เป็นการระดมความเพียรทางใจเพื่อสร้างสมาธิให้บังเกิดผลอันพึงปรารถนา

ส่วนเสนาบคินั้นคือ หลักธรรมประเภทโสภณเจตสิก 25 หมายถึง เจตสิกฝ่ายดีงาม¹⁹ เป็นส่วนส่งเสริมให้พระเจ้าจิตรราชมีสติ สามารถสร้างสมาธิให้เกิดขึ้นในจิตใจ เพื่อกำจัดอกุศลธรรมต่าง ๆ ให้หมดสิ้นไป

บุคคลที่แวดล้อมพระเจ้าจิตรราชไม่ว่าจะเป็นพระสังฆราช, พระฤาษี, บุโรหิต, มหากเล็ก และเสนาบคิ บุคคลเหล่านี้เป็นธรรมที่ประกอบอยู่ในจิตใจมุนี สามารถสร้างสมาธิให้บังเกิดขึ้นในจิตใจได้ เช่นเดียวกับพระเจ้าจิตรราชเมื่อบุคคลเหล่านี้แนะนำ ตักเตือนให้กำจัดอกุศลธรรม คือ มหะสี, พระบิดา, พระมารดา, ชุณนางอำมาตย์หังปวง พระองค์จึงบังเกิดสมาธิขึ้นในจิตใจ ดังความว่า

"อันว่ากาลจะให้สำเร็จซึ่งกิจทั้งปวงนั้นก็อาศัยเพราะปัญญาสมาธิ

ถ้าแลปัญญาสมาธิมิได้บังเกิดแล้ว อันจะให้สำเร็จซึ่งกิจทั้งปวง

นั้นหามิได้ เมื่อพระเจ้าจิตรราชได้ทรงฟังซึ่งชี้ต้นบอกดังนั้น

ปฤโกสา เปตฺวา จึงให้หามาแล้วซึ่งนายเอกัคคตา

นายเอกัคคตานี้อธิบายว่า มีจิตอารมณ์อันเดียว"

หรือ

"ครั้งนั้นสมเด็จพระเจ้าจิตรราชบรมกษัตริย์ ครั้นพระปัญญาสมาธิ

บังเกิดขึ้นในกายแล้ว พระองค์จึงพิจารณาเห็นซึ่งธรรม

ทั้งหลาย แฉ่งประจักษ์ตลอดไปดังพระหทัยปรารถนา"

¹⁹เรื่องเดียวกัน, หน้า 327.

2.2 สถานการณ์

สถานการณ์จากเรื่องกายนคร ส่งผลให้พระเจ้าจิตรราชบังเกิดสมาธิตอนที่พญามัจจุราชส่งทหารเข้ามาทำลายบ้านเมืองของพระเจ้าจิตรราช พระเจ้าจิตรราชไม่สามารถต่อต้านกับนั้นได้จึงปรึกษาพระสังฆราช คือ ปัญญา - สมาธิ และบุคคลใกล้ชิดที่เป็นฝ่ายกุศลธรรม จึงบังเกิดสมาธิขึ้นในจิตใจพระองค์

สถานการณ์จากเรื่อง เปรียบเทียบเหมือนวิถีชีวิตของมนุษย์ที่เวียนว่ายตายเกิด ครึ่งแล้วครึ่งเล่า เมื่อมนุษย์ต้องการพ้นจากวัฏสงสารจึงคิดหาวิธีเพ่งพิจารณาเรื่องราวของชีวิต เพื่อบังเกิดผลอันพึงปรารถนา

การเพ่งพิจารณา หรือ การตั้งมั่น แน่วแน่ของจิต ย่อมมีส่วนประกอบขององค์มรรค 3 ข้อ คือ ความเพียร, การตั้งสติ และตั้งใจชอบ องค์มรรคทั้ง 3 ข้อนี้ ส่งผลให้พระเจ้าจิตรราชบังเกิดสมาธิ ดังนี้

ความเพียร (สัมมาวายามะ) เป็นการสร้างความเพียรทางจิตใจให้มั่นคงเพื่อกำจัดอกุศลธรรมทั้งปวง จากเรื่องกายนคร พระญาติที่ชื่อพระวิริยะส่งเสริมให้พระเจ้าจิตรราชมีความเพียร ทั้งความ

พระวิริยะนั้น ท่านยอมให้กระทำความเพียรเป็นอันดี
อันว่าความเพียรนี้อาจที่จะให้พ้นจากวัฏสงสาร

ความเพียรที่พระพุทธองค์กล่าวไว้ในพระสูตร เรียกว่า สัมมัปปธาน หรือ ปธาน 4 มีดังนี้

1. สังวรปธาน เพียรป้องกัน หรือ เพียรระวัง (อกุศลที่ยังไม่เกิด)
2. ปหานปธาน เพียรละ หรือ เพียรกำจัด (อกุศลที่เกิดขึ้นแล้ว)

3. ภาวนาปธาน เพียรเจริญ หรือ เพียรสร้าง (กุศลที่ยังไม่เกิด)
4. อนุรักษนาปธาน เพียรอนุรักษ์ หรือ เพียรรักษาและส่งเสริม (กุศลที่เกิดขึ้นแล้ว)²⁰

จากความเพียรทั้ง 4 ข้อ ข้างต้นนั้นเป็นความเพียรที่ส่งผลให้เกิดปัญญา คือ การตัดอกุศลธรรมทั้งปวง และ การสร้างกุศลธรรม ดังจะได้สรุปความเพียรที่ปรากฏจาก กายนคร ดังตารางต่อไปนี้

ตารางที่ 19 การเปรียบเทียบสัมมปปธาน กับ ความเพียรในเรื่องกายนคร

สัมมปปธาน (ปธาน 4)	ความเพียรในเรื่องกายนคร
1. สังวรปธาน	การเพียรระวัง หรือ ป้องกันอกุศลธรรมของ พระเจ้าจิตรราช คือ การไม่หลงใหลยึดติดในกายนคร ที่เกิดจากการสัมผัสทางอายตนะ ได้แก่ <ol style="list-style-type: none"> 1. จักขุปสาท 2. โสตรปสาท 3. ชานปสาท 4. ชิวหาปสาท 5. กายปสาท

²⁰พระราชวรานูณี [ประยุทธ์ ปยุตฺโต], พุทธธรรม, หน้า 179.

สัมมัตตปธาน (ปธาน 4)	ความเพียรในเรื่องกายนคฺร
2. ปหานปธาน	การเพียรกำจัดอกุศลธรรมของพระเจ้าจิตรราช คือ การปรีกษาพระสังฆราช, พระภิกษุ, พระสงฆ์ และ เสนาบดีทั้งปวง เพื่อกำจัดนางอวิชาเทวี, พระเจ้าโมหราช, นางโลภเทวี กับขุนนางพระญาติวงศ์
3. ภาวนาปธาน	<p>การเพียรสร้างกุศลธรรม คือ การเจริญโพชฌงค์ 7 ประการ เปรียบเสมือนเครื่องประดับกายของ พระเจ้าจิตรราช เมื่อพระองค์เสด็จสู่เมืองนิพพาน</p> <p>โพชฌงค์ 7 เป็นความเพียรทางกุศลธรรมของ พระเจ้าจิตรราช มีดังนี้</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. สติ ความระลึกได้ 2. ขัมมวิริยะ ความอดทน 3. วิริยะ ความเพียร 4. ปีติ ความอิ่มใจ 5. ปีติ ความสงบใจ และ อารมณ์ 6. สมาธิ ความตั้งใจมั่น 7. อุเบกขา ความวางเฉย²¹

²¹ สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาวชิรญาณวโรรส, นวโกวาท, หน้า 55.

สัมมปชาน (ปชาน 4)	ความเพียรในเรื่องกายนศร
4. อนุรักษนาปชาน	การเพียรรักษากุศลธรรมที่เกิดขึ้นแล้ว เมื่อพระเจ้า จิตราขบังเกิดสมาธิ - ปัญญา แล้วย่อมรักษา กุศลธรรมนั้นด้วยความเพียรจนบรรลุดังนิพพาน

การตั้งสติ (สัมมาสติ) สติ คือ ความระลึกได้ สัมมาสติเป็นเรื่องเกี่ยวกับการ
ฝึกบังคับตนเองให้ดำเนินไปในแนวทางที่ถูกต้อง เป็นการปฏิบัติเพื่อบุญกจิติให้อยู่กับอารมณ์ที่
กำลังกำหนด กำลังพิจารณาอยู่²² เรื่องกายนศรพระเจ้าจิตราขเมื่อทราบว่า พระบิดา,
พระมารดา, พระแม่เหสี และ ขุนนาง คบหาสมาคมกับทหารพญามัจจุราช ทำให้พระเจ้าจิตราข
ได้รับความทุกข์เวทนา จึงตั้งสติยับยั้งตนไม่ให้หลงไหลไปกับอวิชา และ กำจัดอกุศลธรรม
ด้วยสติปัญญา เป็นวิธีการดำเนินชีวิตไปในแนวทางถูกต้องเพื่อบรรลุผลที่ต้องการ

การฝึกฝนอบรมสัมมาสติ เรียกว่า การเจริญฐาน ถือเป็นแนวทางสำคัญอันจะนำไป
สู่ความหลุดพ้น²³ เรื่องกายนศรเปรียบเทียบกับสติฐาน 4 กับเครื่องประดับกายพระเจ้าจิตราข
เพื่อไปสู่นิพพาน ดังความว่า

²²ศรีนวล ศรีจินตภรณ์, "การศึกษาเปรียบเทียบเรื่องความหลุดพ้นตามทรรศนะ
พระพุทธศาสนานิกายเถรวาท และ นิกายเซ็น", (วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต ภาควิชาปรัชญา
บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2533), หน้า 35.

²³เรื่องเดียวกัน.

โพธิปักขิยธรรมสามสิบเจ็ด ก็ย่อมเป็นเครื่องประดับประดากาย
ของพระองค์ คือ **พระสติปัฏฐาน** อธิบายว่า...

สติปัฏฐานเป็นวิธีการปฏิบัติเพื่อบังเกิดผลของสมาธิได้ดีที่สุด ในพุทธพจน์กล่าวถึง
สติปัฏฐาน 4 ดังนี้ "ภิกษุทั้งหลาย ทางนี้เป็นมรรคาเอก เพื่อความบริสุทธิ์ของสัตว์ทั้งหลาย
เพื่อข้ามพ้นความโศก และ ปริเทวะ เพื่อความอสังขแห่งทุกข์ และ โทมนัส เพื่อบรรลु
โลกุตระมรรค เพื่อกระทำให้แจ้งซึ่งนิพพานนี้คือ สติปัฏฐาน 4"²⁴

สติปัฏฐาน 4 มีดังนี้

1. กายานุปัสสนา การพิจารณากาย

1.1 อานาปานสติ คือ ตั้งสติกำหนดลมหายใจเข้าออก โดยอาการต่างๆ

1.2 กำหนดคิริยาบถ คือ ร่างกายอยู่ในอาการอย่างไร ๆ ก็รู้ชัดในอาการที่
เป็นอยู่นั้น

1.3 สัมปชัญญะ คือ สร้างสัมปชัญญะในการกระทำทุกอย่าง

1.4 ปฏิกูลมนสิการ คือ พิจารณาร่างกายของตนตั้งแต่ศีรษะจรดปลายเท้า

1.5 ชาติคุมนสิการ คือ พิจารณาร่างกายของตนโดยแยกเป็นธาตุ 4

1.6 นวสีวธิกา คือ มองเห็นศพที่อยู่ในสภาพต่าง ๆ กัน

2. เวทนานุปัสสนา การพิจารณาเวทนา คือ การพิจารณาความรู้สึกสุข, ทุกข์,
เฉย ๆ ให้รู้ชัดตามที่มันเป็นอยู่ในขณะนั้น ๆ

3. จิตตานุปัสสนา การพิจารณาจิต คือ จิตของตนในขณะนั้นเป็นอย่างไรก็รู้ชัดตาม
ที่เป็นอยู่ในขณะนั้น

²⁴พระราชวรานุกรม [ประยุทธ์ ปยุตฺโต], พุทธธรรม, หน้า 190.

4. รัชมานุภัสสนา การพิจารณาธรรม คือ

4.1 นิเวศ

4.2 ชัน

4.3 อายตนะ

4.4 โพชนงค์

4.5 อริยสัจ²⁵

การปฏิบัติสมาธิด้วยสติปัฏฐาน 4 นี้ เป็นกระบวนการพัฒนาให้เกิดปัญญา เป็นความรู้ความเข้าใจชีวิตในสิ่งที่สติกำหนดไว้ จะได้กล่าวรายละเอียดต่อไปในข้อปัญญา

กระบวนการปฏิบัติให้บังเกิดสมาธิด้วยสตินี้ มีองค์ประกอบ 2 ฝ่าย คือ

1. ฝ่ายที่ห้า (ตัวการที่คอยกำหนด หรือ คอยสังเกตเพ่งพิจารณา)

2. ฝ่ายที่ถูกห้า (สิ่งที่ถูกกำหนด หรือ ถูกสังเกตเพ่งพิจารณา)²⁶

เรื่องราวในกายนครนั้น พระเจ้าจิตรราช (หมายถึง จิตใจ) เจริญสติปัฏฐาน 4 ด้วยการเพ่งพิจารณา กายนคร (หมายถึง รูปกาย) และบุคคลต่าง ๆ ในกายนคร (หมายถึง ธรรมที่ประกอบจิตใจทั้งกุศลธรรม และอกุศลธรรม) ดังความว่า

คังนั้นพระองค์ก็มาพริ้นพระทัยยังนักหนา ประกอบไปด้วย
ความทุกข์เป็นกำลัง พระองค์จึงเสด็จไปเลียบซึ่งพระนคร
ทอดพระเนตรเล็งแลดู ก็เห็นประจักษ์แจ้งแก่จักขุ
ของพระองค์ ที่นั่นก็มาทรงพระสังเวชเสวยทุกข์เวทนา
ยิ่งนักหนา เมื่อพิจารณาไปก็ไม่เห็นบุคคลผู้ใดจะเป็น
ที่พึ่งแก่พระองค์ได้

²⁵ เรื่องเดียวกัน, หน้า 190 - 192.

²⁶ เรื่องเดียวกัน, หน้า 193.

การตั้งใจชอบ (สัมมาสมาธิ) เป็นการตั้งจิตมั่นในอารมณ์ สถานการณ์จากเรื่อง
กายนกรทำให้พระเจ้าจิตรราชบังเกิดสมาธิตามลำดับเหตุการณ์ ดังนี้

ตารางที่ 20 การเปรียบเทียบสมาธิ 3 ระดับ กับ สมาธิที่พระเจ้าจิตรราชบังเกิดขึ้น

สมาธิ 3 ระดับ ²⁷	พระเจ้าจิตรราชบังเกิดสมาธิ
<p>1. ขณิกสมาธิ คือ สมาธิชั่วขณะ</p>	<p>พระเจ้าจิตรราชบังเกิดสมาธิขั้นต้น เมื่อพระพุทธรูป เข้ามาถวายพระพรว่า "ข้าแต่บพิตรผู้ประเสริฐ บัดนี้วิบัติบังเกิดแก่พระองค์แล้ว พระองค์ไม่รู้บ้าง แหละหรือ อันว่าพระนครของพระองค์นี้ เห็นจะทำลาย เสียในครั้งแล้ว" พระเจ้าจิตรราชเมื่อได้ทอดพระเนตร พระนครก็ทุกข์เวทนายิ่งนัก จึงบังเกิดขณิกสมาธิ พิจารณาเห็นเหตุที่ทำให้กายนกรถูกทำลาย ความว่า</p> <p>พยาธิตารนี้มีศักดาอนุภาพร้ายกาจยิ่งนัก บุคคลผู้ใดมิอาจสามารถที่จะต่อรบขบถได้ ทั้งนี้เพราะโทษใครเพราะใจของอาตมาเอง มารับซึ่งชาติทหารนั้นไว้ จึงเป็นไล่ศึกขึ้น ในพระนครดังนี้ และศัตรูทั้งปวงจึงล่วงเข้ามา ได้มาอาศัยซึ่งชาติทหารนั้นให้เป็นเหตุ จึงได้ มาเบียดเบียนกระทำร้ายพระนคร ของอาตมา</p>

²⁷ เรื่องเดียวกัน, หน้า 198.

สมาธิ 3 ระดับ	พระเจ้าจิตรราชบังเกิดสมาธิ
<p>2. อุปจารสมาธิ คือสมาธิเนี้ยบ ๆ หรือจวนจะแน่วแน่</p>	<p>การที่พระเจ้าจิตรราช หรือ จิตใจ เมื่อกำหนดแน่วแน่อยู่กับกายนคร หรือ รูปภาพ ย่อมเกิดสมาธิชั่วขณะ ทำให้พระเจ้าจิตรราชเข้าใจความเป็นไปของชีวิตขั้นต้น</p> <p>พระเจ้าจิตรราชบังเกิดอุปจารสมาธิ เป็นสมาธิขั้นที่ 2 เมื่อพระองค์ต้องการพัฒนายัญญามัจจุราช จึงอาราธนา พระสังฆราช, พระฤาษี, พระชี้น และบุคคลต่าง ๆ ฝ่ายกุศลเข้ามาปรึกษากัน ความว่า</p> <p>"มีพระราชโองการตรัสสั่งมหาดเล็กทั้งสองชายขวา อันมีนามชื่อว่า นายเจตนา นายเจตนาได้อธิบายว่า จำเพาะ ว่าคุณท่านทั้งสอง จงอาสาเราไป สู่สำนักพระชี้น จงอาราธนาพระชี้นทั้งสาม อันมีชื่อว่า พระทุกขัง พระอนิจจัง พระอนัตตา กับทั้งพระฤาษีสามพระองค์ อันมีนามชื่อว่า พระปิติ พระฉันทิ พระวิริยะ กับทั้งปุโรหิตสามคน อันชื่อว่าวิจาร และวิตก อธิโมกข์ นั้นด้วย"</p> <p>"มีพระราชโองการตรัสว่า คุณนายเอกัคคตา ท่านจงไปอาราธนาพระสังฆราชเจ้าทั้งสอง พระองค์ให้เข้ามายังพระนครแห่งเรากาลบัดนี้"</p>

สมาธิ 3 ระดับ	พระเจ้าจิตรราชบังเกิดสมาธิ
<p>3. อัปปนาสมาธิ คือ สมาธิแน่วแน่สนิท เป็นสมาธิระดับสูงสุด ภาวะนั้นมี²⁸ขั้นต่าง ๆ ถือว่าเป็นผลสำเร็จของการเจริญสมาธิ</p>	<p>บุคคลต่าง ๆ ที่พระเจ้าจิตรราชอาราธนามาปรินิพพานนี้ เปรียบเสมือนจิตใจยอมรับธรรมฝ่ายกุศลธรรม เข้ามาแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้น คือ สร้างสมาธิ - ปัญญา เพื่อพ้นภัยพญามัจจุราช เป็นอุปปจารสมาธิ หรือสมาธิใกล้กับนิพพาน</p> <p>พระเจ้าจิตรราชบังเกิด อัปปนาสมาธิ เมื่อรู้ถึงภัยของอกุศลธรรมทั้งปวง จึงตัดอกุศลธรรมให้หมดสิ้นไป แล้วตรัสรู้²⁹ทั้งหลาย ความว่า</p> <p>แล้วพระองค์ตรัสรู้ซึ่งญาณทั้งหลายสี่ คือ มุขเพณีสญาณ เวสาร์ญาณ สัพพัญญุตญาณ ครั้งนั้นอันว่าชนทั้งหลาย มีพระสังฆราช เป็นต้น เป็นประธาน เป็นมัคคประเทศน้าเสด็จสมเด็จพระเจ้าจิตรราช ไปตามทางทั้งสี่ คือ ทางพระโสคาคาหนึ่ง ทางพระสักกิทาคาหนึ่ง ทางพระอนาคาคาหนึ่ง ทางพระอรหันต์หนึ่ง อันเป็นทางแห่งพระอริยเจ้าแต่ปางก่อน ฯ</p>

²⁸ ฌาน - ภาวะที่จิตสงบแน่วแน่เนื่องจากการเพ่งอารมณ์, การเพ่งอารมณ์จนจิตแน่วแน่เป็นสมาธิ (ราชบัณฑิตยสถาน, 2525 : 288)

²⁹ ญาณ - วิชาหยั่งรู้ หรือ กำหนดรู้ที่เกิดจากอำนาจสมาธิ, ความสามารถหยั่งรู้เป็นพิเศษ (ราชบัณฑิตยสถาน, 2525 : 288)

3. ปัญญา

ปัญญา หมายถึง ความรู้ทั่ว, ปริชาหยั่งรู้เหตุผล, ความรู้เข้าใจชัดเจน หยั่งแยกได้ในเหตุผลถึง คีชั่ว คุณโทษ ประโยชน์ มิใช่ประโยชน์ เป็นต้น และรู้ที่จะจัดแจง จัดสรร จัดการ, ความรอบรู้ในกองสังขารมองเห็นตามเป็นจริง³⁰

จากความหมายของปัญญานั้นจุดสำคัญ คือ การมองเห็นตามเป็นจริง เป็นสิ่งสำคัญ ยิ่งนัก ตามภาษาบาลีว่า ยถาภูตัง แปลว่า ตามที่มันเป็นจริง³¹ ดังนั้นหลักสำคัญทาง พระพุทธศาสนาชั้นที่ 3 คือ "ปัญญาสิกขา" เป็นการฝึกอบรมให้เกิดความรู้ ความเข้าใจ เห็นแจ้งในสิ่งทั้งปวงตามความเป็นจริง ท่านพุทธทาสภิกขุกล่าวถึงปัญญาสิกขาไว้อย่างชัดเจนว่า

ปัญญาสิกขานั้นหมายถึง การอบรมจนเกิดความรู้แจ้งเห็นจริง
ในสิ่งทั้งหลายทั้งปวงตามที่จริงถึงที่สุด จนถึงกับถอนความยึดถือ
ด้วยอุปาทาน คือ ถอนความเียงหลงต่าง ๆ ออกไปได้จากใจ
ซึ่งเป็นการถอนจิตใจให้หลุดออกมาเสียจากสิ่งที่มันเคยเข้าไป
ผูกพันไว้ตั้งแต่ต้นมา³²

การถอนความเียงหลงต่าง ๆ หรืออุปาทานให้หมดไปจากจิตใจเป็นจุดหมายสูงสุด ทางศาสนา อันหมายถึง การหลุดพ้นจากทุกข์ทั้งปวง มีความสอดคล้องกับเรื่องกายนคร ที่มีจุดหมายสูงสุด คือ การประหารอกุศลธรรมทั้งปวงเพื่อพ้นจากวัฏสงสารไปสู่นิพพาน หลักธรรมชั้นปัญญาจึงเป็นปัจจัยสำคัญที่จะได้วิเคราะหเรื่องกายนคอย่างละเอียดต่อไป

³⁰ พระราชวรมณี [ประยุทธ์ ปยุตฺโต], พจนานุกรมพุทธศาสน์ฉบับประมวลศัพท์, พิมพ์ครั้งที่ 3 (กรุงเทพฯ : คำนสุทธาการพิมพ์, 2528), หน้า 164.

³¹ พุทธทาสภิกขุ, คู่มือมุนี (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ธรรมสภา, ม.ป.ป.), หน้า 74.

³² เรื่องเดียวกัน, หน้า 77.

องค์มรรค 2 ข้อ ที่พระพุทธองค์กล่าวไว้ในหมวดปัญญา คือ ความเห็นชอบ (สัมมาทิฐิ) ความดำริชอบ (สัมมาสังกัปปะ)

ความเห็นชอบ (สัมมาทิฐิ) จากองค์มรรคทั้ง 8 ข้อ สัมมาทิฐิเป็นจุดเริ่มต้น แต่การปฏิบัติตามขั้นตอนแล้ว สัมมาทิฐิเป็นทั้งจุดเริ่มต้น และ จุดจบของการปฏิบัติ คือ การเกิดปัญญา ความแตกต่างของสัมมาทิฐิจากจุดเริ่มต้นย่อมมีคุณภาพต่างไปจากจุดปลายทาง การวิเคราะห์เรื่องราวของปัญญาในเรื่องกายนคฺรนี้ จึงเน้นจุดปลายทางที่บังเกิดความรู้ ความเข้าใจความเป็นไปของชีวิต

ความเห็นชอบที่ทำให้เกิดปัญญา ย่อมมีพื้นฐานมาจาก ศีล, สมาธิ ได้แก่ ความเห็น ที่มีเหตุผลจึงามไม่ว่าจะเป็นความเห็นในอริยสัจ 4, ไตรลักษณ์, ปฏิจสมุပ္บาท ดังพุทธพจน์ว่า

"ภิกษุทั้งหลาย สัมมาทิฐิ คือ อะไร ? ความรู้ในทุกข์

ความรู้ในทุกขสมุทัย ความรู้ในทุกขนิโรธ

ความรู้ในทุกขนิโรธคามินีปฏิปทา³³ นี้เรียกว่า สัมมาทิฐิ"

เรื่องกายนคฺร พระเจ้าจิตรราชเกิดความเห็นชอบเรื่องราวของชีวิตด้วยอาศัยคำแนะนำจาก พระสังฆราช พระฤาษี และบุคคลต่าง ๆ พระเจ้าจิตรราชบังเกิดปัญญาเห็นชอบเรื่องราวของอริยสัจ 4 ว่า สิ่งนี้ทุกข์, สิ่งนี้เหตุให้เกิดทุกข์, สิ่งนี้ความดับทุกข์, สิ่งนี้ทางให้ถึงความดับทุกข์ ดังนี้

³³พระราชนิพนธ์ [ประยุทธ์ ปยุตฺโต], พุทธธรรม, หน้า 129.

ตารางที่ 21 การเปรียบเทียบอริยสัจ 4 กับเหตุการณ์จากเรื่องกายนคร

อริยสัจ 4	เหตุการณ์จากเรื่องกายนคร
<p>1. ทุกข์ (ความไม่สบายกาย ไม่สบายใจ)</p>	<p>พระเจ้าจิตรราชเกิดความทุกข์กาย, ทุกข์ใจ อันเนื่องมาจากพญามัจจุราชส่งทหารเข้ามาทำลายบ้านเมือง แล้วจับตัวพระเจ้าจิตรราชให้พลัดพรากจากกายนคร ครึ่งแล้วครึ่งเล่า ความตอนหนึ่งจากเรื่อง แสดงความรู้สึกของพระเจ้าจิตรราชว่า</p> <p>ทอดพระเนตรเล็งแลดู ก็เห็นประจักษ์แจ้ง แก่จักขุของพระองค์ ที่นั่นก็มาทรงพระสังเวช เสวยทุกข์เวทนายิ่งนักหนา</p> <p>พระเจ้าจิตรราช คือ จิตใจ เมื่อพลัดพรากจากกายนคร หมายถึง ร่างกายของตน ย่อมเกิดความทุกข์กาย, ทุกข์ใจ ท่านพุทธทาสภิกขุ กล่าวถึงความทุกข์ไว้ดังนี้</p> <p>ความทุกข์นี้มาจากความยึดถือที่มีอยู่ในสิ่งที่ เป็น ที่ตั้งแห่งความยึดถือ คือ อุปธิ ร่างกายนี้ก็เป็นอุปธิ คือ เป็นที่ตั้งแห่งความยึดถือ พอเรายึดถือร่างกายก็มีความทุกข์ ความรู้สึกนึกคิด ในใจก็เป็นอุปธิ เป็นที่ตั้งแห่งความยึดถือ พอไปยึดเข้าก็เป็นทุกข์³⁴</p>

³⁴พุทธทาสภิกขุ, ปฏิบัติภาวิตรวณ (กรุงเทพฯ : หจก. การพิมพ์พระนคร, 2519), หน้า 211.

อรรถ 4	เหตุการณ์จากเรื่องกายนคร
<p>2. สมุทัย (เหตุให้เกิดทุกข์) เหตุที่ทำให้เกิดทุกข์เพราะ มีตัณหา คือ ความอยาก มี 3 ประเภท³⁵ ดังนี้</p> <p>2.1 ความอยากในารมณ์ เรียกว่า กามตัณหา</p>	<p>สาเหตุที่ทำให้พระเจ้าจิตรราชเกิดความทุกข์ เนื่องจากมีตัณหาวิชา ครองจำจิตใจ ดังจะได้ แยกประเภทตัณหาที่เกิดขึ้นในจิตใจพระเจ้าจิตรราช ดังนี้</p> <p>ความรักใคร่นางอวิชาเทวี ทำให้พระเจ้าจิตรราช ลุ่มหลง จนเกิดความทุกข์เพราะนางอวิชาเทวี ครองจำจิตใจพระเจ้าจิตรราช ดังความว่า</p> <p>"พระอัคมเสสพระองค์หนึ่ง อวิชาเทวี ทรงพระนามชื่อว่า นางอวิชาเทวี อันเป็นที่ยินดีแห่งพระองค์ยิ่งนัก ย่อมครองจำเสียซึ่งสมบัติ และ พระสนมทั้งหลาย"</p> <p>"มีอาจสามารถที่จะไปทัศนากการคูซึ่งพระนคร นั้นได้ เหตุทั้งนี้ไซ้เพราะนางอวิชา ผู้เดียว หากครองจำหน่วงเหนี่ยวไว้ ในที่มืด"</p>

³⁵สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาวชิรญาณวโรรส, นวโกวาท, หน้า 42.

อริยสัจ 4	เหตุการณจากเรื่องกายนคร
<p>2.2 ความอยากเป็นโน่น อยากเป็นนี่ เรียกว่า ภวตัณหา</p>	<p>พระเจ้าจิตรราช บังเกิดความทุกข์ในจิตใจด้วย ความต้องการให้กายนครมั่นคงตลอดไป เปรียบเสมือน จิตใจของคนที่ต้องการให้ร่างกายของตนนั้นมั่นคง ตลอดไปไม่เปลี่ยนแปลง เมื่อไม่ได้ตั้งใจจึงเกิด ความทุกข์ ดังกล่าวตอนหนึ่งว่า</p> <p>ควรจะส่งสารด้วยพระเจ้าจิตรราชเป็นกำลัง แต่พลัดพรากจากพระนครหลายครั้งหลายหน ตั้งแต่ว่าเสวยทุกข์เวทนามาเป็นช้ำเหิงนาน มีอาจสามารถที่จะตั้งพระนครให้ยืนอยู่ได้</p>
<p>2.3 ความไม่อยากเป็นโน่น ไม่อยากเป็นนี่ เรียกว่า วิภวตัณหา</p>	<p>พระเจ้าจิตรราชไม่ต้องการให้พญามัจจุราชทำลาย บ้านเมือง แล้วทำให้พระองค์ต้องพลัดพรากจาก กายนคร พระเจ้าจิตรราชจึงเกิดความทุกข์ขึ้นในจิตใจ ดังความว่า</p> <p>กลัวว่าภัยพระยามัจจุราชนี้มากมายนักหนา พระองค์จึงทรงพระดำริในพระทัยว่า อาวต แท้จริงแหละหนอที่นี้จะคิดเป็นประการใดดี จึงจะพ้นเหนื้อมือแห่งพระยามัจจุราชได้</p>

อริยสัจ 4	เหตุการณ์จากเรื่องกายนคร
<p>3. นิโรธ (ความดับทุกข์) เป็นการดับค้นหาต่าง ๆ โดยสิ้นเชิง</p>	<p>พระเจ้าจิตรราชสามารถดับทุกข์ที่บังเกิดในจิตใจได้ จนหมดสิ้น ด้วยคำแนะนำจากพระสังฆราช และ บุคคลที่เป็นฝ่ายกุศลธรรมได้ด้วยศีล-สมาธิ-ปัญญา จนบรรลุนิพพาน ดังความ</p> <p>ครั้งนั้นพระเจ้าจิตรราชบรมกษัตริย์ พระองค์เสด็จเข้าไปในเมืองพระนิพพาน ประกอบไปด้วยสุโขโอรสอภิกภาพ ล้ำเลิศประเสริฐยิ่งนักหนา</p>
<p>4. มรรค (หนทางการดับทุกข์) ปัญหอันเห็นชอบว่าสิ่งนี้ทุกข์ สิ่งนี้เหตุให้เกิดทุกข์ สิ่งนี้ความดับทุกข์ สิ่งนี้ทางให้ถึงความดับทุกข์ เป็นข้อปฏิบัติให้ถึงความดับทุกข์</p>	<p>พระเจ้าจิตรราชมีองค์มรรคเป็นเครื่องประดับกาย เมื่อไปสู่เมืองนิพพาน ดังนั้นพระองค์มีปัญญาเป็น แนวทางให้เกิดความเข้าใจในอริยสัจ 4 พระเจ้าจิตรราชรู้ว่าหนทางการดับทุกข์ของตนนั้น ต้องกำจัดอกุศลธรรมต่าง ๆ ให้หมดสิ้นไป ดังความ</p> <p>ในกาลครั้งนั้น ราชา สมเด็จพระบรมกษัตริย์ เมื่อพระชนม์บังเกิดขึ้นในสันดาน ประหารซึ่งอกุศลธรรมสิ้นสุดแล้ว น้ำพระทัยห้าวหาญแผ้วเป็นอันดี</p>

ความเห็นชอบในเรื่องปัจจุสมุปปาต ที่บังเกิดขึ้นด้วยปัญญาความรู้แจ้งเห็นจริง พระพุทธองค์แสดงออกมาในรูปกฎธรรมชาติ หรือความเป็นจริงที่พบเห็นได้มีความสอดคล้องกับเรื่องกายนกร ที่เสนอเรื่องราวความเป็นไปของชีวิต พระเจ้าจิตรราชจึงเกิดปัญญาเห็นชอบ เหตุผลของชีวิตที่เวียนว่ายตายเกิดในวัฏสงสาร และ ส่วนที่อยู่เหนือการเวียนว่ายตายเกิด คือ นิพพาน

ตามหลักปัจจุสมุปปาต ชีวิตเป็นมา, เป็นอยู่ และเป็นไปตามกฎแห่งเหตุผล ไม่มีใครสร้าง หรือกำหนดขึ้นให้เป็นอยู่และ เป็นไป แต่สิ่งที่เกิดขึ้น เป็นอยู่และ เป็นไปโดยสัมพันธ์กันเป็นลูกโซ่แห่งเหตุและผล³⁶ ดังนั้นปัจจุสมุปปาตเป็นระบบการกำเนิดชีวิตที่อาศัยเหตุและผลต่อเนื่องกันไป จากเรื่องกายนกรผู้แต่งได้นำความสัมพันธ์ของหลักธรรมเกี่ยวกับชีวิต มาผูกเป็นเรื่องราว จึงได้เปรียบเทียบความสัมพันธ์ดังกล่าวนี้กับเรื่องปัจจุสมุปปาต ดังนี้

ตารางที่ 22 การเปรียบเทียบองค์ประกอบปัจจุสมุปปาตกับเรื่องกายนกร

ปัจจุสมุปปาต ³⁷	กายนกร
1. อวิชา : ความไม่รู้ทุกข-สมุทัย- นิโรธ-มรรค (อริยสัจ 4) และ (ตามแบบอภิธรรม) ความไม่รู้หนก่อน - หนหน้า - ทั้งหนก่อนหนหน้า - ปัจจุสมุปปาต	นางอวิชาเทวี

³⁶พิฑูร มลิวัลย์, ปัจจุสมุปปาต (กรุงเทพฯ : รุ่งเรืองสาส์นการพิมพ์, 2521), หน้า 3.

³⁷พระราชวรมนี [ประยูรช ปยุตโต], พุทธธรรม, หน้า 54 - 55.

ปฏิจสุมุปปาท	กายนค
<p>2. สังขาร :</p> <p>กายสังขาร (ความจงใจทางกาย)</p> <p>วจีสังขาร (ความจงใจทางวาจา)</p> <p>จิตตสังขาร (ความจงใจในใจ)</p> <p>และ (คานนัยอภิธรรม)</p> <p>ปญญาสังขาร (ความคิที่ปรุ่่งแต่งชีวิค)</p> <p>อปญญาสังขาร (ความคิที่ปรุ่่งแต่งชีวิค)</p> <p>อาเนญชาสังขาร (ภาวะมันคองที่ปรุ่่งแต่งชีวิค)</p> <p>3. วิญญาณ :</p> <p>จักขุวิญญาณ (ความรู้ทางตา)</p> <p>โสควิญญาณ (ความรู้ทางหู)</p> <p>ฆานวิญญาณ (ความรู้ทางจมูก)</p> <p>ชีวนาวิญญาณ (ความรู้ทางลิ้น)</p> <p>กายวิญญาณ (ความรู้ทางกาย)</p> <p>มโนวิญญาณ (ความรู้ทางใจ)</p> <p>4. นามรูป : นาม (เวทนา, สัญญา, เจตนา, ผัสสะ, มนสิการ) หรือคามาแบบอภิธรรม (เวทนาขันธ, สัญญาขันธ, สังขารขันธ) + รูป</p>	<p>พระเจ้าจิตรราช</p> <p>ปราสาท 5 แห่งในกายนค คือ</p> <p>จักขุปราสาท</p> <p>โสคปราสาท</p> <p>ฆานปราสาท</p> <p>ชีวนาปราสาท</p> <p>กายปราสาท</p> <p>ความรู้ทางใจ คือ พระเจ้าจิตรราช</p> <p>บุคคลต่าง ๆ ในกายนค เช่น พระบิดา, พระมารดา, พระสังฆราช, พระภิกษุ, พระชีคัน, ปุโรหิต, มหากเล็ก, เสนาบดี, ชุนนาง ฯลฯ และ กายนค</p>

ปริจฉสมุปปาต	กายนคร
<p>5. สฬายตนะ : จักขุ (ตา), โสต (หู), ฆานะ (จมูก), ชีวนา (ลิ้น), กาย (กาย) มโน (ใจ)</p> <p>6. ผัสสะ คือ การกระทบระหว่าง อายตนะภายใน, กายนอก และ วิญญาณทางอายตนะนั้น ๆ คือ จักขุสัมผัส, โสตสัมผัส, ฆานสัมผัส, ชีวนาสัมผัส, กายสัมผัส, มโนสัมผัส</p>	<p>สฬายตนะ คือ ที่ข้อ 6 อย่าง คือ อายตนะภายในต่อกับอายตนะภายนอก³⁸ จากเรื่องกายนคร เป็นความรู้ของ พระเจ้าจิตรราชเชื่อมโยงกับปราสาท ทั้ง 5 แห่ง คือ จักขุปราสาท, โสตปราสาท ฆานปราสาท, ชีวนาปราสาท, และ กายปราสาท</p> <p>เป็นการสัมผัส หรือ การกระทบกัน ระหว่างปราสาท และ การสัมผัสของ จิตใจ คือ พระเจ้าจิตรราช ดังนี้ "ปราสาทแห่งหนึ่งชื่อ จักขุปราสาท สำหรับพระมหากษัตริย์เสด็จไป ทอดพระเนตรดูซึ่งสิ่งทั้งปวง ปราสาทแห่งหนึ่งชื่อว่า โสตปราสาท ฯ หนึ่ง เป็นที่ท้าวเธอเสด็จไปฟังเสียง ทั้งปวง... ปราสาทแห่งหนึ่งชื่อว่า ฆานปราสาท เป็นที่พระมหากษัตริย์เสด็จไปทรงซึ่ง สุคนธรส...</p>

³⁸พิฑูร มลิวัดย์, ปริจฉสมุปปาต, หน้า 16.

ปริจฉสมุปบาท	กายนคร
<p>7. เวทนา คือ ความรู้สึก 3 ลักษณะ คือ สุข ทุกข์ และอทุกขมสุข หรือ 5 ลักษณะ คือ สุข (ทางกาย), ทุกข์ (ทางกาย) โสมนัส (ทางใจ), โทมนัส (ทางใจ) อุเบกขา เกิดจากจักขุสัมผัส โสศสัมผัส, ฆานสัมผัส, ชิวหาสัมผัส, กายสัมผัส และ มโนสัมผัส</p> <p>8. คัมภี : รูปคัมภี (คัมภีในรูป) สัทคัมภี (ในเสียง) คันธคัมภี (ในกลิ่น) รสคัมภี (ในรส) โณรูพคัมภี (ในสัมผัสทางกาย) ฉัมมคัมภี (ในธรรมารมณ์)</p>	<p>ปราสาทแห่งหนึ่งนั้นชื่อว่า ชิวหาปราสาท เป็นที่พระมหากษัตริย์เสด็จไปเสวยซึ่ง สุทธาโภชนาอันวิเศษบรรจงถวาย ปราสาทแห่งหนึ่งชื่อว่า กายปราสาท เป็นที่พระมหากษัตริย์เสด็จไปทรงซึ่ง เครื่องราชกกุธภัณฑ์ทั้งห้า"</p> <p>ความรู้สึกจากการเสวยอารมณ์ทาง ปราสาท 5 แห่ง ทำให้พระเจ้าจักราช บังเกิดความสุกกาย ความสุขใจยิ่งนัก</p> <p>พระเจ้าจักราชเกิดคัมภี 3 ประการ คือ กามคัมภี (ความอยากในสิ่งที่สนอง ความต้องการทางประสาททั้ง 5) ภวคัมภี (ความอยากให้กายนครคงอยู่ นิรันดร์) วิภวคัมภี (ความไม่อยากให้ พญามัจจุราฐทำลายกายนคร และไม่อยาก พลัดพรากจากกายนคร)</p>

ปัจจัยสมุปบาท	กายนคร
<p>9. อุปาทาน : กามุปาทาน (ความยึดมั่นในกาม คือ รูป, รส, กลิ่น, เสียง, สัมผัสต่าง ๆ)</p> <p>ทิฏฐุปาทาน (ความยึดมั่นในทิฐิ) คือ ความเห็น ลัทธิ ทฤษฎีต่าง ๆ)</p> <p>สีลัพพตูปาทาน (ความยึดมั่นในศีล และพรต ว่าจะทำให้คนบริสุทธฺิได้)</p> <p>อศควาทูปาทาน (ความยึดมั่นในอศควาสร้างตัวคนขึ้นมายึดถือไว้ด้วยความหลงผิด)</p> <p>10. ภพ คือ กามภพ, รูปภพ, อรูปภพ</p> <p>อีกนัยหนึ่ง กรรมภพ กับ อุปัตติภพ</p>	<p>พระเจ้าจิตรราชเกิดความยึดมั่นถือมั่นในกายนคร ไม่ต้องการพลัดพรากจากเมือง เพราะมีค้นหาเป็นมูลฐานให้เกิดความยึดมั่นถือมั่น</p> <p>ภพในที่นี้หมายถึง ภาวะแห่งชีวิต คือ ความมีชีวิตร หรือ มีนามรูป³⁹</p> <p>เมื่อพระเจ้าจิตรราชยึดมั่นถือมั่นในกายนคร จึงเกิดกรรมภพ คือ การกลับมาสร้างเมืองขึ้นอีกครั้งแล้วครั้งเล่า และส่งผลสืบเนื่องต่อไปตามขั้นตอนที่เกิดขึ้น คือ ถูกพญามัจจุราชทำลายบ้านเมือง</p>

³⁹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 23.

ปัจจัยสมุปบาท	กายนคร
11. ชาติ : ความปรากฏแห่งชั้นทั้งหลาย	ทหารของพญามัจจุราช
12. ชรามรณะ : ชรา (ความเสื่อมอายุ) มรณะ (ความสลายแห่งชั้น)	ทหารของพญามัจจุราช และ พญามัจจุราช

ปัจจัยสมุปบาทดังกล่าวนี้ เริ่มต้นจากอริชาไปถึงชรามรณะ เป็นความสัมพันธ์ขององค์ประกอบในชีวิตที่แสดงจากเหตุไปหาผล คือ อริชาเป็นปัจจัยจึงมีสังขาร เพราะสังขารเป็นปัจจัยจึงมีวิญญาณ ฯลฯ ถ้าตัดกิเลสยังไม่ขาดเมื่อมีจิตหมุนถึงจุคมรณะแล้ว ก็เล็ดก็จะ เป็นเหตุให้ปฏิสนธิต่อไป ชีวิตจะหมุนเวียนเช่นนี้ตลอดไปจนกว่าจะถึงพระนิพพาน⁴⁰ จึงจะพ้นจากองค์ประกอบชีวิตแห่งปัจจัยสมุปบาท

ความสัมพันธ์ของปัจจัยสมุปบาทนี้มีความสอดคล้องกับวิถีชีวิตของพระเจ้าจักราช ซึ่งต่อมาพระเจ้าจักราชเกิดปัญหาเห็นชอบความเป็นไปของชีวิตแล้วประหารอกุศลธรรมจึงบรรลุถึงนิพพาน รายละเอียดความสัมพันธ์วงจรแห่งปัจจัยสมุปบาทกับวิถีชีวิตพระเจ้าจักราชมีดังนี้

⁴⁰เรื่องเดียวกัน, หน้า 32.

การแยกประเภทองค์ 12 ของปฏิจจสมุปบาท ตามหน้าที่ของมันในวงจรเป็น 3 พวก เรียกว่า วัฏฏะ 3 คือ

1. อวิชา ค้นหา อุปาทาน เป็นกิเลส คือ ตัวสาเหตุผลักดันให้คิดปรุงแต่ง กระทำการต่าง ๆ เรียกว่า กิเลสวัฏ
2. สังขาร (กรรม) ภพ เป็นกรรม คือ กระบวนการกระทำ หรือ กรรมทั้งหลาย ที่ปรุงแต่งชีวิตให้เป็นไปต่าง ๆ เรียกว่า กรรมวัฏ
3. วิญญาณ นามรูป สฬายณะ ผัสสะ เวทนา เป็นวิบาก คือ สภาพชีวิตที่เป็นผลแห่งการปรุงแต่งของกรรม และกลับเป็นปัจจัย สร้างกิเลสต่อไปได้อีกเรียกว่า วิบากวัฏ⁴¹

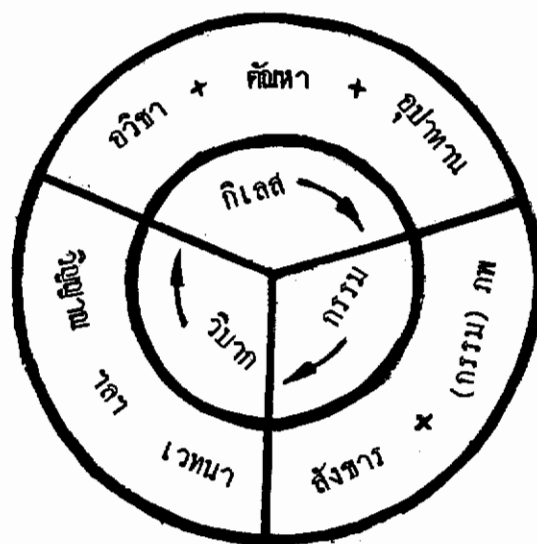
ส่วนชาติ ชรา มรณะ แสดงผลในอนาคตว่าเมื่อเหตุปัจจุบันยังมีอยู่ ผลในอนาคตยังมีต่อไป ตามหลักจึงกล่าวว่า วิญญาณ ถึง เวทนา กับ ชาติ ชรา มรณะ เป็นอันเดียวกัน แทนกันได้⁴²

วัฏฏะทั้ง 3 นี้หมุนเวียนเป็นปัจจัยต่อกัน ทำให้ชีวิตดำเนินไปเป็นวงจร ดังภาพ

⁴¹ พระราชวรมุนี [ประยุทธ์ ปยุตฺโต], พุทธธรรม, หน้า 61.

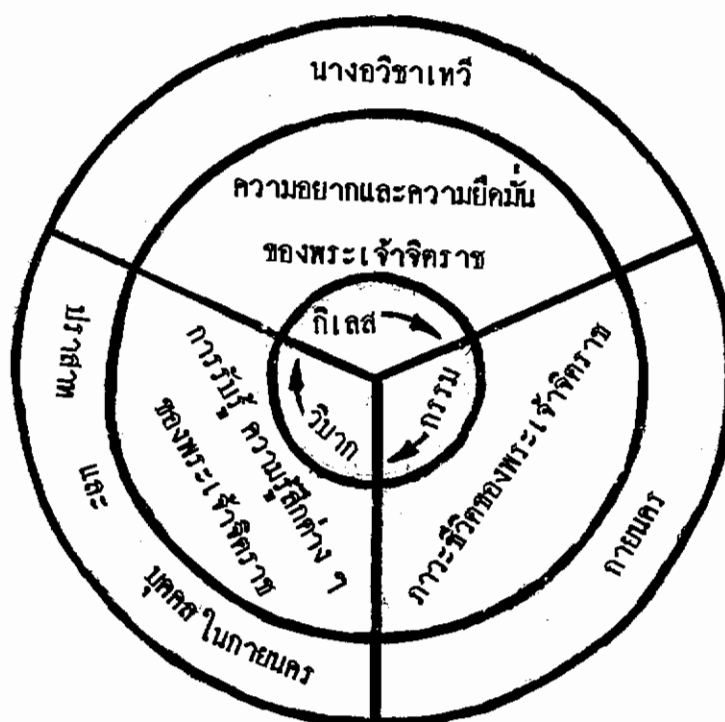
⁴² เรื่องเดียวกัน, หน้า 61.

ภาพที่ 6 แผนภูมิปัจจัยสมุปบาท

ที่มา : พระราชวรมणी (ประยุทธ์ ปยุตฺโต), พุทธธรรม, หน้า 62.

วงจรจากปัจจัยสมุปบาทมีความสัมพันธ์สอดคล้องกับวิถีชีวิตของพระเจ้าจักราช ดังนี้
ภาพที่ 7 แผนภูมิวิถีชีวิตของพระเจ้าจักราช

จากความสัมพันธ์ดังกล่าวทำให้เกิดเรื่องกายนคร คือ มีเหตุเป็นตัวสร้างปัจจัยให้เกิดผลสืบเนื่องกันไป ทั้งความตอนหนึ่งจากเรื่องกล่าวว่า

ครั้นรู้ว่าพระเจ้าจิตรราชสร้างเมืองกายนครขึ้นใหม่แล้ว พระองค์⁴³ก็
ส่งบริวารให้ติดตามไปเบียดเบียน กระทำลายซึ่งเมืองกายนครเสียอีกเล่า
แล้วก็จับเอาตัวพระเจ้าจิตรราช ให้พลัดพรากจากพระนครอันนั้นไป
แต่เบียดเบียนเวียนกระทำกันดังนี้มิเว้นวาย ทกว่าสร้างขึ้นเมื่อไร
ก็ทำลายเสียเมื่อนั้น สร้างขึ้นที่ไหนก็ไปทำลายเสียที่นั่น
ควรจะส่งสารด้วยพระเจ้าจิตรราชเป็นกำลัง แต่พลัดพรากจาก
พระนครหลายครั้งหลายหน ตั้งแต่ว่าเสวยทุกข์เวทนาเป็นข้าหิงนาน
มีอาจสามารถที่จะตั้งพระนครให้ยืนอยู่ได้

การสร้างเมืองของพระเจ้าจิตรราชเกิดขึ้นด้วยวิญญะดังกล่าว และ จบลงที่
การพลัดพรากจากเมือง เป็นเช่นนั้นหลายครั้งหลายหน จึงกล่าวได้ว่าเป็นการเวียนว่ายตายเกิด
ในวัฏสงสาร จากหนังสือปริศนาธรรมไทย ชุดกายนคร ของท่านพุทธทาสภิกขุ
ได้บรรยายวัฏสงสารจากภาพปริศนาธรรมไว้อย่างน่าสนใจ ดังนี้

---

⁴³พระองค์ : พญามัจจุราช

ภาพที่ 8 วัฏสงสาร

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

ที่มา : พุทธศาสนิกฯ, ปริศนาธรรมไทย ชุตกายนคร (กรุงเทพฯ: ห้างหุ้นส่วนจำกัดศิพร,

2511), หน้า 42.

ภายในวงกลมมีภาพคน 4 คน หมุนเวียนอุปมาความยึดมั่นด้วยอุปาทาน 4 หมายถึง การวนอยู่ในวัฏสงสาร มีความเกิด ความแก่ ความเจ็บ และความตาย 4 ประการ อย่างไม่มีที่สิ้นสุด

ภายในวงกลมวงนอกเป็นภาพคน 6 คน หมุนเวียนอุปมาถึงการวนซ้ำอยู่ภายในขอบเขตของรูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะธรรมารมณ์ 6 ประเภท เป็นสาเหตุให้เกิดทุกข์

อันความเป็นไปในโลกมนุษย์นี้ วนอยู่แต่ในเหตุ คือ อารมณ์ทั้ง 6 พร้อมกัน เวียนซ้ำในผล 4 ประการ คือ ความเกิด ความแก่ ความเจ็บ และความตาย⁴⁴

⁴⁴พุทธศาสนิกฯ, ปริศนาธรรมไทย ชุตกายนคร, หน้า 43.

พระเจ้าจิตรราชยึดมั่นในกายนคร จึงเกิดวิฆเนศวร เช่นเดียวกับภาพดังกล่าว คือ ความเกิด ความแก่ ความเจ็บ ความตาย จากกายนครหมายถึง ทหาร 4 เหล่าของ พญามัจจุราช อาศัยเหตุปัจจัย คือ อกุศลกรรมทั้งปวงที่ยึดเหนี่ยวพระเจ้าจิตรราชด้วยขอบเขตของ รูป รส กลิ่น เสียง สัมผัส อันหมายถึง ปราสาทและบุคคลในกายนคร

เมื่อพระสังฆราช และ บุคคลที่ใกล้ชิดแนะนำชักชวนให้พระเจ้าจิตรราชรู้ภัยแห่ง วิฆเนศวร อันมีจุดเริ่มต้นที่อวิชา โภคะ โทสะ และ อกุศลกรรมต่าง ๆ พระเจ้าจิตรราชบังเกิด ปัญญา ด้วยเห็นภัยของความหลงผิด ดังภาพปริศนาธรรมที่สอดคล้องกับเรื่องกายนคร ดังนี้

ภาพที่ 9 ภัยแห่งวิฆเนศวร

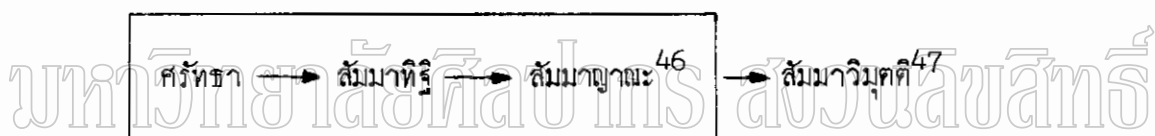

ที่มา : พุทธศาสนิกชน, ปริศนาธรรม ชุดกายนคร, หน้า 36.

เป็นภาพแสดงถึงความหลงผิด อุปมาเด็กน้อย คือ ปุถุชนทั่วไป
ที่ไม่รู้ว่าวัฏสงสารเป็นทุกข์เป็นภัยที่น่ากลัว ไม่กลัวภัยแห่ง
โลภะ โทสะ โมหะ และกิเลสนานาชนิด ไม่กลัวภัยใน
ความยึดมั่นถือมั่นในชั้นทั้ง 5 ในรูป เสียง กลิ่น รส ผัสสะ
และไม่กลัวความเกิด ความแก่ ความเจ็บ ความตาย
ส่วนเป็นความหลงผิดทั้งสิ้น ผู้นั้นบนชะง่อนผาอุปมาเป็น
โยคาวจร ผู้รู้ภัยแห่งความหลงผิด และเป็นผู้รู้ภัยแห่งวัฏอย่างแจ่มแจ้ง⁴⁵

เมื่อพระเจ้าจิตรราชได้รับคำแนะนำสั่งสอนจึงเกิดศรัทธา รู้แจ้งเห็นจริง
เป็นปัญญาที่เกิดขึ้นเนื่องจาก ความศรัทธาด้วยเหตุผลดังกล่าวจนถึงจุดหมาย คือ ความหลุดพ้น
การลำดับความเจริญทางปัญญา จากหนังสือพุทธธรรมเขียนไว้ให้เข้าใจง่าย ๆ ดังนี้

⁴⁵ เรื่องเดียวกัน, หน้า 37.

⁴⁶ สัมมาญาณะ เป็นการปฏิบัติด้วยประสบการณ์จนเป็นการรู้การเห็นประจักษ์ เป็น
ปัญญาที่เกิดขึ้นมาพ้นจากความเชื่อ (ศรัทธา) และพ้นจากความเข้าใจด้วยเหตุผล (ทิจฺฐิ) ใด ๆ
ทั้งสิ้น

⁴⁷ พระราชนิพนธ์ [ประยุทธ์ ปยุตฺโต], พุทธธรรม, หน้า 131.

เรื่องกายนคร กำหนดให้เจ้าพญาสัตธา เป็นผู้เชื่อมโยงความเข้าใจของพระเจ้าจิตรราช
ถึงความว่า

"ฝ่ายว่าพระสังฆราชทั้งสองพระองค์ จึงปรึกษาดตามอำมาตย์
และมหาเสนา เจ้าพระยา แลพระยา พระ หลวง
ขุน หมื่น มหาดเล็กทั้งปวง มีเจ้าพระยาสัตธาเป็นต้นนั้น
ก็ชวนกันพิจารณาเห็นพร้อมด้วยกันสิ้น ก็เห็นโทษในขุนนาง
สิบสี่คนอันเป็นเชื้อพระวงศ์ เพราะคนจำพวกนี้แลย่อม
สมทบคบค้าสมาคมกับคัวยทหารแห่งพญามัจจุราช และบริวาร
ทั้งสี่เหล่านั้ไไว้ จึงได้เป็นเหตุเขาจึงกระทำร้ายแก่
พระองค์ได้ ย่อมทำลายเสียซึ่งเมืองกายนครของพระองค์
ด้วยประการดังนี้ ครั้นเมื่อปรึกษาพร้อมกันสิ้นแล้ว
ฝ่ายว่าเจ้าพญาสัตธา ก็เอาเนื้อความขึ้นกราบทูลแก่
พระมหากษัตริย์ ที่นั้ต่างคนต่างทูลขึ้นพร้อมกันว่า
เหตุทั้งนี้ก็เพราะพระองค์มา เชื้อถ้อยฟังคำขุนนางสิบสี่คน
อันเป็นพระญาติพระวงศ์ของพระองค์ทั้งบิดา และมารดา
และพระอัครมเหสีก็เป็นด้วย"

หรือ

"ราชา ฝ่ายว่าสมเด็จพระมหากษัตริย์ ได้ทรงฟังซึ่งถ้อยคำ
แห่งชนทั้งปวงรับชานุโทษแล้ว พระองค์จึงตรัสสั่งแก่
เจ้าพระยาสัตธา ฯ เนื้อนิบายว่าเชื้อในกุศล ครั้นเชื้อใน
กุศลแล้วกาลใด ผลนั้นก็บังเกิดเมื่อภายหลัง
เหตุดังนั้นพระองค์จึงตรัสสั่งแก่เจ้าพระยาสัตธา ว่าท่านจง
กองบุญพิทักษ์ขึ้นในกาลครั้งนี้เถิด"

ความเค้นทางปัญญา จากพุทธพจน์กล่าวไว้ถึงความว่า

"ภิกษุทั้งหลาย เพราะเจริญ เพราะกระทำใ้มากซึ่งอินทรีย์
ก็อย่างหนอ ภิกษุผู้ซึ่งาสพจึงพยากรณ์หัตถผล รู้ชัดว่า
ชาติสิ้นแล้ว . . . สิ่งอื่นที่จะต้องทำเพื่อเป็นอย่างนี้
ไม่มีเหลืออยู่อีก?"

"เพราะเจริญ เพราะกระทำใ้มากซึ่งอินทรีย์อย่างเดียว
ภิกษุผู้ซึ่งาสพย่อมพยากรณ์หัตถผลได้ . . . อินทรีย์
อย่างเดียวนั้นก็คือ ปัญฺินทรีย์"

"สำหรับอริยสาวกผู้มีปัญญา ศรัทธาอันเป็นของคล้อยตาม
ปัญญานั้นย่อมทรงตัวอยู่ได้ วิริยะ...สติ...สมาธิ
อันเป็นของคล้อยตามปัญญานั้น ย่อมทรงตัวอยู่ได้"⁴⁸

พระเจ้าจิตรราชเห็นชอบในปัญญา เกิดศรัทธาจนบรรลุถึงนิพพาน ด้วยคำแนะนำของ
พระสังฆราชที่ชื่อว่า ปัญฺินทรีย์ ดังความข้างต้น หมายถึง อินทรีย์คือปัญญา สามารถเข้าใจ
วิถีชีวิต และเห็นธรรมะได้อย่างแจ่มแจ้ง เรื่องกายนครกล่าวถึงปัญญา ดังความว่า

"พระสังฆราชทั้งสองพระองค์นั้น ชื่อปัญฺินทรีย์ กล่าวคือ
ปัญญานั้นพระองค์หนึ่ง . . . สมานินั้นพระองค์หนึ่ง
ถ้าท่านมาถึงกาลเมื่อใดแล้ว จึงจะปรึกษาให้สำเร็จ
ดังความปรารถนาในกาลเมื่อนั้น"

หรือ

"ครั้งนั้นสมเด็จพระเจ้าจิตรราชบรมกษัตริย์ ครั้นพระปัญญา
สมาธิ บังเกิดในกายแล้ว พระองค์จึงพิจารณาเห็น
ซึ่งธรรมทั้งหลาย"

⁴⁸ เรื่องเดียวกัน, หน้า 152.

สัมมาสังกัปปะ คือ ความคำวิชอบ หรือ ความนึกคิดในทางที่ถูกต้องเป็นองค์มรรคข้อที่อยู่ในหมวดปัญญา ความคำวิชอบคือสิ่งต่าง ๆ อย่างถูกต้องมี 3 ประการดังนี้

1. เนกขัมมสังกัปป หรือ เนกขัมมวิตก คือ ความคำวิที่ปลอดโลภะ ความนึกคิดที่ปลอดไปร่งจากกาม จัดเป็นความนึกคิดที่ปราศจากราคะ หรือ โลภะ
2. อพยยาบทสังกัปป หรือ อพยยาบทวิตก คือ ความคำวิที่ไม่มีเคียดแค้น หมายถึง ความปรารภณาคี จัดเป็นความนึกคิดที่ปราศจากโทสะ
3. อวิหิงสาสังกัปป หรือ อวิหิงสาวิตก คือ ความคำวิที่ไม่มีการเบียดเบียน คิดช่วยเหลือผู้อื่นให้พ้นจากความทุกข์ จัดเป็นความนึกคิดที่ปราศจากโทสะ⁴⁹

จากความนึกคิดในสิ่งที่ตั้งมั่นยังเกิดปัญญา รู้แจ้งเห็นจริง เรื่องราวของปัจจุสมุปบาท และอริยสัจ 4 พระเจ้าจิตรราชจึงกำจัดอกุศลธรรมทั้งปวงด้วยปัญญา คือ ความคำวิชอบ จากเรื่องกายนครนี้ได้กล่าวถึง การก่อกองกฐพีพิธีเกิดพระขรรค์ เพื่อกำจัดอกุศลธรรมให้หมดสิ้นไป

ความว่า

ด้วยเดชะวาสนาบาร์มีพระมหากษัตริย์ ผลก็บังเกิดขึ้นทันที
 อันว่าพระขรรค์ชัยทั้งสามเล่มก็บังเกิดขึ้นในท่ามกลาง
 กองกฐพีพิธีในกาลนั้น

พระขรรค์ชัยทั้ง 3 เล่ม คือ คัทธกปหาน, วิกขัมภนปหาน, และสมุจเฉตปหาน สามารถประหารข้าศึกให้หมดสิ้นไปจากกายนครได้ ดังความ

อันว่าพระขรรค์ทั้งสามนั้นมีฤทธิ์ต่าง ๆ กัน จะได้เหมือนกันหาไม่ได้
 อันว่าพระขรรค์ทั้งสามนี้ อาจสามารถจะประหารซึ่งข้าศึกศัตรู
 หมอ่อรินราช ให้วินาศขาดเค็ดกระเด็นคั่นสิ้นชีวิมรณัง

⁴⁹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 161 - 162.

พระขรรค์ทั้ง 3 เล่ม เปรียบเสมือนปัญญาของพระเจ้าจิตรราชที่ใช้ประหารอกุศลธรรม จากความคำวีย่อมมีความสัมพันธ์กับความเห็นชอบ เรื่องราวที่เกิดขึ้นด้วยปัญญา พระเจ้าจิตรราชจึงเข้าใจความสัมพันธ์จากปฏิจสมุปบาทที่กล่าวไว้ข้างต้น จึงกำจัดอวิชา และ บุคคลต่าง ๆ ด้วยข้อความบางตอนจากเรื่องที่พระเจ้าจิตรราชยื่นพระขรรค์ให้แก่พระจิตปัสสัทธิ (หมายถึงความสงบแห่งจิต)⁵⁰ ประหารบุคคลต่าง ๆ ดังนี้

จงเอาพระขรรค์เล่มนี้ไปประหารผลาญเสียซึ่งมิดา มารดาแห่งเรา
อันมีนามชื่อ พระเจ้าโมหราช กับทั้งมารดาอันชื่อ นางโลภเหว
ท่านจงฆ่าเสียเถิดอย่าไ้มันเลย ใช้แค่เท่านั้น
ท่านจงฆ่าเสียซึ่งอัครมเหสีของเรา อันมีนามชื่อว่า นางอวิชา
นางอวิชาคนนี้อย่าให้โทษแก่เรานักหนา . . .
อันว่าขุนนางทั้งหลายสืบสืบ อันเป็นเชื้อพระวงศ์แห่งเรานั้น
ไอ้คนเหล่านี้มันย่อมชักนำข้าศึกเข้ามา ท่านจงประหารผลาญเสีย
ให้สิ้นทั้งสืบสืบ

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

การกล่าวเปรียบเทียบอกุศลธรรมเป็นมิดา, มารดา เมื่อพระเจ้าจิตรราชประหาร
มิดา, มารดา หมายถึง จิตใจกำจัดอกุศลธรรมให้หมดสิ้นไป จากเรื่องกายนครได้อธิบาย
เรื่องราวให้เข้าใจอย่างชัดเจนว่า

ดูกรสารูปปฐุมหายกทั้งหลาย อย่าสอศแล้วสงสัยเข้ามาใน
สถานที่นี้ ว่าพระเจ้าจิตรราชฆ่าเสียซึ่งมิดา และ มารดาจริง ๆ
ใช้กระนั้นหนาหายกท่านทั้งปวง หากจะเปรียบให้เห็นซึ่งใจความคอก
จะได้เข้าใจจริง ๆ นั้นหาไม่ได้ อันว่าพระเจ้าจิตรราชนั้นใช้อันไกลเลย
คือ ดวงจิตชีวิตของเรา

⁵⁰ พระราชนิพนธ์ [ประยุทธ์ ปยุตฺโต], พจนานุกรมพุทธศาสตร์, หน้า 328.

ผ่านพุทธทาสภิกขุ กล่าวถึงการกำจัดอกุศลธรรมจากหนังสือ คู่มือมนุสย ตอนหนึ่งว่า

มีคำกล่าวในพระพุทธศาสนา กล่าวอุปมาว่า ผู้ที่จะเอาตัวรอดจาก
ความทุกข์ให้ได้นั้น ให้ฆ่าพ่อฆ่าแม่เสีย เพราะว่าฆ่าพ่อฆ่าแม่ในที่นี้หมายถึง
ฆ่าอุปาทาน หรือ ฆ่าอวิชชา อันเป็นมูลเหตุของทุกข์ และ อุปาทานนี้เอง
หมายความว่า ถ้าดับอุปาทานที่ยึดถือว่าตัวตนเสียได้ ก็จะหมดความทุกข์
ชีวิตก็จะถึงที่สุดแห่งความทุกข์ หมายความว่า จะไม่มีการเกิด
แก่ เจ็บ ตาย อีกต่อไป จนหมดเหตุหมดปัจจัยที่จะปรุงแต่งให้มีภพ
มีชาติเกิดใหม่อีกต่อไป ชาติที่เป็นอยู่ในบัดนี้ จะเป็นชาติสุดท้าย
ขึ้นมาทันที การที่เรารู้จักมูลกำเนิดของชีวิต หรือของความทุกข์นี้
น่าจะถือว่าเป็นการรู้ในสิ่งที่ลึกซึ้งที่สุด⁵¹

เมื่อพระเจ้าจักราชเกิดปัญญากำจัดอกุศลธรรมต่าง ๆ ภาวะที่อาศัยกันเกิดขึ้น หรือ
ความทุกข์ในชีวิตพระเจ้าจักราชจึงหมดสิ้นไปตามสภาวะ ดังนี้

นางอวิชชา และ บุคคลฝ่ายอกุศลธรรม + ความยึดมั่นถือมั่นของ
พระเจ้าจักราช $\xrightarrow{\text{ดับ}}$ กายนคร และ ภาวะชีวิต
ของพระเจ้าจักราช $\xrightarrow{\text{ดับ}}$ ปราสาท และ บุคคลต่าง ๆ
ในกายนคร + การรับรู้ความรู้สึกต่าง ๆ ของพระเจ้าจักราช
ต่อกายนคร $\xrightarrow{\text{ดับ}}$ เมืองพระนิพพาน

⁵¹ พุทธทาสภิกขุ, คู่มือมนุสย, หน้า 64.

การประหารอกุศลธรรมทั้งปวงหมดสิ้นแล้วพระเจ้าจิตรราชจึงเดินทางไปสู่เมืองนิพพาน
มีพระสังฆราชเป็นประธานนำไปตามทางทั้งสิ้น ดังความว่า

สมเด็จพระเจ้าจิตรราชไปตามทางทั้งสิ้น คือ ทางพระโสคาบันหนึ่ง
ทางพระสกทาคามีหนึ่ง ทางพระอนาคามีหนึ่ง
ทางพระอรหันต์ อันเป็นทางแห่งพระอริยเจ้าแต่ปางก่อน ฯ

หนทางทั้งสิ้นนี้ คือ มรรค 4 (ทางเข้าถึงความเป็นอริยบุคคล, ญาณที่ทำให้ละสังโยชน์
ได้แก่

1. โสคาบันมรรค (มรรคอันให้ถึงกระแสที่นำไปสู่พระนิพพานที่แรก,
มรรคอันให้ถึงความเป็นพระโสคาบัน เป็นเหตุละสังโยชน์ได้ 3 คือ
สักกายทิฏฐิ วิจิกิจฉา สีลัพพตปรามาส)
2. สกทาคามีมรรค (มรรคอันให้ถึงความเป็นพระสกทาคามี
เป็นเหตุละสังโยชน์ได้ 3 ข้อต้น กับ ทวาราคะ โทสะ โมหะ ให้เบาบางลง)
3. อนาคามีมรรค (มรรคอันให้ถึงความเป็นพระอนาคามี
เป็นเหตุละสังโยชน์เบื้องต้นได้ทั้ง 5)
4. อรหันตมรรค (มรรคอันให้ถึงความเป็นพระอรหันต์
เป็นเหตุละสังโยชน์ได้หมดทั้ง 10)⁵²

⁵²พระราชวรมนี [ประยูรช ปรยุโต], พจนานุกรมพุทธศาสตร์, หน้า 151.

เมื่อละกิเลสได้ด้วยมรรคย่อมบังเกิดผล 4 หรือ สามัญญผล (ผลของความเป็น
สมณผลแห่งการบำเพ็ญสมณธรรม) ดังนี้

ผล 4 (ผลที่เกิดขึ้นเนื่องจากการละกิเลสได้ด้วยมรรค, ธรรมารมณ์
อันพระอริยพึงเสวย ที่เป็นผลเกิดเองในเมื่อกิเลสสิ้นไปด้วยอำนาจมรรคนั้น ๆ)

1. โสคาปัตติผล (ผลแห่งการเข้าถึงกระแสที่นำไปสู่พระนิพพาน,
ผลอันเป็นพระโสคาบันพึงเสวย)
2. สกทาคามีผล (ผลอันพระสกทาคามีพึงเสวย)
3. อนาคามีผล (ผลอันพระอนาคามีพึงเสวย)
4. อรหัตผล (ผล คือ ความเป็นพระอรหันต์,
ผลอันพระอรหันต์พึงเสวย)⁵³

พระเจ้าจิตรราชเดินทางไปตามทางทั้งสิ้น หมายถึง การบรรลุมรรคผลเพื่อเข้าถึง
ความเป็นอริยบุคคลทั้ง 4 ดังนี้

อริยบุคคล 4

1. โสคาบัน (ท่านผู้บรรลุโสคาปัตติผลแล้ว, ผู้ถึงกระแส)
2. สกทาคามี (ท่านผู้บรรลุสกทาคามีผลแล้ว, ผู้กลับมาอีกครั้งเดียว)
3. อนาคามี (ท่านผู้บรรลุอนาคามีผลแล้ว, ผู้ไม่เวียนกลับมาอีก)
4. อรหันต์ (ท่านผู้บรรลุอรหัตผลแล้ว, ผู้หักง่าแห่งสงสารแล้ว)⁵⁴

⁵³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 122.

⁵⁴ เรื่องเดียวกัน, หน้า 89 - 90.

ผู้บรรลุมรรคผล เป็นอริยบุคคล คือ อรหันต์ เป็นผู้ที่ดับกิเลสได้หมดสิ้น คือ การเข้าถึงนิพพาน จากเรื่องกายนครกล่าวถึงพระเจ้าจิตรราชเมื่อประทับกายด้วยอาภรณ์แห่งธรรมไปตามทางทั้งสิ้นถึงเมืองพระนิพพาน ดังความว่า

ราชา ฝ่ายว่าพระเจ้าจิตรราช พระองค์ก็เลื่อนลอยไปในท่ามกลาง
เวหา มีหมู่โยธาทั้งหลายเป็นยศบริวาร ก็แห่ล้อมไปใน
เบื้องซ้ายแลเบื้องขวา เบื้องหน้าแลเบื้องหลัง
คราบเท้าถึงเมืองแก้ว อันกล่าวแล้วคือ พระนิพพาน
อันเป็นนิवासฐานอันบรมล้ำเลิศประเสริฐยิ่งนักหนา

พระนิพพานในความหมายทางพระพุทธศาสนา คือ สภาพที่ดับกิเลส และ กองทุกข์แล้ว หรือภาวะที่เป็นสุขสูงสุด เพราะไร้กิเลสไร้ทุกข์เป็นอิสระภาพสมบูรณ์มี 2 ประการ ดังนี้

1. สอุปาทิเสสนิพพาน (นิพพานยังมีอุปาทิ⁵⁵เหลือ)
2. อนุปาทิเสสนิพพาน (นิพพานไม่มีอุปาทิเหลือ)⁵⁶

หรืออาจจะกล่าวถึงภาวะการดับกิเลสจาก 2 ประการข้างต้น ดังนี้

1. ดับกิเลส ยังมีเบญจขันธ์เหลือ (กิเลสปรินิพพาน)
2. ดับกิเลส ไม่มีเบญจขันธ์เหลือ (ขันธปรินิพพาน)⁵⁷

⁵⁵อุปาทิ 1. สภาพที่ถูกกรรมกิเลสถือครอง, สภาพที่ถูกอุปาทานยึดไว้มั่น, เบญจขันธ์
2. กิเลสเป็นเหตุถือมั่น, ความยึดติดถือมั่น, อุปาทาน
(พระราชนิพนธ์ ; 2528 ; 434.)

⁵⁶พระราชนิพนธ์ [ประยุทธ์ ปยุตฺโต], พจนานุกรมพุทธศาสตร์, หน้า 76.

⁵⁷เรื่องเดียวกัน, หน้า 77.

จากเรื่องกายนคร พระเจ้าจิตราชมรรคอรหันต์เข้าถึงนิพพานในความหมายที่ 2 คือ
อนุปาทิเสสนิพพาน เป็นนิพพานที่ดับกิเลสไม่มีเบญจขันธ์เหลือ หรือ ชันขณินิพพาน
เพราะพระเจ้าจิตราชมรรคหมายถึง จิตใจไร้กิเลส และกองทุกข์ ไม่ยึดมั่นในกายนคร คือ
ร่างกายแล้วโดยสิ้นเชิง

จากหนังสือปริศนาธรรม ชุคกายนคร ของท่านพุทธทาสได้กล่าวถึง นิพพาน
จากภาพปริศนาธรรมไว้อย่างน่าสนใจ ดังนี้

ภาพที่ 10 นิพพาน

ที่มา : พุทธทาสภิกขุ, ปริศนาธรรม ชุคกายนคร, หน้า 98.

คอนบนเป็นพระนอนในท่าสหัสโยธา เป็นภาพอุปมาถึงนิพพาน
 บัดนี้ไม่เกี่ยวกับการพบแก้วอีกแล้ว แม้จะเอาแก้วไปทิ้งเสียก็ได้
 การบรรลุนิพพานไม่เรียกว่า ญาณ เพราะความหมายของนิพพาน
 กว้างขวางเกินกว่าจะถือเป็นญาณใดโดยเฉพาะ⁵⁸

ดังนั้น นิพพาน จึงมีความหมายขอบเขตกว้างขวางเป็นภาวะเหนือโลก แห่งความสุข
 ความทุกข์ ความดี ความชั่วทั้งปวง ดังนั้นการอธิบายถึงนิพพานในศาสนาเป็นนามธรรม
 ที่บุคคลทั่วไปเข้าใจยากยิ่ง เรื่องราวในกายนคฺรจึงบรรยายสภาพของเมืองนิพพานให้เป็น
 รูปธรรม ดังนี้

เป็นเมืองที่มีกำแพงเจ็ดชั้นจึงพ้นภัยพญามัจจุราช

พระองค์ย้ายหน้าไปเมืองแก้ว อันแล้วไปด้วยกำแพง

หนาแน่นได้เจ็ดชั้นมั่นคงยิ่งนักหนา มัจจุราช

พญามัจจุราชนั้นไม่สามารถที่จะติดตามเบียดเบียนพระองค์ได้

พระองค์พ้นไพร่ปราศจากทุกข์ ได้เสวยสุขในเมืองแก้ว

เป็นเมืองที่มีสมบัติ คือ ความสุขมากมายยิ่งนัก

อันว่าบุคคลผู้นั้น จะหลงอยู่ด้วยสมบัติทั้งปวงในเมืองพระนิพพาน

เหตุนั้น พระนิพพานนั้น ร่มเย็น นำมาซึ่งความสุข

ระรื่นชื่นบานยิ่งนักหนา

⁵⁸พุทธทาสภิกขุ, ปริศนาธรรมไทย ชุดกายนคฺร, หน้า 99.

ผู้ที่เข้าไปในเมืองพระนิพพานแล้วไม่มีผู้ใดสามารถอุคคร่าออกมาได้

ถ้าบุคคลผู้ใดเข้าไปในเมืองพระนิพพานแล้ว อันจะได้กลับมานั้น
หาไม่ได้ ถึงว่าบุคคลมีกำลัง เอาเชือกมาผูกท่ามกลางองค์แห่ง
บุรุษผู้นั้นแล้วอุคคร่าลากออกมา บุรุษผู้นั้นมีอาจสามารถจะออกจาก
พระนครนิพพานนั้นได้ เหตุใดเหตุคังนั้นพระนิพพานนั้น
ประกอบไปด้วยบรมสุขเป็นอันดี

ผู้ที่เข้าไปเมืองพระนิพพานแล้วไม่กลับมาเวียนว่ายตายเกิดในวัฏสงสารอีก

บุคคลผู้ใดเข้าไปสู่เมืองพระนิพพานแล้ว อันจะได้เวียนไปเวียนมา
เอาชาติกำเนิดอีกนั้นหาไม่ได้ ค่ายว่าพระนิพพานนั้น
เป็นที่สุดแห่งชาติ

หลักธรรมที่ปรากฏจากเรื่องกายนกรสามารถสรุปได้ 3 ประการสำคัญ คือ
ศีล-สมาธิ-ปัญญา แต่ในทางปฏิบัตินั้นเป็นไปตามองค์มรรคทั้ง 8 ข้อ คือ เห็นชอบ,
คำวิชอบ, เจริญชอบ, การงานชอบ, เลี้ยงชีวิตชอบ, ความเพียรชอบ, สติชอบ,
ตั้งใจชอบ เป็นหนทางปฏิบัติให้ถึงความดับทุกข์

ความขึ้นคอนของความหลุดพ้นจากความทุกข์นั้น ศีล เป็นข้อปฏิบัติที่ข่มกิเลสอย่างหยาบ
สมาธิสามารถข่มกิเลสอย่างกลางได้ คังคำกล่าวของท่านพุทธทาสภิกขุ กล่าวถึงปัญญาที่
สามารถกำจัดกิเลสได้ คังนี้

ถ้าไม่มีปัญญาเป็นเครื่องทำให้กิเลสถอยกำลังลงทุก ๆ วัน
วันละเล็กละน้อยแล้ว การฆ่ากิเลสย่อมเป็นไปได้
เพราะกิเลสมีกำลังมากเหลือเกิน กำลังมากเหลือที่จะเปรียบได้
เหลือกำลังของปัญญาที่ยังอ่อน ยังเล็กน้อยยังแรกสอนเดินอยู่
ที่จะไปฆ่ามันได้ ; จึงต้องบ่มปัญญาให้มันมากขึ้น และ
พร้อมกันนั้นก็ทรมานกิเลสให้มันถอยกำลังลง⁵⁹

เรื่องกายนคฺรจึงสะท้อนหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาได้อย่างสอดคล้องกับวิถีชีวิต
มนุษย์ที่ต้องเผชิญกับกิเลสต่าง ๆ ที่แวดล้อมอยู่ในจิตใจ การเข้าถึงนิพพานจากเรื่องกายนคฺร
เป็นข้อปฏิบัติให้ละกิเลสทั้งปวงเพื่อสร้างจิตใจอันบริสุทธิ์เป็นภาวะที่ผู้อ่านสามารถนำหลักธรรม
จากกายนคฺรมาปฏิบัติได้ตามสถานภาพของบุคคลที่ศึกษา และ เป็นจุดมุ่งหมายสำคัญของเรื่อง
ที่ผู้แต่งมุ่งหมายให้สิ้นสุดลงที่ นิพพาน คือ การละกิเลสต่าง ๆ ให้หมดสิ้นไป ดังคำกล่าว
ของท่านพุทธทาสภิกขุที่ว่า "ถ้ากิเลสทั้งหลายที่อยู่ พฤติการณ์ทั้งหลายจะมีอยู่ในลักษณะอย่างไร
ครั้นมาถึงขอบเขตของนิพพานแล้ว กิเลสนั้นก็สูญหายไปหมด"⁶⁰ ดังหลักพุทธภาษิต
ที่ว่า ผู้รู้ คือ พระพุทธเจ้าทุก ๆ พระองค์ ย่อมกล่าวว่าพระนิพพานว่า เป็นอุดมธรรมนับว่าเป็น
ที่สิ้นสุดสำหรับสิ่งทั้งหลาย⁶¹ เรื่องราวในกายนคฺรจึงจบเรื่องด้วยหลักธรรมอย่างสมบูรณ์
คือ "นิพพาน"

⁵⁹ พุทธทาสภิกขุ, คู่มือมนุษย์, หน้า 168.

⁶⁰ เรื่องเดียวกัน, หน้า 205.

⁶¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 206.

บทที่ 5

บทสรุปและข้อเสนอแนะ

วรรณกรรมศาสนาเรื่องกายนกร เป็นวรรณกรรมที่มีเนื้อหาเชิงอบรมสั่งสอนตามแนวทางพระพุทธศาสนา และดีเด่นด้านกลวิธีการสอนโดยการเสนอเรื่องเปรียบเทียบกับอวัยวะต่าง ๆ และสภาพชีวิตมนุษย์

กายนกรเป็นเรื่องที่น่าสนใจหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาмаถูกเรื่องเป็นนิทาน เพื่อสะท้อนภาพความเป็นไปของชีวิตที่ต้องเวียนว่ายอยู่ในวัฏสงสารโดยมีกิเลสต่าง ๆ เป็นปัจจัยให้เกิดเหตุและผล สืบต่อเนื่องกันไปเป็นชีวิต ซึ่งสรุปผลของการศึกษาวิเคราะห์ออกเป็น 3 ส่วนดังนี้

1. การวิเคราะห์เปรียบเทียบวรรณกรรมศาสนาเรื่องกายนกรฉบับต่าง ๆ และคุณค่าเชิงสังคม

เอกสารที่ใช้ในการศึกษาเปรียบเทียบมีทั้งหมด 7 ฉบับ คือ กายนกร ฉบับจังหวัดพังงา / กายนกร ฉบับจังหวัดนครศรีธรรมราช / กายนกร ฉบับหอสมุดแห่งชาติ / กายนกร ฉบับแปลก สนธิรักษ์ / กายนกร ฉบับฉันท ชำวีไล / กายนกรค่ากลอน / นครกาย ผลการศึกษาวิเคราะห์สรุปได้เป็นตารางต่อไปนี้

ตารางที่ 23 สรุปการเปรียบเทียบวรรณกรรมเรื่องกายนคร ฉบับต่าง ๆ

ประเภทเอกสาร	เอกสาร	คำประพันธ์	โครงเรื่อง	ฉาก	ตัวละคร	โวหาร
เอกสารสมุดไทย	กายนคร พังงา	ร้อยแก้ว	เหมือนกัน	คล้ายคลึงกัน	คล้ายคลึงกัน	คล้ายคลึงกัน
	กายนคร นครา	กาพย์ยานี 11 กาพย์สุรางคนางค์ 28				
	กายนคร หอสมุดฯ	กลอนแปด	คล้ายคลึงกัน	เหมือนกัน	เหมือนกัน	คล้ายคลึงกัน
เอกสารพิมพ์	นครกาย	กลอนแปด		เหมือนกัน	คล้ายคลึงกัน	คล้ายคลึงกัน
	กายนคร แปดก	ร้อยแก้ว				
	กายนคร คำกลอน	กลอนแปด		เหมือนกัน	คล้ายคลึงกัน	คล้ายคลึงกัน
	กายนคร ฉบับ	โคลง ฉันท์ กาพย์ กลอน วสา	แตกต่างกัน	-	-	-

เอกสารทั้ง 7 ฉบับ สามารถสรุปได้เป็นจำนวนต่าง ๆ ดังนี้

1. เอกสารจำนวนภาคใต้ ได้แก่ กายนคร ฉบับจังหวัดพังงา
กายนคร ฉบับจังหวัดนครศรีธรรมราช
2. เอกสารจำนวนภาคกลาง
  - 2.1 กายนคร ฉบับหอสมุดแห่งชาติ
กายนคร ฉบับแปลก สนธิรักษ์
กายนครค่ากลอน
นครกาย
  - 2.2 กายนคร ฉบับฉันทน์ ขำวิไล

เอกสารจำนวนภาคใต้ และ ภาคกลางที่เป็นเอกสารสมุดไทย คือ กายนคร ฉบับจังหวัดพังงา, กายนคร ฉบับจังหวัดนครศรีธรรมราช, กายนคร ฉบับหอสมุดแห่งชาติ นั้น จะเห็นได้ว่ากายนคร ฉบับจังหวัดพังงา และกายนคร ฉบับจังหวัดนครศรีธรรมราช มีความคล้ายคลึงกันค่อนข้างมาก, ฉาก, ตัวละคร และโวหารภาพพจน์ จึงสรุปได้ว่า เอกสารทั้ง 2 ฉบับนี้ น่าจะคัดลอกมาจากต้นฉบับเดียวกัน (เอกสารกายนคร ฉบับจังหวัดนครศรีธรรมราช อ้างว่าแปลมาจากบาลีพิมพ์) แต่เอกสารทั้ง 2 ฉบับ เพิ่มเติมเรื่องราวต่าง ๆ ลงไปจนมีลักษณะโดดเด่นเป็นเอกลักษณ์เฉพาะของเอกสารแต่ละฉบับ

กายนคร ฉบับหอสมุดแห่งชาติ มีความแตกต่างจากเอกสารสมุดไทยทั้ง 2 ฉบับข้างต้น แต่มีความคล้ายคลึงกับเอกสารตีพิมพ์ฉบับนครกาย, กายนคร ฉบับแปลก สนธิรักษ์ และ กายนครค่ากลอน ส่วนกายนคร ฉบับฉันทน์ ขำวิไล มีเนื้อเรื่องแตกต่างไปจากเอกสารฉบับอื่น ๆ

วรรณกรรมศาสนาเรื่องกายนคร ได้สะท้อนคุณค่าเชิงสังคมการปกครองภายในกายนคร เนื่องจากกษัตริย์ไม่สนใจในการกิจบ้านเมือง ลุ่มหลงกิเลสตัณหา และขุนนาง อำมาตย์ เห็นแก่ประโยชน์ส่วนตนชักนำศัตรูเข้ามาในเมืองส่งผลให้บ้านเมืองถูกทำลายเป็นข้อคิดที่แฝงไว้ในเรื่อง ส่วนคุณค่าด้านประเพณี และวัฒนธรรม ปรากฏในกายนครแต่ละฉบับแตกต่างกันไปแต่เรื่องราว นั้นเป็นการอบรมสั่งสอนวัฒนธรรมค่านิยมให้ดำรง

คุณค่าด้านศาสนาและความเชื่อ เป็นคุณค่าที่ปรากฏในกายนครชัดเจนที่สุดเพื่อสั่งสอนให้ประพฤติปฏิบัติตามแนวทางพระพุทธศาสนา คือ ทำความดี ละเว้นความชั่ว ทำจิตใจให้บริสุทธิ์ ซึ่งเป็นหลักสำคัญของพระพุทธศาสนา คุณค่าความรู้ในเรื่องต่าง ๆ ที่ปรากฏในกายนคร เป็นลักษณะเชิงสั่งสอนให้ข้อคิด ให้ความรู้ เช่น การคบมิตร, ความศรัทธา, ความประหยัด เป็นต้น คุณค่าต่าง ๆ เหล่านี้ล้วนแฝงอยู่ในเรื่องเพื่อสั่งสอนและให้ความรู้แก่ผู้อ่าน

2. การศึกษาวิเคราะห์คุณค่าด้านวรรณศิลป์ในกายนคร ฉบับจังหวัดพังงา

การนำเสนอเรื่องกายนครเป็นกลวิธีการสอนที่น่าอัศจรรย์มาเรียบเรียงเสนอเรื่อง โดยสร้างปัญหาต่าง ๆ เป็นลำดับขั้นตอนให้มีความสอดคล้องกับชีวิตมีข้อขัดแย้ง และ การคลี่คลายเรื่องอย่างต่อเนื่องกันไป การสร้างฉาก, ตัวละคร เป็นการสมมติให้มีความสมจริง ต่อสภาพสังคม และพฤติกรรมของมนุษย์ โดยแสดงลักษณะอันเป็นธรรมชาติเพื่อมุ่งส่งเสริม การยกระดับจิตใจผู้อ่านให้เกิดความรู้ความเข้าใจในชีวิต

คุณค่าด้านการใช้ภาษา มีการเลือกสรรถ้อยคำต่าง ๆ มาใช้ให้เหมาะสมกับเรื่อง เช่น การใช้ภาษาถิ่นใต้, การเล่นคำต่าง ๆ ทำให้เกิดวรรณศิลป์ ศิลปะการใช้ภาษาจากเรื่อง กายนคร ฉบับจังหวัดพังงานี้ มีความโดดเด่นด้านการใช้โวหารเพื่อสร้างภาพพจน์ เช่น อุปมาอุปไมย, บุคลาธิษฐาน ฯลฯ กายนครเป็นเรื่องเกี่ยวกับความเป็นไปของชีวิต ผู้แต่งจึงนำ หลักธรรมที่เกี่ยวกับนามธรรมมากล่าวให้เป็นรูปธรรม โดยใช้โวหารต่าง ๆ เหล่านี้ แสดงภาพให้ผู้อ่านเข้าใจได้อย่างลึกซึ้ง และ ทำให้เกิดวรรณรสทางภาษา เช่น รสแห่งความรัก ความโกรธ ความประหลาดใจ ความสงบ ฯลฯ นับได้ว่าเป็นวรรณกรรมที่สะท้อนคุณค่า ด้านวรรณศิลป์ไว้อย่างเหมาะสม

3. การวิเคราะห์หลักธรรมในวรรณกรรมศาสนาเรื่องกายนคร ฉบับจังหวัดพังงา

เรื่องกายนครเป็นวรรณกรรมที่เสนอหลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนา ให้ปรากฏ ออกมาเป็นรูปธรรม โดยกำหนดหลักธรรมเป็นตัวละครให้ดำเนินเรื่องต่าง ๆ เป็นไปในวิถีทาง ของ ศิล-สมาธิ-ปัญญา เพื่อการหลุดพ้นจากวัฏสงสาร

หลักธรรมที่ปรากฏในเรื่องกายนคร คือเป็นข้อปฏิบัติขั้นพื้นฐานเปรียบเสมือนเครื่องประดับกายพระเจ้าจิตรราชเมื่อเสด็จไปสู่เมืองนิพพาน

สมาธิเป็นหลักธรรมที่สำคัญยิ่งในเรื่อง ได้แบ่งออกเป็นสมาธิจากตัวบุคคล และสถานการณ์ ที่มีผลต่อพระเจ้าจิตรราชทำให้พระองค์มีจิตแน่วแน่ตั้งมั่นในกุศลธรรมทั้งปวง เพื่อบังเกิดปัญญาเป็นจุดหมายสูงสุด คือ รู้แจ้งเห็นจริง เมื่อพระเจ้าจิตรราชเกิดปัญญาแล้ว จึงประหารอกุศลธรรมจนหมดสิ้นเพื่อไปสู่เมืองนิพพาน คือ การดับกิเลสได้โดยสิ้นเชิง

วรรณกรรมศาสนาเรื่องกายนคร เป็นวรรณกรรมที่ให้คุณค่าต่อการศึกษาอย่างยิ่ง เนื่องจากเป็นวรรณกรรมดีเด่นด้านกลวิธีการสอนหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา โดยนำหลักธรรมมาผูกเรื่องเป็นนิทาน เพื่อสั่งสอนให้ผู้อ่านเข้าใจวิถีชีวิตที่ว่า "จิตใจของมนุษย์มีทั้งความดีและความชั่วครอบงำไว้ เมื่อความชั่วครอบงำย่อมเกิดผลร้ายแก่ตนเอง เมื่อยึดมั่นในความดีย่อมนำไปสู่สิ่งที่ดีงามต่อไป"

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์ ข้อเสนอแนะ

1. ผู้วิจัยศึกษาเปรียบเทียบวรรณกรรมศาสนาเรื่องกายนคร เฉพาะเอกสารที่พบในภาคกลาง และ ภาคใต้ น่าจะมีการศึกษาเรื่องกายนครที่พบในภาคต่าง ๆ ของประเทศไทย เพื่อศึกษาความแตกต่าง และความแพร่หลายของเรื่อง

2. วรรณกรรมศาสนาเรื่องกายนคร ฉบับจังหวัดนครศรีธรรมราช ผู้แต่งได้กล่าวว่า เป็นเอกสารที่แปลมาจากภาษามาลิมา น่าจะมีการศึกษาวิจัยกายนครโดยเปรียบเทียบฉบับดั้งเดิม เพื่อศึกษาการเปลี่ยนแปลงเรื่องที่มีการคัดลอกสืบทอดกันมา อาจจะได้ข้อมูลที่น่าสนใจในการศึกษาประเพณี วัฒนธรรม และ ความรู้ต่าง ๆ ที่แฝงอยู่ในเรื่อง

3. การศึกษาหลักธรรมในเรื่องกายนครเป็นสิ่งละเอียดอ่อนยิ่งนัก เพราะเป็นการศึกษาเรื่องของจิตใจกับกิเลสต่าง ๆ น่าจะได้มีการศึกษาวิเคราะห์เปรียบเทียบเรื่องกายนครกับหลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนาอย่างละเอียด

บรรณานุกรม

หนังสือ

- กุสุมา รัชชนิ. การวิเคราะห์วรรณคดีไทยตามทฤษฎีวรรณคดีสันสกฤต. กรุงเทพฯ : มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์ และ มนุษยศาสตร์, 2534.
- กุหลาบ มัลลิกะมาส. คติชาวบ้าน. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2518.
- . ความรู้ทั่วไปทางวรรณคดีไทย. พิมพ์ครั้งที่ 9. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2533.
- . วรรณคดีวิจารณ์. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2531.
- . วรรณกรรมไทย. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2518.
- คล้าย ทรงบัณฑิตย. ปฏิทิน 250 ปี ตั้งแต่ พ.ศ. 2304 ถึง 2555. พิมพ์ครั้งที่ 5. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ลูก ส.ธรรมศักดิ์, 2509.
- จิตรลดา สุวัติกุล. วรรณกรรมร่วมสมัย. นครปฐม : มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2526.
- เจือ สตะเวทิน. คติชาวบ้าน. กรุงเทพฯ : สุทธิสารการพิมพ์, ม.ป.ป.
- . วรรณคดีวิจารณ์. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์สุทธิสารการพิมพ์, 2518.
- ฉันท ขำวิไล. กายนคร. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มิตรนราการพิมพ์, 2529.
- เฉลิม มากนวล. การวิเคราะห์และเปรียบเทียบนิทานชาดกกับนิทานอีสป. เอกสารนิเทศ การศึกษา ฉบับ 167. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, 2518.
- คำรณราชานุภาพ, สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ. ชีวิตและงานสุนทรภู่. พระนคร : สำนักพิมพ์ คลังวิทยา, 2506.

เดียน คำดี. ศาสนาเบื้องต้น. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาภูมิราชวิทยาลัย, 2532.

ทวี ผลสมภพ และ ชัยวัฒน์ อัครพัฒน์. หลักพุทธศาสนา. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2529.

ทวีศักดิ์ ญาณประทีป. วรรณกรรมศาสนา. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2518.

ทักษิณคดีศึกษา, สถาบัน. พจนานุกรมภาษาบาลี 2525. กรุงเทพฯ : กรุงเทพมหานครพิมพ์, 2525.

———. สารานุกรมวัฒนธรรมภาคใต้ พ.ศ. 2529 เล่ม 8. กรุงเทพฯ : อมรินทร์การพิมพ์, 2529.

เทพ สุนทรสารทูล. ชีวประวัติพระสุนทรโวหาร (ภู่-ภู่เรือหงส์). กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2533.

ชัช ภูณโณทก. วรรณกรรมท้องถิ่น. กรุงเทพฯ : โอเคียนสโตร์, 2525.

นิพนธ์ สุขสวัสดิ์. วรรณคดีเกี่ยวกับพุทธศาสนา. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์พิมพ์, 2525.

นิโรธรังสี คัมภีร์ปัญญาจารย์, พระ. อนุสสติ 10 และ กรรมเทศนาแนวทางปฏิบัติ. อุดรฯ : เทียนวัฒนา, 2532.

บรรจบ พันธุเมธา. ลักษณะภาษาไทย. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2520.

บุญยงค์ เกศเทศ. วรรณกรรมวิเคราะห์. กรุงเทพฯ : ห้างหุ้นส่วนจำกัดพิพิธอักษร, 2525.

บุญเหลือ เทพยสุวรรณ. แนะแนวทางการศึกษาวิชาวรรณคดี. กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนาพานิช, 2517.

เบญจมาศ พลอินทร์. วรรณคดีชนบทประเพณี และ ศาสนา. กรุงเทพฯ : ภาพพิมพ์, 2524.

ปรมาณูชิตินโรต, สมเด็จพระ. พระปฐมสมโพธิกถา. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์
ธรรมบรรณาการ, 2526.

ประทีป ชุมพล. วรรณกรรมภาคใต้. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ศึกษาสัมพันธ์, 2519.

ประพนธ์ เรืองณรงค์. วรรณกรรมภาคใต้. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2535.

ปราณี ขวัญแก้ว. วรรณคดีชาวบ้านจาก"บุคคำ"คำบลร้อนพิบูลย์. เอกสารนิเทศการศึกษา
กรมการฝึกหัดครู ฉบับ 167. ม.ป.ท., 2518.

บัญญัติ นันทิกุล. คำบรรยายวิชาพุทธศาสนา. กรุงเทพฯ : จงเจริญการพิมพ์, 2520.

เปลื้อง ณ นคร. ศิลปะแห่งการประพันธ์. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ข้าวฟ่าง, 2535.

แปลก สนธิรักษ์. บทเรียนสามรส. กรุงเทพฯ : ห้างหุ้นส่วนจำกัดสื่อการค้า, 2515.

————. พิธีกรรมและลัทธิประเพณี. พิมพ์ครั้งที่ 6. พระนคร : ไทยวัฒนาพานิช,
2504.

ผะอบ โปษภุณณะ. วรรณศิลป์ปริทัศน์. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์บรรณกิจ, ม.ป.ป.

ผั้น อาจารย์เถระ. พระธรรมเทศนา. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ชวนพิมพ์, 2520.
(พิมพ์เนื่องในอนุสรณ์งานศพพระอาจารย์ผั้น อาจารย์เถระ)

เพียร เหมือนวงษ์ญาติ. คำราวีวิทยาศาสตร์สมุไพร. กรุงเทพฯ : เมติคัล มีเดีย จำกัด,
2529.

พระญาติไทย. ไตรภูมิพระร่วง. พิมพ์ครั้งที่ 7. นนทบุรี : เจริญอักษรการพิมพ์, 2515.

พญาจารย์วิพุทโธคะ รัตนรังสี. เพชรน้ำหนึ่งของโบราณจารย์. พิมพ์ครั้งที่ 3.
กรุงเทพฯ : โอเคียนสโตร์, 2534.

พิรุณ มลิวัลย์ (เรียบเรียง). ปฏิจลสมุบาท. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ : รุ่งเรืองสาสน
การพิมพ์, 2521.

- พุทธศาสนิกชน. คู่มือบุญชัย. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ธรรมสภา, ม.ป.ป.
- . ตามรอยพระอรหันต์. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์สุภาพใจ, 2529.
- . แนะแนวจริยธรรม. ปาฐกถาชุดอบรมครูส่วนกลางที่หอประชุมคุรุสภา.
พระนคร : ม.ป.ท., ม.ป.ป.
- . ปฏิบัติปาฏิหาริย์. กรุงเทพฯ : หจก. การพิมพ์พระนคร, 2519.
- . ปริศนาธรรมไทยชุด กายนคร. กรุงเทพฯ : ห้างหุ้นส่วนจำกัด สีวพร, 2519.
- . พระบาลี มหาสติปัฏฐานสูตร สูตรที่ 9 แห่งมทวารวดี ที่ขนิณกาย สุกคันตปิฎก.
กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์พุทธศาสตร์, 2528.
- . พุทธาส - พจนา. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์พนมมิต, 2536.
- . ลักษณะที่น่าอัศจรรย์บางประการของพุทธศาสนาย่างเถรวาท. พระนคร :
โรงพิมพ์ชวนพิมพ์, 2512.
- . หลักพระพุทธศาสนา. พระนคร : โรงพิมพ์อักษรศาสตร์, 2500.
- พูนพิศมัย คีตกุล, หม่อมเจ้าหญิง. ประเพณีพิธีไทย. กรุงเทพฯ : เสริมวิทย์บรรณาการ,
2517.
- ปัญญา จิตรธรรม. ความเชื่อ. สงขลา : มงคลการพิมพ์, 2522.
- มงคลเทพมณี, พระ. ทางมรรค ผล นิพพาน. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ชวนพิมพ์,
2523.
- มหามกุฏราชวิทยาลัย. พระธรรมปาฐกถาแปล ภาค 1. พิมพ์ครั้งที่ 3. พระนคร : โรงพิมพ์
มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2492.
- แย้ม ประพัฒน์ทอง. พระคัมภีร์สุโขทัย. พิมพ์ครั้งที่ 2. พระนคร : โรงพิมพ์
รุ่งเรืองธรรม, 2512.

ราชบัณฑิตยสถาน. พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2525. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์
อักษรเจริญทัศน์, 2526.

ราชวรมณี, พระ [ประยูร ปยุตโต]. พจนานุกรมพุทธศาสตร์ฉบับประมวลธรรม. พิมพ์ครั้งที่ 4.
กรุงเทพฯ : คำนสุทธาการพิมพ์, 2528.

———. พจนานุกรมพุทธศาสตร์ฉบับประมวลศัพท์. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ :
คำนสุทธาการพิมพ์, 2528.

———. พุทธธรรม. พิมพ์ครั้งที่ 5. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์รุ่งวัฒนา, 2526.

ล้อม เพ็งแก้ว. วैयाเวียงวรรณคดี. กรุงเทพฯ : อักษรสยามการพิมพ์, 2522.

ลัดดา ปานุทัย. วรรณคดีแบบประเพณีและศาสนา. ม.ป.ท., 2530.

วชิรญาณวโรรส, สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยา. นวโกวาท. กรุงเทพฯ : มหามงกุฏ
ราชวิทยาลัย, 2527.

วรเวทย์พิสิฐ, พระ. หลักภาษาไทย. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2534.

(พิมพ์เนื่องในวโรกาสสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาสยามบรมราชกุมารี ทรงมีพระชนมายุ
ครบ 3 รอบ)

วสิน อินทสระ. พุทธปรัชญาเถรวาท. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัย
รามคำแหง, 2530.

วาคัญ. อสังการศาสตร์. แปลโดย ป.ส.ศาสตร์. ม.ป.ท., 2504. (พิมพ์ในงาน
ฉาปนกิจศพคุณหญิงวิ้ว เกษตรหิรัญรักษ์. พุทธศักราช, 2504).

วิทย์ ศิวะศรียานนท์. วรรณคดีและวรรณคดีวิจารณ์. พระนคร : อักษรเจริญทัศน์, 2519.

วิภา กงกะนันท. วรรณคดีศึกษา. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช, 2533.

ศิลปากร, กรม. ตำนานพุทธศาสนา. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์พระจันทร์, 2519.

_____ . ประเพณีเกี่ยวกับชีวิต. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์กรมสารบรรณทหารเรือ,

2531. (พิมพ์เนื่องในงานศพนางนวม สุวรรณอัฒ. พฤษภาคม, 2513).

ศึกษาธิการ, กระทรวง. ศีลธรรมและวัฒนธรรมไทย. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์การศาสนา,

2521.

ศูนย์วัฒนธรรมภาคใต้. กายนคร (ชุดวรรณกรรมภาคใต้ อันดับ 4). กรุงเทพฯ : กรุงเทพมหานคร,

การพิมพ์, 2523.

สนิท ตั้งทวี. วรรณคดีและวรรณกรรมศาสนา. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์โอเคียนส์,

2527.

สังข์ พัดโนทัย. ตามรอยบาทพระพุทธรูปของ 5. พระนคร : ห้างหุ้นส่วน จำกัด

รวมสาส์น, 2508.

สุจิตรา รณเรือน. ศาสนาเปรียบเทียบ. กรุงเทพฯ : ชเนการพิมพ์, 2527.

สุทิวรงค์ พงศ์ไพบูลย์. วัฒนธรรมพื้นบ้านแนวปฏิบัติในภาคใต้. กรุงเทพฯ : กรุงเทพมหานคร,

2525.

สุนทร ณ รัชสี. "ทรรศนะทางศีลธรรมของพระพุทธศาสนา" รายงานการประชุมทางวิชาการ

ศีลธรรมกับศาสนาของโลก. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2523.

สุภัทรดิศ ดิศกุล, หม่อมเจ้า, ทรงเรียบเรียง. ประวัติศาสตร์เอเชียอาคเนย์ถึงพ.ศ.2000.

กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์สำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี, 2522.

เสฐียรพงษ์ วรรณปก. พุทธวจนะในธรรมบท. พิมพ์ครั้งที่ 6. กรุงเทพฯ : อมรินทร์พริ้นติ้ง

กรุ๊ป จำกัด, 2531.

เสถียร โพธิ์นันทะ. ประวัติพุทธศาสนา. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์บรรณาคาร, 2513.

สิทธิา พินิจภูวดล และ คณะ. ความรู้ทั่วไปทางวรรณกรรมไทย. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัย

รามคำแหง, 2515.

สิริ เปรมจิตต์. พุทธศาสนาในประเทศไทย. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์บำรุงนุกุลกิจ, 2522.

อนุমানราชชน, พระยา. การศึกษาวรรณคดีแห่งวรรณศิลป์. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์คุรุสภา
ลาดพร้าว, 2531.

———. ชาติ-ศาสนา-วัฒนธรรม. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์บรรณาคาร, 2515.

———. ประเพณีเก่าของไทย 5 ประเพณี เนื่องในการตาย. พระนคร : โรงพิมพ์
อักษรนิติ, 2491. (พิมพ์เนื่องในงานพระราชทานเพลิงศพนายช่วง สวัสดิ์บุรี
(ขุนสวัสดิ์บุรีรัมย์) 2491).

———. ประเพณีเนื่องการเกิดและประเพณีเนื่องในการตาย. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์
สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย, 2505.

อารี สหชาติโกสิย. วรรณคดีเกี่ยวกับพุทธศาสนา. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
บางเขน, 2522.

อุดม หนูทอง. วรรณกรรมท้องถิ่นภาคใต้ ประเพณีทานประโคมโลก. สงขลา :
ร.พ เมืองสงขลา, ม.ป.ป.

กายนครคำกลอน. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ไทยเซหม, 2520. (พิมพ์เนื่องในงานฌาปนกิจศพ
นายเฮง ญนราชา, 2520).

จารึกสุโขทัย. กรุงเทพฯ : กรมศิลปากร, 2527.

คำรายาเกร็ด. พระนคร : ร.พ มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2498. (พิมพ์เนื่องในงานทำบุญ
อายุครบ 5 รอบปี ม.ร.ว บุญรับ พิณิจนคี่. มกราคม, 2498).

นครกาย. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์องค์การสงเคราะห์ทหารผ่านศึก, 2520. (พิมพ์เนื่องใน
พระราชทานเพลิงศพพระครูอุดมศาสนคุณ, 2520).

ประชุมโคลงโลกนิติ. พิมพ์ครั้งที่ 18. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์บรรณาคาร, 2514.

ประวัติวัดจังหวัดพังงา. พังงา : พังงาการพิมพ์, 2520.

สาธิตบรรยายภาคพิเศษประมวลกระทู้พระนิพนธ์ของ สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยา
วชิรญาณวโรรส. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ศึกษาธรรมคา, 2465.

บทความ

มนตรี อุมะวิชนี. "ลักษณะพุทธศาสนาในศิลปและวรรณคดีไทย." วารสารธรรมศาสตร์.
ปีที่ 11, ฉบับที่ 1 (ธันวาคม 2525).

"ประทีปธรรมแห่งสยาม." วารสารข่าวพิเศษ. ปีที่ 16, ฉบับที่ 834 (มิถุนายน 2536).

วิทยานิพนธ์

เฉลิม จันปฐมพงศ์. "พระนิพนธ์โสตร์ : การศึกษาเชิงวิจารณ์." วิทยานิพนธ์ปริญญา
มหาบัณฑิต สาขาวิชาจารึกภาษาไทย บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2526.
ประทุม สุวรรณังคะ. "การศึกษามหาเวสสันดรชาดก ฉบับเดินได้จากต้นฉบับวัดมณีมาวาส."
วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต สาขาวิชาจารึกภาษาไทย บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัย
ศิลปากร, 2526.

ประพนธ์ เรืองณรงค์. "พระวรวงศ์ วรรณกรรมจังหวัดสุราษฎร์ธานี." วิทยานิพนธ์ปริญญา
มหาบัณฑิต สาขาวิชาจารึกภาษาไทย บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2523.

ภัทราภรณ์ มูลสวัสดิ์. "ความคิดแบบธรรมชาตินิยมในพุทธปรัชญา." วิทยานิพนธ์ปริญญา
มหาบัณฑิต ภาควิชาปรัชญา บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2526.

รัตนา พันธุสุริยฉาย. "การศึกษาเชิงวิเคราะห์เรื่องโคบุตร : วรรณกรรมท้องถิ่นภาคใต้."
วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต สาขาวิชาจารึกภาษาไทย บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัย
ศิลปากร, 2530.

วิโรจน์ ผดุงสุนทรารักษ์. "วิเคราะห์สุนทรภู่ผ่านงานบันทึก." วิทยานิพนธ์ปริญญาโท สาขาวิชาจารึกภาษาไทย บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2526.

สมพร ลำพูนธา. "ความคิดเรื่องความคิดของและความหลุดพ้นจากทุกข์ในพุทธปรัชญาเถรวาท." วิทยานิพนธ์ปริญญาโท สาขาวิชาปรัชญา บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2527.

สุนันทา นิตกรงาม. "การวิเคราะห์วรรณกรรมเรื่องอุณรุท ฉบับสงฆคามพจนานุกรส." วิทยานิพนธ์ปริญญาโท สาขาวิชาจารึกภาษาไทย บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2531.

สุภาพร คงศิริวัฒน์. "การศึกษาเชิงวิเคราะห์วรรณกรรมคำสอนสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น เรื่อง ศรีสวัสดิ์จักร." วิทยานิพนธ์ปริญญาโท สาขาวิชาจารึกภาษาไทย บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2531.

ศรีวันวล ศรีจินตภรณ์. "การศึกษาเปรียบเทียบเรื่องความหลุดพ้นตามพระพุทธรูปศาสนา นิกายเถรวาท และ นิกายเซ็น." วิทยานิพนธ์ปริญญาโท สาขาวิชาปรัชญา บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2533.

ค้นฉบับหัวเขียน

"กายนคร." วัคสุวรรณาवास จังหวัดพังงา. หนังสือบอกชาว. อักษรไทย. เล่มหมึก.

"กายนคร เล่ม 1." หอสมุดแห่งชาติ. สมุดไทยขาว. อักษรไทย. เล่มหมึก. ม.ป.ป. เลขที่ 27.

"กายนคร เล่ม 2." หอสมุดแห่งชาติ. สมุดไทยขาว. อักษรไทย. เล่มหมึก. ม.ป.ป. เลขที่ 28.

"กายนคร เล่ม 4." หอสมุดแห่งชาติ. สมุดไทยขาว. อักษรไทย. เล่มหมึก. ม.ป.ป. เลขที่ 29.

การสัมภาษณ์

วิจัยวรรณสาร, พระครู. รองเจ้าอาวาสวัดสุพรรณาวาส ตำบลบางทอง อำเภอยายเมือง
จังหวัดพังงา. สัมภาษณ์ 13 ตุลาคม 2535.

Books

Basham, A.L. The Wonder that was India. London : Sidgwick &
Jackson, 1967.

Bhattacharyya, N.N. History of the Tantric Religion.
New Delhi : Monohar Publication, 1982.

Kana, P V, Sāhityadarpaṇa. Delhi : Motilal Banarsidass, 1974.

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

ภาคผนวก ก

มหาวิทยาลัยศิลปากร
ตัวอย่างเอกสารภายนอก ฉบับจังหวัดพังงา
สงวนลิขสิทธิ์

[illegible]

ภาคผนวก ข

มหาวิทยาลัยศิลปากร วิทยาเขตพระราชวังสนามจันทร์
ปทุมธานี จังหวัดปทุมธานี

อักษรวิธิตามคัมภีร์	อักษรวิธิปัจจุบัน
<p>๑ นโมคัสสภควโต อรหโต สมมาสัมพุทธส ๑</p> <p>๑ ภคควา อันว่าองค์สมเด็จพระผู้มีพระภาค เป็นอันงาม วิหระติ ภาระองค์เสด็จอยู่ เชตวัน ในพระเชตุพนพุทธวิหาร อนาถบิณฑิกโก แห่งอนาถบิณฑิกมหาเศรษฐี สร้างถวาย อารัมภะ ทรงพระปรารภซึ่ง พระภิกษุทั้งหลายให้เป็นเหตุ กะเถสิ จึงสำแดง อิมังธรรมะเทศะนัง ซึ่งพระ ธรรมเทศนา กายะนะคะรัง... กายพระณคณ ๗ เป็นใจความว่า คทาภาเล ในกาลครั้งนั้น เอโกกราชา ยังมีพระมหากษัตริย์พระองค์หนึ่ง กาเรสิ พระองค์ได้เสวยราชสมบัติ กายะนะคะเร ในเมืองกายณคณ พระองค์มีนามปรากฏ จิตตัง นามชื่อว่าพระยาจิตราช มีพระอัครมเหสีพระองค์หนึ่ง อะวิชาเทวี ทรงพระนามชื่อนางอะวิชาเทวี อันเป็น ที่ยินดีแห่งพระองค์ยิ่งนัก ย่อมครอบงำ เสียทั้งสมบัติและพระสนมทั้งหลาย พระบิดา ของพระองค์นั้นเล่า ทรงพระนามชื่อว่า พระเจ้าโมหาราช พระมารดาของพระองค์นั้น ทรงพระนามชื่อนางโลกะเทวี กายะนักรัง อันว่าเมืองกายณคณนั้น นวะทะวาเร มีประตูอยู่เก้าแห่ง ประตูแห่งหนึ่งชื่อว่า</p>	<p>๑ นโมคัสสภควโต อรหโต สมมาสัมพุทธส ๑</p> <p>๑ ภควา อันว่าองค์สมเด็จพระผู้มีพระภาค เป็นอันงาม วิหริติ พระองค์เสด็จอยู่ เชตวัน ในพระเชตุพนพุทธวิหาร อนาถบิณฑิกโก แห่งอนาถบิณฑิกมหาเศรษฐี สร้างถวาย อารมภะ ทรงพระปรารภซึ่ง พระภิกษุทั้งหลายให้เป็นเหตุ กเถสิ จึงสำแดง อิมิ ธรรม เทสนิ ซึ่งพระ ธรรมเทศนา กายนคร์... กายพระนคร์ ๗ เป็นใจความว่า คทาภาเล ในกาลครั้งนั้น เอโกกราชา ยังมีพระมหากษัตริย์พระองค์หนึ่ง กาเรสิ พระองค์ได้เสวยราชสมบัติ กายนคเร ในเมืองกายนคร์ พระองค์มีนามปรากฏ จิตติ นามชื่อว่าพระยาจิตราช มีพระอัครมเหสีพระองค์หนึ่ง อวิชาเทวี ทรงพระนามชื่อนางอะวิชาเทวี อันเป็น ที่ยินดีแห่งพระองค์ยิ่งนัก ย่อมครอบงำ เสียซึ่งสมบัติและพระสนมทั้งหลาย พระบิดา ของพระองค์นั้นเล่า ทรงพระนามชื่อว่า พระเจ้าโมหาราช พระมารดาของพระองค์นั้น ทรงพระนามชื่อนางโลกะเทวี กายนคร์ อันว่าเมืองกายนคร์นั้น นวทวาเร มีประตูอยู่เก้าแห่ง ประตูแห่งหนึ่งชื่อว่า</p>

อักษรวิธิตามคัมภีร์	อักษรวิธิปัจจุบัน
<p>ทิพพะวารา ประคฺฐแห่งหนึ่งชื่อว่าหักชีนพะวารา ประคฺฐแห่งหนึ่งชื่อว่าโสตะพะวารา ประคฺฐแห่งหนึ่งชื่อว่าโสตะไวยะพะวารา ประคฺฐแห่งหนึ่งชื่อมุขะพะวารา ประคฺฐแห่งหนึ่งชื่อว่าฆานะพะวารา ประคฺฐแห่งหนึ่งชื่อว่าคงคาพะวารา ประคฺฐแห่งหนึ่งชื่อว่าคุตะพะวารา ๆ นี้สำหรับ เข้าพิธีณคอนลัมคาย อรรเครื่องอะสุจิตฺตจะ นำออกไปประคฺฐเดียวนี้แล อันว่าประคฺฐทั้งเก้านี้ คฤว่าพะวาระทั้งเก้า คฤจักขุทั้งสอง จมูทั้งสอง หูทั้งสอง ทวารทั้งหกนี้คู่กัน ยังอีก ทวารทั้งสามนั้น คฤปาก । ทวารหนัก । ทวารเบา । จึงเป็นคำรบเก้าด้วยกัน ประคฺฐทั้งเก้านี้สำหรับเข้าพิธีณคร เข้าออก จะใดทำการทั้งปวง และในพิธีณครนั้นมีปราสาท 5 แห่ง เปนที่เสด็จอยู่แห่งพระมหากษัตริย์เจ้า ปราสาทแห่งหนึ่งชื่อจักขุประสาธ สำหรับ พระมหากษัตริย์เสด็จไปทอดพระเนตรคูซึ่งสิ่ง ทั้งปวง ปราสาทแห่งหนึ่งชื่อโสตะประสาธ ๆ หนึ่งเปนที่ท้าวเธอเสด็จไปฟังเสียงทั้งปวง เปนคณว่าคูริยางและคณตรี ปราสาทแห่งหนึ่ง ชื่อว่าฆานะประสาธ เปนที่พระมหากษัตริย์เสด็จ ไปทรงซึ่งสุคนทรส อันเปนที่บำรุงกายให้สบาย พระทัย ปราสาทแห่งหนึ่งนั้นชื่อว่าชีวหาประสาธ เปนที่พระมหากษัตริย์เสด็จไปเสวยซึ่ง</p>	<p>ทิพทวาร ประคฺฐแห่งหนึ่งชื่อว่าหักชีนทวาร ประคฺฐแห่งหนึ่งชื่อว่าโสททวาร ประคฺฐแห่งหนึ่งชื่อว่าโสตะไวยทวาร ประคฺฐแห่งหนึ่งชื่อมุขทวาร ประคฺฐแห่งหนึ่งชื่อว่าฆานทวาร ประคฺฐแห่งหนึ่งชื่อว่าคงคาทวาร ประคฺฐแห่งหนึ่งชื่อว่าคุตทวาร ๆ นี้สำหรับ ชาวพระนครลัมคาย อันเครื่องอะสุจิตฺตจะ นำออกไปประคฺฐเดียวนี้แล อันว่าประคฺฐทั้งเก้านี้ คฤว่าทวารทั้งเก้า คือจักขุทั้งสอง จมูทั้งสอง หูทั้งสอง ทวารทั้งหกนี้คู่กัน ยังอีก ทวารทั้งสามนั้น คือปาก । ทวารหนัก । ทวารเบา । จึงเป็นคำรบเก้าด้วยกัน ประคฺฐทั้งเก้านี้สำหรับชาวพระนคร เข้าออก จะได้ทำการทั้งปวง และในพระนครนั้นมีปราสาท 5 แห่ง เปนที่เสด็จอยู่แห่งพระมหากษัตริย์เจ้า ปราสาทแห่งหนึ่งชื่อจักขุประสาธ สำหรับ พระมหากษัตริย์เสด็จไปทอดพระเนตรคูซึ่งสิ่ง ทั้งปวง ปราสาทแห่งหนึ่งชื่อโสตะประสาธ ๆ หนึ่งเปนที่ท้าวเธอเสด็จไปฟังเสียงทั้งปวง เปนคณว่าคูริยางและคณตรี ปราสาทแห่งหนึ่ง ชื่อว่าฆานประสาธ เปนที่พระมหากษัตริย์เสด็จ ไปทรงซึ่งสุคนทรส อันเปนที่บำรุงกายให้สบาย พระทัย ปราสาทแห่งหนึ่งนั้นชื่อว่าชีวหาประสาธ เปนที่พระมหากษัตริย์เสด็จไปเสวยซึ่ง</p>

อักษรวิธิตามคัมภีร์	อักษรวิธิปัจจุบัน
<p>สุทธาโพชนอันวิเศษมันจถวาย ปราสาทแห่ง หนึ่งชื่อว่ากายญประสาธ เปนที่พระมหากษัตริย์ เสด็จไปทรงซึ่งเครื่องราชกกุธภัณฑ์ทั้งห้า สำหรับราชาธิปไตย เท้าพร้อมมหาดเล็กเกาศน ๆ คนหนึ่งชื่อว่านายผัดโส ๆ นี้อธิบายว่าได้ถูก ต้องจับถือซึ่งสิ่งทั้งหลายอันละเอียดและหยาม คนหนึ่งชื่อว่านายสนยา ๆ สันยานี้อธิบายว่า รู้สำคัญซึ่งสิ่งทั้งหลายสำหรับพระมหากษัตริย์เจ้า ใช้สอยในที่จะกำหนดกฎหมายซึ่งกิจการทั้งปวง คนหนึ่งชื่อว่านายเวทนา ๆ คนนี้ย่อมชักชวน พระมหากษัตริย์ให้เสวยสุขแลทุกข์เวทนา บางทีเห็นพระมหากษัตริย์อยู่ในความสุข ย่อม ชวนให้ได้ทุกสิ่งนี้บ้าง มหาดเล็กคนหนึ่งชื่อว่า นายเจตนา ๆ นี้อธิบายว่าจำเพาะ ย่อม ปรนนิบัติรักษาแต่พระมหากษัตริย์พระองค์เดียว คนหนึ่งชื่อว่านายเอกคคตา ๆ คนนี้อธิบายว่า มีชีวิตเป็นอันดี คนหนึ่งชื่อว่านายมนสิการ ๆ นี้อธิบายว่ากำหนดกฎหมายย่อมจำไว้ในใจ มิให้ลืมมิให้หลง มหาดเล็กทั้งหลายนี้ขอใช้สอย อยู่มิได้ขาด เปนมหาดเล็กข้างที่ของพระองค์ แล้วมีปุโรหิตอยู่สามคน ๆ หนึ่งชื่อว่าวิตะโก คนหนึ่งชื่อว่าวิจาโร คนหนึ่งชื่อว่าอะทิมอกโข ปุโรหิตทั้งสามคนนี้ย่อมสั่งสอนพระองค์มิได้ขาด ปุโรหิตที่ชื่อวิตะโกนั้น อธิบายว่ารู้วิติกไป ในยกานทั้งปวง ปุโรหิตที่ชื่อวิจาโรนั้น อธิบาย</p>	<p>สุทธาโพชนอันวิเศษมรรจงถวาย ปราสาทแห่ง หนึ่งชื่อว่ากายยปราสาท เปนที่พระมหากษัตริย์ เสด็จไปทรงซึ่งเครื่องราชกกุธภัณฑ์ทั้งห้า สำหรับราชาธิปไตย เท้าพร้อมมหาดเล็กเกาศน ๆ คนหนึ่งชื่อว่านายผัดโส ๆ นี้อธิบายว่าได้ถูก ต้องจับถือซึ่งสิ่งทั้งหลายอันละเอียดและหยาม คนหนึ่งชื่อว่านายสัญญา ๆ สัญญานี้อธิบายว่า รู้สำคัญซึ่งสิ่งทั้งหลายสำหรับพระมหากษัตริย์เจ้า ใช้สอยในที่จะกำหนดกฎหมายซึ่งกิจการทั้งปวง คนหนึ่งชื่อว่านายเวทนา ๆ คนนี้ย่อมชักชวน พระมหากษัตริย์ให้เสวยสุขแลทุกข์เวทนา บางทีเห็นพระมหากษัตริย์อยู่ในความสุข ย่อม ชวนให้ได้ทุกสิ่งนี้บ้าง มหาดเล็กคนหนึ่งชื่อว่า นายเจตนา ๆ นี้อธิบายว่าจำเพาะ ย่อม ปรนนิบัติรักษาแต่พระมหากษัตริย์พระองค์เดียว คนหนึ่งชื่อว่านายเอกคคตา ๆ คนนี้อธิบายว่า มีชีวิตเป็นอันดี คนหนึ่งชื่อว่านายมนสิการ ๆ นี้อธิบายว่ากำหนดกฎหมายย่อมจำไว้ในใจ มิให้ลืมมิให้หลง มหาดเล็กทั้งหลายนี้ขอใช้สอย อยู่มิได้ขาด เปนมหาดเล็กข้างที่ของพระองค์ แล้วมีปุโรหิตอยู่สามคน ๆ หนึ่งชื่อว่าวิคก คนหนึ่งชื่อว่าวิจาร คนหนึ่งชื่อว่าอทิโมกษ ปุโรหิตทั้งสามคนนี้ย่อมสั่งสอนพระองค์มิได้ขาด ปุโรหิตที่ชื่อวิคกนั้น อธิบายว่ารู้วิติกไป ในการทั้งปวง ปุโรหิตที่ชื่อวิจารนั้น อธิบาย</p>

อักษรวิธิตามคัมภีร์	อักษรวิธีปัจจุบัน
<p>ว่าระลึกตรีกในกิจจกานทั้งปวง ลักษณะแห่ง คนทั้งสามนี้ จะได้เหมือนกันนั้นหามิได้ ไสยะดาปี แมอรว่าอุปประหมาดันโดย อุปประโหมยเหมือนบุคคลคี่ฆ้องและระคัง เมื่อคี่ นั้นเป็นลักษณะแห่งวิกก ครั้นฆ้องและระคังบันภา เสียงคังขึ้นนั้น เป็นลักษณะแห่งวิจารณ์ วิจาร นี้ละเอียดยกกว่าวิกก เอวังเมาะตะดา ก็มีอุปประโหมยเหมือนคังนั้น อะทิมอกโชนั้น ย่อมจะให้คังหมั้นอยู่ในกุศลและอกุศลทั้งปวง แล้วพระองฆ์มีพระภาสีสามพระองค์ ๗ หนึ่ง ประกอบด้วยอะภินญาณเป็นอันดี องค์หนึ่งชื่อว่า พระปิตี ๗ นื้อธิบายว่าข้าบและเย็นอยู่ใน อารมณ์ องค์หนึ่งชื่อว่าพระฉันทิ ๗ นื้อธิบายว่า อาจจะดับเสียซึ่งอกุศลธรรมทั้งปวง องค์หนึ่ง ชื่อพระวิริยะ ๗ นื้อธิบายว่ามีความเพียรเป็นอันดี พระภาสีทั้งสามพระองค์ พระมหากษัตริย์เจ้า นับถือว่าเป็นอาจารย์ แล้วพระองฆ์มีพระยาคิง พงศา ฝ่ายข้างพระบิดาแลพระมารดานั้นสืบศรี คล ๗ สิบศรีคลนี้พระมหากษัตริย์ตั้งให้รักษา การทาง คลหนึ่งชื่อว่าขุนโลภ ๗ นื้อธิบายว่า โลภจะได้ไว้ได้ทรัพย์สินสมบัติของทั้งปวง คลหนึ่ง ชื่อว่าขุนโทโส ๗ นื้อธิบายว่ามักกริ้วโกรธ คลหนึ่งชื่อว่าขุนโมโห ๗ นื้อธิบายว่าเป็นคน หลุมหลง คลหนึ่งชื่อว่าขุนอะหิริกัง ๗ นื้อธิบาย ว่ามิได้สดุ้งตกใจกลัวแก่บุญและบาป คลหนึ่งชื่อว่า</p>	<p>ว่าระลึกตรีกในกิจการทั้งปวง ลักษณะแห่ง คนทั้งสามนี้ จะได้เหมือนกันนั้นหามิได้ ไสยะดาปี แมอันว่าอุปมาฉันใด อุปไมยเหมือนบุคคลคี่ฆ้องและระคัง เมื่อคี่ นั้นเป็นลักษณะแห่งวิกก ครั้นฆ้องและระคังบันลือ เสียงคังขึ้นนั้น เป็นลักษณะแห่งวิจารณ์ วิจาร นี้ละเอียดยกกว่าวิกก เอวัง เมาะ ตะดา ก็มีอุปไมยเหมือนคังนั้น อหิโมกษนั้น ย่อมจะให้คังหมั้นอยู่ในกุศลและอกุศลทั้งปวง แล้วพระองค์มีพระภาสีสามพระองค์ ๗ หนึ่ง ประกอบด้วยอภินญาณเป็นอันดี องค์หนึ่งชื่อว่า พระปิตี ๗ นื้อธิบายว่าข้าบและเย็นอยู่ใน อารมณ์ องค์หนึ่งชื่อว่าพระฉันทิ ๗ นื้อธิบายว่า อาจจะดับเสียซึ่งอกุศลธรรมทั้งปวง องค์หนึ่ง ชื่อพระวิริยะ ๗ นื้อธิบายว่ามีความเพียรเป็นอันดี พระภาสีทั้งสามพระองค์ พระมหากษัตริย์เจ้า นับถือว่าเป็นอาจารย์ แล้วพระองค์มีพระยาคิง พงศา ฝ่ายข้างพระบิดาแลพระมารดานั้นสืบสี่ คน ๗ สิบสี่คนนี้พระมหากษัตริย์ตั้งให้รักษา การทาง คนหนึ่งชื่อว่าขุนโลภะ ๗ นื้อธิบายว่า โลภจะได้ไว้ได้ทรัพย์สินสมบัติของทั้งปวง คนหนึ่ง ชื่อว่าขุนโทสะ ๗ นื้อธิบายว่ามักกริ้วโกรธ คนหนึ่งชื่อว่าขุนโมหะ ๗ นื้อธิบายว่าเป็นคน ลุ่มหลง คนหนึ่งชื่อว่าขุนอะหิริกะ ๗ นื้อธิบาย ว่ามิได้สะดุ้งตกใจกลัวแก่บุญและบาป คนหนึ่งชื่อว่า</p>

อักษรวิจิตรตามต้นฉบับ	อักษรวิจิตรปัจจุบัน
<p>ขุนทิฏฐิ ๗ นี้อธิบายว่าถือผิดแปดชอบ คลหนึ่ง ชื่อว่าขุนวิจิตรจิณดา ๗ นี้อีกสงไสยในบุญแลมาพบ คลหนึ่งชื่อว่าขุนกุกกุง ๗ นี้อธิบายว่า ฟุ้งซ่าน คลหนึ่งชื่อว่าขุนอุทัจจ ๗ นี้อธิบายว่า ให้อุทัจจ คลหนึ่งชื่อว่าขุนถินะ ๗ นี้อธิบายว่า หมั่นให้ขบเข่า คลหนึ่งชื่อว่าขุนมิทธะ ๗ นี ้อธิบายว่าหมั่นชิมกัให้หวานอน คลหนึ่งชื่อว่า ขุนมัจฉริยะ ๗ นี้อธิบายว่าแปดคลสี่ตระหนี่ คลหนึ่งชื่อว่าขุนมะโน ๗ นี้อธิบายว่า ถือเนื้อถือตัว ขุนนางเชื้อวงศ์ทั้งสิบศรีคนนี้ พระเจ้าจิตรราชไว้เนื้อเชื่อใจยิ่งนักหนา พระองค์ให้รักษาค่านทางใน เมืองกาญจนคร มิได้ขาด สมเด็จพระมหากษัตริย์มีเสนาบดี เป็นที่ปรึกษาชื่อราชการบ้านเมืองนั้นสิบเก้า คล ๗ นึ่งชื่อว่าเจ้าพญาสัทธา คลหนึ่งชื่อว่า เจ้าพญาสะติ คลหนึ่งชื่อว่าเจ้าพญาสะมาธิ คลหนึ่งชื่อว่าเจ้าพญาหิริโอตตปปะ คลหนึ่ง ชื่อว่าเจ้าพญาอะโลโก ๗ นี้อธิบายว่ามีได้ โลก คลหนึ่งชื่อว่าเจ้าพญาอะโทโส ๗ นี แปลว่าหาโทโสมิได้ คลหนึ่งชื่อว่า พญาอะโมโห ๗ นี้อธิบายว่าหาความหลุมหลง มิได้ คลหนึ่งชื่อว่าเจ้าพญากายะปัตตะสะธิ ๗ นี แปลว่ามีกายอันผ่องแผ้ว คลหนึ่งชื่อว่า เจ้าพญาจิตะปัตตะสะธิ ๗ นีแปลว่ามีจิตอัน ผ่องแผ้ว คนหนึ่งชื่อว่าเจ้าพญากายะละหุตา ๗</p>	<p>ขุนทิฏฐิ ๗ นี้อธิบายว่าถือผิดเป็นชอบ คนหนึ่ง ชื่อว่าขุนวิจิตรจิณดา ๗ นี้อีกสงสัยในบุญแลมาพบ คนหนึ่งชื่อว่าขุนกุกกุง ๗ นี้อธิบายว่า ฟุ้งซ่าน คนหนึ่งชื่อว่าขุนอุทัจจจะ ๗ นี้อธิบายว่า ให้อุทัจจ คนหนึ่งชื่อว่าขุนถินะ ๗ นี้อธิบายว่า หมั่นให้ขบเข่า คนหนึ่งชื่อว่าขุนมิทธะ ๗ นี ้อธิบายว่าหมั่นชิมกัให้หวานอน คนหนึ่งชื่อว่า ขุนมัจฉริยะ ๗ นี้อธิบายว่าเป็นคนสี่ตระหนี่ คนหนึ่งชื่อว่าขุนมานะ ๗ นี้อธิบายว่า ถือเนื้อถือตัว ขุนนางเชื้อพระวงศ์ทั้งสิบสี่คนนี้ พระเจ้าจิตรราชไว้เนื้อเชื่อใจยิ่งนักหนา พระองค์ให้รักษาค่านทางใน เมืองกาญจนคร มิได้ขาด สมเด็จพระมหากษัตริย์มีเสนาบดี เป็นที่ปรึกษาชื่อราชการบ้านเมืองนั้นสิบเก้า คน ๗ นึ่งชื่อว่าเจ้าพญาสัทธา คนหนึ่งชื่อว่า เจ้าพญาสติ คนหนึ่งชื่อว่าเจ้าพญาสมาธิ คนหนึ่งชื่อว่าเจ้าพญาหิริโอตตปปะ คนหนึ่ง ชื่อว่าเจ้าพญาอะโลกะ ๗ นี้อธิบายว่ามีได้ โลก คนหนึ่งชื่อว่าเจ้าพญาอะโทสะ ๗ นี แปลว่าหาโทสะมิได้ คนหนึ่งชื่อว่า พญาอะโมหะ ๗ นี้อธิบายว่าหาความหลุมหลง มิได้ คนหนึ่งชื่อว่าเจ้าพญากายะปัตสัทธิ ๗ นี แปลว่ามีกายอันผ่องแผ้ว คนหนึ่งชื่อว่า เจ้าพญาจิตะปัตสัทธิ ๗ นีแปลว่ามีจิตอัน ผ่องแผ้ว คนหนึ่งชื่อว่าเจ้าพญากายะละหุตา ๗</p>

อักษรวิธีกามคันฉับ	อักษรวิธิปัจจุบัน
<p>นี้แปลว่ามีกายอันเบา คนหนึ่งชื่อว่า เจ้าพญาจิตะละหุตา ฯ นี้แปลว่ามีจิตอันเบา คนหนึ่งชื่อว่าเจ้าพญากายะกัมมะยะตา ฯ นี้ แปลว่ามีกายอันเลื่อมใส คนหนึ่งชื่อว่า เจ้าพริญาจิตะกัมมะยะตา ฯ นี้แปลว่ามีจิต อันเลื่อมใส คนหนึ่งชื่อว่าพริญากายะปาคุญตา ฯ นี้แปลว่ามีกายเป็นอันเร็ว คนหนึ่งชื่อว่า เจ้าพญาจิตะปาคุญตา ฯ นี้จะทนิบายว่า มีจิตเป็นอันเร็ว คนหนึ่งชื่อว่าเจ้าพริญา กายะมุตตะตา ฯ นี้แปลว่ามีกายอรอรอน คนหนึ่งชื่อว่าเจ้าพญาจิตะมุตตะตา ฯ นี้แปลว่า มีจิตอันอ่อน คนหนึ่งชื่อว่าเจ้าพญา กายะอุชุกตะตา ฯ นี้แปลว่ามีกายอันชือตรง คนหนึ่งชื่อว่าเจ้าพญาจิตะอุชุกตะตา ฯ นี้ แปลว่ามีจิตอันชือตรง แลพริญาทั้งสิบเก้าคน นี้ พริมหากษัตริย์ย่อมตั้งไว้ให้เป็นหมู่เมือง แล้วพริมหากษัตริย์นั้นมีพริชิตันสามพริองค์ พริองค์หนึ่งมีพระนามชื่อว่าพริอะหนิจจัง พริองค์หนึ่งมีพระนามชื่อว่าพริทุกขัง พริองค์หนึ่งมีพระนามชื่อว่าพริอะนัคตา พริชิตันทั้งสามพริองค์นี้ ย่อมสั่งสอนทริง อัฐธรรมแก่พริมหากษัตริย์มิได้ขาด คฤาให้เห่นทุกขังอะนิจจังอะนัคตา มิให้ประหมาค ในกุศลฐาทั้งปวง ด้วยประการดังนี้ ๑ ฯ</p>	<p>นี้แปลว่ามีกายอันเบา คนหนึ่งชื่อว่า เจ้าพญาจิตะละหุตา ฯ นี้แปลว่ามีจิตอันเบา คนหนึ่งชื่อว่าเจ้าพญากายะกัมมะญุตตะตา ฯ นี้ แปลว่ามีกายอันเลื่อมใส คนหนึ่งชื่อว่า เจ้าพญาจิตะกัมมะญุตตะตา ฯ นี้แปลว่ามีจิต อันเลื่อมใส คนหนึ่งชื่อว่าพญากายะปาคุญตา ฯ นี้แปลว่ามีกายเป็นอันเร็ว คนหนึ่งชื่อว่า เจ้าพญาจิตะปาคุญตา ฯ นี้จะทนิบายว่า มีจิตเป็นอันเร็ว คนหนึ่งชื่อว่าเจ้าพญา กายะมุตตะตา ฯ นี้แปลว่ามีกายอันอ่อน คนหนึ่งชื่อว่าเจ้าพญาจิตะมุตตะตา ฯ นี้แปลว่า มีจิตอันอ่อน คนหนึ่งชื่อว่าเจ้าพญา กายะอุชุกตะตา ฯ นี้แปลว่ามีกายอันชือตรง คนหนึ่งชื่อว่าเจ้าพญาจิตะอุชุกตะตา ฯ นี้ แปลว่ามีจิตอันชือตรง แลพญาทั้งสิบเก้าคน นี้ พระมหากษัตริย์ย่อมตั้งไว้ให้เป็นหมู่เมือง แล้วพระมหากษัตริย์นั้นมีพระชิตันสามพระองค์ พระองค์หนึ่งมีพระนามชื่อว่าพระอะนิจจัง พระองค์หนึ่งมีพระนามชื่อว่าพระทุกขัง พระองค์หนึ่งมีพระนามชื่อว่าพระอนัคตา พระชิตันทั้งสามพระองค์นี้ ย่อมสั่งสอนซึ่ง อัฐธรรมแก่พระมหากษัตริย์มิได้ขาด คือให้เห็นทุกขังอะนิจจังอนัคตา มิให้ประมาท ในกุศลธรรมทั้งปวง ด้วยประการดังนี้ ๑ ฯ</p>

อักษรวิธิตามคัมภีร์	อักษรวิธิปัจจุบัน
<p>เอโกกราชา ครั้นนั้นยังมีพริมหากษัตริย์ พระองค์หนึ่ง มัคจุราชา ทรงพระนามชื่อว่า พญามัจุราชา มหิทธิโก ประกอบไปด้วย มหิทธิฤทธิเป็นอันมาก พญาองค์นี้ย่อมครอบงำ เสียซึ่งสัตว์ทั้งหลายทั้งปวง กราบเทอถึง พรหมโลกให้วินารฏ ให้อยู่ในอาณานฎ เหนือมือแห่งพระองค์ พญามัจุราชนี้มีทหาร อยู่สี่เหล่า เณสยวณลาตไปคยวณินฎาภาที่ มีฤทธิอาณานฎอาสามาตจะยังเข้าศึกทั้งหลาย ในภายแพ้ แล้วณลาตในยกานที่จะล่อลวงรู้ซึ่ง อบายต่าง ๆ ทหารเหล่าหนึ่งนั้นชื่อว่าชาติทหาร เหล่าหนึ่งนั้นชื่อว่าชะรัททหาร เหล่าหนึ่งชื่อ พยาธิทหาร เหล่าหนึ่งมีรณะทหาร ทหารแต่ละคน ๆ นั้นมีบริวาร เป็นอันมาก ย่อมแวงล้อมรักษาพญามัจุราชอยู่เป็นเนืองนิจ กิตติสทโท อรรว่ากิตติสทแพพญาจิตราชนั้น ก็เพื่อฟังชจายจรแจ้งมาถึงพระกัน พญามัจุราช ว่าบัดนี้ยังมีพระนครอันหนึ่งชื่อว่า กายณคร เมืองนั้นสนุกสบายยิ่งนัก สมเด็จพระเจ้าจิตรราชได้เสวยราชสมบัติอยู่ ในเมืองกายณคร มัคจุราชา ฝ่ายว่า พญามัจุราช เมื่อพระองค์ได้ทรงฟังซึ่ง ประพตติเหตุดังนั้น ก็มีพระทัยปรารถนา เพื่อว่าจะรบเอาซึ่งพระนครนั้น พระองค์ทรง</p>	<p>เอโก ราชา ครั้นนั้นยังมีพระมหากษัตริย์ พระองค์หนึ่ง มจุจุราชา ทรงพระนามชื่อว่า พญามัจุราช มหิทธิโก ประกอบไปด้วย มหิทธิฤทธิเป็นอันมาก พญาองค์นี้ย่อมครอบงำ เสียซึ่งสัตว์ทั้งหลายทั้งปวง กราบเทอถึง พรหมโลกให้วินาศ ให้อยู่ในอาณานฎ เหนือมือแห่งพระองค์ พญามัจุราชนี้มีทหาร อยู่สี่เหล่า เณสยวณลาตไปด้วยบัญญัติพาที่ มีฤทธิอาณานฎอาจสามารถจะยังเข้าศึกทั้งหลาย ให้พ่ายแพ้ แล้วณลาตในการที่จะล่อลวงรู้ซึ่ง อบายต่าง ๆ ทหารเหล่าหนึ่งนั้นชื่อว่าชาติทหาร เหล่าหนึ่งนั้นชื่อว่าชะรัททหาร เหล่าหนึ่งชื่อ พยาธิทหาร เหล่าหนึ่งมรณทหาร ทหารแต่ละคน ๆ นั้นมีบริวาร เป็นอันมาก ย่อมแวงล้อมรักษาพญามัจุราชอยู่เป็นเนืองนิจ กิตติสทโท อันว่ากิตติศัพท์แห่งพญาจิตรราชนั้น ก็เพื่อฟังชจายจรแจ้งมาถึงพระกรรณ พญามัจุราช ว่าบัดนี้ยังมีพระนครอันหนึ่งชื่อว่า กายณคร เมืองนั้นสนุกสบายยิ่งนัก สมเด็จพระเจ้าจิตรราชได้เสวยราชสมบัติอยู่ ในเมืองกายณคร มจุจุราชา ฝ่ายว่า พญามัจุราช เมื่อพระองค์ได้ทรงฟังซึ่ง ประพตติเหตุดังนั้น ก็มีพระทัยปรารถนา เพื่อว่าจะรบเอาซึ่งพระนครนั้น พระองค์ทรง</p>

อักษรวิจิตรตามต้นฉบับ	อักษรวิจิตรปัจจุบัน
<p>พริคำริในน้าพรไทย ว่าพญาจิดราชนี้ย่อม พริ่งพรอมไปค้วยอำมาคราชเสนาทงปวง ครันเราจะหักโหมเข้าบักเคียวนี้เห็นจะไม่ เปนการ ค้วยว่าพวกพลทหารของพญาจิดราช มากมายนักหนา จำเราจะพลวงเข้าค้วย กลอุบาย จะส่งซึ่งทหารของเราไป ให้เป ข้าใช้สอยสนธิให้เปนไส้ศึก รู้คั้นภูกหนาบง หนักเบาแล้วกาลใด ค่อเราจะเข้ารบเข้า พรินครโดยง่ายในยกาลนั้น จินเคตะว่า เมื่อทรงพริคำริขึ้นแล้ว บักโกษาเปคั่ว ใ้หามาแล้วซึ่งชาติทหาร จึงมีพริราชองค์การ คำรัสสั่งว่า คาคะ คุณรพือผู้ชื่อว่าชาติทหาร ท่านจงอาสาเราไปสู้เมืองกายณนครลักรั ะเกิด ครันไปถึงแล้วจงทำให้สนธิคิคม กับค้วยเสนาข้าเข้าทั้งปวง กับทั้งบิดาแล มารดาของพญาจิดราชนั้น กระทำให้สนธิคิ คุ้มแล้วในยกาลใด ท่านจงถวายตัวเป็นข้าเ ้าพริเจ้าจิดราช แล้วท่านจงอาสาปากเพียร กระทำให้ไว้เนื้อเชื่อใจ ปรารภนาเพื่อว่าจะ ใ้เปนไส้ศึกคั้งนี้ ครันพริองค์รัสสั่งคั้งนั้นแล้ว อุยโยเชสิ ก็ส่งไปซึ่งชาติทหาร ฝ่ายว่า ชาติทหารนั้น ครันไปถึงแล้วก็เข้าไปหาเบ สนธิ กับค้วยขุนนางทั้งปวง แล้วก็เข้าไปฝาก ตัวกับค้วยพริราชบิดามารดา และพริอัคมเหล ของพญาจิดราช ครันคัลทั้งปวงนั้นมีความกระ ฤ</p>	<p>พระคำริในน้าพระทัย ว่าพญาจิดราชนี้ย่อม พริ่งพรอมไปค้วยอำมาตย์ราชเสนาทั้งปวง ครันเราจะหักโหมเข้าบักเคียวนี้เห็นจะไม่ เป็นการ ค้วยว่าพวกพลทหารของพญาจิดราช มากมายนักหนา จำเราจะล่อลวงเอาค้วย กลอุบาย จะส่งซึ่งทหารของเราไป ให้เป ข้าใช้สอยสนธิให้เปนไส้ศึก รู้คั้นภูกหนาบง หนักเบาแล้วกาลใด ค่อเราจะเข้ารบเอา พระนครโดยง่ายในยกาลนั้น จินเคตะว่า เมื่อทรงพระคำริขึ้นแล้ว ปกโกษาเปคั่ว ใ้หามาแล้วซึ่งชาติทหาร จึงมีพระราชโองการ คำรัสสั่งว่า คาคะ คุณรพือผู้ชื่อว่าชาติทหาร ท่านจงอาสาเราไปสู้เมืองกายณนครลักรั ะเกิด ครันไปถึงแล้วจงทำให้สนธิคิคม กับค้วยเสนาข้าเข้าทั้งปวง กับทั้งบิดาแล มารดาของพญาจิดราชนั้น กระทำให้สนธิคิ คุ้มแล้วในยกาลใด ท่านจงถวายตัวเป็นข้าเ ้าพระเจ้าจิดราช แล้วท่านจงอาสาปากเพียร กระทำให้ไว้เนื้อเชื่อใจ ปรารภนาเพื่อว่าจะ ใ้เปนไส้ศึกคั้งนี้ ครันพระองค์รัสสั่งคั้งนั้นแล้ว อุยโยเชสิ ก็ส่งไปซึ่งชาติทหาร ฝ่ายว่า ชาติทหารนั้น ครันไปถึงแล้วก็เข้าไปหาเบ สนธิ กับค้วยขุนนางทั้งปวง แล้วก็เข้าไปฝาก ตัวกับค้วยพระราชบิดามารดา และพระอัคมเหล ของพญาจิดราช ครันคัลทั้งปวงนั้นมีความกระ ฤ</p>

อักขรวิธีตามคัมภีร์	อักขรวิธีปัจจุบัน
<p>แล้ว จึงให้ถวายตัวแก่พระมหากษัตริย์ ชะนา อันว่าชนทั้งหลายนั้น กพาเอาชาติทหารนั้น เข้าไปถวายแก่พญาจิตรราช ราชฯ ฝ่ายว่า พริเข้าจิตรราช พริองค์จึงตรัสปรึกษาภัยกับด้วย ปุโรหิตทั้งปวง ว่าท่านทั้งสามจะเห็นเป็น ประการใด ควรจะรับไว้หรืออย่ารับไว้ ฝ่ายว่าปุโรหิตผู้ปรึกษานั้นก็เป็นคนโลเล ถ้าว่าพวกช่างไน้มากก็เข้าข้างพวกช่างนั้น จึงกราบทูลว่า มหาราชฯ ข้าแต่พริองค์ ผู้ประเลศ เราสีย่อมสมักเข้ามาเป็นข้าของ พริองค์แล้ว ก็ควรที่จะรับไว้ได้เป็นกำลัง กระทำราชการ ราชฯ ฝ่ายว่าพระมหากษัตริย์ ครั้นได้เสวนาการฟังก็ให้เลี้ยงดูชาติทหารไว้ ในพระนครของพริองค์ แล้วทรงพระกรุณา โปรดประทานซึ่งที่ดินอันกรให้ชาติทหาร สหปวิวารฯ กับทั้งบิวารทั้งหลายให้สุข สบายอยู่ในพระนครของพริองค์ ตะโพนกลายะ จับเค็มแต่นั้นมา ชาติทหารนั้นครั้นได้โอกาสแล้ว ก็ชักชวนบิวารของคนให้อุสาหะทะนุบำรุง ซ่อมแปลงพระนคร ให้โตใหญ่ขึ้นทุกวันทุกคืน กระทำดังนี้เพื่อจะให้พระมหากษัตริย์ไว้นือ เชื่อใจ แล้วกระทำซึ่งบ้านเรือนของอาคมา ให้โตใหญ่มั่นคง ครั้นได้ทวงได้ตีของอาคมา แล้ว ก็ส่งซึ่งราชสารไปกราบทูลแก่พญา มัจจุราช ในลักษณะสารนั้นว่า กระทบมณ</p>	<p>แล้ว จึงให้ถวายตัวแก่พระมหากษัตริย์ ชะนา อันว่าชนทั้งหลายนั้น ก็พาเอาชาติทหารนั้น เข้าไปถวายแก่พญาจิตรราช ราชฯ ฝ่ายว่า พระเข้าจิตรราช พระองค์จึงตรัสปรึกษากับด้วย ปุโรหิตทั้งปวง ว่าท่านทั้งสามจะเห็นเป็น ประการใด ควรจะรับไว้หรืออย่ารับไว้ ฝ่ายว่าปุโรหิตผู้ปรึกษานั้นก็เป็นคนโลเล ถ้าว่าพวกช่างไหมมากก็เข้าข้างพวกช่างนั้น จึงกราบทูลว่า มหาราชฯ ข้าแต่พระองค์ ผู้ประเลศ เราสีย่อมสมักเข้ามาเป็นข้าของ พระองค์แล้ว ก็ควรที่จะรับไว้ได้เป็นกำลัง กระทำราชการ ราชฯ ฝ่ายว่าพระมหากษัตริย์ ครั้นได้เสวนาการฟังก็ให้เลี้ยงดูชาติทหารไว้ ในพระนครของพระองค์ แล้วทรงพระกรุณา โปรดประทานซึ่งที่ดินอันครให้ชาติทหาร สหปวิวารฯ กับทั้งบิวารทั้งหลายให้สุข สบายอยู่ในพระนครของพระองค์ ตะโพนกลาย จับเค็มแต่นั้นมา ชาติทหารนั้นครั้นได้โอกาสแล้ว ก็ชักชวนบิวารของคนให้อุคสาหะทะนุบำรุง ซ่อมแปลงพระนคร ให้โตใหญ่ขึ้นทุกวันทุกคืน กระทำดังนี้เพื่อจะให้พระมหากษัตริย์ไว้นือ เชื่อใจ แล้วกระทำซึ่งบ้านเรือนของอาคมา ให้โตใหญ่มั่นคง ครั้นได้ทวงได้ตีของอาคมา แล้ว ก็ส่งซึ่งราชสารไปกราบทูลแก่พญา มัจจุราช ในลักษณะสารนั้นว่า กระทบมณ</p>

อักษรวิธิตามต้นฉบับ	อักษรวิธิปัจจุบัน
<p>ผู้ชื่อว่าชาติท่หานนี้ ไปยกทำเพียนอยู่กับ พริเจ้าจิตรราช ได้สำเริงการตั้งความ ปรารถนาแล้ว พริองค์จึงคิดอ่านการอื่นต่อไป เทิด ราชสาสน์สั่งสุทว่า อันว่าสมเด็จ พริญามัจจุราช พริบาทได้ทรงเสวนาการ ซึ่งราชสารนั้นแล้วพริองค์จึงตรัสสั่งทหาน อันมีนามปรากฏชื่อว่าชรา นั้น ให้ไปสู่มือง กายนคร ฝ่ายว่าชราทหานรับพริราชของชกาน แล้ว ก็พาบริวารทั้งหลายเข้าไปสู่มือง กายนคร จึงเข้าไปสู่สำนักแห่งชาติท่หาน ฝ่ายว่าชาติท่หานก็ต้อนรับชราทหาน กับทั้ง บริวารนั้นไว้ด้วยอาทะมาไนยพรินคร ตะโต มัดถายะ จับเค็มแต่นั้นไป อันว่าชราท่หาน กับชาติท่หานก็ชวนกันกระทำซึ่งพรินครนั้น ให้คร่ำครว่ชำรุดทรุดลงทุกวันทุกคืน ที่ไหน ให้หมักก็ให้หัก ที่ไหนให้ห้ามลายก็ให้ห้ามลาย ที่ไหนยังบริบูรณ์ก็ให้ชำรุดไปยที่นั้น กระทำให้ เสียซึ่งรูปโฉม แห่งพรินครของพริญาจิตรราช ตะทา กาลใด ในกาลครั้งนั้น อันว่าพริชิตันของ พริญาจิตรราช อันมีนามชื่อว่าอะนิจจัน สันติกงคันตวาทา จึงเข้าไปสู่สำนักแห่ง พระมหากษัตริย์แล้วจึงถวายพริภรว่า มหาราชะ คุณบริบทพริราชสมภารผู้ประเล็ค บัดนี้พรินครของพระองค์ ชรา ชรตา ถึงซึ่งสภาวะคร่ำครว่ไปแล้ว จักได้มั่นคง</p>	<p>ผู้ชื่อว่าชาติท่หานนี้ ไปกระทำเพียรอยู่กับ พระเจ้าจิตรราช ได้สำเร็จการตั้งความ ปรารถนาแล้ว พระองค์จึงคิดอ่านการอื่นต่อไป เทิด ราชสาสน์สั่งสุทว่า อันว่าสมเด็จ พญามัจจุราช พระบาทได้ทรงเสวนาการ ซึ่งราชสารนั้นแล้ว พระองค์จึงตรัสสั่งทหาร อันมีนามปรากฏชื่อว่าชรา นั้น ให้ไปสู่มือง กายนคร ฝ่ายว่าชราทหารรับพระราชโองการ แล้ว ก็พาบริวารทั้งหลายเข้าไปสู่มือง กายนคร จึงเข้าไปสู่สำนักแห่งชาติท่หาร ฝ่ายว่าชาติท่หารก็ต้อนรับชราทหาร กับทั้ง บริวารนั้นไว้ด้วยอาทะมาไนยพระนคร ตะโต ปลูกายะ จับเค็มแต่นั้นไป อันว่าชราทหาร กับชาติท่หารก็ชวนกันกระทำซึ่งพระนครนั้น ให้คร่ำครว่ชำรุดทรุดลงทุกวันทุกคืน ที่ไหน ไม่หักก็ให้หัก ที่ไหนไม่ห้ามลายก็ให้ห้ามลาย ที่ไหนยังบริบูรณ์ก็ให้ชำรุดไปยที่นั้น กระทำให้ เสียซึ่งรูปโฉม แห่งพระนครของพญาจิตรราช ตะทา กาลใด ในกาลครั้งนั้น อันว่าพระชิตันของ พญาจิตรราช อันมีนามชื่อว่าอนิจจัน สนธิกั คนตวาทา จึงเข้าไปสู่สำนักแห่ง พระมหากษัตริย์แล้วจึงถวายพระพรว่า มหาราช คุณบริบทพระราชสมภารผู้ประเสริฐ บัดนี้พระนครของพระองค์ ชรา ชรตา ถึงซึ่งสภาวะคร่ำครว่ไปแล้ว จักได้มั่นคง</p>

อักษรวิธีตามคัมภีร์	อักษรวิธีปัจจุบัน
<p>อยู่หาบมิได้ ค้วยเหตุว่าราชสัศครูหมุไกรบังเกิด ขึ้นแก่พรองส์แล้ว พรองส์อย่าได้ประหมาด เหลย ตั้งจะจงนัสสุควา พริญาจิตราช ครันได้เสวนาการฟังซึ่งถ้อยคำ แห่งพระชีตัน ถวายพริภรคังนั้น พรองส์จะได้พริ้นพระทัย มาทว่าน้อยหนึ่งหาบมิได้ เหตุว่าอยู่ในอาณาจัก พริอัครมเหสี รักไครอยู่ในพริอัครมเหสีเป็น ก่าล้ง มีอาคสามาหที่จะไปทัศนากการคู้ซึ่ง พริณครันได้ เหตุทั้งนี้ไสรเพราะนางอวิชา ผู้เคียว หากครอบงำหน่วงเหนี่ยวไว้ในที่มิด ฝ่ายว่าพริชีตันคฤาอะหนิคังนักร ครันเห็น พริมหากะมัคร์เจ้านิงเสีย จึงเข้าไปถวาย พริภรคักเคื่อนอีกเล่าว่า มหาราชะ ข้าแต่บพิตรพริราชสมภารผู้ประเลิด เหตุไฉน พริองค์มานิงเสียได้คังนี้ เมื่อเมืองมาชาวุค ชุกทราครว่าคร่าลงฉนี้แล้ว ควนแหละพริอามีได้ ทอดพริเนตรคู้บังเหลย เมื่อพริชีตันเข้ามา ถวายพริภรคังนั้น วันนั้นพริองค์เสียมิได้ สเคจทอดพริเนตรคู้พริณคร กิเห็นจริงเหมือน ถ้อยคำพริชีตันนั้นแล้ว พรองส์กิงเสียจะได้ คิคอ่านถานพริณครค้อไปนันทามิได้ คังแต่ว่า จะชมชานหลงไหลไปค้วยพริอัครมเหสีไป นันทังเดียว ฝ่ายว่าทหารทั้งสองอันมาอยู่ เบบไล่คิกนั้น กิ่งชาวสารไปถวายแก่ พริยามัจจุราช ในยสารนั้นว่าขอพริราชทาน</p>	<p>อยู่หาบมิได้ ค้วยเหตุว่าราชสัศครูหมุไกรบังเกิด ขึ้นแก่พระองค์แล้ว พระองค์อย่าได้ประมาท เหลย คั วจน์ สุกวา พญาจิตราช ครันได้เสวนาการฟังซึ่งถ้อยคำ แห่งพระชีตัน ถวายพระพรคังนั้น พระองค์จะได้พริ้นพระทัย มาทว่าน้อยหนึ่งหาบมิได้ เหตุว่าอยู่ในอาณาจัก พระอัครมเหสี รักไครอยู่ในพระอัครมเหสีเป็น ก่าล้ง มีอาคสามาหที่จะไปทัศนากการคู้ซึ่ง พริณครันได้ เหตุทั้งนี้ไสรเพราะนางอวิชา ผู้เคียว หากครอบงำหน่วงเหนี่ยวไว้ในที่มิด ฝ่ายว่าพระชีตันค้ออนิจจันั้น ครันเห็น พริมหากะมัคร์เจ้านิงเสีย จึงเข้าไปถวาย พระพรคักเคื่อนอีกเล่าว่า มหาราช ข้าแต่บพิตรพระราชสมภารผู้ประเลริฐ เหตุไฉน พระองค์มานิงเสียได้คังนี้ เมื่อเมืองมาชาวุค หุคทราครว่าคร่าลงฉนี้แล้ว ควนแหละพริอามีได้ ทอดพระเนตรคู้บังเหลย เมื่อพระชีตันเข้ามา ถวายพระพรคังนั้น วันนั้นพระองค์เสียมิได้ สเคจทอดพระเนตรคู้พระนคร กิเห็นจริงเหมือน ถ้อยคำพระชีตันนั้นแล้ว พระองค์กิงเสียจะได้ คิคอ่านถานพริณครค้อไปนันทามิได้ คังแต่ว่า จะชมชานหลงไหลไปค้วยพระอัครมเหสีไป นันทังเดียว ฝ่ายว่าทหารทั้งสองอันมาอยู่ เบบไล่คิกนั้น กิ่งชาวสารไปถวายแก่ พระยามัจจุราช ในยสารนั้นว่าขอพระราชทาน</p>

อักษรวิธิตามต้นฉบับ	อักษรวิธิปัจจุบัน
<p>บัดนี้พระเจ้าจิตรราชมีความประมาทอยู่แล้ว ขอพระองค์จงส่งทหารทั้งปวงมาเกิดในกาล บัดนี้ มัจจุราชา ฝ่ายพิริยามัจจุราช พิริยชาติได้เสวนากาการแล้ว จึงมีพิริยราชองค์ท่าน สั่งทหาร อันมีนามปรากฏชื่อว่าพิริยชาติกับทั้งบริวาร ทั้งหลาย อันชื่อว่าฉันทนวุติโรคแก้สืบทกจำพวก พิริยองค์ก็เร่งส่งไปไนในกาลนั้น ฝ่ายว่า พยาธิทหารกับทั้งบริวารทั้งปวง ถวายบังคม ลามาสู่เมืองกายนคร ส่วนว่าทหารที่มาอยู่ กรณั้น ก็ชวนกันเอาะมาค้นรับซึ่งพิริยชาติทหาร ให้เข้าไปสู่ภายในพระนคร ฝ่ายทหารอันชื่อว่า พยาธิทหารนั้น ครั้นมาอยู่ในพระนครแล้ว ก็มีให้พระมหากษัตริย์รู้ว่าอาคมาเข้ามาอยู่ ในพระนครเลย คราที่นั้นก็ชักชวนบริวาร ทั้งหลาย ก็เที่ยวไปทำลายค่ายคูประตูเมือง และเครื่องในพระนครทั้งหลาย ให้ระส่ำระสาย หักแยกแตกทำลาย กระทำให้จุลาลจนต่าง ๆ นานา อะถะโฆกาเล ในกาลครั้งนั้น อันว่าทหารทั้งหลาย ภินทิดว่า ครั้นทำลาย ค่ายคูประตูหอรบทั้งปวงแล้ว ก็บิเคเสียซึ่งประตู ทงหลาย คฤประตูสุวรรณคงคาและประตู คูตะหวารา แลประตูมุกขหวารา มีให้คน ทงหลายเข้าออกได้ กระทำทั้งนี้ปรากฏหนา เพื่อว่าจะจับเอาตัวพิริยจิตรราชนั้นให้ได้ ตะทา ไนในกาลนั้น ฝ่ายว่าพิริยชาติอันมีนามปรากฏ</p>	<p>บัดนี้พระเจ้าจิตรราชมีความประมาทอยู่แล้ว ขอพระองค์จงส่งทหารทั้งปวงมาเกิดในกาล บัดนี้ มัจจุราชา ฝ่ายว่าพญาอมัจจุราช พระบาทได้เสวนากาการแล้ว จึงมีพระราชโองการ สั่งทหาร อันมีนามปรากฏชื่อว่าพยาธิกับทั้งบริวาร ทั้งหลาย อันชื่อว่าฉันทนวุติโรคแก้สืบทกจำพวก พระองค์ก็เร่งส่งไปไนในกาลนั้น ฝ่ายว่า พยาธิทหารกับทั้งบริวารทั้งปวง ถวายบังคม ลามาสู่เมืองกายนคร ส่วนว่าทหารที่มาอยู่ ก่อนนั้น ก็ชวนกันออกมาค้นรับซึ่งพยาธิทหาร ให้เข้าไปสู่ภายในพระนคร ฝ่ายทหารอันชื่อว่า พยาธิทหารนั้น ครั้นมาอยู่ในพระนครแล้ว ก็มีให้พระมหากษัตริย์รู้ว่าอาคมาเข้ามาอยู่ ในพระนครเลย คราที่นั้นก็ชักชวนบริวาร ทั้งหลาย ก็เที่ยวไปทำลายค่ายคูประตูเมือง และเครื่องในพระนครทั้งหลาย ให้ระส่ำระสาย หักแยกแตกทำลาย กระทำให้จุลาลจนต่าง ๆ นานา อถะโฆกาเล ในกาลครั้งนั้น อันว่าทหารทั้งหลาย ภินทิดว่า ครั้นทำลาย ค่ายคูประตูหอรบทั้งปวงแล้ว ก็บิเคเสียซึ่งประตู ทั้งหลาย คือประตูสุวรรณคงคาและประตู คูถหวาร แลประตูมุกขหวาร มีให้คน ทั้งหลายเข้าออกได้ กระทำทั้งนี้ปรากฏหนา เพื่อว่าจะจับเอาตัวพญาจิตรราชนั้นให้ได้ ตะทา ในกาลนั้น ฝ่ายว่าพระชาติอันมีนามปรากฏ</p>

อักษรวิธีตามคัมภีร์	อักษรวิธีปัจจุบัน
<p>ชื่อว่าพริทุกขัง ครันเหพริณครเป็นอันตราย ลงวันนั้น จึงเข้าไปสู่สำนักแห่งพริมหากษัตริย์ ถวายพริภรว่ามหาราช ช้าแต่บิณฑูประเสีค บัดนี้วิบัติบังเกิดแก่พริองค์แล้ว พริองค์ให้รู้ บ้างและหา อันว่าพริณครของพริองค์นี้ เหงจะทำลายเสียในครั้งนี้แล้ว สักตะ และว่าพริองค์ให้มคิคอาน จะนั่งอยู่คังนี้หน้าที พริณครของพริองค์ จะถึงซึ่งสภาวะจะทำลาย เสียเที่ยงแท้แน้นักหนา ขอบภิกจงทรงทราบ พริไทยกาลบัดนี้เกิด ราชาคังว่าจะนั่งสุตะว่า วันนั้นพริเจ้าจิคราชมรมกษัตริย์ พริองค์ ได้ทรงฟังซึ่งถ้อยคำพริชัตัน ถวายพริภร คังนั้นพริองค์ก็มาพริ้นพริไทยเญิงกะนักหนา ประกอบไปค้วยความทุกขเป็นก่าล้ง พริองค์จึงเสด็จไปเลียบซึ่งพริณคร หอดพริไนยเนศแลงแลดู ก็เหบประจัก แจ้งแก่จักขุของพริองค์ ที่นั่นก็มาทรง พริระสังเวศเสวยทุกขเวทณายังคนักหนา เมื่อพิจรณาไปยกให้มเหมบุคคล ผู้โดยจะ เบบที่ถึงแก่พริองค์ได้ จสุ์รบ ก่าจัดเสียซึ่งพยาธิตหารกับหังบวิวาร หังนั้นได้เลย ค้วยพยาธิตหารนี้มีสักคา อาณาพไว้กาบยั้งนัก บุคคลผู้โดยมิอา สามาถที่จะคอรบขบสุ์ได้ หงงนี้จะโทศ ไครยเพราะใจของอาตมาเอง</p>	<p>ชื่อว่าพระทุกขัง ครันเห็นพระนครเป็นอันตราย ลงวันนั้น จึงเข้าไปสู่สำนักแห่งพระมหากษัตริย์ ถวายพระพรว่ามหาราช ช้าแต่บิณฑูประเสีริฐ บัดนี้วิบัติบังเกิดแก่พระองค์แล้ว พระองค์ไม่รู้ บ้างและหรือ อันว่าพระนครของพระองค์นี้ เห็นจะทำลายเสียในครั้งนี้แล้ว สักตะ และว่าพระองค์ไม่คิคอาน จะนั่งอยู่คังนี้หน้าที พระนครของพระองค์ จะถึงซึ่งสภาวะทำลาย เสียเที่ยงแท้แน้นักหนา ขอบพิตรจงทรงทราบ พระทัยกาลบัดนี้เกิด ราชาคังว่าจะนั่งสุตะว่า วันนั้นพระเจ้าจิคราชมรมกษัตริย์ พระองค์ ได้ทรงฟังซึ่งถ้อยคำพระชัตัน ถวายพระพร คังนั้นพระองค์ก็มาพริ้นพระทัยยังนักหนา ประกอบไปค้วยความทุกขเป็นก่าล้ง พระองค์จึงเสด็จไปเลียบซึ่งพระนคร หอดพระนัยเนศเร้งแลดู ก็เหบประจักษ แจ้งแก่จักขุของพระองค์ ที่นั่นก็มาทรง พระสังเวศเสวยทุกขเวทณายังนักหนา เมื่อพิจรณาไปก็ไม่เห็นบุคคล ผู้ใดจะเป็นที่พึ่งแก่พระองค์ได้ จะสุ์รบ ก่าจัดเสียซึ่งพยาธิตหารกับหังบวิวาร หังนั้นได้เลย ค้วยพยาธิตหารนี้มีสักคา อาณาพร้ายกาจยั้งนัก บุคคลผู้โดยมิอา สามารถที่จะคอรบขบสุ์ได้ หังนี้จะโทษ ไครเพราะใจของอาตมาเอง</p>

อักษรวิธิตามคัมภีร์	อักษรวิธิปัจจุบัน
<p>มารับซึ่งชาติทหารนั้นไว้ จึงแปลได้ศึกขึ้นใน พระนครดังนี้ และศัตรูทั้งปวงจึงล่องเข้ามาได้ มาอาศัยซึ่งชาติทหารนั้นให้เป็นเหตุ จึงได้ มาเบียดเบียนกระทำร้ายพระนคร ของอาคมา ให้จุลาลจนไปทั้งนี้ เมื่อคิดไป ๆ ก็ทรง พระโสมนัสในพระทัยนี้หนักหนา ด้วยว่าไม่เห็น บุคคลผู้ใด ที่จะต้านค่อไพร่ที่บังเกิดขึ้นใน พระนครนี้ได้ ในกาลครั้งนี้ กิริยาว่าพยาธิตหาร นั้นก็ใช้ให้บริวารทั้งหลาย อันชื่อว่าฉันทะวิโรค นั้นให้มาห้อมล้อมประชุมกัน ด้วยจะทำการร้ายแก่ พระเจ้าจิตรราชนั้นอยู่ทุกหนทุกแห่ง และกระว่าลิโน ครั้งนั้นเข้าพระนครทั้งหลายของพระยาจิตรราช นั้น ก็พากันสละงกใจกลัวซึ่งทหารนั้นยิ่งกะ หนักหนา ด้วยว่าฉันทะวิโรคนั้นร้ายกาจดุคั่นนัก หมั่นเข้าที่ไหนยกที่นั้นทำลาย คลทั้งหลายก็ให้ม สามารถที่จะจับกุมเอาตัวได้ มัจจุราชอาโน ฝ่ายว่าพญาจักราช ครั้นพระองค์ได้แจ้งเหตุ ว่าพยาธิตหาร กับทั้งบริวารทั้งปวง ไป ปราบปรามซึ่งพระนครแห่งพระเจ้าจิตรราชนั้น ได้แล้ว พระองค์ก็ส่งไปซึ่งมณฑลทหารอีกเล่า มณฑลทหารคนนี้มีสักกายาภาพเป็นอันมาก อาจสามารถที่จะปราบปรามให้วินาศไปทุกหนแห่ง บุคคลทั้งหลายย่อมกลัวเกรงยิ่งนัก ออกชื่อว่า มณฑลทหารแล้ว ก็ย่อมหลบหลีกหนีไป ถึงมาครว่าจะหลบหลีกหนีไปอยู่ในสถานที่</p>	<p>มารับซึ่งชาติทหารนั้นไว้ จึงแปลได้ศึกขึ้นใน พระนครดังนี้ และศัตรูทั้งปวงจึงล่องเข้ามาได้ มาอาศัยซึ่งชาติทหารนั้นให้เป็นเหตุ จึงได้ มาเบียดเบียนกระทำร้ายพระนคร ของอาคมา ให้จุลาลจนไปทั้งนี้ เมื่อคิดไป ๆ ก็ทรง พระโสมนัสในพระทัยนี้หนักหนา ด้วยว่าไม่เห็น บุคคลผู้ใด ที่จะต้านค่อไพร่ที่บังเกิดขึ้นใน พระนครนี้ได้ ในกาลครั้งนี้ กิริยาว่าพยาธิตหาร นั้นก็ใช้ให้บริวารทั้งหลาย อันชื่อว่าฉันทะวิโรค นั้นให้มาห้อมล้อมประชุมกัน ด้วยจะทำการร้ายแก่ พระเจ้าจิตรราชนั้นอยู่ทุกหนทุกแห่ง และกระว่าลิโน ครั้งนั้นเข้าพระนครทั้งหลายของพระยาจิตรราช นั้น ก็พากันสละงกใจกลัวซึ่งทหารนั้นยิ่ง หนักหนา ด้วยว่าฉันทะวิโรคนั้นร้ายกาจดุคั่นนัก หมั่นเข้าที่ไหนยกที่นั้นทำลาย คนทั้งหลายก็ไม่ สามารถที่จะจับกุมเอาตัวได้ มัจจุราชอาโน ฝ่ายว่าพญาจักราช ครั้นพระองค์ได้แจ้งเหตุ ว่าพยาธิตหาร กับทั้งบริวารทั้งปวง ไป ปราบปรามซึ่งพระนครแห่งพระเจ้าจิตรราชนั้น ได้แล้ว พระองค์ก็ส่งไปซึ่งมณฑลทหารอีกเล่า มณฑลทหารคนนี้มีสักกายาภาพเป็นอันมาก อาจสามารถที่จะปราบปรามให้วินาศไปทุกหนแห่ง บุคคลทั้งหลายย่อมกลัวเกรงยิ่งนัก ออกชื่อว่า มณฑลทหารแล้ว ก็ย่อมหลบหลีกหนีไป ถึงมาครว่าจะหลบหลีกหนีไปอยู่ในสถานที่</p>

อักษรวิธิตามต้นฉบับ	อักษรวิธิปัจจุบัน
<p>โดย ๆ กติ ก็ให้มพันธ์อมมือแห่งมรณะทหาร เหลย สมเด็จพระยามจักราชพร้อมซึ่งจิงศรีสัง มรณะทหาร ว่าท่านจงไปจับเอาตัวพระเจ้า จิตรานั้นมาให้ได้ กระทำทั้งนี้ใช้ปรากฏนาจะ ให้พลัดพรากจากพระนครอันนั้น ฝ่ายว่ามรณะ ทหารครั้นรับพระราชนิโองการแล้ว ก็พาบริวาร ของอาตมาไปสู่เมืองกายะนคร ครั้นถึงก็เข้า ไปสู่หาซึ่งทหารทั้งหลายสามหมู่ซึ่งมาอยู่ก่อนนั้น ก็หักหาญรุกรมบุกบันชวนกันเข้าปิดปากประตู ทั้งเก้าแห่งนั้นให้มิดชิด แล้วก็เข้าไปไล่จับเอา ตัวพระเจ้าจิตรราชได้แล้ว ค่ะเหตุนั้น ก็พาเอาพระเจ้าจิตรราชกับทั้งบริวารทั้งหลาย ออกจากเมืองกายะนคร นะคะระวาสิโน อันว่าเข้าพระนครทั้งหลาย เมื่อเขาพาพระเจ้า จิตรราชไปวันนั้น ก็ชวนกันออกไปตามเสด็จ หมกคืบ จักได้เหลืออยู่แต่สักคนหนึ่งหาไม่ได้ อันว่าเมืองกายะนครนั้น มาโหวิยะ ถึงซึ่งสภาวะะสูงไป จะได้มีบุคคลผู้ใด ผู้หนึ่งจะอยู่เฝ้าหนึ่งหาไม่ได้ ก็ทรุดโทรมทำลาย ไปในกาลครั้งนั้น นี่แลท่านทายกทั้งปวงฟัง เข้าใจเถิด อันว่าเมืองกายะนครนั้น ใช้อื่น ใช้ไกลเลย เหลย คฤาการของเราและเรียกว่า กายะนคร อันว่าพระยาจิตรราชนั้นใช้อื่นใช้ไกล คฤาการจิตของเรา และที่เรียกว่าพระยา จิตรราช นี่และเราท่านทั้งปวงถ้าหากดวงจิตและ</p>	<p>ใด ๆ กิติ ก็ไม่พ้นเงื้อมมือแห่งมรณทหาร เลย สมเด็จพระยามจักราชพระองค์จิงศรีสัง มรณทหาร ว่าท่านจงไปจับเอาตัวพระเจ้า จิตรานั้นมาให้ได้ กระทำทั้งนี้ใช้ปรากฏนาจะ ให้พลัดพรากจากพระนครอันนั้น ฝ่ายว่ามร ทหารครั้นรับพระราชนิโองการแล้ว ก็พาบริวาร ของอาตมาไปสู่เมืองกายะนคร ครั้นถึงก็เข้า ไปสู่หาซึ่งทหารทั้งหลายสามหมู่ซึ่งมาอยู่ก่อนนั้น ก็หักหาญรุกรมบุกบันชวนกันเข้าปิดปากประตู ทั้งเก้าแห่งนั้นให้มิดชิด แล้วก็เข้าไปไล่จับเอา ตัวพระเจ้าจิตรราชได้แล้ว ค่ะเหตุนั้น ก็พาเอาพระเจ้าจิตรราชกับทั้งบริวารทั้งหลาย ออกจากเมืองกายะนคร นครวาสิโน อันว่าชาวพระนครทั้งหลาย เมื่อเขาพาพระเจ้า จิตรราชไปวันนั้น ก็ชวนกันออกไปตามเสด็จ หมกคืบ จะได้เหลืออยู่แต่สักคนหนึ่งหาไม่ได้ อันว่าเมืองกายะนครนั้น มาโห วิย ถึงซึ่งสภาวะะสูงไป จะได้มีบุคคลผู้ใด ผู้หนึ่งจะอยู่เฝ้าหนึ่งหาไม่ได้ ก็ทรุดโทรมทำลาย ไปในกาลครั้งนั้น นี่แลท่านทายกทั้งปวงฟัง เข้าใจเถิด อันว่าเมืองกายะนครนั้น ใช้อื่น ใช้ไกลเลย คฤาการของเราและเรียกว่า กายะนคร อันว่าพระยาจิตรราชนั้นใช้อื่นใช้ไกล คฤาการจิตของเรา และที่เรียกว่าพระยา จิตรราช นี่และเราท่านทั้งปวงถ้าหากดวงจิตและ</p>

อักษรวิธิตามคัมภีร์	อักษรวิธีปัจจุบัน
<p> วิญญาณมิได้แล้ว ก็ถึงซึ่งสภาวะท่ามกลางน้ำ เปื่อยเห็นสภาวะปานดังนี้ ตะหากาเล จิตระชาโน ในกาลครั้งนั้นอันว่าพญาจิตราข ก่มาพริศพรากจากพระนครของพระองค์แล้ว อันว่าทหารทั้งสี่นั้น ก็นำมาสู่สำนักพญามัจจุราข ฝ่ายว่าพญามัจจุราขนั้น ครันได้ตัวพญาจิตราข มาแล้ว จะได้เอาไว้เป็นข้าใช้สอยนั้นหามิได้ ก็ขับไล่ว่าท่านจงไปตามมฤคกรรมของท่านเถิด พริยามัจจุราขคนนี้เป็นคนสาधारณ กระทำ ให้บ้านเมืองของเขาย่อยยับท่ามกลางเสียแล้ว ก็นิ่งเฉยเสีย ความแก่เขาจะไปมิไปก็ความแก่ อชฌาไสยแห่งเขาเกิด ครั้นนั้นสมเด็จพระเจ้า จิตราข พระองค์ก็พาบริวารทั้งหลาย ไป เทียวหาถิ่นฐานที่อยู่อีกเล่า ครันหาได้แล้ว พระองค์ก็ตั้งเมืองกายนครขึ้นอีกเล่า พอจะได้ เป็นที่อาศัยของพระองค์ มัจจุราข ฝ่ายว่าพริยามัจจุราขนั้นเป็นคนสาधारณ คอยแต่จะผูกไฟริแก่สัตว์โลกทั้งหลาย ครันรู้ ว่าพระเจ้าจิตราขสร้างเมืองกายนครขึ้นใหม่แล้ว พระองค์ก็ส่งบริวารให้ติดตามไปเบียดเบียน กระทำลายซึ่งเมืองกายนครเสียอีกเล่า แล้ว ก็จับเอาตัวพระเจ้าจิตราข ให้พริศพรากจาก พระนครอันนั้นไป แคเบียดเบียนเวียนกระทำกัน ดังนี้มิเว้นวาย ตกว่าสร้างขึ้นเมื่อไรก็ท่ากลาง เสียเมื่อนั้น สร้างขึ้นที่ไหนก็ไปท่ากลางเสีย </p>	<p> วิญญาณมิได้แล้ว ก็ถึงซึ่งสภาวะท่ามกลางน้ำ เปื่อยเห็นสภาวะปานดังนี้ ตทา กาเล จิตราชาโน ในกาลครั้งนั้นอันว่าพญาจิตราข ก็มาพริศพรากจากพระนครของพระองค์แล้ว อันว่าทหารทั้งสี่นั้น ก็นำมาสู่สำนักพญามัจจุราข ฝ่ายว่าพญามัจจุราขนั้น ครันได้ตัวพญาจิตราข มาแล้ว จะได้เอาไว้เป็นข้าใช้สอยนั้นหามิได้ ก็ขับไล่ว่าท่านจงไปตามมฤคกรรมของท่านเถิด พระยามัจจุราขคนนี้เป็นคนสาधारณ กระทำ ให้บ้านเมืองของเขาย่อยยับท่ากลางเสียแล้ว ก็นิ่งเฉยเสีย ความแก่เขาจะไปมิไปก็ความแก่ อชฌาไสยแห่งเขาเกิด ครั้นนั้นสมเด็จพระเจ้า จิตราข พระองค์ก็พาบริวารทั้งหลาย ไป เทียวหาถิ่นฐานที่อยู่อีกเล่า ครันหาได้แล้ว พระองค์ก็ตั้งเมืองกายนครขึ้นอีกเล่า พอจะได้ เป็นที่อาศัยของพระองค์ มัจจุราชา ฝ่ายว่าพระยามัจจุราขนั้นเป็นคนสาधारณ คอยแต่จะผูกไฟริแก่สัตว์โลกทั้งหลาย ครันรู้ ว่าพระเจ้าจิตราขสร้างเมืองกายนครขึ้นใหม่แล้ว พระองค์ก็ส่งบริวารให้ติดตามไปเบียดเบียน กระทำลายซึ่งเมืองกายนครเสียอีกเล่า แล้ว ก็จับเอาตัวพระเจ้าจิตราข ให้พริศพรากจาก พระนครอันนั้นไป แคเบียดเบียนเวียนกระทำกัน ดังนี้มิเว้นวาย ตกว่าสร้างขึ้นเมื่อไรก็ท่ากลาง เสียเมื่อนั้น สร้างขึ้นที่ไหนก็ไปท่ากลางเสีย </p>

อักขรวิธีตามต้นฉบับ	อักขรวิธีปัจจุบัน
<p>ที่นั่น ความจงสรงสาณด้วยพระเจ้าจิตะราชเป็น กำลัง แต่พลัดพรากจากพระนครหลายครั้ง หลายหน ตั้งแต่ว่าเสวยทุกขเวทนามาเป็นช้ำ หึ่งนาน มีอาสพมาศที่จึ่งตั้งพระนครให้ยืนอยู่ ได้ ด้วยว่าไฟพระยามัจจุราชนี้มากมาย นักหนา พระองค์จึงทรงพระดำริในพระทัยว่า อาวตะ แท้จริงแหละหนอที่นี้จะคิดเป็น ประการใดดี จึงจะพ้นเหนือมือแห่งพระยา มัจจุราชได้ อย่างกระนั้นเลยจะให้มหาดเล็ก ไปอาราธนาพระชีตัน กับพระฤาษีเข้ามาเถิด จะได้ปรึกษากัน ท่านจะเห็นเป็นประการใด บ้าง จินตะตะว่า เมื่อทรงพระดำรินี้แล้ว จึงมีพระราชโองการตรัสสั่งมหาดเล็กทั้งสอง ซ้ายขวา อันมีนามชื่อว่านายเจตนา นายเจตนาเมื่อรับว่าจำนอ กว่าคุณของท่าน ทั้งสองจงอาษาเราไปสู่อำณักพระชีตัน จงอาราธนาพระชีตันทั้งสาม อันมีชื่อว่า พระทุกขังพระอนิจจังพระอนัตตา กับทั้งพระฤาษี สามพระองค์ อันมีนามชื่อว่าพระปิตี พระฉันทิ พระวิริยะ กับทั้งปุโรหิตสามคน อันชื่อว่า วิจระและวิตะ โกอะทีโมกโชนั้นด้วย นะเถะลึง ใช้แต่เท่านั้น ท่านจงไปหา เจ้าพระยาแลพระหลวง ให้ท่านทั้งปวงเข้ามา อย่าได้ช้า ฝ่ายมหาดเล็กทั้งสามรับพระราช โองการแล้ว ก็คลาดแคล้วไปสู่อำณักท่าน</p>	<p>ที่นั่น ควรจะสงสารด้วยพระเจ้าจิตะราชเป็น กำลัง แต่พลัดพรากจากพระนครหลายครั้ง หลายหน ตั้งแต่ว่าเสวยทุกขเวทนามาเป็นช้ำ หึ่งนาน มีอาสพมาศที่จึ่งตั้งพระนครให้ยืนอยู่ ได้ ด้วยว่าภัยพระยามัจจุราชนี้มากมาย นักหนา พระองค์จึงทรงพระดำริในพระทัยว่า อาวค แท้จริงแหละหนอที่นี้จะคิดเป็น ประการใดดี จึงจะพ้นเหนือมือแห่งพระยา มัจจุราชได้ อย่างกระนั้นเลยจะให้มหาดเล็ก ไปอาราธนาพระชีตัน กับพระฤาษีเข้ามาเถิด จะได้ปรึกษากัน ท่านจะเห็นเป็นประการใด บ้าง จินตะตะว่า เมื่อทรงพระดำรินี้แล้ว จึงมีพระราชโองการตรัสสั่งมหาดเล็กทั้งสอง ซ้ายขวา อันมีนามชื่อว่านายเจตนา นายเจตนาเมื่อรับว่าจำเพาะ ว่าก่อนท่าน ทั้งสองจงอาษาเราไปสู่อำณักพระชีตัน จงอาราธนาพระชีตันทั้งสาม อันมีชื่อว่า พระทุกขังพระอนิจจังพระอนัตตา กับทั้งพระฤาษี สามพระองค์ อันมีนามชื่อว่าพระปิตี พระฉันทิ พระวิริยะ กับทั้งปุโรหิตสามคน อันชื่อว่า วิจระและวิคก อธิโมกโชนั้นด้วย น เถล ใช้แต่เท่านั้น ท่านจงไปหา เจ้าพระยาแลพระหลวง ให้ท่านทั้งปวงเข้ามา อย่าได้ช้า ฝ่ายมหาดเล็กทั้งสามรับพระราช โองการแล้ว ก็คลาดแคล้วไปสู่อำณักท่าน</p>

อักษรวิธีตามคัมภีร์	อักษรวิธีปัจจุบัน
<p>ทั้งหลาย จึงอารทณารองนิมิตพระชีคันแล พระฤาษี ทั้งปะโรหิตแลพริญาพริหลวงให้ เข้ามาตามรับสั่ง กังวจะนั่งสุตะว่า ฝ่ายว่า ท่านทั้งหลายมีพระชีคันแปดประทาน ครันได้ฟัง ซึ่งถ้อยคำดังนั้นก็ชวนกันเข้ามา สู่สำนัก พระเจ้าจิตรราช ครันมาถึงพร้อมกันแล้ว พระเจ้าจิตรราชจึงตรัสประกาศประพฤติปราไสย สนทนา ด้วยท่านทั้งปวงมีพระชีคันแปดประทาน ว่า ภันเต ข้าแต่พระผู้เป็นเจ้าทั้งหลาย บัดนี้ข้าพเจ้ามีสบายเลย จึงให้มหาคเลกไป อารทณาพระผู้เป็นเจ้าทั้งหลายมา ช่วย ปรึกษากันใครจะเห็นแปดประการใดบ้าง อิทานิ กาลบัดนี้จะคิดหย่างไรยดี จึงจะพ้นจากเหนื้อมือพริญามัจจุราชได้ ขอ พระผู้เป็นเจ้าช่วยคิดอ่านให้ในกาลนี้เถิด ครั้งนั้นอันว่าพระชีคันกับคนทั้งหลาย อันมา ประชุมกันอยู่ในยสถานทีนั้น ก็ชวนกันถวาย พริภรแก่พริภรหมากษัตริย์ว่า มหาราช ข้าแต่บพิตรพระราชาสมภารผู้ประเสริฐ พริองษ์ จงใช้ให้บุคคลผู้ใดคนหนึ่ง ออกไปอารทณา พริสังฆราชทั้งสองพริองษ์ให้เข้ามาในยสถานที นี้เถิด พริสังฆราชทั้งสองพริองษ์นั้น ชื่อ บันจินทริยยัง กล่าวคฤาบันญานันพริองษ์หนึ่ง ชื่อสมาชินทริยง กล่าวคฤาสะมาชินัน พริองษ์หนึ่ง ท่านทั้งสองนี้ถ้าท่านมาถึง</p>	<p>ทั้งหลาย จึงอารทณาลองนิมิตพระชีคันแล พระฤาษี ทั้งปะโรหิตแลพริญาพริหลวงให้ เข้ามาตามรับสั่ง คัม วณ สุตะว่า ฝ่ายว่า ท่านทั้งหลายมีพระชีคันแปดประทาน ครันได้ฟัง ซึ่งถ้อยคำดังนั้นก็ชวนกันเข้ามา สู่สำนัก พระเจ้าจิตรราช ครันมาถึงพร้อมกันแล้ว พระเจ้าจิตรราชจึงตรัสประกาศประพฤติปราศรัย สนทนา ด้วยท่านทั้งปวงมีพระชีคันแปดประทาน ว่า ภันเต ข้าแต่พระผู้เป็นเจ้าทั้งหลาย บัดนี้ข้าพเจ้ามีสบายเลย จึงให้มหาคเลกไป อารทณาพระผู้เป็นเจ้าทั้งหลายมา ช่วย ปรึกษากันใครจะเห็นแปดประการใดบ้าง อิทานิ กาลบัดนี้จะคิดอย่างไรดี จึงจะพ้นจากเหนื้อมือพริญามัจจุราชได้ ขอ พระผู้เป็นเจ้าช่วยคิดอ่านให้ในกาลนี้เถิด ครั้งนั้นอันว่าพระชีคันกับคนทั้งหลาย อันมา ประชุมกันอยู่ในยสถานทีนั้น ก็ชวนกันถวาย พริภรแก่พริภรหมากษัตริย์ว่า มหาราช ข้าแต่บพิตรพระราชาสมภารผู้ประเสริฐ พระองค์ จงใช้ให้บุคคลผู้ใดคนหนึ่ง ออกไปอารทณา พระสังฆราชทั้งสองพระองค์ให้เข้ามาในยสถานที นี้เถิด พระสังฆราชทั้งสองพระองค์นั้น ชื่อ บัญญัติทริย กล่าวคือบัญญานันพระองค์หนึ่ง ชื่อสมาชินทริย กล่าวคือสมาชินัน พระองค์หนึ่ง ท่านทั้งสองนี้ถ้าท่านมาถึง</p>

อภิวรรณวิธีตามคัมภีร์	อภิวรรณวิธีปัจจุบัน
<p>กาลเมื่อใดแล้ว จึงจะปรึกษาให้สำเร็จดัง ความปรารถนาในกาลเมื่อนั้น อันว่ากาลจะให้ สำเร็จซึ่งกิจทั้งปวงนั้น ก่ออาศัยเพราะปัญญา สมาธิ ถ้าแลปัญญาสมาธิมีไต่บังเกิดแล้ว อันจะให้สำเร็จซึ่งกิจทั้งปวงนั้นหาไม่ได้ เมื่อพระเจ้าจิตรราชได้ทรงฟังซึ่งชื่อนี้บอกดังนั้น ปฤโกษา เปตวา จึงให้หามาแล้วซึ่งนาย เอกัคคตา นายเอกัคคตานี้จะทูลว่า จิตอาหรมอันเดียว จึงมีพระราชาของมณฑลว่า คุณนายเอกัคคตา ท่านจงไปอาราธนา พระสังฆราชเจ้าทั้งสองพระองค์ ให้เข้ามายัง พระนครแห่งเรากาลบัดนี้ ฝ่ายว่ามหาเถร อันชื่อว่าเอกัคคตานี้ รับพระราชาของมณฑลแล้ว สันติกันคนตะว่า ก็ไปสู่สำนักพระสังฆราชเจ้า ทั้งสองพระองค์ จึงมีสภากาหนดว่า ภนเต ข้าแต่พระผู้เป็นเจ้าอันสืบวิสุทธิ บัดนี้พระเจ้าจิตรราชตรัสใช้ให้เกล้ากระหม่อม ฉันออกมา อาราธนาพระคุณท่านทั้งสอง ให้เข้า ไปสู่สำนักของพระองค์ในกาลบัดนี้ เทเวสังคะราชา อันว่าพระสังฆราชทั้งสอง พระองค์ รับนิมนต์ตามกิจแล้ว ก็ชวนกันมาตาม ทางทั้งหลายสี่แพร่ง อันเป็นทางโลกอุดร คฤหาสน์ทิศตะวันออก ทางทิศตะวันตกหนึ่ง ทางทิศเหนือหนึ่ง ทางทิศใต้หนึ่ง อันว่าทางทั้งหลายอื่นนั้น จะได้เหมือนทาง</p>	<p>กาลเมื่อใดแล้ว จึงจะปรึกษาให้สำเร็จดัง ความปรารถนาในกาลเมื่อนั้น อันว่ากาลจะให้ สำเร็จซึ่งกิจทั้งปวงนั้น ก่ออาศัยเพราะปัญญา สมาธิ ถ้าแลปัญญาสมาธิมีไต่บังเกิดแล้ว อันจะให้สำเร็จซึ่งกิจทั้งปวงนั้นหาไม่ได้ เมื่อพระเจ้าจิตรราชได้ทรงฟังซึ่งชื่อนี้บอกดังนั้น ปฤโกษา เปตวา จึงให้หามาแล้วซึ่งนาย เอกัคคตา นายเอกัคคตานี้จะทูลว่า จิตอาหรมอันเดียว จึงมีพระราชาของมณฑลว่า คุณนายเอกัคคตา ท่านจงไปอาราธนา พระสังฆราชเจ้าทั้งสองพระองค์ ให้เข้ามายัง พระนครแห่งเรากาลบัดนี้ ฝ่ายว่ามหาเถร อันชื่อว่าเอกัคคตานี้ รับพระราชาของมณฑลแล้ว ลนติ ก็ตอบว่า ก็ไปสู่สำนักพระสังฆราชเจ้า ทั้งสองพระองค์ จึงมีสภากาหนดว่า ภนเต ข้าแต่พระผู้เป็นเจ้าอันสืบวิสุทธิ บัดนี้พระเจ้าจิตรราชตรัสใช้ให้เกล้ากระหม่อม ฉันออกมา อาราธนาพระคุณท่านทั้งสอง ให้เข้า ไปสู่สำนักของพระองค์ในกาลบัดนี้ เทเวสังคะราชา อันว่าพระสังฆราชทั้งสอง พระองค์ รับนิมนต์ตามกิจแล้ว ก็ชวนกันมาตาม ทางทั้งหลายสี่แพร่ง อันเป็นทางโลกอุดร คือทางพระโสธกานหนึ่ง ทางพระสัททกามีหนึ่ง ทางพระอนาคาหนึ่ง ทางพระอรหันต์หนึ่ง อันว่าทางทั้งหลายอื่นนั้น จะได้เหมือนทาง</p>

อักษรวิธิตามคัมภีร์	อักษรวิธิปัจจุบัน
<p> พระอรหันต์ทางเคียวหามีได้ ทางพระอรหันต์ นี้ย่อมทรงไป สู่เมืองพระนิพพานทีเดียว อันว่าหนทางทั้งสี่นี้ เปนทางพระเจ้าจิตรราช ออกไปให้พ้นจากเหนืมือพระยามัจจุราชนั้นได้ วันนั้นพระสังฆราชเจ้าทั้งสองขึ้นสู่หนทางอันใหญ่ ทรงเข้าไปสู่สำนักพระเจ้าจิตรราชแล้ว นิสิทนาการนั่งเหนืออาสนะอันสมควร จิตระชา ฝ่ายว่าพระยาจิตราชพระองค์ได้ทัศนากาลเห็น พระสังฆราชเข้ามาวันนั้น ถวายนมัสการด้วย บันจางคประคิมทั้งห้า แล้วพระองค์จึงตรัส ประพทิตปราศัยด้วยสุนทรวาจาอันไพเราะ อ่อนหวานว่า ภัณฑะ ข้าแต่พระผู้เป็นเจ้าทั้งสอง บัดนี้โยมมาทุกขในพระทัยไม่สบายเลย จึงอาราธนาพระผู้เป็นเจ้าเข้ามา เพื่อว่าจะให้ ช่วยพระของโยมในครั้งนี้ อิทานิ กาลบัดนี้พระยามัจจุราชหากตามมาเบียดเบียน นักหนา ย่อมมิใช่ให้ทหารทั้งสี่จำพวกมา กระทำ จุลาลจนแก่กระโยมทุกครั้งทุกขที่ เข่ากระทำ ทั้งนี้ยอมจำให้อยู่ในอาณานาจแห่งเรา นี้แล พระผู้เป็นเจ้าเราจำทำไฉนดี จึงจะพ้นจาก เหนือมือแห่งศัตรูทั้งหลาย ขอพระผู้เป็นเจ้า จงโปรดโยม ช่วยเหลือสาคแก่โยม ให้กระโยม พ้นจากเหนืมือพระยามัจจุราช ในกาลบัดนี้ ครั้งนั้นพระสังฆราชอันมีนามชื่อว่า บันจินทริย แลสมาทินทริยทั้งสองพระองค์ หากจะให้บังเกิด </p>	<p> พระอรหันต์ทางเคียวหามีได้ ทางพระอรหันต์ นี้ย่อมทรงไป สู่เมืองพระนิพพานทีเดียว อันว่าหนทางทั้งสี่นี้ เปนทางพระเจ้าจิตรราช ออกไปให้พ้นจากเหนืมือพระยามัจจุราชนั้นได้ วันนั้นพระสังฆราชเจ้าทั้งสองขึ้นสู่หนทางอันใหญ่ ทรงเข้าไปสู่สำนักพระเจ้าจิตรราชแล้ว นิสิทนาการ นั่งเหนืออาสนะอันสมควร จิตระชา ฝ่ายว่าพระยาจิตราชพระองค์ได้ทัศนากาลเห็น พระสังฆราชเข้ามาวันนั้น ถวายนมัสการด้วย เบญจางคประคิมทั้งห้า แล้วพระองค์จึงตรัส ประพทิตปราศัยด้วยสุนทรวาจาอันไพเราะ อ่อนหวานว่า ภัณฑะ ข้าแต่พระผู้เป็นเจ้าทั้งสอง บัดนี้โยมมาทุกขในพระทัยไม่สบายเลย จึงอาราธนาพระผู้เป็นเจ้าเข้ามา เพื่อว่าจะให้ ช่วยพระของโยมในครั้งนี้ อิทานิ กาลบัดนี้พระยามัจจุราชหากตามมาเบียดเบียน นักหนา ย่อมมิใช่ให้ทหารทั้งสี่จำพวกมา กระทำ จุลาลจนแก่กระโยมทุกครั้งทุกขที่ เข่ากระทำ ทั้งนี้ยอมจะให้อยู่ในอาณานาจแห่งเรา นี้แล พระผู้เป็นเจ้าเราจะทำไฉนดี จึงจะพ้นจาก เหนือมือแห่งศัตรูทั้งหลาย ขอพระผู้เป็นเจ้า จงโปรดโยม ช่วยเหลือสาคแก่โยม ให้โยม พ้นจากเหนืมือพระยามัจจุราช ในกาลบัดนี้ ครั้งนั้นพระสังฆราชอันมีนามชื่อว่า บัญญูทริย แลสมาชินทริยทั้งสองพระองค์ หากจะให้บังเกิด </p>

อักษรวิธีตามต้นฉบับ	อักษรวิธีปัจจุบัน
<p>ในยสันดานแห่งพระมหากษัตริย์เจ้า ฝ่ายว่า สมเด็จพระเจ้าจितราชนัน ครั้นพระสมาธิบังเกิด ขึ้นแล้ว พระองค์ก็พิจารณาเห็นแจ้งในน้ำพระทัย พระองค์จึงปรินิพพานต่อไปกับด้วยพระชิตินทั้งสาม พระองค์ คือพระทุกขัง พระอนิจจัง พระอนัตตา เหตุภาวะพระสมาธิพระวิริยะพระปิติ จะให้ทราบ ในหทัยวัตถุโดยกุศลธรรม แลพระฉันทินัน อาจสามารถจะตัดเสีย ซึ่งอะกุศลธรรมทั้งปวง นามชื่อว่าเปณบพแล้วท่านจะได้ยินดีหามิได้ และพระวิริยะนั้น ท่านย่อมให้กระทำความเพียร เป็นอันดี อันว่าความเพียรนี้อาจจะให้พ้นจาก วัฏสงสาร ครั้นพระสังฆราชปรินิพพานด้วย ภิกษุทั้งสามเห็นพร้อมกันแล้ว ๆ ท่านปรินิพพาน กับปุโรหิตต่อไปอีกเล่า ว่าดูกรท่านทั้งสาม ใครจะเห็นเป็นอย่างกระไรบ้าง ครั้นนั้น ปุโรหิตอันชื่อวิคโกนั้น ก็รำพึงไป ๆ จึงเห็นโทษแห่งบุคคลทั้งหลาย อันเปณอะกุศล แท้จริง ฝ่ายว่าปุโรหิตอันชื่อวิจาระนั้น ก็ตริ ตรินึกในอารมณ์ของอาตมาโดยอัลเอยิด ก็เห็นพร้อมกันกับด้วยวิคโกนั้น อันว่าปุโรหิต อันชื่อว่าอะทิมโกนั้นเล่า ท่านย่อมมีสติ อารมณ์อันดียิ่งนัก อาจสามารถจะนำกายไปสู่ นิพพานได้ ตกว่าชนทั้งหลายนี้ ก็เห็นพร้อม กันกับพระสังฆราชนั้นสิ้น ฝ่ายว่าพระสังฆราช ทั้งสองพระองค์ จึงปรินิพพานตามอำนาจและ</p>	<p>ในสันดานแห่งพระมหากษัตริย์เจ้า ฝ่ายว่า สมเด็จพระเจ้าจิตราชนัน ครั้นพระสมาธิบังเกิด ขึ้นแล้ว พระองค์ก็พิจารณาเห็นแจ้งในน้ำพระทัย พระองค์จึงปรินิพพานต่อไปกับด้วยพระชิตินทั้งสาม พระองค์ คือพระทุกขัง พระอนิจจัง พระอนัตตา เหตุภาวะพระสมาธิพระวิริยะพระปิติ จะให้ทราบ ในหทัยวัตถุโดยกุศลธรรม แลพระฉันทินัน อาจสามารถจะตัดเสีย ซึ่งอะกุศลธรรมทั้งปวง นามชื่อว่าเปณบพแล้วท่านจะได้ยินดีหามิได้ และพระวิริยะนั้น ท่านย่อมให้กระทำความเพียร เป็นอันดี อันว่าความเพียรนี้อาจจะให้พ้นจาก วัฏสงสาร ครั้นพระสังฆราชปรินิพพานด้วย ภิกษุทั้งสามเห็นพร้อมกันแล้ว ๆ ท่านปรินิพพาน กับปุโรหิตต่อไปอีกเล่า ว่าดูกรท่านทั้งสาม ใครจะเห็นเป็นอย่างกระไรบ้าง ครั้นนั้น ปุโรหิตอันชื่อวิคโกนั้น ก็รำพึงไป ๆ จึงเห็นโทษแห่งบุคคลทั้งหลาย อันเป็นอกุศล แท้จริง ฝ่ายว่าปุโรหิตอันชื่อวิจาระนั้น ก็ตริ ตรินึกในอารมณ์ของอาตมาโดยอันละเอียด ก็เห็นพร้อมกันกับด้วยวิคโกนั้น อันว่าปุโรหิต อันชื่อว่าอะทิมโกนั้นเล่า ท่านย่อมมีสติ อารมณ์อันดียิ่งนัก อาจสามารถจะนำกายไปสู่ นิพพานได้ ตกว่าชนทั้งหลายนี้ ก็เห็นพร้อม กันกับพระสังฆราชนั้นสิ้น ฝ่ายว่าพระสังฆราช ทั้งสองพระองค์ จึงปรินิพพานตามอำนาจและ</p>

อักษรวิธีตามต้นฉบับ	อักษรวิธีปัจจุบัน
<p>มหาเสนา เจ้าพริยาแลพริยาพริหลวง ชุนหมื่นมหาคเล็กทั้งปวง มีเจ้าพริยาสดทา เปดต้นนั้น ก่ชวนกันพิจารณาเห็นพร้อมด้วยกัน ลิ่น ก่เห็นโทษในชุนนางสิบสี่คนอันเป เชื้อพวงษ์ กับทั้งบิดาและมารดาและ พริอัคมเหสีของพริองค์ เพราะคนจำพวกนี้ แลย่อมสมทบคบค้าสมาคม กับด้วยทหารแห่ง พริญามัจจุราชและบริวารทั้งสี่เหล่านั้นไว้จึงได้ เปนเหตุ เขาจึงกระทำร้ายแก่พริองค์ได้ ย่อมท่ามลายเสียซึ่งเมืองกายนครของพริองค์ ด้วยประการดังนี้ ครั้นเมื่อปริษามารวมกัน ลิ่นแล้ว ฝ่ายว่าเจ้าพริยาสดทาก็เอาเนื้อความ ขึ้นกราบทูลแก่พระมหากษัตริย์ ที่นั่นต่างคน ต่างทูลขึ้นพร้อมกัน ว่าเหตุทั้งนี้ก็เพราะพระองค์ มาเชื่อด้อยฟังคำชุนนางสิบสี่คน อันเป้นพริญาติ พริวงศ์ของพริองค์ ทั้งบิดาและมารดาและ พริอัคมเหสีก็เป้นด้วย ย่อมมิให้ใจแก่เขา กิริยาว่าชุนนางทั้งสิบสี่คน อันเป้นใจอกุศล นั้นกำเริบชุนนางเหล่าข้าเฝ้าก็บังงเกิด ซึ่งโลห ชุนโทโสโน้นเล่าตั้งแต่จะยุยงให้มี ความโกรธ ชุนโมโหเล่ามีแต่จะพาให้หลง ให้กระทำอะกุศลกำนั้นต่าง ๆ ชุนอธิรกันั้น เล่า คฤาณีให้กลัวแก่บาปมิให้สละสุขเหมือน แก่บาป ชุนอนันตปะนั้นเล่า คฤาณีให้ละอาย แก่บาป ย่อมมิให้กระทำซึ่งบาปนั้นต่าง ๆ</p>	<p>มหาเสนา เจ้าพระยาแลพระยา พระ หลวง ชุน หมื่น มหาคเล็กทั้งปวง มีเจ้าพระยาสดทา เป้นต้นนั้น ก็ชวนกันพิจารณาเห็นพร้อมด้วยกัน ลิ่น ก็เห็นโทษในชุนนางสิบสี่คนอันเป้น เชื้อพระวงศ์ กับทั้งบิดาและมารดาและ พระอัคมเหสีของพระองค์ เพราะคนจำพวกนี้ แลย่อมสมทบคบค้าสมาคม กับด้วยทหารแห่ง พญามัจจุราชและบริวารทั้งสี่เหล่านั้นไว้จึงได้ เป้นเหตุ เขาจึงกระทำร้ายแก่พระองค์ได้ ย่อมท่ามลายเสียซึ่งเมืองกายนครของพระองค์ ด้วยประการดังนี้ ครั้นเมื่อปริษามารวมกัน ลิ่นแล้ว ฝ่ายว่าเจ้าพริยาสดทาก็เอาเนื้อความ ขึ้นกราบทูลแก่พระมหากษัตริย์ ที่นั่นต่างคน ต่างทูลขึ้นพร้อมกัน ว่าเหตุทั้งนี้ก็เพราะพระองค์ มาเชื่อด้อยฟังคำชุนนางสิบสี่คน อัน เป้นพระญาติ พระวงศ์ของพระองค์ ทั้งบิดาและมารดาและ พระอัคมเหสีก็เป็นด้วย ย่อมมิให้ใจแก่เขา กิริยาว่าชุนนางทั้งสิบสี่คน อัน เป้นใจอกุศล นั้นกำเริบชุนนางเหล่าข้าเฝ้าก็บังเกิด ซึ่งโลห ชุนโทสะโน้นเล่าตั้งแต่จะยุยงให้มี ความโกรธ ชุนโมโหเล่ามีแต่จะพาให้หลง ให้กระทำอกุศลกรรมนั้นต่าง ๆ ชุนอธิรกันั้น เล่า คือมิให้กลัวแก่บาปมิให้สะละสุขเหมือน แก่บาป ชุนอนันตปะนั้นเล่า คือมิให้ละอาย แก่บาป ย่อมมิให้กระทำซึ่งบาปนั้นต่าง ๆ</p>

อักษรวิธีตามต้นฉบับ	อักษรวิธีปัจจุบัน
<p>ขุนทิฐินั้นเล่าย่อมจะกราบทูลพระองค์ ให้เชื่อ ถ้อยพงศำแห่งอาคมา ให้ถือเนื้อถือตัวอิสริยศ นั้นต่าง ๆ ขุนวิจิติกษานั้นเล่า ถ้าพระองค์ไม่ สงไสย ย่อมกราบทูลให้พระองค์มีความสงไสย ๐ คฤาจะให้ละเสียซึ่งคุณสิ้นและคุณทาน พระรัตนตรัยและคุณแก้วทั้งสามประการ ขุนสิลลพัทธะประมาณนั้น มีแต่จะให้ลบหลู่ท่าน ผู้มีศีล ขุนกุกกัจจันนั้นเล่าย่อมกราบทูลให้ฟังช้าน อยู่ในน้าพระทัยนั้นต่าง ๆ ตกว่ามีให้พระองค์ มีความสบายเลย ขุนอุทัจจันนั้นเล่ามีแต่ว่าจะ ล่อลวงพระมหากษัตริย์เจ้า ให้มีพระทัยอุจ คกประหม่าสละคู่สละเพื่อนไปต่าง ๆ ขุนทินะก็ ขุนมิทชะก็ดี คนทั้งสองนี้ตั้งแต่จะ ให้พระมหากษัตริย์วังเง่าเห่านร มีให้พระองค์ คิดการพระนครนั้นได้เลย ขุนมัจฉิวิยะนั้น ย่อมมีให้พระองค์จำแนกแจกทานได้เลย ถ้าพระองค์ทรงพระราชสัตหะทำทานเมื่อใด ก็ทูลทัดขัดไว้เมื่อนั้น ว่าขอพระราชทานทรัพย์ ในท้องพระโกฐพระคลังจะสิ้นไป พระองค์ อย่าได้กระทำทานเลย แต่ทูลขัดไว้ดังนี้ เนื่อง ๆ ขุนมัจฉิวิยะนี้เป็นคนตระหนี่ทรพย์ เป็นคนขี้คิดขี้ตั้งหนั้งเหนียว จทำบุญกลัวจะหมด จะให้ทานกลัวจะสิ้น ถ้าแม้ว่าจะทำบุญเมื่อไร ก็คิดถอยหน้าถอยหลัง คิดแล้วคิดเล่ามีใครจะ ทำได้เลย ครั้นตัวไปเห็นเขาซื้อของทำบุญ</p>	<p>ขุนทิฐินั้นเล่าย่อมจะกราบทูลพระองค์ ให้เชื่อ ถ้อยพงศำแห่งอาคมา ให้ถือเนื้อถือตัวอิสริยศ นั้นต่าง ๆ ขุนวิจิติกษานั้นเล่า ถ้าพระองค์ไม่ สงสัย ย่อมกราบทูลให้พระองค์มีความสงสัย ๐ คือจะให้ละเสียซึ่งคุณศีลและคุณทาน พระรัตนตรัยและคุณแก้วทั้งสามประการ ขุนสิลลพัทธะประมาณนั้น มีแต่จะให้ลบหลู่ท่าน ผู้มีศีล ขุนกุกกัจจันนั้นเล่าย่อมกราบทูลให้ฟังช้าน อยู่ในน้าพระทัยนั้นต่าง ๆ ตกว่ามีให้พระองค์ มีความสบายเลย ขุนอุทัจจันนั้นเล่ามีแต่ว่าจะ ล่อลวงพระมหากษัตริย์เจ้า ให้มีพระทัยอุจ คกประหม่าสละคู่สละเพื่อนไปต่าง ๆ ขุนทินะก็ ขุนมิทชะก็ดี คนทั้งสองนี้ตั้งแต่จะ ให้พระมหากษัตริย์วังเง่าเห่านร มีให้พระองค์ คิดการพระนครนั้นได้เลย ขุนมัจฉิวิยะนั้น ย่อมมีให้พระองค์จำแนกแจกทานได้เลย ถ้าพระองค์ทรงพระราชสัตหะทำทานเมื่อใด ก็ทูลทัดขัดไว้เมื่อนั้น ว่าขอพระราชทานทรัพย์ ในท้องพระโกฐพระคลังจะสิ้นไป พระองค์ อย่าได้กระทำทานเลย แต่ทูลขัดไว้ดังนี้ เนื่อง ๆ ขุนมัจฉิวิยะนี้เป็นคนตระหนี่ทรพย์ เป็นคนขี้คิดขี้ตั้งหนั้งเหนียว จทำบุญกลัวจะหมด จะให้ทานกลัวจะสิ้น ถ้าแม้ว่าจะทำบุญเมื่อไร ก็คิดถอยหน้าถอยหลัง คิดแล้วคิดเล่ามีใครจะ ทำได้เลย ครั้นตัวไปเห็นเขาซื้อของทำบุญ</p>

อักษรวิจิตรตามต้นฉบับ	อักษรวิจิตรปัจจุบัน
<p>กลุ่ม ๆ ตัวจะนิ่งอยู่มิได้ว่าเราก็จะซื้อทำบ้าง ครั้นถึงเรือนเอาถุงทรัพย์ออกมานับอ่าน แต้นับไปนับมาคิดแล้วคิดอีกว่ากูจะทำเดี๋ยวนี้ ดีหนา ๆ ยาเกือทำดีหนอ ถ้าแม้ว่ากูจะทำบุญให้ทานเดี๋ยวนี้จะมีสิ้นไปแล้วหนา ยากะนั้น เหลยจะงควักรเกิด ด้วยทรัพย์นี้ยังน้อยนัยหนาเห็นจะให้พอ คลชีตระหนี่แม้ว่าจะมีทรัพย์สิ่งของมากมายสักเท่าใดก็ยังว่าน้อย ว่าข้ายังจนข้ายังไม่มี คลชีตระหนี่มักยงนี้ แต่ปากนั้นหากพูดไปว่าไปแม้ว่าข้าได้ทรัพย์สิ้นเงินทอง ข้าจะบุญให้ทานให้ถึงดีได้แต่ปากหากว่าดังนี้ เมื่อทรัพย์ของตัวมีอยู่แล้ว ยงมีอาจะเอาออกทำได้ มีแต่ว่าจะคิดหวงแหน หวงเหนียวเอาไว้ แต่หวงไว้ ๆ คงนั้น จนตัวนั้นตายลงเมื่อใด ก็ไปตัวเปล่ามือเปล่า ทรัพย์ที่หวงไว้เขาชวนกันแย่งอยู่อีกกะทีก นี่แลคลชีตระหนี่ทรัพย์นี้ ได้แก่ขุนมัจฉริยะ ขุนมัจฉริยะนี้ใช้อื่นใช้ไกลยเหลย คฤาณหากเลก ช่างที่ของพระเจ้าจิตรราช อันว่าขุนมานะนั้น ย่อมให้พรองส์ นั้นถือปฏิมาณะตามเพศกระสัตร คนสืบสืบนี้กระทำเหมือนรักใคร่ในยพรองส์ ย่อมกราบทูลพระมหากษัตริย์ ให้ถือเอาซึ่ง สิ่งมิได้เป็นคุณเป็นประโยชน์ คลเหล่านี้ย่อม เปนได้ศึกษาชกชานมัตถุ เข้ามาไว้ในยพรองคร เปนทั้งนี้เพราจะบิดามารดา และพระอัครมเหสี</p>	<p>กลุ่ม ๆ ตัวจะนิ่งอยู่มิได้ว่าเราก็จะซื้อทำบ้าง ครั้นถึงเรือนเอาถุงทรัพย์ออกมานับอ่าน แต้นับไปนับมาคิดแล้วคิดอีกว่ากูจะทำเดี๋ยวนี้ ดีหรือ ๆ อย่าพึงทำดีหนอ ถ้าแม้ว่ากูจะทำบุญให้ทานเดี๋ยวนี้จะมีสิ้นไปแล้วหรือ อย่างกระนั้น เลยจะงควักรเกิด ด้วยทรัพย์นี้ยังน้อยนัยหนาเห็นจะไม่พอ คนชีตระหนี่แม้ว่าจะมีทรัพย์สิ่งของมากมายสักเท่าใดก็ยังว่าน้อย ว่าข้ายังจนข้ายังไม่มี คนชีตระหนี่มักอย่างนี้ แต่ปากนั้นหากพูดไปว่าไปแม้ว่าข้าได้ทรัพย์สิ้นเงินทอง ข้าจะบุญให้ทานให้ถึงดีได้แต่ปากหากว่าดังนี้ เมื่อทรัพย์ของตัวมีอยู่แล้ว ยังมีอาจะเอาออกทำได้ มีแต่ว่าจะคิดหวงแหน หวงเหนียวเอาไว้ แต่หวงไว้ ๆ ดังนั้น จนตัวนั้นตายลงเมื่อใด ก็ไปตัวเปล่ามือเปล่า ทรัพย์ที่หวงไว้เขาชวนกันแย่งอยู่อีกทีก นี่แลคนชีตระหนี่ทรัพย์นี้ ได้แก่ขุนมัจฉริยะ ขุนมัจฉริยะนี้ใช้อื่นใช้ไกลยเลย คือมหากเลก ช่างที่ของพระเจ้าจิตรราช อันว่าขุนมานะนั้น ย่อมให้พระองค์ นั้นถือปฏิมาณะตามเพศมัจฉริยะ คนสืบสืบนี้กระทำเหมือนรักใคร่ในพระองค์ ย่อมกราบทูลพระมหากษัตริย์ ให้ถือเอาซึ่ง สิ่งมิได้เป็นคุณเป็นประโยชน์ คนเหล่านี้ย่อม เปนได้ศึกษาชกชานมัตถุ เข้ามาไว้ในพระนคร เปนทั้งนี้เพราจะบิดามารดา และพระอัครมเหสี</p>

อักษรวิธิตามคัมภีร์	อักษรวิธิปัจจุบัน
<p>ของพริองศ์ให้เปนเหตุ ย่อมเปนเนื้อเปนใจ ค้วยคตทั้งปวง เขาจึงได้รับทหารแห่ง พริณามัจจุราชไว้ ศัตรูทั้งปวงจึงลวงเข้ามา กระทำร้ายแก่พริองศ์ได้ สักและว่าพริองษ์ เชื้อพงถ้อยคำแห่งข้าพเจ้าทั้งปวงนี้แล้ว พริองศ์จงมล้างเสียซึ่งขุนนางทั้งสิบสี่คน อันเปนเชื้อพวงษพริปิฎาแลมารดา และ พริอัครมเหสีของพริองษ์ ให้ถึงซึ่งความตาย สิ้นแล้วเมื่อใด นั้นแลศครูทั้งปวงจะมีโค บังเกิดแก่พริองศ์ แล้วข้าพเจ้าทั้งปวงนี้จะพา พริองษ์ไปสู่มืองแก้วอันกระะเสมสูกษ ปราศจากทุกข์ พ้นจากเหนืมือพริณามัจจุราช ได้คังนำพริไทยของพริองปราฏหนาในกาล เมื่อนั้น จิตะราชาคังวะจะนั่งสุตะวา ครั้งนั้นพริเจ้าจิตะราชบรมกระษัตริ์ พริองศ์ ได้พงแห่งชนทั้งหลาย พริองษ์กระทำตาม คำปรึกษาแห่งบุคคลทั้งปวง มีพริสังฆราช เปนคันเปนประธาน พริองศ์จึงมีพริราชองค์การ ตรีคสังแกมहाศเลกทั้งปวง คณนายเอกคิตา แลจิตะอุชุกตา ว่าคุกรท่านทั้งสอง ทานจง ถามขุนนางทั้งสิบสี่คน กับทั้งพริบิตามานดา แลพริอัครมเหสีแห่งเรำบัดนี้ยาได้ช้า ฝ่ายว่า นายเอกคิตากับจิตะอุชุกตา รับพริราชองค์การ แล้ว จึงมีกะหุ้หลวงชักถามซึ่งชนทั้งปวง ว่าบัดนี้ตัวของท่านเปนถึงปิฎามานดาทั้ง</p>	<p>ของพระองค์ให้เป็นเหตุ ย่อมเป็นเนื้อเป็นใจ ค้วยคนทั้งปวง เขาจึงได้รับทหารแห่ง พณมัจจุราชไว้ ศัตรูทั้งปวงจึงลวงเข้ามา กระทำร้ายแก่พระองค์ได้ สักและว่าพระองค์ เชื้อพงถ้อยคำแห่งข้าพเจ้าทั้งปวงนี้แล้ว พระองค์จงมล้างเสียซึ่งขุนนางทั้งสิบสี่คน อันเป็นเชื้อพระวงศ์พระบิดาแลมารดา และ พระอัครมเหสีของพระองค์ ให้ถึงซึ่งความตาย สิ้นแล้วเมื่อใด นั้นแลศครูทั้งปวงจะมีโค บังเกิดแก่พระองค์ แล้วข้าพเจ้าทั้งปวงนี้จะพา พระองค์ไปสู่มืองแก้วอันเกษมสุข ปราศจากทุกข์ พ้นจากเหนืมือพณมัจจุราช ได้คังนำพระทัยของพระองค์ปรารณาในกาล เมื่อนั้น จิตราชา ค วณ สุตะวา ครั้งนั้นพระเจ้าจิตราชบรมกษัตริย์ พระองค์ ได้พงแห่งชนทั้งหลาย พระองค์กระทำตาม คำปรึกษาแห่งบุคคลทั้งปวง มีพระสังฆราช เป็นคันเป็นประธาน พระองค์จึงมีพระราชโองการ ตรีคสังแกมहाศเลกทั้งปวง คือนายเอกคิตา แลจิตะอุชุกตา ว่าคุกรท่านทั้งสอง ท่านจง ถามขุนนางทั้งสิบสี่คน กับทั้งพระบิดามารดา แลพระอัครมเหสีแห่งเรำบัดนี้อ่าได้ช้า ฝ่ายว่า นายเอกคิตากับจิตะอุชุกตา รับพระราชโองการ แล้ว จึงมีกะหุ้หลวงชักถามซึ่งชนทั้งปวง ว่าบัดนี้ตัวของท่านเป็นถึงบิดามารดาทั้ง</p>

อักษรวิธิตามต้นฉบับ	อักษรวิธิปัจจุบัน
<p>นางอวิชาเทวินีเล่าถึงพระอัคมะเหสี เปนที่รักใคร่ในพระองค์ยิ่งนัก ซอหนึ่งอันว่า ขุนทั้งหลายสิบสี่คนนี้เล่า แด่ลวัน เปนพระยาคี พริวงค์ทั้งสิ้น พริมหากษัตริย์เจ้าทรง พริกรรพนาโปรฎ พริราชทานซึ่งพระเกียรติยศ ให้ทุก ๆ คน เหตุไฉนจึงมิได้รักษา พริมหากษัตริย์ ให้เปนยุคเป็นบรมมมังเลย ย่อมแนะนำกราบทูลแต่จะให้เปนโทษ คิดอ่าน สิ่งไรก็ให้มิใช่ประโยชน์แก่พริมหากษัตริย์ เจ้าเลย มีแต่จะคบคิดพาเอาศัตรูเข้ามาไว้ ในพระนคร ให้กระทำร้ายพริมหากษัตริย์เจ้านี้ ด้วยเหตุอันใด ท่านจงว่าไปให้แจ้งในกาล บัดนี้ คะหากาเล ในกาลครั้งนั้น อันว่าพระบิดามารดาแลพระอัคมะเหสี กับ ขุนนางสิบสี่คนนั้นมีอาจะแก้ได้ ก็รับสารภาพว่า ข้าแต่ท่าน ข้าพเจ้าทั้งหลายนี้ผิดอยู่แล้ว พริเจ้าข้า อันว่าโทษแห่งข้าพเจ้าผิดนี้มีอยู่มาก สุดแต่จะทรงพริกรรพนาโปรฎ แก่ข้าพเจ้า หงปวงนี้เกิด ราชฯ ฝ่ายว่าสมเด็จพระมหา กษัตริย์ ได้ทรงฟังซึ่งถ้อยคำแห่งชนทั้งปวง รับมานุโทษแล้ว พระองค์จึงตรัสสั่งแก่เจ้าพริยา สักทา ๆ นื้อจะทูลว่าเชื่อนิยกุล ครั้นเชื่อนิ นิยกุลแล้วกาลใด ผลนั้นก็บังเกิดเมื่อภายหลัง เหตุครั้งนี้พระองค์จึงตรัสสั่งแก่ เจ้าพริยาสักทา ว่าท่านจงกองกูปิตที่ขึ้นในกาลครั้งนี้เกิด</p>	<p>นางอวิชาเทวินีเล่าก็เป็นถึงพระอัคมะเหสี เปนที่รักใคร่ในพระองค์ยิ่งนัก ซอหนึ่งอันว่า ขุนทั้งหลายสิบสี่คนนี้เล่า แด่ลวัน เปนพระยาคี พระวงศ์ทั้งสิ้น พระมหากษัตริย์เจ้าทรง พระกรุณาโปรด พระราชทานซึ่งพระเกียรติยศ ให้ทุก ๆ คน เหตุไฉนจึงมิได้รักษา พระมหากษัตริย์ ให้เป็นยุคเป็นบรมมมังเลย ย่อมแนะนำกราบทูลแต่จะให้เป็นโทษ คิดอ่าน สิ่งไรก็ไม่เป็นประโยชน์แก่พระมหากษัตริย์ เจ้าเลย มีแต่จะคบคิดพาเอาศัตรูเข้ามาไว้ ในพระนคร ให้กระทำร้ายพระมหากษัตริย์เจ้านี้ ด้วยเหตุอันใด ท่านจงว่าไปให้แจ้งในกาล บัดนี้ คทา กาเล ในกาลครั้งนั้น อันว่าพระบิดามารดาแลพระอัคมะเหสี กับ ขุนนางสิบสี่คนนั้นมีอาจะแก้ได้ ก็รับสารภาพว่า ข้าแต่ท่าน ข้าพเจ้าทั้งหลายนี้ผิดอยู่แล้ว พระเจ้าข้า อันว่าโทษแห่งข้าพเจ้าผิดนี้มีอยู่มาก สุดแต่จะทรงพระกรุณาโปรด แก่ข้าพเจ้า หังปวงนี้เกิด ราชฯ ฝ่ายว่าสมเด็จพระมหา กษัตริย์ ได้ทรงฟังซึ่งถ้อยคำแห่งชนทั้งปวง รับมานุโทษแล้ว พระองค์จึงตรัสสั่งแก่เจ้าพระยา สักทา ๆ นื้อจะทูลว่าเชื่อนิยกุล ครั้นเชื่อนิ นิยกุลแล้วกาลใด ผลนั้นก็บังเกิดเมื่อภายหลัง เหตุครั้งนี้พระองค์จึงตรัสสั่งแก่ เจ้าพระยาสักทา ว่าท่านจงกองกูปิตที่ขึ้นในกาลครั้งนี้เกิด</p>

อักษรวิธีตามคัมภีร์	อักษรวิธีปัจจุบัน
<p>ฝ่ายว่าเจ้าพราหมณ์สัถราชกับพริวารของกานแล้ว ก็มากองกมลพิพิธตามรับสั่ง พริวารทั้งสาม พริวเองนั้น จึงอ่านพริวเวศคาถา ด้วยเคชะวาสนาการมีพริวมหากระษัตริ ผลก็บังเกิดขึ้นทันที อันว่าพริวชั้นไชยทั้งสามแหลม ก็บังเกิดขึ้นในยามกลางกองกมลพิพิธในเวลานั้น ฝ่ายว่าพริวารทั้งสามพริวองค์ ครั้นเห็น พริวชั้นบังเกิดขึ้นแล้ว จึงถวายพริวภรณ พริวมหากระษัตริว่า มหาราช ข่าแต่บพิตร พริวราชสมภารผู้ประเสริฐ บัดนี้พริวชั้นไชย บังเกิดขึ้นแล้ว ขอเชิญพริวองค์เสด็จเข้าไปสู่ กองกมลพิพิธ จงหยิบเอาพริวชั้นไชยทั้งสามแหลม นั้นเถิด ราชฯ ฝ่ายว่าพริวมหากระษัตริ พริวองค์ได้ทรงฟังพริวารถวายพริวภรณทั้ง พริวองค์เสด็จพริวราชคำเนิน เข้าไปสู่กองกมลพิพิธ แต่จะได้รื้อนพริวองค์มาครวณอันหนึ่งหาไม่ได้ พริวองค์ก็หยิบเอาพริวชั้นไชยทั้งสามแหลม ได้คังน้ำพริวไทยของพริวองค์ปราณนา ชันหา อันว่าพริวชั้นทั้งสามนั้น มีนามชื่อต่าง ๆ กัน พริวชั้นแหลมหนึ่งนั้นชื่อตะหังคะประหาร พริวชั้นแหลมนี้ค้ำนั้นย่อมวิจิตรจจะหนา ประคัม ประคานเป็นลวดลายแล้วไปด้วยเงิน พริวชั้นแหลมสองนั้นชื่อว่าวิชัยประหาร พริวชั้นแหลมนี้ค้ำนั้นย่อมวิจิตรจจะหนาประคัมประคาน แล้วไปด้วยทอง พริวชั้นแหลมสามนั้นชื่อว่า</p>	<p>ฝ่ายว่าเจ้าพราหมณ์สัถราชกับพริวารของกานแล้ว ก็มากองกมลพิพิธตามรับสั่ง พระฤาษีทั้งสาม พริวองค์นั้น จึงอ่านพริวเวศคาถา ด้วยเคชะวาสนาการมีพริวมหากระษัตริย์ ผลก็บังเกิดขึ้นทันที อันว่าพริวชั้นไชยทั้งสามแหลม ก็บังเกิดขึ้นในยามกลางกองกมลพิพิธในเวลานั้น ฝ่ายว่าพริวารทั้งสามพริวองค์ ครั้นเห็น พริวชั้นบังเกิดขึ้นแล้ว จึงถวายพริวภรณ พริวมหากระษัตริย์ว่า มหาราช ข่าแต่บพิตร พริวราชสมภารผู้ประเสริฐ บัดนี้พริวชั้นไชย บังเกิดขึ้นแล้ว ขอเชิญพริวองค์เสด็จเข้าไปสู่ กองกมลพิพิธ จงหยิบเอาพริวชั้นไชยทั้งสามแหลม นั้นเถิด ราชฯ ฝ่ายว่าพริวมหากระษัตริย์ พริวองค์ได้ทรงฟังพริวารถวายพริวภรณทั้ง พริวองค์เสด็จพริวราชคำเนิน เข้าไปสู่กองกมลพิพิธ แต่จะได้รื้อนพริวองค์มาครวณอันหนึ่งหาไม่ได้ พริวองค์ก็หยิบเอาพริวชั้นไชยทั้งสามแหลม ได้คังน้ำพริวไทยของพริวองค์ปราณนา ชันหา อันว่าพริวชั้นทั้งสามนั้น มีนามชื่อต่าง ๆ กัน พริวชั้นแหลมหนึ่งนั้นชื่อตะหังคะประหาร พริวชั้นแหลมนี้ค้ำนั้นย่อมวิจิตรจจะหนา ประคัม ประคานเป็นลวดลายแล้วไปด้วยเงิน พริวชั้นแหลมสองนั้นชื่อว่าวิชัยประหาร พริวชั้นแหลมนี้ค้ำนั้นย่อมวิจิตรจจะหนาประคัมประคาน แล้วไปด้วยทอง พริวชั้นแหลมสามนั้นชื่อว่า</p>

อักษรวินัยตามต้นฉบับ	อักษรวินัยปัจจุบัน
<p>สมุทฺตเจตฺตพฺพหฺร มิตฺถํอํณวิจิตรจจะหนฺนาประคฺบ ประคาเปณลวคฺคทาย แลวไปคฺวียแกวฺเจจ ประกาน อํณวํพริขณฺทังสามณฺนํมิตฺถิ ทาง ๆ กัน จะได้เหมือนกันหามิได้ อํณวํ พริขณฺทังสามณฺนํอํสามาทจะประหนฺนํซึ่ง ช้าศึกศฺตรูหมุอริณราช ใหวีนาคชาคเคจ กระเคณคณฺนํลีนชิวมรณัง เอวํกมิตฺถวประการะ ทังนี้ ๑ ทินํอํคมาจจะวํคฺวียถฺทหิแห่งพริขณ ทังสามเลมณฺนํให้เข้าเนื้อเข้าใจ กิริยวํ พริขณฺทอํณชื้อวํคทังคปะพฺพหฺรณํนํเปณ ประกานโดย จึงวิสิขณวํพริขณฺทอํณชื้อวํ คทังคปะพฺพหฺรณํนํนํถา ถ่าและวํคคฺตรูบงเกิด ขึ้นกาลเมื่อใด ก็จจะประหารให้กระจักกระจาย ไปได้ไณยกาลเมื่อนั้น ไสยณะถา มีอุปฺปมาณฺนํโดย ก็มีอุปฺปมาประโหมยประคฺจุจะคัง กัลลอมอํณแหวกเสียซึ่งจอกและแพน จอกและแพนนั้นอุปฺปมาประโหมยเหมอินราชศฺตรู กลาวคฺคถา อะกุสฺสชฺรรมทังปวง อํณวํกัลลอม นํนํอุปฺปมาเหมือนพริขณ อํณอํสามาค ทังจะกํจคฺคเสียซึ่งศฺตรูทังปวง อํณวํพริขณ อํณมึนํนํชื้อวํวชิระปะพฺพหฺรณํ ถ่าวํศฺตรู บังเกิดขึ้นไณยกาลโดย ก็จจะประหนฺนํชมเสียให้ ภายแพไณยกาลนํนํ ไสยณะถา และมีอุปฺปมา ณฺนํโดย อุปฺปมาประโหมยเหมือนสิลาอํณทํบอญ่า ทํมคาววํอญ่าณํนํถาสิลาทํบอญ่าแล้ว</p>	<p>สมุทฺตเจตฺตพฺพหฺร มิตฺถํอํณวิจิตรจจะหนฺนาประคฺบ ประคาเปณลวคฺคทาย แลวไปคฺวียแกวฺเจจ ประการ อํณวํพระชฺรศฺทังสามณฺนํมิตฺถิ ทาง ๆ กัน จะได้เหมือนกันหามิได้ อํณวํ พระชฺรศฺทังสามณฺนํอํสามาทจะประหนฺนํซึ่ง ช้าศึกศฺตรูหมุอริณราช ใหวีนาคชาคเคจ กระเคณคณฺนํลีนชิวมรณัง เอวํกมิตฺถวประการ ทังนี้ ๑ ทินํอํคมาจจะวํคฺวียถฺทหิแห่งพระชฺรศ ทังสามเลมณฺนํให้เข้าเนื้อเข้าใจ กิริยวํ พระชฺรศฺทอํณชื้อวํคทังคปะพฺพหฺรณํนํนํเป็น ประการใด จึงวิสิขณวํพระชฺรศฺทอํณชื้อวํ คทังคปะพฺพหฺรณํนํนํหรือ ถ่าแล้ววํคคฺตรูบงเกิด ขึ้นกาลเมื่อใด ก็จจะประหารให้กระจักกระจาย ไปได้ไณยกาลเมื่อนั้น ไสยณะถา มีอุปฺปมาณฺนํใด ก็มีอุปฺปมาประคฺจุจะคัง กัลลอมอํณแหวกเสียซึ่งจอกและแพน จอกและแพนนั้นอุปฺปมาประโหมยเหมือนราชศฺตรู กล่าวคฺคคือ อุกุสฺสชฺรรมทังปวง อํณวํกัลลอม นํนํอุปฺปมาเหมือนพระชฺรศฺท อํณอํสามาท ทังจะกํจคฺคเสียซึ่งศฺตรูทังปวง อํณวํพระชฺรศ อํณมึนํนํชื้อวํวชิระปะพฺพหฺรณํนํ ถ่าวํศฺตรู บังเกิดขึ้นไณยกาลใด ก็จจะประหารชมเสียให้ ภายแพไณยกาลนํนํ ไสยณะถา และมีอุปฺปมา ณฺนํใด อุปฺปมาประโหมยเหมือนสิลาอํณทํบอญ่า ทํมคาววํอญ่าณํนํถ่าสิลาทํบอญ่าแล้ว</p>

อักขรวิธีตามต้นฉบับ	อักขรวิธีปัจจุบัน
<p>ก็จะถึงซึ่งวินาศนิพหยา อย้านั้นอุปประไหมย เหมือนสักครูกล่าวคืออกุศลธรรมทั้งปวง สินลานั้นอุปประไหมยเหมือนพริชอันแปดฝักฝ่าย ข้างกุศล พริชอันชื่อว่าสมุคเจตประหารนั้น ย่อมมีสักกานุภาพยิ่งนักหนา ยะธา มีอุปประหมาดันโคย อุปประไหมยเหมือนจักแก้ว ของบรมจักรพัทธราหิราช อันประกอบไป ด้วยฤทธิต่าง ๆ แดไปโยไนยทวีปใหญ่ทั้งสี่ มีทวีปน้อยสองพันแปดบริวาร ย่อมให้อยู่ใน อำนาจทั้งสิ้น อันว่าพริชอันแปดนั้นอาจ จะตัดเสียซึ่งราชสักครทั้งปวง ยะธาและมี อุปประหมาดันโคย อุปประไหมยประคุดังว่า คันคาน อันบุคคผลประหารเสียซึ่งยอดชาคแล้ว ก็มีอำนาจที่จึงออกจำเวฐขึ้นได้ฉันโคยกค อันว่าคันคานนั้นมีอุปประไหมยเหมือนอกุศลธรรม ทั้งปวง อันมิได้บังเกิดขึ้นได้ ย่อมวินาศไป ด้วยพริชอันชื่อสมุคเจตประหารด้วยประการ ดังนี้ ๑ ราชา ฝ่ายว่าพริเจ้าจิตรราช พริบาทกียันพริชอันมีฤทธินั้นให้แก่ พริะจิตะปัสสะทิ พริะจิตะปัสสะทินี้แปลว่ามีจิต อันผ่องแผ้ว ประคุดน้ำแก้วอันบริสุทธิ์เป็นอันค ว่าคุกรท่าน ๆ จงเอาพริชอันแปดนี้ ไป ประหารผลาญเสียซึ่งปิฎกามารคาแห่งเรา อันมีนามชื่อพริเจ้าโมหะราชกับทั้งมารคา อันชื่อนางโลภะเทวี ท่านจงฆ่าเสียเห็ดคยาไว้</p>	<p>ก็จะถึงซึ่งวินาศนิพหยา หนุ้านั้นอุปไมย เหมือนสักครูกล่าวคืออกุศลธรรมทั้งปวง สินลานั้นอุปไมยเหมือนพระขรรค์อันแปดฝักฝ่าย ข้างกุศล พระขรรค์อันชื่อว่าสมุคเจตพหานนั้น ย่อมมีสักกานุภาพยิ่งนักหนา ยะธา มีอุปมาฉันโคย อุปไมยเหมือนจักรแก้ว ของบรมจักรพัทธราหิราช อันประกอบไป ด้วยฤทธิต่าง ๆ แดไปโยไนยทวีปใหญ่ทั้งสี่ มีทวีปน้อยสองพันแปดบริวาร ย่อมให้อยู่ใน อำนาจทั้งสิ้น อันว่าพระขรรค์เล่มนี้อาจสามารถ จะตัดเสียซึ่งราชสักครทั้งปวง ยะธา และมี อุปมาฉันโคย อุปไมยประคุดังว่า คันคาล อันบุคคผลประหารเสียซึ่งยอดชาคแล้ว ก็มีอำนาจที่จะออกจำเวฐขึ้นได้ฉันโคยกค อันว่าคันคาลนั้นมีอุปไมยเหมือนอกุศลธรรม ทั้งปวง อันมิได้บังเกิดขึ้นได้ ย่อมวินาศไป ด้วยพระขรรค์อันชื่อสมุคเจตพหานด้วยประการ ดังนี้ ๑ ราชา ฝ่ายว่าพระเจ้าจิตรราช พระบาทกียันพระขรรค์อันมีฤทธินั้นให้แก่ พระจิตะปัสสะทิ พระจิตะปัสสะทินี้แปลว่ามีจิต อันผ่องแผ้ว ประคุดน้ำแก้วอันบริสุทธิ์เป็นอันค ว่าคุกรท่าน ๆ จงเอาพระขรรค์เล่มนี้ ไป ประหารผลาญเสียซึ่งปิฎกามารคาแห่งเรา อันมีนามชื่อพระเจ้าโมหะราช กับทั้งมารคา อันชื่อนางโลภะเทวี ท่านจงฆ่าเสียเห็ดคยาไว้</p>

อักษรวิจิตรตามต้นฉบับ	อักษรวิจิตรปัจจุบัน
<p>หมั้นเหลยใช้แต่เท่านั้นท่านจงฆ่าเสียซึ่งอัคมเหสี ของเรา อันมีนามชื่อว่านางอะวิชาคนนียอม ให้โทษแก่เรานี้หนักหนา ย่อมให้เรานี้มีคัม ลุ่มหลงไปด้วยถ้อยคำ แม้นว่าจะคิดราชกา นบ้านเมืองสิ่งใดก็ให้สามาคที่จะคิดได้ ท่านอย่าไว้หมั้นเหลย จงฆ่าเสียเถิด ใช้แต่ เท่านั้น อันว่าขุนนางทั้งหลายสิบสี่คน อันเป็น เชื้อพระวงศ์แห่งเรานั้น ไอ้คนเหล่านี้หมั้นยอม ชักนำข้าศึกเข้ามา ท่านจงประหารณสถานเสีย ให้สิ้นทั้งสิบสี่คน ยาไว้หมั้นเป็นอันขาดที่เดียว ฝ่ายว่าพระเจ้าจิตตบพิตรรับพระราชโองการแล้ว ก็ไปประหารซึ่งพระบิดาและมารดาและ พระอัคมเหสีกับทั้งขุนนางสิบสี่คนนั้น ให้ถึง แก่กาลความตายสิ้นสุดด้วยพระหรรษอันชื่อว่า สมุจเฉตประหาร ในกาลครั้งนั้น ฯ สาธุโว่ กูกระษัตริย์ประหฤทัยกทั้งหลาย อย่าสอแค้นสวสยเสียเข้ามาในยสถานที่นี่ ว่าพระเจ้าจิตตราชฆ่าเสียซึ่งบิดาและมารดา จริง ๆ ใช้คนนั้นนำทนายท่านทั้งปวง หากจะเปรียบให้เห็นซึ่งใจความคอก จะได้ ฆ่าจริง ๆ นั้นหาได้ อันว่าพระเจ้าจิตตราชนั้น ใช้อื่นไกลเลย คือกวงจิตชีวิตของเรานี้และ หากจะยกย่องขึ้นว่า ได้เสวยราชสมบัติอยู่ใน กายฉนกร กายฉนกรนั้นคือนามว่ารูปกายแห่งเรา นี้และ สักดา อันว่าสมเด็จพระพุทธเจ้าศรี</p>	<p>มันเหลยใช้แต่เท่านั้นท่านจงฆ่าเสียซึ่งอัคมเหสี ของเรา อันมีนามชื่อว่านางอวิชาคนนียอม ให้โทษแก่เรานี้หนักหนา ย่อมให้เรานี้มีคัม ลุ่มหลงไปด้วยถ้อยคำ แม้นว่าจะคิดราชกา นบ้านเมืองสิ่งใดก็ไม่สามารถที่จะคิดได้ ท่านอย่าไว้มันเหลย จงฆ่าเสียเถิด ใช้แต่ เท่านั้น อันว่าขุนนางทั้งหลายสิบสี่คน อันเป็น เชื้อพระวงศ์แห่งเรานั้น ไอ้คนเหล่านี้มันยอม ชักนำข้าศึกเข้ามา ท่านจงประหารณสถานเสีย ให้สิ้นทั้งสิบสี่คน อย่าไว้มันเป็นอันขาดที่เดียว ฝ่ายว่าพระเจ้าจิตตบพิตรรับพระราชโองการแล้ว ก็ไปประหารซึ่งพระบิดาและมารดาและ พระอัคมเหสีกับทั้งขุนนางสิบสี่คนนั้น ให้ถึง แก่กาลความตายสิ้นสุดด้วยพระหรรษอันชื่อว่า สมุจเฉตประหาร ในกาลครั้งนั้น ฯ สาธุโว่ กูกระษัตริย์ประหฤทัยกทั้งหลาย อย่าสอแค้นสวสยเสียเข้ามาในสถานที่นี้ ว่าพระเจ้าจิตตราชฆ่าเสียซึ่งบิดาและมารดา จริง ๆ ใช้คนนั้นนำทนายท่านทั้งปวง หากจะเปรียบให้เห็นซึ่งใจความคอก จะได้ ฆ่าจริง ๆ นั้นหาได้ อันว่าพระเจ้าจิตตราชนั้น ใช้อื่นไกลเลย คือกวงจิตชีวิตของเรานี้และ หากจะยกย่องขึ้นว่า ได้เสวยราชสมบัติอยู่ใน กายฉนกร กายฉนกรนั้นคือนามว่ารูปกายแห่งเรา นี้และ สักดา อันว่าสมเด็จพระพุทธเจ้าศรี</p>

อักษรวิธิตามคัมภีร์	อักษรวิธิปัจจุบัน
<p>พิธีกรรมเทศนาเป็นฝ่ายปรมัตถ์ จึงจัดออกมา ว่าเมืองกายนคร อันว่ามีภูมามาคาและ พิธีอัครมเหสี กับขุนนางสิบสี่คนนั้นเล่า แต่ล้วน เป็นฝ่ายอะกุศลทั้งสิ้น ท่านหากจัดแจงตามคำ พิธีปรมัตถ์ ยกขึ้นเป็นภูมามาคาเป็น พิธีอัครมเหสี และพิธีชาติพิธีวงศ์ทั้งหลาย สิบสี่คน คุงพระธรรมเทศนาของสมเด็จพระ พรหมหารุณา สำนาสัมพุทธเจ้าโปรดประทาน ไว้ด้วยประการดังนี้ ฯ</p> <p>อะถะ โชกาเล ในกาลครั้งนั้น ราชา สมเดจ์บรมกษัตริย์ เมื่อพิธีขึ้นบังเกิดขึ้นใน สันดาน ประหารซึ่งอะกุศลธรรมสิ้นสุดแล้ว น้ำพระทัยเท้าเทือนองแว้วเป็นอันดี กิริยาว่า พิธีสังฆราชและพิธีภิกษุและฤาษี กับมหาดเล็ก อันสนิททั้งสิบสี่คน และเจ้าพิธีพาพิธีหลวง ทั้งสิบเก้าคนนั้น จึงชวนกันมาเชื้อเชิญ สมเดจ์พระเจ้าจิตรราช ให้ออกจากเมืองกายนคร ฝ่ายว่าพิธีสังฆราชเจ้าทั้งสอง ๐ จึงถวาย พิธีภรรยา มหาราช คุกรบภิกษุราชสมภาร ผู้ประเสริฐ มาเทศมาเราจะไปสู่เมืองแก้ว กล่าวคฤาพินินภาร อาตมะมานี้และอาสามารถ ที่จะเป็นมคคประเทศ นำเสด็จพิธีองค์ไปไน ครั้งนี้ ราชา ครั้งนั้นสมเดจ์พระเจ้าจิตรราช บรมกษัตริย์ ครั้นพระบัญชาสมาธิบังเกิดขึ้น ในกายแล้ว พระองค์จึงพิจารณาเห็นซึ่งกรรม</p>	<p>พระธรรมเทศนาเป็นฝ่ายปรมัตถ์ จึงจัดออกมา ว่าเมืองกายนคร อันว่ามีคัมภีร์มาคาและ พระอัครมเหสี กับขุนนางสิบสี่คนนั้นเล่า แต่ล้วน เป็นฝ่ายอกุศลทั้งสิ้น ท่านหากจัดแจงตามคำ พระปรมัตถ์ ยกขึ้นเป็นคัมภีร์มาคาเป็น พระอัครมเหสี และพระญาติพระวงศ์ทั้งหลาย สิบสี่คน คุงพระธรรมเทศนาของสมเด็จพระ พรหมหารุณา สำนาสัมพุทธเจ้าโปรดประทาน ไว้ด้วยประการดังนี้ ฯ</p> <p>อะถะ โชกาเล ในกาลครั้งนั้น ราชา สมเดจ์บรมกษัตริย์ เมื่อพระบรมกษัตริย์บังเกิดขึ้นใน สันดาน ประหารซึ่งอกุศลธรรมสิ้นสุดแล้ว น้ำพระทัยเท้าเทือนองแว้วเป็นอันดี กิริยาว่า พระสังฆราชและพระภิกษุและฤาษี กับมหาดเล็ก อันสนิททั้งสิบสี่คน และเจ้าพิธีพาพิธีหลวง ทั้งสิบเก้าคนนั้น จึงชวนกันมาเชื้อเชิญ สมเดจ์พระเจ้าจิตรราช ให้ออกจากเมืองกายนคร ฝ่ายว่าพระสังฆราชเจ้าทั้งสอง ๐ จึงถวาย พระภรรยา มหาราช คุกรบพิตรพระราชมภาร ผู้ประเสริฐ มาเทศมาเราจะไปสู่เมืองแก้ว กล่าวคือพระนิพพาน อาตมะมานี้และอาสามารถ ที่จะเป็นมคคประเทศ นำเสด็จพระองค์ไปไน ครั้งนี้ ราชา ครั้งนั้นสมเดจ์พระเจ้าจิตรราช บรมกษัตริย์ ครั้นพระบัญชาสมาธิบังเกิดขึ้น ในกายแล้ว พระองค์จึงพิจารณาเห็นซึ่งกรรม</p>

อักษรวิธีตามต้นฉบับ	อักษรวิธีปัจจุบัน
<p>ทั้งหลาย แจ่งประจักษ์ตลอดไปดั่งพิริไทย ปรากฏนา พริองค์ทรวงทิพภูสาอาภร การจะณะจั่วหุกรร เจียกพรหุรักเกล้า ส่ออิงทอง สร้อยสงทวารกรองกระหนก รัศอกโอบพิริอัสสา กล่าวคฤาโกธิมกษิยะชา สามสิบเจ็ด กัณฑ์มเป็นเครื่องประดับประดา กายของพริองค์ คฤาพิริสะติปฐารศรี อธิบาทมี สัมมัมปะทานสี พละด้า โพิษขงเจจ พรอัญจิกะมกแปด จึงเปณ พริโพธิมกษิยะธรรมสามสิบเจ็ด พริองค์ ทรงเสจแล้ว กสอศไสพทฐามรงทั้งสิบนิ้ว กล่าวคฤาสิกขามทสิบประการ อรร...ณ สิ้นแห่งสามเนร พริองค์ทรงพิริหมามงกุด อันเปณมึงมุงกฏแห่งพริอะริยะเจ้าทั้งหลาย กล่าวครือสื่อนสองร้อยยี่สิบเจ็ด พริองค์ทรง เสจแล้ว พริะแก้วทรวงเกราะเพชรสำหรับ ราชาอนุภาพ กล่าวคฤาพิริะจุฑพรมมะวิหาร ทั้งสี่ คฤาพิริเมตาคะรณามทุตาอุเบกขา แล้วพริองค์ทรงซึ่งพริะชันอันคมกลา กล่าวคฤาสมุจเฉทปะทานผลาญเสียซึ่งราชศัตรู อันกล่าวคฤาอะกุศลธรรมทั้งปวงนั้นขาดสิ้นแล้ว พริองค์ก็ขึ้นสู่ภูแถวกล่าวแล้วคฤาพิริธรรม ทั้งหลายแปดหมื่นศรีภร พริองค์เสด็จนั่งใน รัตะมะบันลังพิริที่นั่งแก้ว อันประดับประดา ไปด้วยเนาวรัตน์ทั้งหลายเก้าประการ</p>	<p>ทั้งหลาย แจ่งประจักษ์ตลอดไปดั่งพระทัย ปรากฏนา พระองค์ก็ทรวงทิพภูสาอาภรณ์ กาญจนะจอนหุกรร เจียกจอนพาหุรักเกล้า ส่ออิงทอง สร้อยสังวาลกรองกระหนก รัศอกโอบพระอัสสา กล่าวคือโพธิมกษิยะธรรม สามสิบเจ็ด กัณฑ์มเป็นเครื่องประดับประดา กายของพระองค์ คือพระสติปฐฐานสี อธิบาทสี่ สัมมัมปะทานสี่ พละห้า โพิษองค์เจ็ด พระอัญฐังคิกรมรรคแปด จึงเป็น พระโพธิมกษิยะธรรมสามสิบเจ็ด พระองค์ ทรงเสร็จแล้ว ก็สอศไสพทฐามรงทั้งสิบนิ้ว กล่าวคือสิกขามทสิบประการ อัน... (เป็น) สิ้นแห่งสามเนร พระองค์ทรงพระมหามงกุด อันเป็นมึงมุงกฏแห่งพระอริยะเจ้าทั้งหลาย กล่าวคือศีลสองร้อยยี่สิบเจ็ด พระองค์ทรง เสร็จแล้ว พระแก้วก็ทรวงเกราะเพชรสำหรับ ราชาอนุภาพ กล่าวคือพระจุฑพรมวิหาร ทั้งสี่ คือพระเมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา แล้วพระองค์ทรงซึ่งพระขรรค์อันคมกล้า กล่าวคือสมุจเฉทปะทานผลาญเสียซึ่งราชศัตรู อันกล่าวคืออกุศลธรรมทั้งปวงนั้นขาดสิ้นแล้ว พระองค์ก็ขึ้นสู่ภูแถวแล้วกล่าวแล้วคือพระธรรม ทั้งหลายแปดหมื่นสี่พัน พระองค์เสด็จนั่งใน รัตนบัลลังก์พระที่นั่งแก้ว อันประดับประดา ไปด้วยเนาวรัตน์ทั้งหลายเก้าประการ</p>

อักขรวิธีตามคัมภีร์	อักขรวิธีปัจจุบัน
<p>คฤาพรีเนาวโลกุตรธรรมทั้งเก้า คฤาภักดี ผลสี่พรีนิภาณหนึ่ง จึงแปลพรีเนาวะโลกุตร ธรรมทั้งเก้า และราชภฏนั้นพรีองค์เทียบไป ม้าสินทพชาค อันกล่าวคฤาพรีจักุปาริสุทสิน ทั้งสี่ คฤาปาติโมกษสังวรสี่หนึ่ง อินทริสังวรสี่หนึ่ง บัดใจยะสันนิทสิทสี่หนึ่ง อาชีวะปาริสุทสี่หนึ่ง อาสามาจะชักซึ่ง พรีธรรมภฏนั้น ให้เลื่อนลอยไปยังพรีนิภาณ ฝ่ายว่าพรีโพธิสัตว์อันทรงพรีนามชื่อ พรีเจ้าจิตราช พรีองค์ทรงซึ่งฤทธิเดช ทั้งหลายสิบประการ คฤาพรีวิธอันยังเกิด แต่ความปรารถนา เพื่อจะให้แปลปรโหมยศ นั้นประการหนึ่ง คฤาวิธอันยังเกิดแต่ความ เพียรนั้นประการหนึ่ง คฤาวิธอันยังเกิด แต่ดวงจิตนั้นประการหนึ่ง คฤาวิธอันยังเกิด แต่ปัญญาอันประการหนึ่ง แล้วพรีองค์ตรัสรู้ ซึ่งยานทั้งหลายสี่ คฤาบุบเพนิวาสนยาน เวสาร์ชญาณ สัพพันจุตญาณ ครั้งนั้นอันว่า ชลทั้งหลาย มีพรีสังฆราชแปลคัมภีร์ประทาน แปลมีคะประเทสนาเสด็จสมเด็จพรีเจ้าจิตราช ไปคัมภีร์ทางทั้งสี่ คฤาทางพรีโสคาหนึ่ง ทางพรีลักกิตาหนึ่ง ทางพรีอะนาคาหนึ่ง ทางพรีอะระหังหนึ่ง อันแปลทางแห่ง พรีอะริยะเจ้าแต่ปางกร ๗। ราชา ฝ่ายว่าพรีเจ้าจิตราช พรีองค์</p>	<p>คือพระเนาวโลกุตรธรรมทั้งเก้า คือมรรคสี่ ผลสี่พระนิพพานหนึ่ง จึงเป็นพระเนาวโลกุตร ธรรมทั้งเก้า และราชภฏนั้นพระองค์เทียบไป ม้าสินทพชาค อันกล่าวคือพระจักุปาริสุทสี่ ทั้งสี่ คือปาติโมกษสังวรสี่หนึ่ง อินทริสังวรสี่หนึ่ง บัดใจสันนิทสิทสี่หนึ่ง อาชีวะปาริสุทสี่หนึ่ง อาจสามารถจะชักซึ่ง พระธรรมภฏนั้น ให้เลื่อนลอยไปยังพระนิพพาน ฝ่ายว่าพระโพธิสัตว์อันทรงพระนามชื่อ พระเจ้าจิตราช พระองค์ทรงซึ่งฤทธิเดช ทั้งหลายสิบประการ คือพระฤทธิเดชอันยังเกิด แต่ความปรารถนา เพื่อจะให้เป็นประโยชน์ นั้นประการหนึ่ง คือฤทธิอันยังเกิดแต่ความ เพียรนั้นประการหนึ่ง คือฤทธิอันยังเกิด แต่ดวงจิตนั้นประการหนึ่ง คือฤทธิอันยังเกิด แต่ปัญญาอันประการหนึ่ง แล้วพระองค์ตรัสรู้ ซึ่งญาณทั้งหลายสี่ คือบุบเพนิวาสนญาณ เวสาร์ชญาณ สัพพัญญุตญาณ ครั้งนั้นอันว่า ชนทั้งหลาย มีพระสังฆราชเป็นคัมภีร์ประทาน เป็นมีคัมภีร์ประเทสนาเสด็จสมเด็จพระเจ้าจิตราช ไปคัมภีร์ทางทั้งสี่ คือทางพระโสคาอันหนึ่ง ทางพระสกทาคามีหนึ่ง ทางพระอนาคามีหนึ่ง ทางพระอรหันต์ อันเป็นทางแห่ง พระอริยะเจ้าแต่ปางก่อน ๗। ราชา ฝ่ายว่าพระเจ้าจิตราช พระองค์</p>

อักษรวิธีตามต้นฉบับ	อักษรวิธีปัจจุบัน
<p>เลื่อนลอยไปในท่ามกลางเวหา มีหมู่โยธา หงหลายเบญยศบริวาร ก่แหล้อมไปใน เมืองซ้ายแลเบื้องขวา เบื้องหน้าแลเบื้องหลัง กราบเท่าถึงเมืองแก้ว อันกล่าวแล้วคือ พิรีนิพาน อันเป็นนิวาสุฐาน อันบรมล้าเลิศ ประเสริฐยิ่งนักหนาที่นั่นพระองค์ก็พ้นจากมือ พญามัจจุราช อันกล่าวคือความตาย พระองค์ บ่ายหน้าไปเมืองแก้ว อันแล้วไปด้วยกำแพง หนาแน่นได้เจ็ดชั้นมั่นคงยิ่งนักหนา มัจจุราชา พญามัจจุราชนั้น ไม่สามารถที่จะ คิดตามเบียดเบียนพระองค์ได้ พระองค์พ้นไพร ปราศจากทุกข์ ได้เสวยสุขในเมืงแก้ว กล่าวแล้วคือพิรีนิพานในกาลครั้งนั้น ฯ ใจความว่า โย บุคโคโล อันว่าบุคโคโลโดย ถ้าแม้ว่าเข้าไปในเมืงพิรีนิพานแล้ว โส บุคโคโล อันว่าบุคโคโลนั้น จะหลงอยู่ด้วย สมบัติทั้งปวงในเมืงพิรีนิพาน เหตุว่า พิรีนิพานนั้น ร่มเย็นะ นำมาซึ่งความสุข ะรื่นชื่นบานยิ่งนักหนา ถ้าบุคโคโลเข้าไป ในเมืงพิรีนิพานแล้ว อันจะได้กลับมานั้น หามีได้ ถึงว่าบุคโคโลมีกำลัง เอาเชือกมาผูก ท่ามกลางองค์แห่งบุคโคโลนั้น แล้วผูกคร่าลาก ออกมา บุคโคโลนั้นมิอาจสามารถจะออกจาก พิรีนิพานนั้นได้ เหตุใดเหตุดังนี้ พิรีนิพานนั้น ประกอบไปด้วยบรมสุขเป็นอันดี</p>	<p>เลื่อนลอยไปในท่ามกลางเวหา มีหมู่โยธา หั่งหลายเป็นยศบริวาร ก่แหล้อมไปใน เบื้องซ้ายแลเบื้องขวา เบื้องหน้าแลเบื้องหลัง กราบเท่าถึงเมืองแก้ว อันกล่าวแล้วคือ พระนิพพาน อันเป็นนิวาสุฐาน อันบรมล้าเลิศ ประเสริฐยิ่งนักหนาที่นั่นพระองค์ก็พ้นจากมือ พญามัจจุราช อันกล่าวคือความตาย พระองค์ บ่ายหน้าไปเมืองแก้ว อันแล้วไปด้วยกำแพง หนาแน่นได้เจ็ดชั้นมั่นคงยิ่งนักหนา มัจจุราชา พญามัจจุราชนั้น ไม่สามารถที่จะ คิดตามเบียดเบียนพระองค์ได้ พระองค์พ้นไพร ปราศจากทุกข์ ได้เสวยสุขในเมืงแก้ว กล่าวแล้วคือพระนิพพานในกาลครั้งนั้น ฯ ใจความว่า โย บุคโคโล อันว่าบุคโคโลโดย ถ้าแม้ว่าเข้าไปในเมืงพระนิพพานแล้ว โส บุคโคโล อันว่าบุคโคโลนั้น จะหลงอยู่ด้วย สมบัติทั้งปวงในเมืงพระนิพพาน เหตุว่า พระนิพพานนั้น ร่มเย็นะ นำมาซึ่งความสุข ะรื่นชื่นบานยิ่งนักหนา ถ้าบุคโคโลเข้าไป ในเมืงพระนิพพานแล้ว อันจะได้กลับมานั้น หามีได้ ถึงว่าบุคโคโลมีกำลัง เอาเชือกมาผูก ท่ามกลางองค์แห่งบุคโคโลนั้น แล้วผูกคร่าลาก ออกมา บุคโคโลนั้นมิอาจสามารถจะออกจาก พระนิพพานนั้นได้ เหตุใดเหตุดังนี้ พระนิพพานนั้น ประกอบไปด้วยบรมสุขเป็นอันดี</p>

อักษรวิธีตามต้นฉบับ	อักษรวิธีปัจจุบัน
<p>แปดที่อยู่แห่งพระอริยะเจ้า แลพระบิดาเจกกะ โพธิเจ้าทั้งปวง แลพระพุทธานุภาพพุทธมารดา และพระอรหันตคณาจารย์เจ้าทั้งหลายแต่ปางก่อน อันล่วงเข้าสู่วิษณูปนิพพานไปแล้วมากกว่า เมื่อก่อนในท้องพระมหาสมุทรทั้งสี่นั้นอีก นี้แลจึงว่าบุคคลผู้ใดเข้าไปสู่เมือง พระนิพพานแล้ว อันจะได้เวียนไปเวียนมา เข้ามาชาติกำเนิดอีกนั้นหาไม่ได้ ครั้นว่า พระนิพพานนั้นเป็นที่สุดแห่งชาติ ครั้นนั้น พระเจาจิตรราชบรมกษัตริย์ พระองค์เสด็จ เข้าไปในท้องพระนิพพาน ประกอบไปด้วย บรมสุขโขโอฬาริกภาพ ถ้าเลิกปราเส็ด ยิ่งนักหนา ในกาลครั้งนั้น ฯ</p> <p>นี้แลอันว่าพระนิพพานนี้ ถ้าบุคคลปรารถนา จึงจะได้ ถ้ามิได้ปรารถนาแล้ว อันจะได้ สมบัติพระนิพพานนั้นหาไม่ได้ อันสมบัติทั้งปวง คือสมบัติและคหบดี และพระมหากษัตริย์ก็ แลสมบัติในสวรรค์สักกเทวโลก อันจะเป็น อินทร์เป็นพรหมนั้นก็ดี ถ้ามิได้ปรารถนา ก็พึงจะได้ อยู่ สดแต่แก่กุศลของตนอันทำได้ ควรที่จะได้อย่างไร ก็พึงแต่งสมบัติให้ได้ อย่างนั้น แต่พระนิพพานนี้ต้องตั้งความปรารถนา ก่อนจึงจะได้ เหตุฉะนั้นไซ้เราท่านทั้งปวง ถ้าจะหาทานการกุศลแล้ว จงหลั่งหล่อ น้ำทักษิณาทกอธิษฐาน ว่า นิพพาน ปจฺจุโย โหตุ</p>	<p>แปดที่อยู่แห่งพระอริยะเจ้า แลพระบิดาเจก โพธิเจ้าทั้งปวง แลพระพุทธานุภาพพุทธมารดา และพระอรหันตคณาจารย์เจ้าทั้งหลายแต่ปางก่อน อันล่วงเข้าสู่วิษณูปนิพพานไปแล้วมากกว่า เมื่อก่อนในท้องพระมหาสมุทรทั้งสี่นั้นอีก นี้แลจึงว่าบุคคลผู้ใดเข้าไปสู่เมือง พระนิพพานแล้ว อันจะได้เวียนไปเวียนมา เข้ามาชาติกำเนิดอีกนั้นหาไม่ได้ ครั้นว่า พระนิพพานนั้นเป็นที่สุดแห่งชาติ ครั้นนั้น พระเจาจิตรราชบรมกษัตริย์ พระองค์เสด็จ เข้าไปในท้องพระนิพพาน ประกอบไปด้วย บรมสุขโขโอฬาริกภาพ ถ้าเลิกปราเส็ด ยิ่งนักหนา ในกาลครั้งนั้น ฯ</p> <p>นี้แลอันว่าพระนิพพานนี้ ถ้าบุคคลปรารถนา จึงจะได้ ถ้ามิได้ปรารถนาแล้ว อันจะได้ สมบัติพระนิพพานนั้นหาไม่ได้ อันสมบัติทั้งปวง คือสมบัติและคหบดี และพระมหากษัตริย์ก็ แลสมบัติในสวรรค์สักกเทวโลก อันจะเป็น อินทร์เป็นพรหมนั้นก็ดี ถ้ามิได้ปรารถนา ก็พึงจะได้ อยู่ สดแต่แก่กุศลของตนอันทำได้ ควรที่จะได้อย่างไร ก็พึงแต่งสมบัติให้ได้ อย่างนั้น แต่พระนิพพานนี้ต้องตั้งความปรารถนา ก่อนจึงจะได้ เหตุฉะนั้นไซ้เราท่านทั้งปวง ถ้าจะหาทานการกุศลแล้ว จงหลั่งหล่อ น้ำทักษิณาทกอธิษฐาน ว่า นิพพาน ปจฺจุโย โหตุ</p>

อักษรวิธิตามคัมภีร์	อักษรวิธียุคปัจจุบัน
<p>จงแปลบักไฉนแกพรินพพานเกิด ปรารภนาคังนี้ กรจึงจะได้ สมบัติในเมืองพรินพพาน ท่านทั้งปวงได้ฟังแล้วจงฟังมนสิการจำไว้ สัญญา อันว่าสมเด็จพรศาสดาจารย์ นะพระวิคระวา พริ่องรหากชั๊กมาแตก่าพี พริบรรมักจักแปลกายแลจิตร์ ตรีศพรธรรม เทศนา ปรารภนาเพื่อจะให้ภิกษุ แลภิกษุณี อุบาสกแลอุบาสิกาทั้งปวง เห็นโทษแห่งชาติ ชราพยาธิมรณะ อันน่าสัดเวียนไหว้อยใน ตะนะสงสารสินกาลช้านาน เทศนา ปะริโยसानะ ในกาลเมื่อจบพิธีธรรมเทศนา ภิกษุแลภิกษุณีแลบรรพตศักร์ทั้งหลายแปลอันมาก ก็พิจารณาเห็นแจ้งตามคลองพิธีธรรม กัก่าจักเสียซึ่งอะกุศลธรรมทั้งหลายสาม คฤาโลพะโทสะโมหะ อันเป็นต้นเหตุแห่ง อะกุศลทั้งปวง ซึ่งแปลบักไฉนแกชาติชราพยาธิ มรณะ พิจารณาไปตามกระแสพิธีธรรม เทศนานั้น กับันลุถึงมัลลณันตาง ๆ คฤาพริโสคาพริสะกิทาคาพริอะนาคา และ พริอะหัด ความวาทสนาแห่งตนแลตน เทศนาอันว่า... พริธรรมเทศนาของ พริสามาสัมพุทธเจ้านี้ ย่อมนำมาซึ่งประโยชน์ มหาชนะนัคสะ แก่มหาชนทั้งหลายแปลอันมาก คุณรหายกสัปปุรุษทั้งหลาย ได้ฟังแล้วฟัง มนสิการ กำนคกกฎหมายจำไว้เกิด</p>	<p>จงเป็นปัจจัยแก่พระนิพพานเกิด ปรารภนาคังนี้ ก่อนจึงจะได้ สมบัติในเมืองพระนิพพาน ท่านทั้งปวงได้ฟังแล้วจงฟังมนสิการจำไว้ สตถา อันว่าสมเด็จพรศาสดาจารย์ อาหริทวา พระองค์รหากชั๊กมาแต่คัมภีร์ พระบรมศาสดาจักเป็นกายและจิต ตรีศพรธรรม เทศนา ปรารภนาเพื่อจะให้ภิกษุ แลภิกษุณี อุบาสกแลอุบาสิกาทั้งปวง เห็นโทษแห่งชาติ ชราพยาธิมรณะ อันน่าสัดเวียนไหว้อยใน วัฏสงสารสินกาลช้านาน เทศนา ปะริโยसानะ ในกาลเมื่อจบพิธีธรรมเทศนา ภิกษุแลภิกษุณีแลบรรพตศักร์ทั้งหลายแปลอันมาก ก็พิจารณาเห็นแจ้งตามคลองพระธรรม กัก่าจักเสียซึ่งอกุศลธรรมทั้งหลายสาม คือโลกะโทสะโมหะ อันเป็นต้นเหตุแห่ง อกุศลทั้งปวง ซึ่งเป็นปัจจัยแก่ชาติ ชรา พยาธิ มรณะ พิจารณาไปตามกระแสพระธรรม เทศนานั้น ก็บรรลุถึงมรรคผลนันทาง ๆ คือพระโสดาพระสกิทาคา พระอนาคา และ พระอรหันต์ ความวาทสนาแห่งตนแลตน เทศนา อันว่า พระธรรมเทศนาของ พระสัมมาสัมพุทธเจ้านี้ ย่อมนำมาซึ่งประโยชน์ มหาชนสส แก่มหาชนทั้งหลายแปลอันมาก คุณรหายกสัปปุรุษทั้งหลาย ได้ฟังแล้วฟัง มนสิการ กำนคกกฎหมายจำไว้เกิด</p>

อักษรวินัยตามต้นฉบับ	อักษรวินัยปัจจุบัน
<p>จะเกิดผลเป็นอันมาก คฤหาสน์สงฆ์พินัยประการ หนึ่ง คฤหาสน์สงฆ์จำไว้ได้และจำเรณุนั้น ประการหนึ่ง อาสน์สงฆ์ที่ฟังได้แปลกัน อาสน์สง ที่จำไว้ได้แล้วและจำเรณุนั้นได้สืบทอดกัน ประสมเข้าจึงเป็นอาสน์สงฆ์สืบทอดกัน ฟังคตแต่ง ไว้ให้ซึ่งมณเฑียรสมบัติ สวรรค์สมบัติพรนิพพาน สมบัติ แก่บุคคลผู้นั้นตามวาสนาบารมีที่มีมา ธรรมมัสสวณ สุขาวห์ อันว่าอาสน์สง พิริยธรรมเทศนา ก่อตั้งแต่งไว้ให้ ซึ่งความสุขสันต์กาลช้านาน ประทานได้ถึง แปลกัน ด้วยผลานิสงส์แห่งพระธรรมนั้น อาสามารถที่จะระงับเสีย ซึ่งทุกข์ภัยทั้งหลาย ก็จะได้เสวยซึ่งบรมสุข เป็นอันเที่ยงแท้ แน่นักหนา เอวังก็มีด้วยประการดังนี้ พิริยธรรมเทศนา สมควรด้วยเวลา ฯ จบเท้านี้ ฯ</p>	<p>จะเกิดผลเป็นอันมาก คืออาสน์สงฆ์พินัยประการ หนึ่ง คืออาสน์สงฆ์จำไว้ได้และจำเรณุนั้น ประการหนึ่ง อาสน์สงฆ์ที่ฟังได้แปลกัน อาสน์สง ที่จำไว้ได้แล้วและจำเรณุนั้นได้สืบทอดกัน ประสมเข้าจึงเป็นอาสน์สงฆ์สืบทอดกัน ฟังคตแต่ง ไว้ให้ซึ่งมณเฑียรสมบัติ สวรรค์สมบัติ พระนิพพาน สมบัติ แก่บุคคลผู้นั้นตามวาสนาบารมีที่มีมา ธรรมมัสสวณ สุขาวห์ อันว่าอาสน์สง พระธรรมเทศนา ก่อตั้งแต่งไว้ให้ ซึ่งความสุขสันต์กาลช้านาน ประทานได้ถึง แปลกัน ด้วยผลานิสงส์แห่งพระธรรมนั้น อาสามารถที่จะระงับเสีย ซึ่งทุกข์ภัยทั้งหลาย ก็จะได้เสวยซึ่งบรมสุข เป็นอันเที่ยงแท้ แน่นักหนา เอวัง ก็มีด้วยประการดังนี้ พระธรรมเทศนา สมควรด้วยเวลา ฯ จบเท้านี้ ฯ</p>

ภาคผนวก ค

ศึกษากรม

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

ศัพท์านุกรม

การรวบรวมคำศัพท์ที่ปรากฏในวรรณกรรมศาสนาเรื่องกายนคร ได้แบ่งประเภทคำศัพท์ออกเป็น 2 ส่วน ดังนี้

1. คำศัพท์ทางศาสนา และ คำศัพท์ทั่วไป
2. คำศัพท์ภาษาถิ่นใต้

1. คำศัพท์ทางศาสนา และ คำศัพท์ทั่วไป

กรรเจียก	-	คอกไม้หัก
กรอง	-	กำไล
กายกัมมัญญตา	-	ความควรแก่งานแห่งกองเจตสิก
กายชุกตา	-	ความเชื่องตรงแห่งกองเจตสิก
กายวิสัลลหิ	-	ความคลายสงบแห่งกองเจตสิก
กายปาคุญญตา	-	ความคล่องแคล่วแห่งกองเจตสิก
กายมุตตา	-	ความนุ่มนวลแห่งกองเจตสิก
กายลหุตา	-	ความเบาแห่งกองเจตสิก
กุกกุจจะ	-	ความรำคาญใจ, ความเคืองครั่นใจ
กุศลธรรม	-	ธรรมที่เป็นกุศล, ธรรมฝ่ายกุศล, ธรรมที่ดี ธรรมฝ่ายดี

คุณ - อัจฉริยะ

เครื่องราชกกุธภัณฑ์ทั้ง 5 - เครื่องหมายความเป็นพระราชาธิบดี

มี พระขรรค์ ฉัตร อุบhis ฉลองพระบาท

วาลวิชนี คือ มีฉัตรแทนธารพระกร (ระบุไว้

ในอภิธานปิฎก คาทาที่ 358)

ฆานะ	- จมูก
จิตุปาริสุทธิ	- ศิลเป็นเครื่องทำให้บริสุทธิ์, หรือความประพฤติ บริสุทธิ์ที่จัดเป็นศีล 4 อย่าง คือ <ol style="list-style-type: none"> 1. ปาฏิโมกขสังวรศีล สํารวมในพระปาฏิโมกข์ 2. อินทริยสังวรศีล สํารวมอินทริย์ 6 คือ ตา, หู, จมูก, ลิ้น, กาย, ใจ 3. อาชีวปาริสุทธิศีล เลี้ยงชีพโดยทางที่ชอบธรรม 4. ปัจจัยสินนิสิตศีล พิจารณาก่อนจึงบริโภค ปัจจัย 4 คือ จีวร, บิณฑบาต, เสนาสนะ และเภสัช
จิต	- ธรรมชาติที่รับรู้อารมณ์, สภาพที่นึกคิด, ความคิด, ใจ
จิตตกำมัญญตา	- ความควรแก่งานแห่งจิต
จิตตชุกตา	- ความชัดตรงแห่งจิต
จิตตปัสสัทธิ	- ความคลายสงบแห่งจิต
จิตตปาคุญญตา	- ความคล่องแห่งจิต
จิตตมุตตา	- ความมั่นคงแห่งจิต
จิตตลหุตา	- ความเบาแห่งจิต
เจตนา	- ความตั้งใจ, ความมุ่งใจหมายจะทำ, เจตจำนง
ฉันทะ	- ความพอใจ, ความชอบใจ, ความยินดี, ความต้องการ, ความรักใคร่ในสิ่งนั้น ๆ
ฉันทวิโรค	- โรคที่มีอาการไม่ปรากฏมี 96 ชนิด
ชรา	- ความแก่, ความชราครุครุโทรม
ชาติ	- การเกิด, กำเนิด
ฌาน	- การเพ่งอารมณ์จนใจแน่วแน่เป็นอัปปนาสมาธิ, ภาวะจิตสงบประณีต

ญาณ	- ความรู้, ปริชาหยังรู้, ปริชากำหนดรู้
ตทังคปหาน	- การละกิเลสด้วยองค์ธรรมที่จำเพาะกัน, ละกิเลสได้ชั่วคราว
ถีนะ	- ความหดหู่, ความท้อแท้ใจ
ทักขิโณทก	- น้ำที่หกลงในเวลาทำทานเพื่ออุทิศผลให้แก่ผู้ตาย
ทายก	- ผู้ถวายจตุปัจจัยแก่ภิกษุสามเณร
ทัญญู	- ความเห็น
นิพพาน	- การดับกิเลส และ กองทุกข์ เป็นโลกุตตรธรรม และเป็นจุดหมายสูงสุดในพระพุทธศาสนา
นีสัทนะ	- การนั่ง, ฌารองนั่งของภิกษุ
เนาวรัตน์	- นพรัตน์แก้ว 9 อย่าง คือ เพชร, หัษติม, มรกต, มุกดา, โกเมน, นิล, มุกดา, เพทาย, ไพฑูรย์
บุพเพนิวาสานุสติญาณ	- ความรู้เป็นเครื่องระลึกได้ถึงชั้นที่อาศัยอยู่ก่อน, ระลึกชาติได้
เบญจางคปริศัน	- การกราบโดยองค์ 5 คือ เข้าทั้ง 2 มือทั้ง 2 และหน้าผากจรดลงกับพื้น
ปรมัตถ์	- 1. ประโยชน์อย่างยิ่ง คือ นิพพาน 2. ความหมายสูงสุด, ความหมายที่แท้จริง เช่น ในคำว่า ปรมัตถธรรม
ปสาทะ	- ความเลื่อมใส, ความชื่นบาน ผ่องใส, อาการที่ จิตเกิดความแจ่มใสเบิกบานปราศจากความขุ่นมัว ต่อบุคคลหรือสิ่งที่พบเห็น
ปหานะ	- การละ, การกำจัด หมายถึง กำจัดกิเลส, ละตัณหา กำจัดบาป อกุศลธรรมที่เป็นเหตุให้เกิดทุกข์
ปัจเจกโพธิ	- ความตรัสรู้เฉพาะตัว คือ ความตรัสรู้ของ พระปัจเจกพุทธเจ้า

ปัญญา	- ความรู้ทั่ว, ปรินิพพานยังรู้เหตุผล, ความรู้เข้าใจชัดเจน, ความรู้เข้าใจยังแยกได้ในเหตุผลคือชั่วคุณโทษ
ปัญญาตรีย	- อินทรีย์ คือ ปัญญา
ปัสสัทธิ	- ความสงบกาย, สงบใจ และอารมณ์
ปาคีโมกข	- ชื่อคัมภีร์ที่ประมวลพุทธบัญญัติ ได้แก่ พรหมจริยกาสิกขา มีพระพุทธานุญาตให้สาวกในที่ประชุมสงฆ์ทำอุโบสถ, คัมภีร์ที่รวมวินัยของสงฆ์ 227 ข้อ
ปาริสุทธศีล	- ศีลเป็นเครื่องทำให้บริสุทธิ์, ความประพฤติบริสุทธิ์ที่จัดเป็นศีลมี 4 อย่าง คือ <ol style="list-style-type: none"> 1. ปาคีโมกขสังวรศีล สรรวมในพระปาคีโมกข 2. อินทรีย์สังวรศีล สรรวมอินทรีย์ 6 คือ ตา, หู, จมูก, ลิ้น, กาย, ใจ 3. อาชีวปาริสุทธศีล เลี้ยงชีพโดยทางที่ชอบธรรม 4. ปัจจัยสันนิสิตศีล พิจารณาก่อนจึงบริโภค ปัจจัย 4 คือ จีวร, ภัตตาหาร, เสนาสนะ และเภสัช
ปิติ	- ความปลื้มปิติในอารมณ์, อิ่มใจ
ผัสสะ	- การถูกต้อง, การกระทบ
พยาธิ	- ความเจ็บไข้
พรหมวิหาร	- ธรรมเครื่องอยู่ของพรหม, ธรรมประจำใจอันประเสริฐ, ธรรมประจำใจของท่านผู้มีคุณความดียิ่งใหญ่ 4 ประการ คือ เมตตา, กรุณา, มุทิตา, อุเบกขา
พระสีทัน	- พระสงฆ์

พระอัฐฐังคิกมรรค 8

- มรรคประกอบด้วยองค์ 8 คือ
  1. สัมมาทิฏฐิ (เห็นชอบ)
  2. สัมมาสังกัปปะ (คำริชอบ)
  3. สัมมาวาจา (เจรจาชอบ)
  4. สัมมากัมมันตะ (ทำกร่างงานชอบ)
  5. สัมมาอาชีวะ (เลี้ยงชีพชอบ)
  6. สัมมาวายามะ (เพียรชอบ)
  7. สัมมาสติ (ระลึกชอบ)
  8. สัมมาสมาธิ (ตั้งจิตมั่นชอบ)

พละ 5

- ธรรมอันเป็นสำคัญ คือ
  1. สัทธา (ความเชื่อ)
  2. วิริยะ (ความเพียร)
  3. สติ (ความระลึกได้)
  4. สมาธิ (ความตั้งจิตมั่น)
  5. ปัญญา (ความรู้ทั่วชัด)

โพชฌงค์

- ธรรมที่เป็นองค์แห่งการตรัสรู้ หรือองค์ของผู้ตรัสรู้มี 7 อย่าง คือ
  1. สติ 2. ทัมมวิจยะ (การสอดส่องเลือกเฟ้นธรรม) 3. วิริยะ 4. ปีติ
  5. บัณฑิติ 6. สมาธิ 7. อุเบกขา

โพธิปักขิยธรรม

- ธรรมเป็นไปในฝ่ายแห่งความตรัสรู้, ธรรมเกื้อกูลแก่ความตรัสรู้มี 37 ประการ

มนสิการ

- การกำหนดไว้ในใจ, ใส่ใจ, พิจารณา

มรรค

- ทาง, หนทาง, ข้อปฏิบัติให้ถึงความดับทุกข์

มคิทธิ

- มีฤทธิ์มาก

มัจจุราช

- ความตาย

มัจฉริยะ

- ความตระหนี่, ความหวง

มานะ	- ความถือตัว, ความสำคัญตัวว่าเป็นนั่นเป็นนี่
โมหะ	- ความห่อหุ้ม, ความเชื่องซึม คู่กับฉิบในนิวรรต 5
โลกุตรธรรม	- ธรรมอันช่วยให้พ้นโลก
โลภะ	- ความอยากได้
วิภูษะ	- การวนเวียน, การเวียนเกิดเวียนตาย, การเวียนว่ายตายเกิด
วิขัมภนพหาน	- การละกิเลสได้ด้วยข่มไว้ด้วยฌาน
วิจารณ์	- ความตรอง, การพิจารณาอารมณ์
วิจิกิจฉา	- ความลังเลไม่ตกลงได้, ความไม่แน่ใจ, ความสงสัย, ความเคลือบแคลงในกุศลธรรมทั้งปวง
วิตก	- ความตรึก, ตรี, การยกจิตขึ้นสู่อารมณ์ หรือ ปักจิตลงสู่อารมณ์, ความคิด, ความคำว
วิริยะ	- ความเพียร, ความบากบั่น, ความเพียรจะละ ความชั่วประพฤติกุศล
วิสันนา	- คำตอบ, การชี้แจง
เวทนา	- ความเสวยอารมณ์, ความรู้สึกสุข ทุกข์
เวสาร์ช	- ความเป็นผู้แก้สลัก
สภาคามี	- พระอรหันต์ผู้ได้มรรค "สภาคามีผล"
สังสารวัฏ	- วัฏวนแห่งสังขาร คือ ห่วงเหี่ยวเวียนว่ายตายเกิด อยู่ซ้ำแล้วซ้ำเล่า
สติ	- ความระลึกได้, นึกได้, ความไม่เผลอ, การคุมใจไว้กับกิจ หรือคุมจิตไว้กับสิ่งที่เกี่ยวข้อง
สมาธิ	- ความมีใจตั้งมั่น, ความตั้งมั่นแห่งจิต, การทำให้ใจสงบแน่วแน่ ไม่ฟุ้งซ่าน
สมาชิโนหริย์	- อินทรีย์ คือ สมาธิ ได้แก่ เอกัคคตา
สมุจเฉตพหาน	- การละกิเลสได้โดยเด็ดขาดด้วยอริยมรรค
สักกะ	- พระอินทร์

สังวร	- ความระวัง, ความเหนียวรั้ง, ความป้องกัน
สัญญา	- การกำหนดหมาย, ความจำได้ หมายถึง คือ หมายรู้ไว้ซึ่ง รูป, เสียง, กลิ่น, รส, โผฏฐัพพะ
สัทธา	- ความเชื่อ, ในทางธรรม หมายถึง เชื่อสิ่งที่ ควรเชื่อ, ความเชื่อที่ประกอบด้วยเหตุผล
สันดาน	- ความสืบทอดแห่งจิต คือ กระแสจิตที่เกิดขึ้นต่อเนื่อง กันมา
สัมปยุต	- ขรวาสดผู้มีศรัทธาในศาสนา
สัมมปปธาน 4	- ความเพียรชอบ, ความเพียรใหญ่
สิกขาบท	- ข้อที่ต้องศึกษา, ข้อศีล, ข้อวินัย, บทบัญญัติข้อหนึ่ง ในพระวินัยที่ภิกษุพึงศึกษาปฏิบัติ
สินธุ	- ชื่อแม่น้ำพันธุ์ที่เกิดที่ลุ่มน้ำสินธุ
ศีลัทพคปาวาส	- ความถือน้ำศีลพรต โดยสักว่าทำตาม ๆ กันไป

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

เสวนา	- คบ
สุคนธรส	- กลิ่นหอม, ของหอม, เครื่องหอม
สุธาโกชน	- ของกลิ่นอันเป็นทิพย์
โสคาบัน	- ผู้ถึงกระแสที่จะนำไปสู่นิพพาน, พระอริยมุคคณผู้ได้ บรรลุล"โสคาปคตผล"
หิริ	- ความละอายแก่ใจ คือ ละอายต่อความชั่ว
หิง	- นาน
อกุศลธรรม	- ธรรมที่เป็นอกุศล, ธรรมฝ่ายชั่ว
อธิโมกซ์	- ความปลงใจ หรือ บกใจในอารมณ์
อนัตตา	- ความเป็นอนัตตา คือ มิใช่ตัวมิใช่ตน
อนาคามี	- พระอริยมุคคณผู้ได้บรรลุล"อนาคามีผล"
อนิจจัง	- ไม่เที่ยง, ไม่คงที่, สภาพที่เกิดขึ้นแล้วก็ดับสลายไป

อโนคตัมปะ	- ความไม่เกรงกลัวต่อความชั่ว
อภิญา	- ความรู้อย่าง, ความรู้ชั้นสูงมี 6 อย่าง คือ <ol style="list-style-type: none"> 1. อิทธิวิธี แสดงฤทธิ์ต่าง ๆ ได้ 2. ทิพโอสถ หูทิพย์ 3. เจโตปริยญาณ ญาณที่ทำให้ทายใจคนอื่นได้ 4. ปุพเพนิวาสานุสสติ ญาณที่ทำให้ระลึกชาติได้ 5. ทิพพจักขุ ตาทิพย์ 6. อาสวักขยญาณ ญาณที่ทำให้อาสวะสิ้นไป
อรหันต์	- ผู้สำเร็จธรรมวิเศษสูงสุดในพระพุทธศาสนา, ผู้บรรลุนิพพาน
อวิชชา	- ความไม่รู้จริง, ความหลงอันเป็นเหตุไม่รู้จริง
อสังสา	- ปราศจากมลทิน
อชันณาสัย	- นิสยใจคอ, ความนิยม, ความมีน้ำใจ
อานิสงส์	- ผลแห่งความดี, ผลแห่งบุญกุศล, ประโยชน์, ผลดี
อาราธนา	- การเชื้อเชิญ, นิมนต์, ขอร้อง (ใช้สำหรับพระสงฆ์ และ สิ่งศักดิ์สิทธิ์)
อาสนะ	- ที่นั่ง, เครื่องปูรองนั่ง (ใช้เฉพาะพระภิกษุ, สามเณร)
อิทธิบาทสี่	- คุณเครื่องให้ถึงความสำเร็จ คุณเครื่องสำเร็จ สมประสงค์, ทางแห่งความสำเร็จมี 4 ประการ คือ 1. ฉันทะ ความพอใจรักใคร่สิ่งนั้น 2. วิริยะ ความพยายามทำสิ่งนั้น 3. จิตตะ ความเอาใจใส่กับสิ่งนั้น 4. วิมังสา ความพิจารณาใคร่ครวญหาเหตุผล ในสิ่งนั้น

อินทรีย์สังวร	- ความสำรวมอายตนะภายใน คือ ตา, หู, จมูก, ลิ้น, กาย, ใจ
อิสรียยศ	- ยศที่แสดงถึงความยิ่งใหญ่
อุทฺธัจจะ	- ความฟุ้งซ่าน
เอกัคคตา	- ความมีอารมณ์เป็นอันเดียว คือ ความมีจิตแน่วแน่ อยู่ในอารมณ์อันเดียว ได้แก่ สมาธิ
โอคคัปปะ	- ความกลัวบาป, ความเกรงกลัวต่อทุจริต, ความเกรงกลัวความชั่ว
โอฬาริก	- ใหญ่โต

2. คำศัพท์ภาษาถิ่นใต้

คำศัพท์ภาษาถิ่นใต้ในวรรณกรรมศาสนาเรื่องกายนคร ฉบับจังหวัดพังงา แตกต่างจากคำศัพท์ภาษากลาง คือ จะบันทึกตามเสียงพูดของชาวภาคใต้ โดยมีได้คำนึงถึงอักษรวิธอย่างภาษาไทยมาตรฐาน ดังนี้

กรงไป	- ตรงไป
กระโยม	- ชุญ (ภาษาเขมร) อ้วน คณุม หมายถึง ช้ำ, ฉั่น
กำพี	- คัมภีร์
กำมลัง	- กำลัง
คุ่นเคย	- คุ่นเคย
ช้ำ	- ช้ำ (รับใช้)
ช้ามรุก	- ชำรุด
ค้ำ	- ค้ำม
ค้ำมริ	- ค้ำริ
ค้ำเหเนิน	- ค้ำเนิน

ถึง	-	ถึง
ทวัง	-	ซึ่ง
ท่ามลาย	-	ท่าลาย
บ้านรุง	-	บ้านรุง
พญา	-	พว่ หมายถึง อย่างไร
เกือ	-	พึง
มलग	-	มล้าง หมายถึง ล้าง, ฆ่า, ฆาต
ไวกาษ	-	วักกาจ
แวนวาย	-	เว้นวาย
สำมรับ	-	สำหรับ
สำเมจร	-	สำเร็จ
สินลา	-	ศิลา
หญา	-	หรือ
หัดไทย	-	หทัย
ให้ม	-	ไม่
พลวง, พลวง	-	ล่อลวง
อย่า	-	อย่า
เอะมา	-	ออกมา

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

ประวัติการศึกษา

ชื่อ นางสาวพรทิพย์ วนรัฐกาล

การศึกษา สำเร็จการศึกษาชั้นมัธยมศึกษาตอนต้นและมัธยมศึกษาตอนปลาย

จากโรงเรียนสตรีวิทยา 2 ปีการศึกษา 2530

สำเร็จการศึกษาศรศาสตร์บัณฑิต จากสถาบันราชภัฏสวนสุนันทา ปีการศึกษา 2533

เข้าศึกษาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาจารึกภาษาไทย มหาวิทยาลัยศิลปากร

ปีการศึกษา 2533

ทุนที่ได้รับระหว่างการศึกษา ทุนอุดหนุนการศึกษาจากกองทุนศาสตราจารย์ ดร.ประเสริฐ ณ นคร

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์